

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Mart 2004 Sayı: 117

Aylık bilim, kültür ve politika dergisi

3.500.000 TL (KDV DAHİL)

**Saray soytarılığında
küreselleşmenin kışkırtıcı ajanlığına**

Anarşizmin serüveni

*Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı*

*Yazılarıyla
Murat Akkün
Erdem Ergen*

Birlikteliğimiz Geleceğinizin Güvencesidir!

Hayatın her alanında... *Ulusal Sigorta Farkıyla...*

- İşyeri Sigortası
- Konut Sigortası
- Dask
- Kasko
- Trafik Sigortası
- Nakliyat Sigortası
- Elektronik Cihaz Sigortası
- Deniz Taşıtları Sigortası
- Hava Taşıtları Sigortası
- Sağlık Sigortası
- Hayat Sigortası
- Ferdi Kaza Sigortası
- Bireysel Emeklilik

Danışmanlık ve Aracılık Hizm. Ltd. Şti.

GENEL MERKEZ
Tophane Kemankeş Mah. Gecekuşu Sok.
Çavuşoğlu İş Merkezi No: 8/1 Karaköy/İST.
Tel: 0212. 292 77 77 (pbx)
Fax: 0212. 251 71 70
e-mail: istanbul@ulusalsigorta.com
web adresi: www.ulusalsigorta.com

İSTANBUL YÖNETİM MERKEZİ
Tophane Kemankeş Mah. Gecekuşu Sok.
Çavuşoğlu İş Merkezi No: 8/1 Karaköy/İST.
Tel: 0212. 292 77 77 (pbx)
Fax: 0212. 251 71 70
e-mail: istanbul@ulusalsigorta.com

ANKARA YÖNETİM MERKEZİ
Toros Sok. No: 9/A Sıhhiye/ANKARA
Tel: 0312. 230 86 62 - 63
0312. 230 86 54
Fax: 0312. 230 86 55
e-mail: ankara@ulusalsigorta.com

İZMİR YÖNETİM MERKEZİ
1201 Sok. No: 11/z04
Tesisat İş Merkezi Gıda Çarşısı/İZMİR
Tel: 0232. 449 99 11
Fax: 0232. 449 83 99
e-mail: izmir@ulusalsigorta.com

Ücretsiz PDF Kılavuzunu Alın - <https://taney.org>

Bilim ve Ütopya

Mart 2004 Sayı: 117

S. S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına Sorumlu Yazışları Müdürü
Semih Koray

Genel Yayın Yönetmeni
Arda Odabaşı

Yazışları Müdürü
Murat Akkün

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Semih Koray
Prof. Dr. Uçkun Geray
Prof. Dr. Kadri Yamaç
Prof. Dr. Ercan Enç
Prof. Dr. Çağatay Güler
Prof. Dr. Zafer Kars
Doç. Dr. Osman Gürel
Doç. Dr. İrfan Gökçay
Doç. Dr. Çağatay Keskinok
Dr. M. Kürşat Bozkurt
Dr. Cüneyt Akalın
Dr. Hikmet Çevik
Dr. Hakan Seçkin
Özcan Buze
Feyziye Özberk
Bora Ataman
İdari İşler
Metin Aktaş
Teknik Sekreter
Aslı Yazıcıoğlu
Montaj
Mutlu Selçuk
Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
İstiklâl Cad. Deva Çıkmazı
No: 7 / 5 80070 Beyoğlu/İST

Tel-Faks

(0212) 244 23 61
(0212) 244 23 72
(0533) 477 82 51

e-posta

utopya@bilimutopya.com.tr
www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi
Feyziye Özberk

Ankara Büro

Toros Sok. No: 9 Kat: 1

Sıhhiye/Ankara Tel: (0312) 232 04 79

e-posta: fozberk@ttnet.net.tr

İzmir Temsilcisi

Meftun Bulunmaz

İzmir Büro

Cumhuriyet Bulvarı B. Kardiçalı

İşhanı No: 54 Kat: 1 Daire No: 146

Gümrük/İZMİR

Tel: (0232) 445 68 70

Almanya Temsilcisi

Abdullah Coşkun
Hermann-Löns Str. 7
63477 Maintal-Almanya
Tel: 0049 6181147039

İsviçre Temsilcisi

M. Akif Genç
Tel: 004113030715

ABONE KOŞULLARI

6 Aylık: 21.000.000 TL

Yıllık: 38.500.000 TL

Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 50 Euro

Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için**Metin Aktaş**

İş Bankası Beyoğlu Şubesi

Hes. No: 1011 1584140

YURTDIŞI SATIŞ FİYATI

Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör

Ulusal Haber Hiz. Prod. Org. San. Tic. A.Ş.

Basıldığı Yer: Serler Matbaası

Dağıtım: BBD Merkez

ISSN 1301-6717

KAPAK**ANARŞİZMİN SERÜVENİ**

Dr. Doğu Perinçek
Anarşizmin serüveni

18

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı

Toplumsal mücadeleler tarihinin değişmeyen öksü otu: Anarşizm

28

Murat Akkün

Siyasal partilerden dans partilerine: Küreselleşme karşıtı hareketler

32

Erdem Ergen

Anarşi mi, devrim mi?

37

Prof. Dr. Özer Soysal

Tanımadığımız kütüphaneciler

7

Dr. Vakur Kayador

Yerden yere vurulan bir meslek: Spikerlik ve onun temel özellikleri

9

Yrd. Doç. Dr. Serap Şahinoğlu

Kadın, sağlık ve hastalık üçgeni

14

Mehmet Devrim Topses

Wallerstein'e bulanık bir yanıt: Samir Amin

41

İz Birakanlar/ Feyziye Özberk

Aydınlanma, aydınlatma mücadelesiyle dolu bir yaşam:

Prof. Dr. Şerafettin Turan

45

Ömer Aykul

Yargı ve sorunları üzerine bir inceleme

56

Brian Doherty

Psikiyatrik suistimalin bitmeyen tarihi

60

Prof. Dr. Gürhan Tümer

Mimarlık üzerine notlar

66

Duncan Graham-Rowe

İndirgenmemiş uranyum konusu Irak sorununu gölgeliyor

69

Arda Odabaşı

Ulusal kurtuluşun müziği

72

Nursen Karas

Ütopik düşler

79

Prof. Dr. İbrahim Ortaş

Üniversitelerarası Kurul'un yeni YÖK yasa tasarısı

82

Bilimkurgu Ansiklopedisi - S / Zühtü Bayar

87

Yayın Dünyası

92

Satranç/ Ozan Çapan

94

Ödüllü Sözcük Bulmacası / Hikmet Uğurlu

96

Obez Anarşizm'in kendinde anarşisti

Bilim ve Ütopya'nın elinizdeki sayısı geniş kapsamlı bir Anarşizm tahlili içermektedir. Anarşizm'in tarihsel köklerini, bugünlere kadarki gelişimini, kendini Bilimsel Sosyalizm ile mücadele sürecinde tanımlamasını, toplumsal ve siyasal düzlemde bugünkü işlevini, toplumun kültür yapısı üzerindeki etkisini, "küreselleşme karşıtları"nın Anarşizm'ini vs. kapak dosyamızda ele aldık.

Bütün bunlar içinde en önemlisi, kapitalist toplumsal formasyona özgü modern bir doktrin olan Anarşizm'in günümüz küresel mafyalaşma dönemindeki yaygınlığı ve edindiği işlevdir. Anarşizm bugün, 19. yüzyılda olduğu gibi marjinal bir akım olmaktan çıkmış durumda. Artık kendine anarşist demeyen, anarşist olduğunun farkında bile olmayan hatta Anarşizm'den nefret eden anarşistlerimiz var: "Kendinde anarşistler". Anarşizm adı altında olmasa da anarşist bir kültür ve pratik tüm topluma yayılıyor ve bilinçsiz anarşistler yaratıyor.

Bu nedenle, iki açıdan bir "obez Anarşizm" söz konusu. Birincisi, Anarşizm, kendi kirli adından kurtularak "özgürlük", "moda", "isyan" gibi başka adlar ve kılıklar altında yaygınlaşıyor. İkincisi bu söz konusu obezleşme durumu, yaygınlığın sağladığı meşruiyetle birlikte kendini yeniden üretiyor. Anarşizm adından sıyrılarak obezleşen Anarşizm, obezleştikçe daha zor görünür hale gelen içindeki Anarşizm'i de büyütüyor.

Bu noktada, dosyamıza önemli bir katkı yapmış olan Sn. Dr. Doğu Perinçek'in makalesine, ufuk açıcı bir

girişim olduğu için, özel olarak dikkat çekmek istiyoruz. Sn. Perinçek'in makalesi Anarşizm üzerine çok önemli ve dahası, daha önce hiç yapılmamış tahliller içermekte. Bu anlamda, genel olarak siyaset bilimine ve özel olarak da Bilimsel Sosyalizm'in teorisine yeni bir katkı niteliği taşıyor.

Anarşizm veya başka bir sosyal olgu konusunda teoriye katkının Türkiye toprağından çıkması şaşırtıcı değil. Teori, toplumsal hareketliliğin yoğun olduğu coğrafyalarda gelişecektir. Türkiye halkı, bütün o durgun görünüme, hiçbir gelişme göstermiyor izlenimi bırakmasına, obez anarşizmine karşın, içten içe kaynıyor. Her şey kaçınılmaz olarak karşıtıyla birlikte gelişiyor.

Bu ay, 14 Mart 1883'te yaşama veda eden Bilimsel Sosyalizm'in kurucularından Karl Marx'ın 122. ölüm yıldönümü. Geçtiğimiz Şubat ayı da *Komünist Partisi Manifestosu*'nun ilk kez yayımlanışının 156. yıldönümüydü. Anarşizm kapağıımızla mücadelesinin önemli bir kısmını Anarşizm'e karşı vermiş olan Karl Marx'ı da anıyoruz. Marx'ın anarşistlere karşı verdiği mücadeleyi kapak dosyamızda bulacaksınız.

Türkiye yeniden yarışmalara boğulmuş durumda. "PopStar", "TürkStar", "Biz Evleniyoruz", "Türkiye'nin Yıldızları", "Biri Bizi Gözetliyor" ve daha adını hatırlayamadığımız başkaları. Türkiye, yarışma, yarışma yayınlama ve yarışma seyretme yarışmasında gibi. Bu yarışa bizi kim sokuyor, biz nasıl bu yarışa giriyor ve yarıştırılıyor? Ve bu "yarışmacılık" ne işe yarar? Kimin

işine yarar? Türkiye içte ve dışta çok ciddi sorunlarla boğuşmak zorundayken, tüm gerçek sorunları bir kenara itip, "bir katili popstar yapalım mı yapmayalım mı"yı nasıl tartışabiliyoruz?

"Yarışmalar" konusunu, artık toplumsal anlamda klinik bir vakıa haline geldiği için dergi gündemine aldık. Bu konu hiç kuşkusuz Anarşizm konusuyla dolaylı ve dolaysız olarak bağlantılı. "Yarışmalar" sayısı, okurların "Anarşizm" sayısını tekrar ellerine almalarını gerektirecek gibi görünüyor.

Geçtiğimiz ay Türk Dil Kurumu'ndan "Mayatepek'in Raporları" kapak konulu 115'inci (Ocak 2004) sayımızda geçen "Çöplükten Çıkarılan Tarih" ifadesi ile ilgili bir eleştiri yazısı aldık. Hiç kuşku yok ki amacımız, ülkemizin saygın kurumlarını zor durumda bırakmak değil, tarihimize gösterdiğimiz duyarlılığı uyanık tutmaktır. Türk Dil Kurumu'na duyarlılığı için teşekkür ediyoruz.

Tarihimize verilen daha doğrusu yeterince verilmeyen önem konusu haklı olarak endişe duyduğumuz bir konu. TDK'nın da bu endişeyi paylaşacağından şüphemiz yok. TDK Yönetimi'nin kurum arşivini araştırmacılara sınırsız, sansüresiz bir şekilde açmasının da tarihimizin karanlıkta kalmaması yönünde önemli bir katkı olduğunu belirtmeliyiz.

Mart ayı gündemi yoğun bir ay. Dünya Kadınlar Günü (8 Mart), Tıp Bayramı ve Sağlık Haftası (14 Mart), Kütüphane Haftası (31 Mart-4Nisan) Mart ayının gündemini oluşturuyor. Bu gündemi çeşitli yazılarla anmaya çalıştık.

Gelecek ay görüşmek üzere bilimle ve dostlukla...

Küba'da 120 Yaş Kulübü kuruldu:

Kök hücre tedavi yöntemi ile yaşamı uzatmak mümkün

İnsan yaşamını uzatmak açısından kişisel alışkanlıkların düzenlenmesi, özenli bir tıbbi bakım ve yaşama isteği kesinlikle çok önemlidir. Ancak çağdaş tıp biliminin gelişmeleri ile 1900 yılında ortalama insan yaşam süresi 40 yıl iken günümüzde bu süre Japonya gibi gelişmiş ülkelerde 80 yıla, Küba'da ise 75 yıla ulaşmıştır.

Fransız araştırmacıların insan kanındaki kök hücreleri vücut dışı ortamlarda çoğaltmayı başardığını bildiren haberler, önümüzdeki dönemde insan ömrünün 120 yıla kadar uzatılabileceğini gösterdi.

Ana hücre ya da kök hücre olarak bilinen bu hücreler yaşamın ilk aşamalarında kendilerini insan vücudunun iskelet sistemi, sinir sistemi ya da diğer sistemlerinin hücrelerine dönüştürebilme yeteneğine sahiptir. Böylece, bu sistemlerde doku yıkımı yapan hastalıkların neden olduğu hücre yitimleri yakın gelecekte karşılanabilecek.

Kök hücreler kullanılarak, beyindeki siyah cevher yıkımına bağlı olarak görülen Parkinson hastalığı gibi bazı bozuklukların düzeltilmesi girişimlerinde, bugünden önemli başarılar kazanıldı. Yeni tedavi yönteminin en sevindirici özelliği, kök hücrelerin çoğaldıktan sonra da değişik dokuların özel hücrelerine dönüşebilme yeteneklerini korumaları.

Kök hücreler insan kanındaki bütün hücrelerin (alyuvarlar ve trombositler gibi) de üretimini güvence altına alabiliyor. Küba'da kök hücre araştırmalarını yürüten araştırmacılarından Hematolog Dr. Sergei Fichelson günlük *Liberation* gazetesine yaptığı açıklamada, kök hücrelerin ikili etki kapasiteleri nedeniyle tedavi açısından çok değerli olduğunu, ancak kemoterapi yapılan hastalarda ya da genetik hastalığı bulunan kişilerde sayıları çok az olduğundan bugüne kadar tedavi amacıyla fazla kullanılmadıklarını belirtti.

Cochin Enstitüsü'nde yapılan deneylerde embriyonun oluşumuna katılan HOXB4 adlı proteini üretildi. Bu protein hücrelerin içine girerek kök hücrelerin genetik diziliminin değişmesine engel olabilmeye özelliği taşıyor.

Diğer yandan, HOXB4 proteininin pasif olarak güçlendirilmesinin organizmadaki kök hücre sayısını anlamlı oranda arttırdığı açıklandı.

Kök hücrelerin elde edilmesinin en kolay yolu genç embriyolar. Birkaç günlük embriyolarda kendilerini vücudun çeşitli dokularına dönüştürmek üzere bekleyen çok sayıda kök hücre bulunuyor. Bu tür hücrelere, embriyonik kök hücreler deniliyor. İkinci önemli kaynak ise yetişkin insan vücudunun dokuları. Yetişkin dokularda da belirli sayıda kök hücre

re zarar gören hücreleri onarmak üzere bekliyor. Bu hücrelere de yetişkin tip kök hücreler adı veriliyor.

Bilim insanları arasındaki en önemli tartışma, kök hücreleri elde edebilmek için ileride bir insan olacak olan bir embriyoyu tahrip etmek zorunda olmak.

Tektaş Kalp Enstitüsü ile Brezilya Kalp Hastalıkları Merkezi'nin birlikte yürüttüğü bir çalışmada, hastaların kemik iliklerinden alınan yetişkin tip kök hücreler kullanılarak ağır kalp hastalıklarına bağlı olarak ortaya çıkmış olan doku yıkımlarının onarımında önemli başarılar kazanıldı. Yeni kalp kası hücreleri ile kan damarı hücrelerine dönüşen kök hücreler, hastaların kalp dokusunun yenilenmesini sağladı.

Kök hücre araştırmalarında son dönemde geline nokta, organ nakli operasyonlarında kullanılacak tam organ üretimi.

Henüz gelişme aşamasında olan bir yöntem olmasına karşın, kök hücre teknolojisinin tıp bilimine hiç akla gelmeyecek olanaklar sunduğu anlaşılıyor.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ DEONTOLOJİ ANABİLİM DALI

2003-2004 Akademik Yılı Tıbbi Etik Sorun Tartışmaları

11 Mart 2004

Bir Akademisyenin İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü Deneyimleri"

Prof. Dr. Mehmet Melli (AÜTF Farmakoloji A.D.)

08 Nisan 2004

"Adli Tıp Uygulamalarında Etik"

Erhan Büken Öğretim Görevlisi (Başkent Ü. Adli Tıp A.D.)

Bilim ve Ütopya Kooperatifi Ankara Bürosu Sah Söyleşileri

24 Şubat 2004

"Genetiğin Toplumdaki Yeri"

Prof. Dr. Işık Bökesoy

9 Mart 2004

"Postmodernist Tarih Anlayışı"

Dr. Nesrin Çobanoğlu

23 Mart 2004

"Osmanlı-Avrupa İlişkilerinden Çıkarılan Dersler"

Doç. Dr. Hüner Tuncer

Saat: 18.30 - 20.30

Adres: Toros Sok. No: 9/2 Sıhhiye/Ankara
Bilgi için: 0312 232 04 79

Düşünme Eğitimi

Nasıl bir insan yetiştirmeli?" sorusuyla, hepimiz sık sık karşılaşırız. Bu soru bana oldum olası şu küçücük Ezop öyküsünü anımsatır:

"Prometheus, insanı balçıktan yoğurup bitirdikten sonra boynuna bir heybe asmış, heybenin bir gözüne insanın kendi kusurlarını, öteki gözüne de başkalarının kusurlarını koymuş. Ancak içinde başkalarının kusurları bulunan göz öne, kendi kusurlarının bulunduğu göz ise arkaya düşmüş. Bunun içindir ki her insan, başkalarının kusurlarını görür; ama kendi kusurunu görmezmiş." Demek ki insanoğlunun temel açmazı, özeleştirmeden korkması, buna bir türlü yanaşmaması. Çünkü özeleştirici, her şeyden önce nitelikli bir düşünme eğitimi gerektirir. Ayrıca bu çaba, yüreklilik ve içtenlik ister. İşte insanımıza bu eğitim verilmelidir: Çok boyutlu düşünebilme.

Bazı anılar unutulmaz, toz tutmaz. Bir matematik yazılısında, bir "yol problemi" sorulmuştu. Soruyu doğru çözmeme karşın o yazılıdan beklediğim notu alamamıştım. Sözümona hakkımı aramaya kalktığımda, öğretmenim bana: "Sen öğretmen olacaksın, somutlaştırmadan hiçbir şeyi, hiçbir öğrencine doğru dürüst öğretemezsin; niye şekil çizerek işe başlamadın? Gücenme, kusuru ben de arayacağına kendinde ara."

Ben öğretmenim. Bazı gözlemlerim var. Türkçe'nin en somut konuları, (sözcük yapısı, durum eklerinin işlevleri, sözcükleri ve ekleri bağlamlarıyla düşünüp anlamlandırma...) çocuklarımıza bir türlü öğretilemiyor. Ne yazık ki her şeyi bilen, hiçbir şeyi öğretmiyor. Çiftçinin Halil İbrahim'i var, doktorun Hipokrat'ı var, şunun bunun piri var; öğretmenin yok. Çünkü yaşaya yaşaya gördük ki, herkes, her şeyi biliyor! Oysa bizim başöğretmenimiz Sokrat'tır. Bakın, öğretmenliğin ne olduğunu, ne olmadığını ne güzel anlatıyor Sokrat: "Ben kimseye bir şey öğ-

retmem, yalnızca düşüncelerini sağlayabilirim.

Değerlerin hızla aşındığı bir ortamda, siz eğitimi, Sokratça bir anlayışla yapmaya kalkarsanız öğrencisi de öğretmeni de sizi yadırgıyor. Bilgi aktarmacılığına, ezberciliğe alışmış öğrencilere yorum gerektiren bir soru yönelttiğinizde hepsi şaşkına dönüyor. İnsanımız böyle yetiştirildiği için, politikacılarımız da heybenin öbür gözüne hemen hemen hiç bakmıyor. Üstelik birileri, ona, böyle bir görevinin olduğunu hatırlatırsa önce şaşırıyor, sonra hemen saldırganlaşıyor. Ha bazen, bir iki akıl edip bakan çıkmıyor değil. Zaten her şey de bir süre, onlar karar veriyor; her şeyi onlar yönlendiriyor. Ama o da bir yere kadar. Bu gözlem, yarımlar adına içimi karartıyor. Bu durum böyle sürüp gitmesinden korkuyorum. Sahi demokrasinin içi niye boşalıyor, yaşananlardan niye ders alınmıyor? Kısaca müzik dahil, çoksesliliğin hiçbir türüne alışamadık biz; çünkü özeleştirmeden ödümüz kopuyor. Ayrıca dünü de hiç mi hiç düşünmüyoruz.

Pastaure'un şu sözü, bu konuda oldukça ilginç ip uçları veriyor: "Ben laboratuvara girerken, yalnız ayak-kabılarımı değil, inançlarımı da kapının dışında bırakırım." Okul da düşünmeyi öğrenmenin ve öğretmenin laboratuvarı değil mi? Değil mi?.. Pastaure'un bu sözünü hem bir sınavda, hem de bir yazımda kullandığım için, adım, "dinsiz öğretmen"e çıkıvermişti. Hatırı sayılır bir çoğunluk da beni iyice dışlamıştı. Oysa okul, nesnel düşünme, keskin gözlem, sağlıklı eleştiri ve eleştiriye üretime dönüştürme yeri değil midir? Tıpkı laboratuvar gibi. Orada özüksenmeyecek soyut bilgilerin ve önyargıların yeri yoktur. Laboratuvar düzeni ve titizliği içinde çalışmayı, en önemlisi laboratuvar koşullarında düşünmeyi öğrenen herkes, bilgi boşluklarını er geç kendiliğinden dolduracaktır. Nasıl mı? Kuşkusuz önyargısız; araştırarak ve okuya-

rak. Unutmayalım ki, "Kitap zehir de olsa, panzehiri yine kitaptır."

"Gerçeği arayanlara inanın, ama gerçeği bulanlardan kuşkulanın." diyen A. Gide'ye bu dünyadan selam olsun. Düşünsel etkinlik, süreklilik gerektirir. Önemli olan bu süreklilik içinde ona yeni açılımlar getirip düşünsel boyutlar kazandırmaktır; düşünceyi aydınlığa çıkarmaktır. Bu, hem dünden kopmayan, hem ulaşılan noktaya da sınır çekmeyen bir etkinliktir. Unutmamalı ki, suyun taşı delmesi gücünden değil, sürekli akmasındandır. Belki bütün söylediklerimizi, A. Einstein'ın şu sözleriyle özetlemek olası: "Bir okulda en kötü şey, korku, baskı ve her şeyi herkes-ten iyi bilir görünme yollarına başvurmaktır. Böyle bir eğitim, öğrencide sağlam duyguları, içtenliği ve kendine güveni yok eder. Her çağın insanı, kendisi için doğru olanı bulmaya çalışmak zorundadır."

Bu çağın doğrusunu bulmak, bu elbette yarının doğrusu değildir, düşünmeyi öğrenmekle doğrudan ilişkilidir. Bu da ancak Einstein'ın çerçevesini çizdiği bir eğitim ortamında olanaklıdır. İşte o zaman öğrencilerimiz, insana ve düşünceye saygıyı yüceltecekler; hoşgörüyü, içtenliği ve açık yürekliliği erdem bileceklerdir.

Tahsin Şimşek

Bilim ve Ütopya Kooperatifi İzmir Büro "Söyleşi"

5 Mart 2004 Cuma

"Hekimler ve İlaç Endüstrisi
İlişkileri"

Prof. Dr. Cumhur Ertekin

Saat: 18.00

Adres: İzmir Sanat-Kültürpark
Bilgi için: (0 232) 445 68 70

Türkçe Tıp Terimleri Çalıştayı Sonuç Bildirgesi

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Projesi çerçevesinde tıp terimleri konusunda 26-27 Aralık 2003 tarihinde Abant İzzet Baysal Üniversitesi salonlarında bir çalıştay düzenlemiştir. Çalıştayı amacı tıp fakültelerine, uzmanlık derneklerine, Türk Tabipler Birliği'ne ve konu ile ilgilenen kişilere duyurulmuş ve katılımları için çağrıda bulunulmuştur. Bu kuruluşlardan 80'e yakın kişinin katılımı ile gerçekleşen toplantıda 7 ayrı çalışma biriminde Türk tıp dilinin sorunları ve çözüm yolları tartışılmış ve hazırlanan sonuç bildirgesi aşağıda sunulmuştur.

1) Çalıştaya katılanlar, Türkçe tıp dilinin, bütünüyle Türkçe bilim dilinin, yabancı terim saldırısı altında olduğunu ve bu yüzden büyük sorunlar ile karşılaştığını vurgulamışlardır.

2) Bilim dilinin Türkçeleştirilmesine dönük bir çaba olarak TÜBA'nın Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü hazırlama girişimi tüm katılımcılar tarafından sevinç ve coşku ile karşılanmış, çalışma birimlerindeki tüm katılımcılar Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'ne tıp terimlerinin de alınması konusunda alan uzmanı olarak çalışabileceklerini belirtmişlerdir. Bu konuda yapılması önerilen etkinlikler şunlardır:

A) Eğitimde ve yayınlarda Türkçe karşılığı olan terimler kesinlikle Türkçe olarak kullanılmalıdır, karşılığı olmayan terimlerin Türkçe karşılığının bulunması için yaygın çaba gösterilmelidir. Türkçe'ye yeni giren terimler sürekli olarak izlenmeli ve en kısa zamanda karşılıkları önerilmelidir.

B) Eğitimin ve yayınların anadilde yapılması için hedef kitlelere yönelik duyarlılaştırma ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

C) TÜBA'nın hazırladığı Genel Bilim Terimleri Sözlüğü'nde tıp terimlerinin de yer almasına yönelik süreç hızlandırılmalı, bu bağlamda geliştirilecek olan terimler genel ortamında bütün hekimlere sunul-

malı, kendilerinden gelen görüş ve öneriler değerlendirilmelidir.

D) Türkçe tıp terimlerinin yazım kuralları belirlenmeli ve bu amaçla bir yazım kılavuzu hazırlanmalıdır.

E) Tıp kitaplarının, dergilerinin, öğrenci ders notlarının özenli bir Türkçe ile yazılması desteklenmeli, özendirme ödülleri verilmelidir.

F) Uluslararası bilimsel dizinlerce taranan Türkçe tıp dergilerinin artması Türkçe'nin bilim dili olarak öne çıkmasını kolaylaştıracaktır. Bu amaçla bütün bilim kuruluşlarını özendirici önlemler geliştirilmelidir.

G) Üniversitelerce yabancı dilde yapılan yayınların yükseltmelerde

daha değerli görülmesi giderek Türkçe'de nitelikli yayın yapılamayacağı izlenimine yol açmaktadır. Bu gidişi önleyecek Türkçe'de yüksek nitelikli yayınlar oluşturulacak öneriler geliştirilmelidir.

H) Türkiye'de tıp eğitimi, öğretimi Türkçe yapılmalıdır. Türkçe'yi bilim ve meslek eğitimi için yetersiz gören anlayışa karşı tavır alınmalıdır.

I) Tıp kongrelerinde dil ile ilgili oturumlar düzenlenerek Türkçe tıp dili konusuna bilim adamlarının dikkatleri çekilmelidir.

J) Her uzmanlık derneği ve tıp fakültesi kendi çatıları altında bir dil çalışma birimi oluşturmalıdır. TÜBA'nın terim çalışmasında izlediği yöntem ve bağlı kalınan ilkeleri içeren kaynaklar bu dil çalışma birimlerine iletilmelidir.

PANEL

3 MART 1924

3 MART 2004

ÖĞRETİM BİRLİĞİ YASASININ KABUL EDİLMESİNİN 80. YILINDA TÜRK MİLLİ EĞİTİMİ

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Kemal ALEMDAROĞLU

(İstanbul Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Semih KORAY

(Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi)

BİLKÖOP Başkanı

Yöneten: Mehmet ZEYREK

(İstanbul Eğitimciler Derneği Başkanı)

DÜZENLEYİCİ KURULUŞLAR

İstanbul Eğitimciler Derneği

Bilim ve Ütopya Kooperatifi

Emekli Öğretmenler Derneği Genel Merkezi

Tarih: 07 Mart 2004 Pazar

Saat: 13.30

Yer: İstanbul Eğitimciler Derneği Lokali- Aksaray

Gureba Hüseyin Ağa Mahallesi Vezirçeşme Sok. No: 3

Pertevniyal Lisesi Arkası Fatih-İSTANBUL

Tel: (0 212) 525 13 00 Faks: (0 212) 621 32 97

DÜZELTME

Türk Dil Kurumu, Bilim ve Ütopya dergisinin “Çöplükten çıkarılan tarih” başlığıyla duyurduğu konu ile ilgili olarak söz konusu dergiye düzeltme ve yanıt yazısı göndermiştir.

Saygıyla duyurulur.

ANKARA 24. NOTERLİĞİNE

KEŞİDECI. İHBAR EDEN: Türk Dil Kurumu Başkanlığı
Atatürk Bulvarı No: 217
Kavaklıdere / ANKARA

VEKİLİ: Av. Gamze BERKİN.
Aynı adreste.

MUHATAP: Semih KORAY.
Bilim ve Ütopya Dergisi Sorumlu
Yazı İşleri Müdürü
İstiklâl Caddesi Deva Çıkmazı
No. 7/5 80070 Beyoğlu / İSTAN-
BUL

İHBARIN KONUSU: *Bilim ve Ütopya* dergisinin Ocak 2004 tarihli 115. Sayısının kapağındaki başlıkta ve 2. sayfasında Arda ODABA-ŞI'nın, 3-6. sayfalarında da Kemal ŞENOĞLU'nun yazılarında Türk Dil Kurumu Arşivinden asılsız bir biçimde “çöplük” diye söz edilmesi, belgelerin ise “atık malzeme” içerisinde bulunması savlarına müvekkil Kurum olarak karşılık verilen aşağıdaki düzeltme ve yanıt metninin, 5680 sayılı Basın Yasası'nın 19- I/2. Maddesine göre çıkacak ilk nüshada aynen ve tamamen yayımlanması ihbarından ibarettir.

AÇIKLAMALARIMIZ : Derginizin 115. sayısının kapağında *Çöplükten Çıkarılan Tarih: Mayatepek'in Raporları ve Atatürk'ün Bilinmeyen Kitabı* başlığıyla duyurulan Arda Oda-başı'nın *Çiviyazısı* köşesinde, Kemal Şenoğlu'nun da *Mayatepek Raporları ve Atatürk'ün Bilinmeyen Kitabı* başlıklı yazısında, Kurumumuzun arşivi “çöplük” olarak tanımlanmış, söz konusu belgelerin “atık malzemeler” arasında bulunduğu ileri sürülmüştür.

Türk Dil Kurumu Arşivi, hiçbir zaman “çöplük” diye nitelenecek durumda olmamıştır. Arşivde hiçbir malzeme “atık” diye tanımlanmamıştır. Yalnızca, Arşivimizdeki belgelerin bir bölümü çelik dolaplar içerisinde konularına göre tasnif edilmemiş durumdaydı. Türk Dil Kurumu Başkanlığına Prof. Dr. Şükürü Halûk Akalın'ın 15 Nisan 2001 tarihinde atanmasından sonra TDK Arşivinin yeniden düzenlenmesine ve belgelerin sayısal ortama aktarılmasına başlanmıştır. Arşivdeki düzenlenme işiyle Uzman Hüseyin Doğanay Mayıs 2001 tarihinde görevlendirilmiştir. Uzm. Doğanay'ın özverili ve başarılı çalışmasıyla Türk Dil Kurumu Arşivi yeniden düzenlenmiştir.

Bu arada Arşivdeki belgelerin sayısal ortama aktarılmasına da başlanmıştır. Bu işle de Bilgisayar Programcısı Ahmet Gündüz görevlendirilmiştir. Ahmet Gündüz'ün de özverili ve başarılı çalışmasıyla sayısal ortama aktarılan belgeler, yine konularına göre ayrılarak Türk Dil Kurumunun ağ kümesinde araştırmacıların yararlanmasına sunulmaya başlanmıştır. Türk Dil Kurumunun 72 yıllık çalışmasını kamuoyunun bilgisine sunmak amacıyla Arşivimizdeki karar defterleri de sayısal ortama aktarılmıştır. Bunlar arasında sadece Kurumumuzun karar defterleri değil, 1928'de Harf Devrimi sırasında kurulan Dil Encümeni karar defterleri de yer almaktadır.

Bütün bu çalışmalar, *e-Türkçe* diye adlandırdığımız Türkçenin bütün kaynaklarının sayısallaştırılması ve ağ ortamına aktarılması kapsamında yürütülmektedir. Ağ ortamında Türkçe içeriği artırmak, Türkçenin başvuru kaynaklarını ücretsiz olarak herkesin yararlanmasına sunmak amacımızdır. *Güncel Türkçe Sözlük, Kişi Adları Sözlüğü, Terimler Sözlüğü, İmlâ Kılavuzu, Doğru Yazalım Doğru Konuşalım* bu çalışmalardan yalnızca birkaçıdır.

Kurumumuzun ana sunucusundaki yoğunluk üzerine ikinci bir sunucu daha hizmete sunulmuştur. Arşivde-

ki belgeler ve Türkçe ile ilgili kaynak eserlerin sanal bir kitaplık hâline getirilmesi düşüncesinden hareketle <http://tdkkitaplik.org.tr> adresinde sunucumuz 2003 yılı başında çalışmaya başlamıştır. Arşivimizden ağ ortamına aktarılan belgeler arasında Güneş-Dil Teorisi, Mu Kıt'ası ile ilgili raporlar ve yazışmalar, Birinci Türk Dili Kurultayı Tutanakları da yer almaktadır. Söz konu belgeler, en son 3 Kasım 2003 günü ağ sayfasına yerleştirilmiştir. Bir başka deyişle, derginizin “Çöplükten çıkarılan tarih” başlığı ile yayımlanmasından iki ay önce en son belge, *İnternet*'te herkesin kullanımına açılmıştı.

Derginizin Ocak 2004 sayısında Kurumumuzdaki Arşivden alınan belgeler yayımlanırken bu belgelerin “çöplükten çıkarıldığı”, “atık malzemeler arasından bulunduğu” gibi savlar, bütünüyle gerçeklere aykırıdır. Kemal Şenoğlu, 9 Ocak 2002 gün ve İMİ Şb. Md. 140-2/48 sayılı yazıyla verdiğimiz izin üzerine 11 Şubat 2002, 20 Mayıs 2002 ve 3 Temmuz 2003 günlerinde Kurumumuz Arşivine gelerek Arşiv sorumlusunun gözetiminde çalışmış ve tasnif edilen malzemeler arasından söz konusu belgelerin fotokopilerini almıştır.

Yazıların dikkat çekici olması, kamuoyunda yankılanması bakımından bazı ifadeler hoş görülebilir, ancak düzenlenen ve sayısal ortama aktarılan Kurumumuz Arşivinin “çöplük”, Arşivimizdeki belgelerin de “atık malzeme” diye karalanması asla kabul edilemez.

SONUÇ: Ayrıca dava açmak hakkımız saklı kalmak koşuluyla, yukarıda açıklanan düzeltme ve yanıt metninin 5680 sayılı Basın Yasası'nın 19-I/2. Maddesine göre, derginizin çıkacak ilk sayısında aynen ve tamamen yayınlanmasını, aksi hâlde, yasanın III. fıkrasına göre Sulh Ceza Mahkemesi nezdinde gerekli yasal girişimlerde bulunulacağını vekâleten saygılarımla sunarım.

Av. Gamze BERKİN
Türk Dil Kurumu Başkanlığı vekili

40. Kütüphane Haftası

Tanımadığımız kütüphaneciler

Çağdaş kütüphaneci, meslek yaşamını sadece toplumsal, teknolojik vd. güçlere özgü kuralların belirlediği bir uygulayıcı değil, ya böylesi kuralların içini dolduracak ya da kural üretici düşünsel/yaratıcı zenginliğin kaynağı olmak durumundadır.

Prof. Dr. Özer Soysal

Gerçekte onları, öne çıkmış diğer kimlikleri ile hem de ya-
kından tanıyoruz. Niçin kütüphanecilik yaptıkları ya da yaptıkları işe nasıl baktıkları konusundaki bilgilerimiz ise sınırlı. Yalnızca birkaç kütüphane hizmetinde geçen yılları yaşamlarında iz bırakmış bir dönem gibi değerlendirmekte. Tümü de ülkenin düşün, kültür, sanat dokusuna şu ya da bu biçimde düğüm atmış Melih Cevdet Anday, Nurullah Ataç, Niyazi Berkes, Salâh Bırsel, Betül Çotuksöken, M. Cevdet İnançalp, Yaşar Kemal, Coşkun Üçok, Mükrimin Halil Yınanç, Hasan Âli Yücel v.b. 'tanımadığımız kütüphaneciler', keşke bize, Türk düşüncesinde kütüphane kültürünü farklı boyutlarda tartışmamıza olanak verecek görüş ve bireşimler sunabilselerdi. Böylece, kütüphane kültürü ile düşünce üretimleri arasındaki etkileşimi tartabilirdik.

Düşünce yapımız ve araştırma etkinliğimizdeki 'kütüphane kültürü' boşluğu, dışımızdaki dünya ile yüz yüze gelindiğinde daha da somutlaşıyor. Söz konusu kültürün yansımasını, tarihten deneme, bilimkurgudan anı, yaşamöyküsünden felsefe, siyasetten bilime... dek uzanan çizgide, pek çok yapıtta görebiliriz. Bu sonuç, kuşkusuz, yaratıcılarının sadece sorumlu bir okur/araştırmacı olmak ötesinde, doğrudan kütüphane ve onun iç dünyasını özel bir düşünce/irdeleme konusu olarak seçmelerinden kaynaklanmakta.

Kütüphane kültürü

Kütüphane kültürü, kütüphaneciler yanı sıra, toplum katlarındaki ulaşmış 'ayrıntı bilinci'ni yansıtır. Genel ve soyut anlamıyla bu kültür:

Salt kütüphane kurumunun biçimleniş ve işleyiş bağlamında oluşmuş/oluşacak ahlak ve meslek kuralları toplamı olmak ötesinde, bireysel ya da toplumsal, insani yeteneklerle kütüphane kurumuna özgü iç-dış iç-devim (dinamik)in karşılıklı etkileşim içine girebilme yeteneğini kapsar. Somutlaştırsak, anılan etkileşim/örneğin 'akademik' ortamda: Kütüphane gizilgücü (potansiyel) nü özgün bilgi üretimi- bilime katkı yönünden soyut düzlemde; 'toplumsal' çerçevede ise bilgiyi yaşama dönük (pratik-pragmatik) amaçlarla kullanabilme becerisini kazanma/ anlamına gelir. Her iki durumda da kütüphane kültürü toplum katmanları için erginlik ölçüsü; sonuçları bakımından, bilgi tüketimini boyutlandıran bir olgudur. Kısaca, kütüphane kültürünün irdelenmesi bizi kaçınılmaz olarak, bilgi ve bilgilenme kültürü ile buluşturmakta.

Kütüphane kurumu eğer gücünü hem düşsel hem düşünsel gelişime duyarlı bir toplumsal sorumluluk hem kişisel nedenlerin yarattığı gereksinimlerden alıyorsa, ona özgü bir kültürün varlığından söz edebiliriz.

Kütüphane kültürü, bir yanı ile de, 'özveri' demektir. 1976'da Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik bunalım New York'un ünlü Halk Kütüphanesi'ni zorlarken, kendini yaşadığı kente karşı borçlu sayan bir pop sanatçısının televizyon ekranlarında elinde gitarı ile söylediklerini anımsıyorum: 'Kentimi, okuma-yazmayı öğrendiğim okul, kitapları ile bana dün ve bugünü yaşatıp geleceği düşündüren kütüphaneler, müze, galeri, nem ve uğultusu ile seviyorum. Şimdi bu borcu, kütüphanemizi sa-

hiplenerek ödeyelim.'

Dışarıdaki örnekler

'Tanımadığımız kütüphaneciler' listesi, bizimkilerle sınırlı değil. Bizden dışarı örneklere topluca bakıldığında ortaya şu görünüm çıkmakta: Bu kişiler, zaman zaman, alanda hem düşünen hem uygulayıcılar olarak kütüphanecilik yaşamına yeni etkinlik konuları yanı sıra felsefi derinlik de sağlıyorlar.

Ülkeleri ve asıl uğraşları ne olursa olsun, bunların ortak yanları, geliştirdikleri toplumsal/politik, felsefi ve yazınsal dizgeselliğin (sistematik), kütüphane kurumunu etkiliyor ya da ondan etkileniyor olması. Politik, bir anlamda felsefi bağlamda, böyle bir etkileşimin ilk örnekleri, kütüphane kurumunun laikleştirilmesi, dermeleri merkezileştirme ve koydukları 'kitaplardan herkesi yararlandırma' ilkesi ile 1789 Fransız devrimcileri; yakın dönemden de kütüphaneleri amaçladıkları toplumsal düzen uyarınca işlevlendiren Lenin ve Gandi'dir. Etkinlik ve etkileri sınırlı da kalsa, bizde değişik halk katmanları kütüphane kurumu ile bilinçli olarak (yaygın eğitimde) 11. Meşrutiyet'te Türk Ocakları; Cumhuriyet'te (sırasıyla yaygın ve örgün eğitimde) önce Halkevleri sonra Köy Enstitüleri'nde buluşturulmaya çalışıldı.

Kültür, felsefe ve yazın boyutlarında ise daha geniş bir yelpaze karşısındayız. Geçmişten günümüze ama sınırlı bir çerçeve ile bu yelpaze: François Rabelais, Francis Bacon, Wilhelm Leibniz, D. G. Morhof, Ephraim Lessing, W. Goethe, Wilhelm Unger, Stéphan Mallermé, H. George Wells, Ortega Y. Gasset,

John Dewey ve André Maurois'dan Jorge Luis Borges, Michel Tournier, Alvin Toffler, Isaac Asimov ve Umberto Eco'ya uzanır.

Filozof Bacon'ın 'bilimle-ri sınıflama' gereği duymasının nedeni, belki, 'evreni yer-yüzüne indirmeğe çalışırken' ilk koşul olarak 'içinde tüm bilgilerin yer alacağı bir kütüphane' öngörmesiydi. Sonraları Stéphane Mallarmé'nin düşlediği gibi. Bacon'daki bakış derinliğinin, O'nu, ulusal kütüphane, teknik anlamda 'öz çıkarma' işi, geleceğin 'dokümantalist' ve 'araştırma kütüphanecisi' ile buluşturduğu düşünülür.

Goethe ve Borges'den ilki hem Weimar Kütüphanesi hem Jena Üniversite Kütüphanesi'nde çalıştı, yöneticilik yaptı. Çağdaş yazar-düşünür Borges'in 1955'ten başlayarak yürüttüğü görev ise Arjantin Milli Kütüphanesi yöneticiliği idi. Bunlar, kütüphaneci ve kütüphanecilik yaşamına, sanılabileceğinin tersine, kişisel nedenlerle girmediler. Anılanların çoğunda kaygının, ya bilim ve kültürü güçlendirme, yaşamın anlaşılmasını sağlama düşüncesi ya da gelecekte kesit vermek olduğu görülür. Eco örneği kimi zaman gizemli ve alaycı, Asimov örneğindeki gibi kimi de uzak derinliklerindedirler.

Kütüphaneciliğimizin durumu

Madalyonun kütüphaneciliğimize dönük yüzüne gelince: Kütüphanecilik, (yazılı, basılı vb.; görsel, işitsel, manyetik, elektronik vd.) kayıt ortamlarına geçirilmiş/geçirilecek bilgiyi, katma değer kazanarak yeniden üretilmek üzere kütüphane içi ve dışında tüketilmek için, fiziksel/ bibliyografik/ içeriksel boyutlarıyla denetleyip dizgeleştirme etkinliğidir. Kütüphaneciliğin gerek bilimselleşme gerekse pragmatik yeteneği, odak noktasının kitaptan bilgi ögesine kayışı ve kitapla sınırlı içe dönük hizmet anlayışından bilginin dışa dönük amaçlarla yorumlamaya başlanması ile gelişti. Teknoloji karşısındaki durumu ise ülkelerin geliş-

mişlik düzeyine göre değişiyor. Teknoloji, bilgiyi katma değer kazanmış biçimiyle yeniden üretme kültürüne sahip, diğer deyişle, bilinçle bilgi tüketen toplumlarda itici güç olabilirken, öbürlerinde aynı oran ve nitelikte etkili değil.

'Bilgilenme'nin doğal gereksinime dönüşemediği toplumumuzda, bilgi teknolojisinin olanaklarını kullanım yolları yanı sıra bu olanakların özelliklerini de kavırsak kütüphane hizmetini başarılı kılabiliriz. Çağdaş kütüphaneci, meslek yaşamını sadece toplumsal, teknolojik vd. güçlere özgü kuralların belirlediği bir uygulamacı değil, ya böylesi kuralların içini dolduracak ya da kural üretici düşünsel/yaratıcı zenginliğin kaynağı olmak durumundadır. Gerçekte, yetersizliğimizin teknoloji, fiziki planlama eksikliği gibi nedenlere bağlanamayacağı söylenmeli. Bireysel kimlik ve toplumsal biçimleniş yönlendiren etkenleri yadsıdığı sürece, kütüphane hizmetini teknoloji kullanarak halk katmanlarına yaklaştıran ona kurumsal etkinlik, saygın bir konum kazandırma yaklaşımı, sonuçsuz kalacaktır.

Yakın dönemden kahraman bir bakanın örgütünü darmadağın ederek kültür kadrolarını imam, hatip,

Arap ya da Fars dillerinde uzmanlığı 'kendinden menkul' kişilere teslim ettiği günlerde, Meclis Başkanvekilliği görevini yürüten partidaşı, olup bitenden habersizmiş gibi, bir hadis'i anımsatarak: "İşi ehil olmaya vermek, kıyameti hazırlamaktır," diyordu. Sonra, küçük çapta bir 'kıyamet' yaşandı.

2003 Mali Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanun Tasarıları Plan ve Bütçe Komisyonu'nda görüşülürken (Milli Eğitim Bakanı) Hüseyin Çelik'in (Kültür eski Bakanı sıfatıyla) yaptığı 'itiraf' şöyle: "Kütüphanecilik açısından... son derece iç karartıcı bir manzaramız var... Kütüphanelerin birçoğunda personel eksik. Özellikle profesyonel kütüpha-

necilik açısından son derece fakir durumdayız. Birçok kütüphanemizde profesyonel kütüphaneci, maalesef, bulunmamaktadır..." (*Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanakları*, 15.03.2003 100.s.). Ancak, uygulamadan, 'halef-selef' bakanların, hizmetin değişik kesim ve kademelerindeki meslek eğitimi görmüş kütüphanecileri, havuzda çürümeye bırakıp durumu 'imam-hatipli profesyoneller'le düzeltmek istediği anlaşıyor. Kütüphane Haftası, kadrolaşma dışında, hizmetin geliştirilmesine yönelik bir program tasarlanmışsa bunu toplum ve meslek çevresine açıklamanın zamanı.

Önde gelen kahramanları yerli malı 'politika' ile dış kökenli 'piyasa ekonomisi' ve 'teknoloji' olan bir oyun oynanıyor.

Bu oyunda insan, çokluk, küreselleşme politikasında sömürülmek üzere kurgulanmış; geçmiş bir yana, yaşadığı günü bile algılayamaz konumda, sadece sanal dünyalar peşinde koşturulan alıcı. Bunun, insanlık için 'yeni' bir çağ yoksa 'sonun başlangıcı' mı olduğunu zaman gösterecek.

Türkiye konuşuyor. Değişen, sadece konuşanlar. Düşünen Türkiye, daha doğum savaşı veren bir bebek.

Yerden yere vurulan bir meslek: Spikerlik ve onun temel özellikleri

Bir spiker, spiker olabilmek için üç temel özelliğe sahip olmalıdır. Bunlar, kaliteli bir ses ve sağlıklı nefes kullanımı; anadilini en doğru ve güzel biçimiyle konuşma becerisi; program türlerine göre sunuş özelliği, metin değerlendirme yeteneğini kazanmasıdır.

Dr. Vakur Kayador

(Eskişehir Anadolu Üni. İletişim Fakültesi)

1927 yılında başlayan Türkiye radyoculuğunda ve 1968'de yayına giren Türkiye televizyoculuğunda 1990'lı yıllara kadar en gözde meslek olan spikerliğin, liberal anlayış tarafından bitirilip tüketilmesi hiç de anlamsız değil. Dünyanın bütün nitelikli kamusal kuruluşlarında temel yaklaşım, dilin; sağlıklı bir toplum - ulus olmanın, nitelikli bir kültürel ortamın ve zengin bir düşünce evreninin sağlanmasında en önemli kurum olduğu biçimindedir. Bu nedenle spiker ve sunucuların anadillerini en yetkin biçimde kullanacak özel yeteneğe sahip insanlar arasından seçilmesi esastır. Bu elemanlar çok titizlikle yapılan sınavlarla belirlenir ve ciddi eğitim kurslarıyla yetiştirilirler. Ses-nefes denetimini geliştirme çalışmaları, düzgün konuşma sanatını inceleyen fonetik-diksiyon uygulamaları, metin değerlendirme ve doğaçla-

ma konuşma egzersizleri, konu uzmanları ve mesleğin deneyimli üyeleri, duayen spikerler tarafından yaptırılır.

Liberal eğilimli radyolarda -ve özellikle televizyonlarda ise dile yüklenen bu değerlerin hiçbir önemi yoktur, hatta postmodern mantığın bir uzantısı olarak dile olumsuz bir takım özellikler yöneltilebilmektedir. Dilin içinde yaşadığımız dünyanın bütün kötülüklerini taşıyan bir kurum olduğu ve onun idamesine katkı sağladığı gibi suçlamalarla karşılaşabilmektedir. Yani sistem, kendi yapısal olumsuzluklarını, bir kuruma yükleyerek işin içinden sıyrılmaktadır bir yerde. Aslında hayatın içerisindeki bütün değişiklikler gibi dil de olumlu-olumsuz her türlü değişimi yaşamakta ve varlığını bu değişikliklerle, hatta kimi zaman kendisinin katkı sağladığı devrimlerle sürdürmektedir. İşin felsefi boyu-

tu bir yana, bu ticari kurumlar, içerik değerleri olan her türlü toplumsal kavramı, daha fazla kazanç elde edebilmek için yerden yere vurabilmektedirler. Anlayış bu olunca, akşam herhangi sade bir vatandaş olarak yatanlar sabah bir sunucu, showman, show-girl olarak gözlerini açabilirler. Muhataplarıyla söyleşileri ne kadar sıradan, ne kadar düzeysiz olursa o kadar başarılı sayılırlar. Program konuklarıyla ne kadar labubali olurlarsa, onlara ne kadar yılmışırlarsa o kadar çok dinlendiklerini, izlendiklerini düşünürler. Her yaştan, her meslek grubundan insanın "siz" diye hitap edilmeye layık olduğundan habersiz gibidirler, çünkü onlar insanı hiçe sayan bir sistemin ürünü ve üreticisidirler. Bu özellikleriyle, gündelik hayat içinde alabildiğine ezilen sade yurttaşın düşünme yetilerinin körelmesine ellerinden geldiğince katkı sağlarlar.

Şimdi toplumsal sorumluluk bilincine sahip yayın kuruluşlarında spiker-sunucu ölçütlerinin ilkinin, ses-nefes denetimi konusunu incelemeye başlayabiliriz.

Ses ve nefes kullanımı

Bir spiker için nefesini sağlıklı kullanmak ve kaliteli bir sese sahip olmak, mesleğin ön koşullarından biridir. Bu önemli konuya bir örnekle, insan sesi ile müzik aletinin karşılaştırmasını yaparak başlamak, insanın ses düzeneği hakkında çok genel anlamda bilgi edinmeyi sağlayacaktır. Ardından ses kavramını bağımsız olarak ele almak ve incelemek, konuya bütünlük içinde yaklaşmamızı kolaylaştıracaktır.

İnsan sesi gerçekten de müzik aletinden çıkan sesi andırmaktadır. Onda bir enstrümanın sahip olduğu bütün özellikler mevcuttur. Müzik aletlerinde bulunan motor, vibratör ve rezonatör aksamı insanın ses düzeneğinde aynen vardır. Nefesin çıkmasını sağlayan diyafram motor, titreşimleri sağlayan ses telleri vibratör, sesin kendine özgü rengini belirleyen burun boşluğu ve sinüsler ile rezonatör görevlerini üstlenmektedir (1). Sesin biyolojik, fizyolojik özelliklerini ve oluşumunu incelemek gibi çok fazla teknik bir konuya girmek- te yarar yok.

Nefes denetiminin önemi

Nefes denetiminin sesin oluşumunda ve sağlıklı ses kullanımında ne kadar önemli olduğu biliniyor. Profesyonel bir konuşmacı için iki temel amaçtan biri duyulabilirlik, diğeri ise anlaşılır olmaktır. Sesin net olarak duyulması için de anlaşılır olabilmesi için de nefes kullanımı çok önemlidir. Anlaşılır olmak için konuşmacının, dilinin bütün seslerini rahatlıkla çıkarabilmesi gerekir. Bu da ses düzeneğindeki bütün organlarının sağlıklı olmasıyla ve nefesini iyi kullanabilmesiyle sağlanır. Aslında duyulabilir olmak, anlaşılır olmanın önkoşuludur ve bunu gerçekleştirmenin tek yolu yine konuşmacının nefesini denetleme ve kullanma yetilerini geliştirmesiyle ilintilidir. Sahne sanatçılarıyla spikerlerin bilmeleri ve dikkat etmeleri gereken şeyler hemen hemen aynıdır. Günlük hayatta insanlar göğüslerinin üst bölümüne aldıkları nefesle rahatlıkla konuşabilmektedirler. Fazla enerji sarf etmeden küçük bir nefes alıp bir cırpıda cümlelerini bitirebilmektedirler. Ancak bir aktör ya da spikere “özellikle uzun metin okuyan ya da uzun süre konuşmak zorunda kalan bir spikere” bu basit teknik yeterli olmayacaktır (2). Nefes kullanma konusunda yetersiz olan konuşmacılar için ana sorun “yanlış soluk almak”tır. Bu kimseler

ciğerlerine gerektiği oranda hava dolduramadıkları için, nefeslerini diyaframda depolayamazlar ve soluklarını idareli kullanmakta çok zorlanırlar. Genellikle ya cümle sonlarında solukları tükenir ya da çok sönük bir biçimde cümleyi tamamlarlar. Konuşmasını hem anlaşılır hem de etkili kılmak isteyen kişi solunumunu denetlemeyi öğrenmek zorundadır. Yapılan deneysel gözlemler üç tür solunum olduğunu ortaya koymuştur.

Bunlar;

a) Paktoral solunum (Avrupalılarda ve özellikle kadınlarda görülen solunum türü)

b) Abdominal solunum (göğüs hiç kullanılmadan karından gerçekleşen solunum türü)

c) Paktoral ve Abdominal solunumdur (hem karınla hem de göğüs yoluyla gerçekleşen solunum).

Bu solunum türlerinden ikincisi ve üçüncüsü oyuncu eğitimlerinde, oyuncuya kazandırılmaya çalışılan yöntemlerdir. Özellikle üçüncü yöntem “tamamlanmış solunum” olarak da adlandırabileceğimiz paktoral ve abdominal solunum yöntemi en geçerli solunum yöntemidir. Ancak kişilerin fiziki özellikleri bu yöntemlerin uygulanmasında sorunlar yaratabilir. O nedenle bu çalışmaların ve yöntem seçiminin uzmanlar tarafından belirlenmesi ve bilinçli yapılması gerekir (3). Sağlıklı nefes kullanımı en basit biçimiyle “nefesi içeri alıp, sesi dışarı verme ve kendi ses

özelliklerine sahip çıkma” biçiminde özetlenebilir. Bunun için konuşma öncesi tam anlamıyla düşünce yoğunluğuna ulaşmak (konsantre olmak) zorunludur. Daha sonra normal insanın bir seferde ciğerlerine çektiği hava üçe bölünerek alınmaya çalışılmalıdır. İlk kaburga kemiklerinin alt tarafının dolduğunu hissedecek kadar soluk almalı, ardından ikinci bir nefesle diyaframı doldurmalı, son olarak da sağ ve sol diyafram boşluklarıyla ciğerlere kadar oksijen iletilmelidir.

Bu üç küçük nefes bir nefesmiş gibi kullanılıp, bu durum alışkanlık haline getirilirse, bir süre sonra kesik kesik nefes alma ihtiyacı duyulmayacak ve konuşmanın sürekliliği sağlanacaktır (4).

Konuşmacı genel olarak, derin, sık, çabuk ve düzenli soluk alma alışkanlığını kazanmalı, konuşma anlarında kesinlikle gerilimli olmamalıdır. Ayrıca ağızdan soluk alma alışkanlığını terk etmeli, burnunu kullanmayı öğrenmiş olmalıdır. Soluk verme aşaması ise oyuncu ve konuşmacı için en önemli bölümdür. Çünkü Türkçe de pek çok dil gibi soluk verme anında sesleri çıkarmaya uygun bir dildir. Buna bağlı olarak, cümleleri soluk verme anında kesiksiz, rahat bir biçimde söyleyebilmek yine eğitim ve alışkanlık sorunudur (5).

Sahne sanatçıları ve konuşmacılar için çok değişik solunum egzersizi vardır. Hem eğitim aşamasında hem de olgunluk döneminde bu egzersizlerin düzenli yapılmasında mesleki açıdan pek çok yarar vardır. Bu egzersizler en genel biçimiyle yatarak ve yerde yapılan çalışmalardır. Yatarak yapılan çalışmalarda omuz hizasına küçük bir yastık konmakta ve eller ensede birleştirilmektedir. Bununla yavaş yavaş nefes alınmakta, solunum tamamlanınca birkaç saniye beklenmektedir. Sonra alınan soluk yine yavaşça dışarı verilmekte, bu çalışma bir ila beş dakika sürdürülmektedir. Bu egzersiz göğsün alt ve üst kıvrımlarının genişlemesine

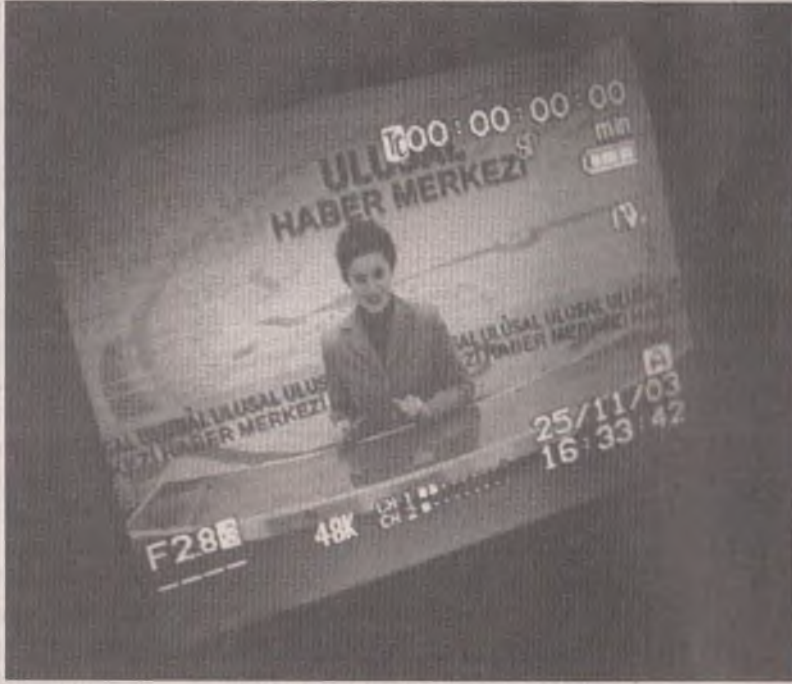
ve sağlıklı, temiz ses çıkarmaya yaramaktadır (6).

Yine sırt üstü yatarken soluk alma anında elleri ve kolları değişik biçimlerde kaldırmak, sonra soluk verme anında indirmek, ciğerleri ve diyaframı açmak için sıklıkla kullanılan yöntemlerdir (7). Ayakta sürdü-rülecek çalışmalarda hazır olda durup burundan ağır ağır nefes alıp-vermek ve bu işlemi gittikçe hızlan-dırarak yapmak en bilinen yöntem-lerden biridir. Yine hazırol durumun-da elleri kolları ritmik biçiminde hareket ettirerek nefes alıp-verme çalışmalarını sür-dürmek tiyatro eğiti-cilerinin benimsedik-leri yöntemlerdir. Bu çalışmalar sistemli ve sürekli bir biçimde yapıldığında konuş-macının ciğerleri ve göğüs adaleleri güç-lenecek, nefes depo-larına topladığı hava hacmi yarım litreden 3-4 litreye kadar arta-bilecektir. Bu da kali-teli bir sese sahip ola-bilmek konusunda kendisine önemli kat-kılar sağlayacaktır. Çünkü unutmamak gerekir ses, büyük ölçüde nefestir (8).

Ses niteliği

Ses niteliği denen şey, bir sesi di-ğer seslerden ayıran, ona kişiliğini kazandıran özelliktir. Ses niteliği, ses tellerinde oluşan rezonans/titre-şim sonucu ortaya çıkmaktadır. Ses gırtlakta oluşurken üst gırtlaktan ve burundan geçmekte, bu esnada yan-kılanıp değişmektedir. Yankıyı ve değişimi sağlayan boşlukların kendi-ne özgü boyutu, yapısı ve biçimi se-sin dinleyiciye ulaşan rengini (niteli-ğini) vermektedir. Burada bir nokta-ya dikkat çekmek gerekiyor. Konuş-macının duyduğu ses ile dinleyici-nin duyduğu ses aynı değildir. Ses düzeneğinin doğal yapısı nedeniyle konuşan kişi kendi konuşmasını da-ha farklı algılamaktadır. İnsanların kendi seslerini ses kayıt cihazların-

dan ilk kez duyduklarında hayrete düşmelerinin nedeni işte bu farklı al-gılamadır. Bu nedenle ses nitelikleri-ni değerlendirmek isteyen konuşma-cılar, bu konuda ses kayıt cihazlarını ölçüt almalıdırlar. Konuşmacının ve sahne sanatçısının, seslendikleri kit-leyi etkileyebilmek için ses nitelikle-rini geliştirmeleri bir zorunluktur. Ses niteliğinin istenen düzeye ulaş-a-bilmesinin önkoşulu ise “rahat ve açık bir gırtlak”tır. Çok teknik bir konu olmasına karşın bu önemli

noktaya kısaca değinmekte yarar var. Nefes denetimini yeterince ve doğru sağlayamayan kişiler çoğu za-man bu işi gırtlaklarıyla yapmaya kalkışmakta, sonuçta da “gırtlak ka-panması” denilen olumsuz durumla karşılaşmaktadırlar. Bu durum sanat-çıların “gırtlaktan konuşma” olarak adlandırdıkları çok kötü, dinleyeni yoran, rahatsız eden bir konuşma tarzı yaratmaktadır. Gırtlığın kapalı olması ya da gırtlaktan konuşma du-rumunun belirtileri şunlardır:

- Sesin yavaş ve anlamsız bir hal alması,
- Oyuncu (ya da konuşmacı) nun sürekli gırtlığıyla meşgul olması,
- Soluk alırken küçük bir ses du-yulması,
- Gırtlak kemiğinin yukarı doğru hareket etmesi,
- Ense kaslarının sertleşmesi, çene altı kaslarının ve alt çene kemiğinin

gereğinden fazla ilerde ya da geride bulunması (9).

Gırtlak kapanması sorunu spiker-lerden çok sahne sanatçılarında gö-rülen bir durumdur ve genellikle so-lunum ya da ses açma çalışmaları sı-rasında yapılan hatalardan kaynak-lanmaktadır. Spiker seçimlerinde ise baştan mükemmel ses arandığı için bu tür sorunlarla pek karşılaşılma-maktadır. Bu sınavlarda parlak ve önde oluşan sesler tercih edilmekte, ancak bu arada “düzeltilebilir düzey-deki eksikler” göz ar-

dı edilmektedir. Nite-likli ses kavramı “zevkle ve kolaylıkla dinlenen ses” olarak tanımlanabilir. Aslın-da bu eksik bir tanım-lamadır. Nitelikli se-sin ne olduğunu anla-tabilmenin en iyi yol-larından biri, kaliteli olmayan ses özellik-lerini belirlemektir. Bunlar çok yüksek ses, kısık ses, hımmım ses (burundan gelen, genzel, nazal ses), tiz ses (harem ağası se-si), kuvvetsiz ses, tit-rek ses, boğuk sestir (10). Bu kusurların bir bölümü patolojik

bir bölümü de psikolojiktir. Düzeltil-mesi olanaksız patolojik-fizyolojik rahatsızlıkların dışında, alışkanlık-lardan kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesi “bazen” mümkün ol-maktadır. Tıpkı nefes çalışmalarında olduğu gibi bunda da sabırlı ve sü-rekli bir çalışma gereklidir... Sağık-lı sesin en önemli koşullarından biri nefes kullanımı iken, ikincisi her tür-lü gerilimden uzak, serbest, yumu-şak insan olabilmektir. Bedenen ve zihnen huzurlu insanların seslerini geliştirme olanakları daha fazladır.

Ses niteliğini daha iyi anlayabil-mek için onu meydana getiren üç tem-el ögeyi, tını, ses perdesi ve ses yüksekliğini ayrı ayrı incelemek ge-rekir.

Tını

Tını insan sesleri arasındaki farklı-lığı onun özgün yönlerini ortaya ko-

yan özelliğidir. Daha teknik bir dille açıklamak gerekirse “tını” farklı cisimlerin titreşimleri sonucu, aynı yükseklikte çıkan seslerin birbirinden ayırt edilmesini sağlayan faktördür (11).

İnsanın ses düzeninde yer alan diyafram, göğüs, burun boşluğu, ağzın arka tarafı ve damak bölgesi gibi organlar piyanonun ses tablasını andırmaktadır. Piyanoda bir tuşa basıldığı zaman ses, bu ses tablasına çarparak hoş bir titreşimle büyüme ve dağılmaktadır. Bu organlar tıpkı ses tablası gibi yankılanmaya ve dolayısıyla sesin karakteristiğini ortaya çıkarmaya yaramaktadır. İnsan bedeninde tınıyı sağlayan çeşitli boşluklar vardır ve bunlara tınlaticılar denmektedir. Kafa, göğüs, burun, hancere (gırtlak), kafa arkası tınlaticıları bunların en bilinenleridir. Çok kullanışlı olmamakla birlikte karında, omurganın orta ve alt kesimlerinde de tınlaticılar bulunmaktadır (12).

“İnsan sesinin en güzel çıktığı yer banyodur” sözü aslında doğrudur. Banyonun akustik düzeni, sesin duvarlarda, tavan ve tabanda titreşmesini sağlamaktadır. Böylelikle ses kulağa daha hoş gelmektedir. Radyo ve televizyon stüdyolarında da stüdyo mühendislerinin yapmaya çalıştıkları şey, yankıları en olumlu şekilde değerlendirerek sesi en güzel biçimiyle mikrofona yansıtmaktır. Yani mekanik tınlaticılardan, en iyi sonucu alacak biçimde yararlanmaya çalışılmaktadır. Bedenindeki doğal tınlaticılarını en biçimde kullanabilen oyuncular ve spikerler de ses niteliklerini olumlu yönde geliştirebilirler.

İnsan sesi tınlama yönünden açık, orta ve koyu tını olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Açık tını kafa tınlaticısıyla, koyu tını göğüs tınlaticılarıyla, orta tını da bedeninin orta bölümlerindeki orta ses tınlaticılarıyla sağlanmaktadır. İnsan sesinin tınlama niteliği yükseklik durumuna göre ayarlanabilmektedir. Aynı ya da farklı ses yüksekliklerine sahip olan sesler, değişik tınıları aynı anda kullanabilmektedirler. Örneğin en kalın erkek sesi (bas) ile en ince erkek sesi (tenor) aynı tınlaticılardan yararlanma-

bilmektedirler. Bu yönüyle sesler; altın sesler, gümüş sesler ve tunç sesler olmak üzere ayrı bir tasnife tabii tutulabilirler. Coşkulu etkileyici sesler altın ses, yumuşak-tatlı sesler gümüş, kararlılık belirten sesler ise tunç sesler olarak değerlendirilmektedir (13).

Profesyonel konuşmacılar için ideal olan bütün gövdeyi tınlaticı olarak kullanabilmektir. Ancak bunlar çok yoğun çalışmalar gerektiren “ya da çoğu zaman doğal olarak sahip olunan” yeteneklerdir. Teknik olarak tınlaticı noktaların kullanılması için alınan havanın sesle birlikte, çarpıp titreşim sağlayabileceği bir organik zemin bulunmalıdır. Çalışarak insan kendi bedeninin zeminlerini (tınlaticılarını) bulabilir. Bunun için çeşitli beden egzersizleri vardır. Karın kaslarını genişletip kısmak; beli sıkı bir kemerle bağlayıp tamamlanmış solunumla karın kaslarını germek; karın kaslarını gererek havayı yukarıya kaburgalara itmek ve kaburgaları genişleterek ses zemini oluşturmak en çok tutulan yollardır (14).

Yükseklik

Ses niteliğinin bir diğer ögesi de yükseklik (uzam-perde) olarak adlandırılan özelliğidir. Yükseklik kalın sesleri, ince seslerden ayıran fizyolojik özelliğidir. Bir sesin kalın ya da ince olmasını belirleyen şey, ses kırılganlığının titreşim sayısıdır. Kırılganlıkta titreşim ne kadar fazla olursa ses o kadar ince, titreşim sayısı az olursa ses o kadar kalın olmaktadır. Konuşmanın akıcılığını sağlayan unsur, değişik bölgeleri (tonları) kullanarak konuşmaktır. Kalın ses perdesinden orta seslere ulaşmak ve oradan tiz seslere çıkabilmek güçtür. Buna esneklik ya da büküm denmektedir. Bükümler doğal büküm, yapay büküm olarak ikiye ayrılırlar. Doğal büküm konuşmanın gerektirdiği perde değişikliklerini içerirken, yapay büküm, konuşmanın gerektirdiğinin dışında “çoğunlukla yapmacık” kullanılan bükümlerdir.

Değişik ses perdelerini kullanmak konuşmayı renkli kılan, başarıya götüren bir özelliktir. Ancak konuşmacının “genel olarak” kendi doğal ses perdesini bularak o tonlarda konuş-

ması hem içtenlik yönünden, hem de kendi açısından daha sağlıklı olacaktır. Özel çalışmalar yapmadan, ses perdesini geliştirmeden, kendi ses değerinin dışında sürekli alçak ya da yüksek tonlarda konuşmak ses kalitesini bozabilir; bu dönemde ses kırılabilir, çatlayabilir, boğuk bir hal alabilir ya da itici madeni bir renge bürünebilir (15).

Şiddet

Şiddet, konuşmacının sesinin sertliği ya da yumuşaklığıdır. Bu, akciğerlerden gelen havanın oranıyla ilgilidir. Akciğerlerden pompalanan hava miktarı arttıkça ses güçlü bir biçimde çıkmakta, aksi halde sönük ya da anlaşılmaz kalmaktadır. Sesin gelişebilmesi için bu niteliğin iyi incelenmesi ve ona göre bir çalışma programı uygulanması gerekir. Bunlar da daha çok nefes açma, nefes geliştirme egzersizleri olacaktır.

Sesin yerleşmesi ve oturması

Sesin yerleşmesi, sesin “maske” olarak adlandırılan yüz bölgesine yoğunlaştırılması anlamına gelmektedir. Ses çeşitli nedenlerle “hiç makbul olmayan bir biçimde” gırtlaktan ya da burundan gelebilir (örneğin gırtlak kapanması durumunda sesin gırtlığa yerleştiğini daha önce görmüştük.). Ses yüzün ön bölgesine, yanakların ve dudakların bulunduğu kesime yerleştiğinde yumuşak, güzel bir renk kazanabilmektedir (16). Ayrıca maskeye yerleştirilmiş sağlıklı bir ses; bağarmaya, gırtlığı yormaya gerek kalmadan (çünkü bağarma durumu, ağzı açıp dili içeri çekerek çıkarılan zorlama bir sestir) kendini duyurabilen, yeterli şiddete sahip bir sestir. Bu sesi sağlayabilmek için çoğunlukla nefes açmaya, nefesi güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmak yararlıdır (17). Sesin oturması kavramı ise “yine daha önce de görülen” ses bölgeleri ile ilgili bir durumdur. İnsan sesinin oluştuğu tiz, pes, orta bölgeler içersinde, sesin orta bölgeye yerleştirilmesi, daha anlaşılır bir nitelik kazanması açısından yararlı ve gereklidir (18).

Bu kavramların dışında doğrudan konumuz olan spikerlikte “sesin mikrofona oturması” sorunu vardır. Bu durum, genç ve deneyimsiz spi-

kerlerde, mesleğe başlangıç döneminde görülmektedir. Eğitim süreçlerinden ve sınavlarından geçerek mikrofona gelen ve işin ciddiyetini anlamış insanlar doğal olarak telaş, heyecan ve gerginlik içersinde olabilirler. O nedenle ses kısıklığı, boğukluk, titreme, nefes ayarlamasında zorluk gibi durumlar oluşabilir. Heyecanın normal düzeye inmesiyle spikerin sesi kendi doğal kalitesine ulaşır ve meslek üyelerinin ifadesiyle “mikrofona oturur” (19).

İnsan sesinin sağlıklı kullanımının, psikolojik ve sosyolojik etkilere açık olduğu bir gerçektir. Kapalı bir çevrede, baskı altında yetişen insanların sesleri de kişilikleri gibi tam anlamıyla gelişme göstermeyebilir. İçinde yaşanan toplumun demokratik yapılanması, insanların kendilerini en özgür biçimde ifade edebilme alışkanlıkları da ses kullanımını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen unsurlardır. İnsanın her türlü olumsuz sosyal koşullanmadan arınıp, yabancılaşmalardan uzaklaşması, bedeniyle ve sesiyle barışık olabilmesi de ses kullanımında önemli bir etkidir.

Değerlendirme

Topluluk karşısında konuşmanın bir takım teknik ve kültürel özellikleri vardır. Bu yeteneklerini geliştirmiş insanların toplumda daha başarılı oldukları gerçektir. Mesleği ko-

nuşmacılık olan spikerlerde ise bu yeteneğin çok daha gelişmiş, bilgiyle ve çalışmayla beslenmiş olması zorunludur. Bir spiker, spiker olabilmek için üç temel özelliğe sahip olmalıdır. Bunlar, kaliteli bir ses ve sağlıklı nefes kullanımı; anadilini en doğru ve güzel biçimiyle konuşma becerisi; program türlerine göre sunuş özelliği, metin değerlendirme yeteneğini kazanmasıdır. Spiker bu özelliklerin yalnız uygulayıcısı olmakla yetinmemeli, mesleğinin kuramsal birikimini de edinmelidir.

Sesinin ciğerlerde, gırtlakta ve maskede (ağzın içinde, yanaklarda, burun boşluklarında) ne şekilde oluştuğunu bilmek, spikere ses niteliklerini geliştirmek konusunda yarar sağlayacak, onu bilinçli çalışmaya yöneltecektir. Spiker için bir önemli nokta da, kaliteli bir ses için en gerekli etmen olan nefes kullanımını öğrenmek ve bu özelliğini sistemli çalışmalarla geliştirmektir. Ses niteliğini belirleyen, ses yüksekliği, ses şiddeti ve tınısı büyük ölçüde insanın ses düzeneğiyle, yani fizyolojik verileriyle ilgilidir. Ancak bu temel özelliklerin gelişimi yine ciddi çalışmalarla gerçekleşebilmektedir. Bu meslek üyelerinin belli yetenek sınavlarından geçtikleri düşünülürse, bu özelliklerini geliştirebilecek kapasiteye sahip oldukları anlaşılır. Sesin maskeye oturması olarak nite-

lenen, sesin ağız boşluğunda ve burunda son şeklini en güzel biçimde alması durumu spiker için mutlaka sağlanması gereken bir şeydir. Ayrıca sesin mikrofona oturması, her türlü heyecan ve ürküntünün atılmasıyla gerçekleşebilecek bir beceridir.

Bunların dışında gerilimden uzak, huzurlu bir yaşam biçimi ile kişinin kendini en özgür biçimde ifade edebileceği, her türlü baskının en aza indiği demokratik bir toplumsal yapı insan sesinin sağlıklı kullanılmasında önemli yer tutmaktadır. Bu mesleğin sacayağını oluşturan, anadilini kurallarıyla doğru kullanmak ve doğaçlama konuşma - metin değerlendirme özelliklerini de gelecek sayıda ele alıp inceleyeceğiz.

DİPNOTLAR

- 1) Zafer Cilasun, *Spikerin El Kitabı*, TRT Merkez Program Dairesi Başkanlığı Servis Yayınları, Ankara, 1964, s.8.
- 2) Merih Tangün, *Ses ve Diksiyon*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1987, s.36.
- 3) Özdemir Nutku, *Sahne Bilgisi, İzlem Yayınevi*, İstanbul, 1982, s.198.
- 4) Merih Tangör, a.g.e. s.36.
- 5) İ. Galip Arcan, *Tiyatroda Diksiyon*, Ankara, 1947, s.13-14.
- 6) İ. Galip Arcan, age, s.28.
- 7) Nüzhet Şensay, *Diksiyon Sanatı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 1972, s.14-15.
- 8) İskender Altun, *Görüşme*, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde, Eskişehir, 6 Kasım 1982.
- 9) Özdemir Nutku, age, s.204.
- 10) Şebnem Savaşçı, *Spikerlik Üzerine, Adam Sanat Dergisi, Adam Yayıncılık*, İstanbul, Mayıs 1993, s.37-42.
- 11) İ. Galip Arcan, age, s.12.
- 12) Özdemir Nutku, age, s.208.
- 13) Metin Balay, *Görüşme*, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde Eskişehir, 14 Ekim 1992.
- 14) İskender Altun, age.
- 15) Özdemir Nutku, age, s.212.
- 16) Nüzhet Şenbay, age, s.112.
- 17) İskender Altun, age.
- 18) Nüzhet Şenbay, age, s.112.
- 19) Harun Yöndem (Konferans), *Radyo Programcılığı*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basım-Yayıncılık Bölümü Toplantı Salonu Eskişehir, 8 Nisan 1993.

Kadın, sağlık ve hastalık üçgeni

Kadınların tıp uğraşının içerisinde eğitilmiş birer profesyonel olarak bulunmaları oldukça yakın bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir.

Oysa kadınların yüzyıllardır edilgen olarak tıbbın en önemli öznesi olmaları, çarpıcı bir biçimde değişmemekte, üstelik dönüşerek sürüp gitmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Serap Şahinoğlu

(Ankara Üniv. Tıp Fak. Tıp Etiği ve Tıp Tarihi A.D.)

Tıpkı dünyanın öteki coğrafyalarında olduğu gibi ülkemizde de kadınların tıp uğraşı içerisinde varolabilmelerinin ve bunu sürdürebilmelerinin, oldukça yorucu ve zorluklarla dolu bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Çoğunlukla hekim, hemşire ya da öteki sağlık çalışanlarından birisinin yaşam öyküsüne baktığımızda, cinsiyetçi yaklaşımların doğrudan kendisini ya da izlerini az olmayan bir sıklıkta görebiliriz. Tıpkı 20'li yılların başlarında tıbbiyede genç bir hekim olan Dr. N. Nail Atsız'ın dizelelerinde olduğu gibi...

Her şey olsun bir doktor olmasın yeter

Tıbbiyeye girmek isterse bir kız Bizi taklit edeyim derken gülünç oluyor

İnanmazsan ey Vatan Tıbbiyelilere sor(1).

Çoğu zaman günümüzde, kadının tıp fakültesine girmesi ya da hekim

olmasına duyulan tepki, geçmişte olduğu gibi doğrudan yapılan bir karşı duruş biçiminde olmasa da bu kez de karşımıza çıkmakta, toplumsal cinsiyetin içselleştirilmiş örgüsünün içindeki çarpıcı yansımalar olmaktadır. Bir başka deyişle önceleri tıp fakültesine girmesi bir sorun olan kadınlar, bu kez de kadınsı denen tıp alanlarına uygun bulunmaktadır. Böylece onlar, düzenli çalışma saatleri, gece nöbetleri olmayan temel tıp ya da cildiye, çocuk hekimliği gibi kadınsılık ve annelik kavramları ile sıkı bağları olan tıp alanlarında uğraşlarını sürdürmektedir.

Şimdi tıptaki yöneticilik kadrolarına göz atalım, ne yazık ki burada toplumsal cinsiyetin tıptaki karşılığını görmezden gelemeyeceğiz. Örneğin Ankara'da 2001 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarında olduğu gibi:

"Ankara Tıp Fakültesi"ndeki kadın bölüm başkanı oranı %39.3, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde bu oran % 26.8'dir. Klinik şefliği pozisyonunda çalışan kadın oranları Ankara Hastanesi'nde % 32.1, Numune Hastanesi'nde % 34.7 ve SSK Dışkapı Hastanesi'nde % 8.3'tür. Tüm hastanelerin ortak özelliği kadınların kadın - yoğun dallarda yönetici olmalarıdır. Erkek - yoğun bir dalda kadın yönetici örneğine rastlanmamıştır"(2).

Tıpta Uzmanlık Smavı'nın (TUS), 1987 yılından başlayarak günümüze kadar hekimleri oldukça zorlayan bir sınav olması ve "bu konudaki en iyi seçenek mi?" gibi sorular bir

yana bırakıldığında, hekimlere tıptaki herhangi bir uzmanlık alanına girebilmede daha eşitçi bir ortam yarattığını ve hekimlerin daha az cinsiyet ayrımcılığına uğramasını sağladığını da yadsıyamayız. Şimdi yukarıdaki araştırmaya yeniden dönerek, TUS sonrasında hekimlerin hangi tıp alanlarını seçtiklerini incelersek, bu konuda önemli bir farklılaşma olduğunu görebiliriz:

Numune Hastanesi'nin 1986 - 2002 yılları arasındaki personel listeleri üzerinden kadınların belli alanlara girişi üzerindeki etkileri incelenmiştir. 1986 yılında ortopedi ve kulak burun boğaz bölümlerinde hiç kadın hekim bulunmazken, sırasıyla %7.6 ve %6.6 oranlarında kadın hekim girişi olduğu; genel cerrahi, üroloji ve radyoloji için bu oranların sırasıyla %4'ten %9.8'e, %5.5'den %10'a, %19.5'ten %41.1'e çıktığı gözlenmiştir(2).

Bir kadın hasta: Servet Hanım..

Kuşkusuz kadınların tıp uğraşının içerisinde eğitilmiş birer profesyonel olarak bulunmaları oldukça yakın bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Oysa kadınların yüzyıllardır edilgen olarak tıbbın en önemli öznesi olmaları, çarpıcı bir biçimde değişmemekte, üstelik dönüşerek sürüp gitmektedir. Yüzyıllardır "kadın hastalıkları" her bir dönemin ayrı bir alt alanı olurken, şimdilerde kadının menopoz yılları; "premenstrual sendrom" olarak adlandırılan ve bazı kadınlardaki aylık kanama dönemi ve öncesi ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal belirtiler gibi durumlar, tıbbın zengin tartışma alanlarına dönüşmektedir. Üstelik

böylece, bu ve benzeri sorunlar bir yandan katlanarak çoğalırken öte yandan tıpta yeni alt uzmanlık alanlarının da kapıları aralanmaktadır!

Tıptaki yeni bilim alanlarını şimdilik bir yana bırakarak, yeniden kadın hastalıklarına dönelim. İşte tam burada, öyküsünde oldukça gerçekçi bir kurguda ele alınan kadın hastalığı hekim-hasta gibi kavramları, Erendiz Atasü'nün *Kadınlar da Vardır* öyküsünden uzunca bir alıntı yaparak yorumlayalım mı?

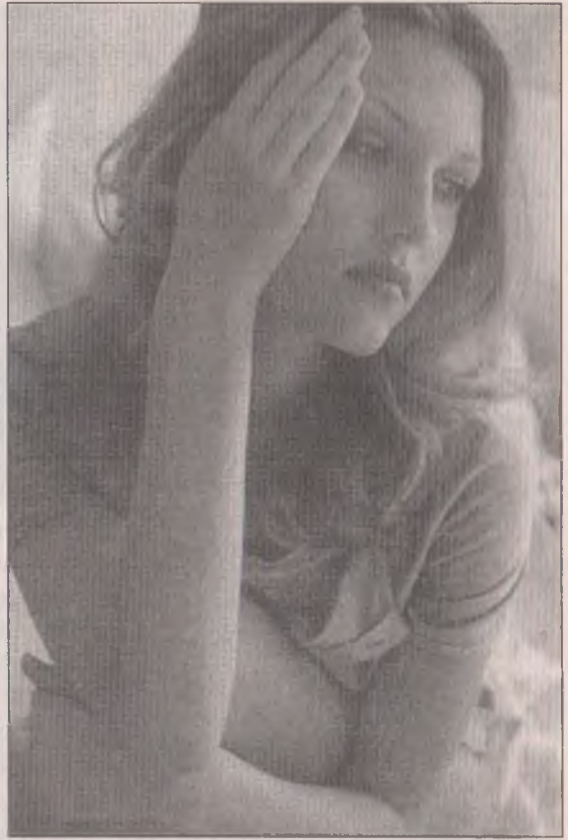
"Servet Hanım'a hastalığını söylemediler. Rahminde zararsız bir ur vardı, kanamanın durması için ameliyatla çıkarılması gerekiyordu. Öyle dediler oysa kanserdi tanı. Ameliyat lafı çok korkuttu Servet Hanım'ı, ağladı, sızladı... hasta olmaya alışık değildi ki ... kocasıyla çocuklarından Servet Hanım'a hastalanma sırası hiç gelmemişti. Ateşi çıkar, boğazı ağrır, ishal olur, ayakta geçiştirirdi. Giderek çevresindekilerin sözsüz inancını paylaşıp olmuştu. O kaya gibi sağlamdı hastalanmazdı. Oysa şimdi yatacaksın diyorlardı: hem de hastanede, hem de günlerce, ameliyat olacaksın diyorlardı. Servet Hanım sabahın altınında yataktan fırlamaya alışıkta. Nasıl yatardı onca gün? Sonra ameliyattan ödü kopuyordu. Kanama kendi kendine dururdu elbet. Ameliyat neyin nesiydi? Kocası ve çocukları dut yemiş hülbül gibiydiler, yüzlerinde yitirmişlik...

Burda bir yığın hasta kadın vardı. Kimi kendinden genç, kimi kendinden yaşlı, kimisi daha yoksul, kimisi daha zengin. Hepsi, belki de şu klinikte noktalanacak olan değişik

ama yıpratıcı yollardan gelmişlerdir. Ne kadar çok kadın, ne kadar çok hasta vardı her yanda... Bir yığın doktor, hemşire, hasta-bakıcı...

Servet Hanım, 12 gündür yattığı birinci sınıf hastane odasını inceliyordu, biraz şaşkın, biraz da hoşnut gözlerle.... son bir iki gündür kendini pek kötü hissetmiyordu ve ağlaya inleye geldiği şu odaya gitgide içi ısınmaya başlamıştı. Bayağı da büyük ve ferahtı, banyosu, tuvaleti, telefonu, her şeyi tamamdı. Servet Hanım arara sırada hastaneye değil de tatil için otele geldiğini sanıyordu. Bu gece burada yalnız yatacaktı. Bu düşünce garip bir heyecan veriyordu ona. Kendisine ait bu denli geniş bir alanı hiçbir zaman olmamıştı. Çocukluğunda, genç kızlığında, kardeşleri ve ninesiyle aynı odayı paylaşırdı, sonra bir ömür boyu Behçet'in solluğu ve horultusu eşliğinde uyudu...

Servet Hanım'ın rahmi kavanozu boyladı. Dr. Gülşen formole atmadan elindeki zavallı et parçasına şöyle bir baktı. Beş insana can veren bu organ şimdi nasılda çaresiz işe yaramaz, boynu bükük duruyordu. Hayatı yaratan ve doğuran şu güçlü kaslar nasılda sinsi sinsi içinde ölmü taşıyan şu süklüm püklüm ete dönüşmüştü... Bir bulmacaydı bu ve Dr. Gülşen'in 10 yıllık hekimlik ya-

şamundan sonra, hala ameliyatlarda kısacık bir an şaşırtıyordu. Yıllar geçtikçe gitgide azalan ama yok olmayan bir şaşkınlıktı bu. Hekimlerin tümüne eninde sonunda olan şey, daha Dr. Gülşen'in başına gelmemişti. Daha Servet Hanım'ın rahmindeki tümör, yalnızca bir kanseri olayına indirgenmemişti gözünde. Onlar geçmişlerdi, kısıtlı gelecekleri, çevreleri, aileleriyle birer insandılar henüz Gülşen için. Hekim arkadaşları Gülşen'e gülerlerdi, gerektiğinde "yansız" bir hekim değildi o, fazla duygusaldı...."

Kuşkusuz Servet Hanım, ailesi, onun hastalığı, dahası onun kendi yaşamını acımasızca eleştirmesi gibi konu başlıkları, üzerinde ayrıntıları ile durulması gereken noktalar arasında bulunmaktadır. Ancak Servet Hanım'ın öykünün sonunda tedavi olanaklarına ulaşmış olması tedavi olabilmesi durumu, onu neredeyse birçok kadına göre şanslı bir konuma koymuyor mu!

Kadın sağlığı (!) ama nasıl?

Ne yazık ki çoğu zaman birçok kadının sağlık hizmetlerine ulaşamadığını biliyoruz. Aynı zamanda kadınlarla erkekleri karşılaştırdığımız

da; kadınların sağlık hizmetlerini kullanabilme, tıbbi olanaklardan yararlanabilmede, erkeklerden hayli geri planda olduğu gerçeği, bilimsel verilerde de saptadığımız oldukça üzücü gerçekler arasında değil mi? Ayrıca yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, kadınlar cinsiyetlerine bağlı olarak erkeklere göre daha fazla oranda üreme organlarının kanserlerine yakalanmaktadır.

“Örneğin, Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’na bildirilen kanser vakalarının cinsiyete ve görüldükleri organa göre dağılımına baktığımızda, erkeklerde ilk sırada akciğer kanseri (% 29.5) ve mide kanserlerini (% 8.3) görülürken; kadınlarda en sık görülen kanser türleri, meme kanseri (% 23.5) ve yumurtalık / rahim kanserleridir (% 12.4). Bunun erkeklerdeki karşılığı olarak düşünülecek olan prostat kanserinin görülme sıklığı ise % 4.8’dir ve bu oran erkeklerdeki öteki kanser türleri ile karşılaştırıldığında yedinci sırada yer almaktadır”(4).

Kadınlarla erkekler arasındaki eşitlikle ilgili sorunlarının çözümü birçok toplantı ve yasal düzenlemede ele alınmaktadır. Örneğin sağlıkla ilgili olarak gündeme gelen çalışmaların içerisinde Birleşmiş Milletler tarafından 1994’de Kahire’de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nda, 1995’de Pekin’de yapılan 4. Dünya Kadın Kon-

feransı’nda ve 2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından New York’da yapılan toplantılarda bu konular sıkça ele alınıp tartışılmıştır. Bu toplantılar sırasında gerek Pekin gerekse New York’da gerçekleşen tartışmalarda ve toplantı başlıklarında dikkati çeken konuların başında ise, cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri, bunların önlenmesi için neler yapılması gerektiği gibi sorunlar yer almaktadır.

Elimizde bir yandan sağlık istatistiklerinin olumsuz sonuçları öte yandan dünyanın birçok yerinde kadın sağlığına yönelik yapılan olumlu akademik ve bilimsel toplantılar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Sağlık Bakanlığı tarafından 2004’ün ilk aylarında gündeme gelen, Avrupa Birliği’nin sağlık alanında Türki-

ye’ye vereceği hibe yardım projesinin konusudur: üreme sağlığı. Konunun üreme sağlığı merkezli olması bir yandan sevindirici iken öte yandan bize bu konuda yardım elinin uzatılıyor olması oldukça düşündürücüdür!

Peki sonuçta kadınlara, özellikle de hasta konumunda olan ya da sağlık hizmetinden yararlanan kadınlara daha olumlu koşullarda, daha eşitlikçi ve bilimsel olarak nasıl ulaşabiliriz? Kuşkusuz yukarıda dile getirilen bilimsel bilgilerin değerlendirilmesinin oldukça önemli olduğunu biliyoruz. Ancak bununla birlikte tıpkı birçok kadın toplantısında dile getirildiği gibi ve 2001 yılında (benim de katıldığım) 8. Ulusal Jinekolojik Onkoloji Kongresi’nin, Hemşirelik Kursu sırasındaki bir panelde ayrıntılı olarak ele alınan ve savunulan, kadın hastaların yaşantılarının paylaşılması, deneyimlerin aktarılması durumunun kadınların tedavilerindeki önemidir.

KAYNAKÇA

- 1) Şeref Etker ve Gülten Dinç, “İstanbul Amerikan Kız Koleji Tıp Fakültesi ve 28’li İki Öğrencisi”, Sağlık Alanında Türk Kadını içinde, Der. N. Yıldırım, Novartis, İstanbul, 1998, s. 60-61.
- 2) Didem Gediz Gelegen, “Tıp Mesleğinde Toplumsal Cinsiyet İklimi: Ankara’da Kadın Hekimler Üstüne Bir Çalışma”, Uluslararası Katılımlı 3. Ulusal Tıp Etiği Kongresi Kitabı içinde, Der. A D Erdemir ve ark., Türkiye Biyoetik Derneği Yay., Bursa, 2003, 1: 457-464.
- 3) Erendiz Atasü, Kadınlar da Vardır, Varlık Yayınları, İstanbul, 1982 s. 35-42.
- 4) Sağlık Bakanlığı 1997 Sağlık İstatistikleri.

GENÇLİK Cephesi

KUVAYI MİLLİYE GENÇLİĞİNİN SESİ

BÜTÜN
BAYİLERDE

KAMU YÖNETİMİ TEMEL KANUN TASARISI

MİLLİ DEVLETİN
İDAM FERMANI

ÇİN SEDDİNDEN WASHINGTON'A

DAYAN DENKTAŞ
TÜRKİYE SENİNLE

MARKOPASA

40 KARANLIĞINDA BİR FENER

"KIZIL ELMA"

İÇİN NE DEDİLER? (2)

KÖSE YAZILARIYLA

Ersan Barkın ADD Genel Yönetim Kurulu Üyesi

H. Tugay Şen İşçi Partisi Öncü Gençlik Genel Başkanı

Levent Temiz Ülkü Ocakları İstanbul İl Başkanı

Seçkin Avcı Kemalist Üniversiteler Birliği Temsilcisi

Serkan Bal CHP Gençlik Kolları İstanbul İl Sekreteri

www.genclikcephesi.com

Saray soytarılığından küreselleşmenin kışkırtıcı ajanlığına Anarşizmin serüveni

Devrimin yıkmak ve kurma eylemlerinde, belirleyici olan kurmaktır. Başka deyişle yıkabilmek, kurabilmeye bağlıdır. Bu nedenle Anarşizm, yıkmak çağrısı yapabilir, ama bir sistemi yıkamaz. Anarşizm, geleceği, yeniyi ve ileriye temsil etmez. Yükselişin değil, alçalışın doktrini; yükselen sistemin süngüsü değil; alçalan sistemin kör baltasıdır.

Dr. Doğu Perinçek

I. ANARŞİZM NEDİR

İdeoloji değil, doktrin

Anarşizm için ideoloji değil, doktrin kavramını vurgulayarak kullanıyoruz. Çünkü ideoloji, sistemlere, dolayısıyla sınıflara aittir. İdeolojiler, fikir adamları tarafından icat edilmez, tarih içinde sistemlerle ve sınıflarla birlikte oluşur. İdeoloji, ait olduğu sistemin, ait olduğu sınıfın düşünce ve değerlerinin bütünüdür. Başka deyişle ideolojiyi, tarih yapar. Aydınlar ise, tarih içinde oluşan malzemeye şekil verirler. Aydınların yaptığı iş, doğada bulunan altına biçim veren kuyumcunun yaptığı iş gibidir. Kuyumcu altını yaratamaz, ancak ona biçim verir.

Bir toplumun üretici güçleri ile üretim ilişkileri, o toplumun üretim tarzını oluşturur. Her üretim tarzı, üstyapıda belli bir devlet örgütlenmesi ve ideolojiyle birlikte varolur. Hakim sınıf, toplum üzerindeki hegemonyasını, bu silahlı kurumları ve ideolojik hakimiyeti sayesinde sürdürür. Altyapısı ve üstyapısıyla bütün ilişkiler ve kurumlar, sistemi veya başka deyişle toplumsal-ekonomik kuruluşu oluşturur.

Anarşizm, ideoloji değildir. Çünkü anarşist bir sistem olamaz.

Anarşizm, insanlığın yaşaması, üretim çarkının dönmesi, üretilenlerin dağılımı ve insan ihtiyaçlarını karşılaması için bir sistem sunmuyor.

İdeoloji, sisteme ve sınıfa aittir. Doktrin ise, o doktrini ortaya atan fikir adamına aittir.

İdeolojiyi, toplumsal süreç yaratır;

başka deyişle tarih yapar. Doktrini, fikir adamı yaratır; kişiler yapar.

Fikir adamları da kuşkusuz tarih sahnesindedirler ve ideolojilerin dışında değillerdir. Her doktrinin sınıfsal bir kaynağı vardır; dolayısıyla her doktrinin dayandığı bir ideoloji vardır. Ama doktrin, tarih içinde oluşan ideolojinin kendisi değildir. Doktrin de kuşkusuz belli bir sistemin, belli bir sınıfın hizmetindedir; belli bir ideolojinin de hizmetindedir; ancak ideolojinin kendisi değildir. Anarşizm, bir doktrin olarak, hakim sisteme yamanmış, onun hakimiyet araçlarından biri olmuştur.

Kuramayan yıkamaz

Anarşizm, insanlığa hiçbir olumlu vaatte bulunmuyor; kurma ve yapma iddiasını reddediyor; yalnızca yıkmak iddiası taşıyor veya yalnızca yıkmak çağrısında bulunuyor.

Anarşizmin otorite düşmanlığı ve yıkıcılığı, devrimcilik değildir. Devrimcilik, yıkıcılık değil, fakat kuruculuktur. Kuşkusuz devrim, köhneleşmiş olanı yıkar; ama daha önemlisi, yeniyi inşa etmesidir.

Toplum, kendisini örgütlü olmaya ve yapıcılığa sigortalamıştır.

Kuruculuğu ve örgütü reddedenler, toplumu reddetmiş olurlar.

İnsan, tekrar sürü halinde yaşamaya dönemeyeceği için, kurucu olmayanların arkasından gitmemiştir ve gitmez.

Devrimin yıkmak ve kurma eylemlerinde, belirleyici olan kurmaktır. Başka deyişle yıkabilmek, kurabilmeye bağlıdır. Bu nedenle Anarşizm, yıkmak çağrısı yapabilir, ama bir sistemi yıkamaz.

Ancak kurucular, yıkabilirler. Kuramayacak olan, yıkamaz!

Yeni devleti kuramayacak olan, eskiyen devleti yıkamaz. Eğer herhangi bir toplumsal güç, yerine yeni bir sistem kuramayacaksa, varolan sistemi yıkamaz. Herhangi bir yıkmak heveslisi, eğer yeni bir toplumun kurucusu değilse, yıkmak işleminde en küçük bir başarı kazanamaz; tersine sistemi güçlendirir.

Toplum, dağılmayı kabul etmez; her toplum yaşamaktan yanadır ve yaşamaya devam edecektir. Ve her toplum, kendi yaşamını devam ettirmeyi sağlayacak bir mecrada hareket eder ve ilerler. Kimi zaman bu mantığa uymayan, devrimci olmayan başıbozuk yıkım dönemleri yaşansa da, toplum kaçınılmaz olarak yaşamını sürdüreceği üretim ilişkilerini ve sistemi yeniden kuracak bir yapıcılığa yönelir. O nedenle her fetret devrini, yeni bir kuruluş dönemi izler. Kurucu olmayan yıkıcılar, hayatla çarpışır ve hayata yenilerek sahneden çekilirler.

Temel sınıflar, yapıcı oldukları, yani varolan üretim ve hayat çarkının yerine yenisini koyabildikleri için, eskiyen sistemi yıkabilmişlerdir. Onların yıkıcılığı, yapıcı bir tasarıma sahip olmaktan kuvvet alır. Sistemi yıkabilmek için yenisini koyabilmek gerekir. Osmanlı Devleti'ni, dağa çıkan eşkiyalar veya Çerkez Ethem'ler değil, ancak Mustafa

Kemal'ler yıkabilirdi. Çünkü Mustafa Kemal'ler, yeni bir toplumun kurucuları idiler. Atatürk önderliğindeki toplum, Osmanlı Devleti'ni, yerine Cumhuriyet'i koyduğu için yıkabilmiştir.

Bugünkü "Küçük Amerika" sistemini de, yerleşik değerlere meydan okuyan başıbozuk takımı, marjinaler vb. yıkamaz. Çünkü insanlar, su içecek, ekmek yiyecek, santraller enerji üretecek, demiryolları, karayolları işleyecek, limanlardan gemiler kalkacak, mahkemeler yargı dağıtacak, tiyatro sahnelerinde oyunlar oynanacak, futbol maçları devam edecek vb. vb.

Zaten devrim, bütün bu toplumsal işlevlerin büyük çoğunluk yararına yapılması için gerçekleşecektir.

Toplum bir örgütlenmedir. İnsan toplumunun hayvan sürüsünden farkı buradadır. Toplum, o nedenle kendisini örgütlü olmaya ve yapıcılığa sigortalamıştır. Kuruculuğu ve örgütü reddedenler, toplumu reddetmiş olurlar. İnsan, tekrar sürü halinde yaşamaya dönemeyeceği için, kurucu olmayanların arkasından gitmemiştir ve gitmez. Onların abartılı yıkıcı sloganları, vur kırdaki aşırılıkları toplumdan destek almaz.

Toplum, yalnız ve yalnız yeni toplumu kuracak bir yıkıcılığın çağrısına cevap verir; o da eski sistemin yıkılmaya yüz tuttuğu koşullarda. Eğer toplum, tarihsel olarak yeni bir sistemin eşğine gelmemişse, devlet

iktidarını yiksanz bile, kuracağınız toplum yine aynı toplumdur. Pir Sultan Abdal, Şah'ı kastederek, "İstanbul şehrinde ol sahip sultan, tacı devlet ile salınmalıdır" diyordu. O çağda, Osmanlı hanedanını yıkabilmeniz için, bir başka feodal hanedana bağlanmanız gerekirdi. Feodal toplum çağını doldurmamıştı.

Devrimci, kurulacak toplum ve devleti, hâyâl dünyasında değil, top-

**Anarşist, sistem kurmayı,
yani tasarımı
reddettiği için kendi
beyni yoktur,
başkasının tasarımına,
başkasının kumandasına
bağlanmıştır.**

lumsal gerçeklik temelinde tasarlayabilir. Başka deyişle, kurulacak toplum, ancak ve ancak kurulabilecek toplumdur. Bu nedenle yalnız ve yalnız kurucular, devrimcidir.

Felsefe düzleminde bakarsanız, kurucu devrimci ile başıbozuk yıkıcı arasındaki cepheleşme, Materyalizm ile İdealizm arasındaki karşıtlığa da oturur. Kurma ve yapma ile ilgilenmeyen başıbozuklar, toplumun önüne imkansız yıkıcılığı koyarlar ve yıkmanın imkansızlığını kanıtlarlar.

Anarşizmin İdealizmi, dinlerin İdealizminden daha aşırıdır. Çünkü dinler, ne de olsa, bir üretim sistemi üzerinde yükselirler ve bu açıdan

gerçeklik zeminine dayanırlar. Dinler, yeryüzünde oluşmuş bulunan efendi-kul ilişkisi gerçeğini, yani toplumun maddesini, gökyüzüne taşıırken İdealizme dönüşürler. Anarşizmin ise, gökyüzüne taşıdığı herhangi bir toplumsal sistem yoktur. Anarşizm, sistemi reddettiği için, toplumu da reddeder ve bu anlamda, sanki toplumun dışında, gökyüzünde oluşur. Bu açıdan gelmiş geçmiş en idealist doktrindir.

Ancak bütün idealist akımlar gibi, Anarşizmin de tersyüz ettiği bir gerçek vardır. Anarşizmin dayandığı gerçek, dinler gibi hakim sınıfın varoluşu ve hükmetmesi gerçeği değil, hakim sınıfın yokoluşu ve artık hükmedemeyişi gerçeğidir.

Yükselişin değil alçalışın doktrini

Anarşizmin yıkıcılığı, sistemleri temsil eden temel sınıflardan birinin uyguladığı şiddetle aynı şey değildir.

Ne köle sahibi aristokrasi, ne feodal sınıf, ne burjuvazi, ne de işçi sınıfı; kendisini otorite düşmanlığına ve yıkıcılığa adanmıştır ve adayabilir. Bu sınıflar, belli üretim ilişkileri temelinde ve belli üretici güçlerle birlikte varolurlar; dolayısıyla belli toplumsal kuruluşları, yani sistemleri temsil ederler. Bu temel sınıfların dağılmakta olan bir önceki sisteme ve hakim sınıfa karşı tavırları yıkıcıdır; ancak bu yıkıcılık, yeni bir sistemin gerekli kıldığı yapıcılıkla bütünleşir. O nedenle köle sahipleri dahil, tarihin bütün hakim sınıfları, yükseliş dönemlerinde ilerici bir rol oynamışlardır. Örneğin Yunan ve Roma uygarlığını, köleci aristokrasi kurmuştur.

Köle sahiplerinin, feodal beylerin, burjuvazinin ve işçi sınıfının temsil ettikleri sistem, başlangıçta çökmekte olan sistemin içinden filizlenmiştir.

Anarşizm ise, herhangi bir sistemin içinden filizlenmez. Gelmekte olanı, geleceği, yeniyi ve ileriye temsil etmez. Dikkat edilirse Anarşizm, yükselişin değil, alçalışın doktrindir; yükselen sistemin süngüsü değil; alçalan sistemin kör baltasıdır.

Çöken hakim sınıfların aleti

Anarşizm, 19. yüzyılda köhnemiş asilzadeliliğin ve yokolan Ortaçağ

Bugünkü "Küçük Amerika" sistemini de, yerleşik değerlere meydan okuyan başıbozuk takımı, marjinaler vb. yıkamaz.

loncasının en umutsuz kesimleri arasında ortaya çıktı. Fakat yıkıcılığı nedeniyle devrimci akımın içine saklanabildi. Bu nedenle dönemin devrimcileri tarafından başlangıçta devrimci akım içindeki bir sapma gibi değerlendirildi. Oysa Anarşizm, devrimci akım içindeki bir sapma değil, yıkılan feodalizmin curufudur, çamurudur.

Anarşizmin yıkıcılığı, kaçınılmaz olarak sistemin yıkıcılığına yamanır ve o sistem de yeni gelen sistem değil, eskiyen, çürümekte olan sistemdir. Anarşizm, yükselen burjuvazinin veya geleceğin sınıfı olan proletaryanın yıkıcılığına değil, çırpınmakta olan feodal sınıfın son yıkıcı girişimlerine eklenir.

Bütün siyasal akımlar, tarih sahnesinde bir rol oynarlar. Roller, verilir, varolan tarih sahnesinin içindedir. Tutucusu da devrimcisi de o sahnenin içindedirler. Tutucu, varolan üretim ilişkilerini koruma rolünü oynamaktadır. Devrimci ise, o sahneyi değiştirme görevini yapar. Ancak devrimci de o sahnededir, çünkü değiştireceği sahne orasıdır ve yeni gelecek üretim ilişkileri de o sahnede filizlenmektedir.

Tutucunun ve devrimcinin aktif roller üstlendikleri, kendi beyinlerine, kendi sinir sistemlerine sahip oldukları bu sahnede, anarşist kukla olarak yer alır.

Anarşist, sistem kurmayı, yani tasarımı reddettiği için kendi beyni yoktur, başkasının tasarımına, baş-

kasının kumandasına bağlanmıştır.

Örgütlenmeyi reddettiği için kendi sinir sistemi ve organları yoktur. Başkasının sinir sistemi ve organları, onun iplerini oynatmaktadır.

Anarşizm, siyasal doktrinler arasında kukla işlevi için üretilmiş biricik doktrindir. Hükmeden ile hükmedilen arasındaki ilişki, Anarşizmde bir bağımlılık ilişkisi olmaktan çıkar; bir alet olma ilişkisine dönüşür.

**Anarşizmin teorisyenleri,
soylu olmadıkları için,
şereflerini intiharla
kurtarmak gibi bir
seçeneğe sahip değillerdi.
Saray soytarılığı ve kışkırtıcı
ajanlık dışında bir çıkış
yolu bulamadılar.**

şür. Bağımlı olanın yine de bir iradesi vardır. Anarşizm ise, her türden iradeyi daha başından reddetmiştir ve o nedenle bir maşanın, bir çekicinin, bir tornavidanın, bir baltanın, bir kerpetenin veya bir hela süpürgesinin işlevine sahiptir.

Anarşizm, insanlığın bu serüveninde, şu veya bu tarihsel aşamada, tarih yapan temel sınıflardan birini temsil edemez ve etmemiştir. Anarşizm, ne köle sahiplerinin, ne feodal beylerin, ne burjuvazinin, ne de işçi sınıfının ideolojisidir. Tarihi yapmadan tarihi yıkmaya olanağı bulunmadığı için, Anarşizm tarihin ideolojik

inşasının esas etkenleri arasında yer almaz. Ancak bir hakim sınıfın oyuncağı işlevini görür.

Gerici safsata

Tarihî olarak yenilmiş ve hiçbir gelecek umudu olmayan sınıfların artıkları, “Benden sonra tufan” düşüncesinin kucağına düşerler. İşte “Benden sonra tufan” ruh halinin doktrini, Anarşizmdir.

Ama Anarşizmin öngördüğü “tufan” hiç olmayacaktır. Çünkü bir toplumun systemsiz kalması, üretim çarkından, üretim ilişkilerinden yoksun kalması mümkün değildir. Hayatın sürmesi için, yıkılan üretim ilişkilerinin yerini yeni üretim ilişkilerinin alması gerekir. O nedenle bir sistem, ancak yenisi gelirken yıkılır. Yani kabuğun kırılması için, o kabuğun içinde cücük olması gerekir. Cıvk yumurtanın kabuğu kırılmaz. Yumurtanın içindeki cücük gelişip civciv olacak ve kabuğu zorlayacaktır ki, o kabuk kırılsın. Civciv büyürken, kabuk, yani sistem onu korumaktadır. Kabuk o sırada hayatın hizmetindedir. Ancak civcivin büyümesi için kabuğun kırılması gerektiği an, artık kabuğun kırılması kaçınılmaz olur.

Sistemlerin yıkılması da böyledir, yani hayatla karşı karşıya geldikleri zaman yıkılmaları kaçınılmaz olur. Ancak o yıkım, yeni bir hayatın başıdır. Bu nedenle hiç kimse kendisini zorlayarak tufan yapamaz. Ve hiçbir tufan, birisi “Benden sonra tufan” dedi diye kopmamıştır. O nedenle Anarşizm, tufan koparamaz.

“Tufan”, ancak o yeni üretim ilişkilerini temsil eden yükselen sınıfın tufanı olabilir. Doğadaki tufan nasıl doğal nedenlerle kopuyorsa, toplumsal tufanlar da toplumsal nedenlerden kaynaklanır. Toplumsal tufanlar, genellikle yapıcılığa yönelik bir yıkıcılığı temsil ederler ve tarih sahnesinde estikten sonra, yerini yeni sistemin huzur ve barışına terk ederler.

Anarşizm, işte tarihin seyrindeki bu temel mantığa hiçbir yerde ve hiçbir anda uymadığı için gerici bir safsatadır. Anarşist doktrin, bir safsata olduğu için, tarihin öznesi olan temel sınıfların ideolojisi olamaz.

Soyut devlet düşmanlığının Karşı-devrimci karakteri

Tarihi, sınıflar yapar. Sınıflar, tarihi devlet olma mücadelesiyle ve devlet olarak yapar. Bu açıdan tarihin öznesi, devlettir. Anarşizm, soyut devlet düşmanlığıyla tarihin karşısına çıkar.

Devlet, üretim fazlasıyla ortaya çıktı ve üretim fazlasının bölüşümüne bekçilik eden örgüttür.

Devlet, ancak üretim fazlasına bekçiliği zorunlu kılan toplumsal-ekonomik temelin ortadan kalkmasıyla söner. Yani üretim o kadar fazla olacak ki, herkesin ihtiyacına yetecek ve üretilenleri bölüştürmek için, silahı tekeline alan bir örgüte (yani devlete) ihtiyaç kalmayacak. Başka deyişle devlet, ancak bolluk toplumunda ortadan kalkabilir.

Üretim fazlası, devletin oluşmasına neden oldu. Üretim fazlasının aşırısı varıp, herkesin ihtiyacına yetecek noktaya varması ise devletin zeminini ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle sosyalizm döneminde de devlet olacaktır. Çünkü sosyalizm döneminde bölüşüm ilkesi, hâlâ emeğe göredir, yani sosyalizmin kuruluşu sırasında da kapitalizmin bölüşüm ilkesi geçerlidir. Sosyalizm, uzun bir tarihsel süreç içinde, kapitalist mülkiyeti ortadan kaldırır; ancak kapitalizmin emekçiye emeğine göre pay veren bölüşüm ilişkisini ortadan kaldırmaz. Herkese ihtiyacına göre pay verebilmek için, herkese ihtiyacı kadar verecek üretimin olması gerekir. Bu nedenle bölüşüm sisteminin bekçiliği için gerekli olan devlet, varlığını sürdürecektir. Ancak üretim herkesin ihtiyacına yetecek düzeye geldiği zaman, devletin sönmeye şartları da oluşur. Tabii burada ihtiyacın tanımlanması meselesi de vardır. Bu yalnız ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir meseledir. Çünkü ihtiyacı aynı zamanda kültür belirliyor. Bolluk ekonomisi yanında, yeni kültür ve yeni insan vb., devletin sönmüşünü getiren etkenlerdir.

Felsefi planda bakarsak,

**Hiçbir beklentiye,
hiçbir umuda, hiçbir
özleme cevap vermeyen
bir doktrin, insan enerjisini
hangi amaca yöneltebilir.
Anarşizm, ölmek için
enerji harcamaktır;
bir intihar doktrindir.
Anarşist ise,
bir intihar öznesidir.**

anarşizmin devleti ortadan kaldırma iddiası, idealizmin doruğudur ve gericiğinin dibidir.

Her yenilik, her devrim, ancak devlet halinde örgütlenerek, toplumu değiştirir. Devrim, devlet kurmak içindir ve toplumu kurduğu devletle değiştirir. Bu nedenle Anarşizmin soyut devlet düşmanlığı, karşı-devrimciliğinin ifadesidir.

En aşırı kendiliğindencilik

Anarşizm, sisteme karşı olduğunu iddia eder, ancak o sistemin yerine yeni bir sistem konmasına daha büyük bir şiddetle karşı çıkar. Yeniyi ve yeniyi getirecek olan örgütlenme ve otoriteyi reddettiği için, kendiliğindencidir. Hatta gelmiş geçmiş en aşırı kendiliğindencilik, Anarşizmdir.

Halkı bilinçlendirmenin biricik yöntemi olan, öncünün kitlelere bilinç taşımasına karşı çıkar. Çünkü bir örgütlenme biçimi olan öncüyü reddeder. Bu nedenle halkın örgütlenmesine, halka önderlik edilmesine itiraz eder. Kendiliğinden halk hareketini kutsar.

Her siyasal akımın, sistem içi bile olsa, belli bir reformculuğu ve belli bir müdahaleciliği vardır. Sistemin hiçbir akımı, sistemle Anarşizm kadar örtüşmez. Çünkü örgütlenme varsa, bir topluluk vardır. Ve o topluluk sistemin içinde bile olsa, farklı çıkarlara sahiptir. Ve o grubun örgütlenmesi, o farklı çıkarları savunur. Farklı çıkar, müdahale demektir, reform demektir. Anarşizm ise, sistemin içindeki farklı çıkarları savunmaktan bile acizdir, zavallıdır. Devrim için örgütlenme bir yana, herhangi bir grup adına sistem içi reformculuğun ve müdahaleciliğin de karşısındadır. Her türden örgütlenmeyi reddeden ve bireyi bütünüyle yalnız ve zavallı bırakan bir siyasal akımın, yapabileceği tek iş kalmaktadır: Sisteme sonuna kadar bağlılık. Bu nedenle Anarşizm, sisteme teslimiyette en aşırı akımdır.

Anarşizmi, sistem içindeki diğer kendiliğindenci akımlardan ayıran temel özelliği, hayatın ve gerçeğin dışında olmasıdır. Kendiliğindencilik, sistemin içinde olan kitlenin sürekli olarak sistemi yeniden üretmesi anlamına gelir. Toplumsal süreci zihninizde durdurarak baktığımız zaman, kendiliğindencilik, en gerçekçi tavır gibi görünür. Çünkü varolan duruma uyum göstermektedir. Ancak bu uyum bile, bir tasarımın (projenin) ürünüdür. Ve o tasarım, başlangıçta devrimci bir tasarımdı. Anarşizm ise, örgütlenmeyi reddettiği için, aslında her türden tasarımı reddetmiş olur. Oysa toplum, ancak tasarımlarla yaşar, üretim tasarımlarla ve bu tasarımların örgütlenmesiyle gerçekleşir. Toplumla ilgili herhangi bir tasarım, ister ekonomik düzlemde ister siyasal ve ideolojik düz-

lemde, ancak örgütlü olarak yerine getirilebilir.

Anarşizm, örgütlenmeyi reddederek, aslında hayatı, üretimi ve toplumu reddetmiş olmaktadır. İşte bu yüzdendir ki, Anarşizmin kendiliğindenciligi, olmayacak bir kendiliğindenciliktir.

En aşırı bencillik ve bireycilik

İnsan, tasarım yapan hayvandır. Tasarımı ve o tasarımı gerçekleştirecek örgütlenmeyi reddeden bir doktrin, daha o anda kendisini insan olma olgusunun dışına atmaktadır.

Anarşizmin özgürlük anlayışı, toplumu reddeden bir özgürlük anlayışıdır; toplumdışı bir özgürlük anlayışıdır. Anarşistin özgürlüğünü sınırlayan ne bir toplum vardır, ne bir birey, ne aile, ne örgüt, ne kabile, ne kral, ne bey, ne tarikat!

Anarşist, sistemi ve toplumu reddettiği için, bütün değerleri de birlikte reddeder, aslında kendisi dışında hiçbir değeri tanımaz ve sevmez., yalnız ve yalnız kendisini sayar, kendisini sever. Bütün değerleri ve en yakınlarını bile bir kibrit çakarak yakmaktan çekinmez. Anarşistin ne arkadaşlığı olur, ne dostluğu, ne evlatlığı, ne babalığı. O yalnız ve yalnız kendisinin dostu, kendisinin evladı, kendisinin babası ve kendisinin arkadaşıdır. Anarşizm, her türden sorumluluğun, sadakatin, vicdanın, bağlılığın, vefanın ve insanî ilişki ve duygunun dışındadır.

Anarşist, gerçekten alabildiğine

koptuğu için, yalancısıdır; sahtekârdır; komplocudur; utanma duygusundan yoksundur; yüzsüzdür. Anarşist kendisinden başka her şeyi reddederken, hiç olur.

Yabancılaşma, karamsarlık ve intihar

Aşırı bencillik, aşırı bireycilik, yabancılaşmanın doruğudur.

Yıkılan Ortaçağ asilzadesi, yokoluş gerçeği karşısında bir çıkış yolu aramıştır. Cervantes'in *Don Kişot*'u, şerefini hayaller âleminde değirmenlerle savaşıarak kurtaracaktır.

Yıkılan sarayın gururlu asilzadesine, Anarşizm de, üstüne çıkabileceği bir taht sunmuştur. Ancak anarşist asilzade, Don Kişot gibi saf ve zararsız değildir. Yeni sisteme düşmanlığı, onu toplum düşmanı yapar. Kin ve nefretle doludur. Çevresi ateşle çevrilidir. En sonunda bir akrep gibi kendisini sokacaktır. İntihar, yeni sistemde kendisine yer bulamayan asilzadenin, asilce gerçekleştirdiği son eylemidir.

Yine gelişen kapitalist ilişkilerin tasfiye ettiği küçük zenaatkârın koyu karamsarlığı da ifadesini Anarşizmde bulmuştur. Elindeki Ortaçağdan kalma dokuma tezgahını, yün çıkırcığını veya demirci körüğünü yakmaktan başka yapabileceği bir iş kalmayan, mülksüzleşen zenaatkârın en karamsar olanları, Anarşizmin kucağına düşmüşlerdir.

Avrupa saraylarının ve umutsuz küçük burjuvazinin kimi aydınları da, sınıflarının çöküşü karşısında Anarşizme yöneldiler. Anarşizmin teorisyenleri onların arasından çıktı.

Bütün değerlere sadakatsizlik, bütün ilişkilere vefasızlık, Anarşizmin anayasasıdır. Bu Anayasa, anarşiste bir tek değer bırakmıştır: İhanet. O andan itibaren şerefsizlik, anarşist için biricik yükselme yolu olur. Anarşistler, ancak kendi şereflerinin üzerine basarak yükselebilirler.

Bunlar, kralların tahtlarının devrildiği çağlarda, asilzadeler adına tarihe meydan okudular. Yerlerde yuvarlanan tacları, tekrar efendilerinin başına giydirme şansları yoktu. Ancak feodalizme karşı yükselen halk hareketinin içine bombalar atma, kargaşalık çıkarma şansları vardı ve bu şanslarını kullandılar. Ancak Anarşizmin teorisyenleri, soylu olmadıkları için, şereflerini intiharla kurtarmak gibi bir seçeneğe sahip değillerdi. Saray soytarınlığı ve kışkırtıcı ajanlık dışında bir çıkış yolu bulamadılar.

Çöken sınıfların aydınlarının üretimi, emeğe, insana, topluma ve kendilerine yabancılaşmaları olayı, özellikle Rus edebiyatına derin çizgilerle yansımıştır. Gonçarov'un *Oblov*mov'u, Turgenyev'in *Rudin*'i, çöken sınıfın yıkılan aydın tiplerini temsil eder. Üretimden ve hayattan kopukurlar. İnsana ve topluma yabancılaşmışlardır. Bu yabancılaşma, kimi zaman *Oblov*mov'un vurdumduymazlığı ve boşvermişliği şeklinde kendini gösterir; kimi zaman da *Rudin* örneğinde olduğu gibi, barikatların üzerindeki intihar eylemiyle noktalanır. Anarşist, eğer kışkırtıcı ajan olamadıysa, en sonunda kendisine "büyük" bir ölüm seçecektir.

*Oblov*mov ve *Rudin*, Dostoyevski'nin *Verkovenski*'si yanında melek kadar temiz kalırlar. *Verkovenski*, bir insan değil, fakat gerçek anlamıyla ecinnidir. Anarşistlere özgü aşırı bencilliği, komploculuğu, entrikacılığı, en yakınındaki insanı bile hiç olarak gören karakteriyle bir şeytan, bir iblistir o. *Verkovenski*, belki de dünya edebiyatının en olumsuz ve en iğrenç kahramanıdır.² Ne kölecî aristokrat, ne derebeyi, ne vahşî kapitalist, hiçbir, anarşist kadar insanlık dışı ve insana yabancı değildir.

Anarşizm, her çağda çökmekte veya dağılmakta olan sınıfların içindeki en karamsar unsurların intihar çılgınlığına cevap vermiştir.

İnsanı insana yabancılaştırmada, insanı insani duygulardan koparmada, Anarşizmin eline su dökebilecek başka bir akım bulunamaz. Çünkü bütün sömürü ve zulüm sistemlerinin, yine de üretim çarkını çeviren tarihsel bir işlevi vardır. Anarşizm

ise, tarihin dışında olduğu için, insanlığın da dışındadır ve bu nedenle insana en yabancı cereyandır. Anarşizm ile intihar arasındaki içiçelik de bunu kanıtlar. Bilindiği gibi, yabancılaştırmanın en önemli göstergesi, intihar olayıdır.

Anarşist, sistemin ve dolayısıyla toplumun içinde yer almayı reddeden aşırı bireyciliğiyle, sistemin parçası olan üretime yabancılaştırmasıyla, yine sistem içinde gördüğü her türden toplumsal örgütlenmeye karşı çıkışıyla, hatta yine sistemin içinde gördüğü devrimci örgütlenme ve devrimci çözüme karşı kin ve nefretle, intihara doğru koşar ve intihara doğru koşturur. Siyasal akım mensupları arasında en çok anarşistlerin intihar etmesi, bu aşırı yabancılaştırmanın bir sonucudur.

Hiçbir beklentiye, hiçbir umuda, hiçbir özleme cevap vermeyen bir doktrin, insan enerjisini hangi amaca yönlerebilir. Anarşizm, ölmek için enerji harcamaktır; bir intihar doktrini. Anarşist ise, bir intihar öznesidir. Anarşizm, yıkıcılığı, karamsarlığını, karanlık faaliyetini ve karanlık sonunu kara rengiyle ifade etmiştir. Beklentileri ve vaat ettikleri kap-kara olduğu için, bayrağı da karadır.

Bırakılan tek değer: İhanet

Anarşistin önündeki çatalçıkma, intihar ya da ihanettir.

Bütün değerlere sadakatsizlik, bütün ilişkilere vefasızlık, Anarşizmin anayasasıdır. Bu Anayasa, anarşiste bir tek değer bırakmıştır: İhanet. Anarşist, varolan bütün insanî değerlere ihaneti, değerler sisteminin doruğuna oturtur. Bu hiyerarşide ikinci bir değeri yoktur. Bütün değerler, ihanete ve sadakatsizliğe indirgenmiştir. Anarşist, kendisine de ihanet eder. O andan itibaren hainlik ve şerefsizlik, anarşist için biricik yükselme yolu olur. Anarşistler, ancak kendi şereflerinin üzerine basarak yükselebilirler.

Bütün değerlerin inkâr edildiği yerde, ne insan vardır, ne toplum vardır. Anarşizm, her türden rezilliği ve pespayeliği biraraya getirebilen tek doktrindir. Feodalizmin faziletleri vardır, kapitalizmin erdemleri bulunur, ama Anarşizm erdemsizliktir.

**Bütün değerlerin
inkâr edildiği yerde,
ne insan vardır, ne toplum
vardır. Anarşizm,
her türden pespayeliği
biraraya getirebilen tek
doktrindir. Feodalizmin
faziletleri vardır,
kapitalizmin erdemleri
bulunur, ama Anarşizm
erdemsizliktir. Sıfırdır. Hiçtir.**

Sıfırdır. Hiçtir.

Anarşizmin amentüsü, ana-baba, ağabey, kardeş, eş, dost, herkesi sıfıra indirmektir. Anarşistin pratiğinde, bütün yeminler çiğnenir. Bütün sözler, ayaklar altına alınır. Döneklilik ve inkar dizginlerinden boşanır. Anarşist, güvenilmez adamdır. Dün yaptığını, bugün çiğner. Bugün yaptığını ise, yarın çiğneyecektir. Dün, saydığına bugün söver. Dün sevdiğine, bugün kin kusar. Dün yücelttiğini, bugün yere batırma hummasına kapılır.

Anarşist, ipini satmış olan adamdır. Ünlü anarşistlerden Jean Genet, tiyatro seyircisine şu satırlarla takdim edilmektedir: "O bir 'piç', öksüz, eşcinsel, hırsız, kaçakçı, asker kaçığı, serseri, marjinal, asi, gedikli mahkûm; tüm yerleşik ahlaksal ve toplumsal değerlere meydan okuyan bir anarşist; parmak ısıratan bir 'kötülükler' bireşimi." (3)

Dikkat edilirse, sayılan bütün nitelikler, çok köklü ve çok boyutlu bir yıkıcılığa işaret ediyor. Yapıcılığı besleyecek herhangi bir kaynağa ise rastlanmıyor. Genet, Balkon adlı oyununda, ne zaman çözüm sorunu gündeme gelse, hep gerçekleştirilebilir bir yapıcılığın karşısına dikiliyor. Onun için, yalnız itaatsizlik gösterilecek de-

ğerler, ilişkiler ve örgütlenmeler vardır; fakat onların yerine konacak herhangi bir değer, ilişki ve örgütlenme yoktur.

Tarihin Anarşizme açık bıraktığı tek kapı: Kışkırtıcı ajanlık

Tarihin içinde, Anarşistin talip olduğu yıkıcı kahramanlığa bir rol tanımamaktadır. Ama o yıkıcılığı, sistemin hakim sınıfının emrinde görevli rolüne dönüştürme şansı her zaman açık bırakılmıştır.

Görevli geleneği, günümüz anarşistlerine, Anarşizmin 19. yüzyıldaki babalarından miras kalmıştır. Hemen hepsi, saray soytarılığı yanında, ikinci bir saray görevi daha yapmışlardır. O da yıkılan sarayların kışkırtıcı ajanlığıdır.

Anarşizm, bu geleneğini daha sonraki sistemler içinde de sürdürdü; sürdürmeye mecburdu.

Kendi tarlasını kaybedince, beyin harmanını yakan hesapsız cahil; nasıl bir adım sonra o toprak ağasının köylü hareketinin içindeki ispiyoncusu ve kışkırtıcı olabiliyorsa, Anarşizmin

Jean Genet, tiyatro seyircisine şu satırlarla takdim edilmektedir: "O bir 'piç', öksüz, eşcinsel, hırsız, kaçakçı, asker kaçığı, serseri, marjinal, asi, gedikli mahkûm."

ve anarşistin sertüveni de budur.

Yine yokolan zenaatkâr, son çareyi dokuma makinelerini kırmakta bulduysa, anarşistin ilk çaresi de, kırmak ve yıkmaktır. Ancak o ilk çare, çaresizliği temsil ettiği için, arkasından gelen ikinci çare, makinelerin ve fabrikanın sahibi olan patronun kışkırtıcı ajanı olmaktır.

Demek ki, yokolan küçük burjuva için iki yol vardır. Çoğunluk, işgücünü satarak proletere dönüşür. Bir avuç denecek kadar küçük bir azınlık ise, yıkıcılık üzerinden sistemin ajan-provokatörlüğü mertebesine ulaşır.

Anarşist fikir babaları, sahneye hep kahraman edasıyla çıkmış ve perdeyi hep kışkırtıcı ajan olarak kapatmışlardır. Devrimci halk hareketine ve sosyalizme düşmanlık, biricik faaliyet programları olmuştur. Tarihin Anarşizme açık bıraktığı tek bir kapı vardır: Provokasyon kapısı. Bu nedenle Anarşizmin tarihi ile kışkırtıcı ajanlığın tarihi iç içe geçmiştir. Kahraman bir anarşist, eğer kahraman olmakta ısrar ederse, kahraman bir kışkırtıcı ajan olur.

İnsanlık tarihinin en gerici, en karşı-devrimci doktrini

Anarşizm, kapitalizmin rekabet çağında ve emperyalizm döneminde de, hep devrimci hareket içinde kargaşalık çıkartan, tertipler ve kışkırtmalarla devrimci hareketi ezdiren bir işlev gördü. Marx ve Engels, devrimci hayatlarında hep Anarşizmle boğuşular ve bu alanda çok

Anarşist fikir babaları, sahneye hep kahraman edasıyla çıkmış ve perdeyi hep kışkırtıcı ajan olarak kapatmışlardır.

Tarihin Anarşizme açık bıraktığı tek bir kapı vardır: Provokasyon kapısı.

Kahraman bir anarşist, eğer kahraman olmakta ısrar ederse, kahraman bir kışkırtıcı ajan olur.

önemli eserler bıraktılar. Lenin ve Mao da, önderlik ettikleri devrimleri, Anarşizm ve benzeri cereyanların kışkırtma ve tertiplerle savaşıarak başarıya ulaştırdılar. İspanya İç Savaşı ise, Faşist Franko'nun beşinci kolu görevini yapan Anarşizmin ihanetleriyle baş edemediği için yenildi.

İnsanlık tarihinin tanıdığı en gerici, en yıkıcı doktrin, Anarşizm'dir. Çünkü Anarşizm, topluma ve insana varolma şansı tanımıyor. Hiçbir doktrin, bu açıdan Anarşizm kadar gerici ve karşı-devrimci değildir.

II. KÜRESEL MAFYALAŞMA DÖNEMİNDE ANARŞİZMİN GÖREVİ

Yeniden piyasaya sürüldü

Anarşizm, emperyalizmin artık mafyalaştığı küreselleşme döneminde, yeniden imal edilmiş ve piyasaya sürülmüştür. Bu olayın hem küresel

çaptaki, hem de ulusal düzlemdeki toplumsal-ekonomik temelinin aydınlatılması gerekiyor.

Anarşizme, küresel planda işlev kazandıran olay, ABD'nin millî devletleri tasfiye ederek dünya imparatorluğu kurma peşinde koşmasıdır.

Anarşizme ülke zemininde yol veren olay ise, geniş kitlelerin planlı olarak kaosu içine itilmesidir.

Anarşizm, bir yönüyle ezilen dünya ülkelerini devletsizleştirme hareketinin aletidir.

Bir yönüyle de, ezilen milletleri çözmek hareketinin bir parçasıdır.

İki yön kuşkusuz birbirini tamamlıyor. Kurtuluş savaşlarıyla kurulan millî devletler yıkıldığı zaman, millî devletlerin kurduğu milletler de dağılacak ve Ortaçağın etnik grup ve cemaatlerine bölüneceklerdir. Milletlerin çözülmesi süreci ise, Millî Devletin dayandığı insan unsurunu zaafa uğratmaktadır.

Ezilen Dünya'da millî devletin ve milletlerin tasfiyesi için, her türlü bölünme etkeni harekete geçirilmekte, toplum büyük bir kaosu içine itilmektedir. Anarşizm ve onun türevlerinden olan "Sivil İtaatsizlik" bu amaçla kullanılıyor.

Sırayla inceleyelim.

Devletsizleştirmenin aleti

Küreselleşme, Ezilen Dünya ülkelerinin ve hatta bazı kapitalist ülkelerin devletsizleştirilmesi olayıdır. Millî devletler yıkılacak ve ülke çapındaki yerel yönetimler ve "hükümet dışı kuruluşlar" (NGO'lar) aracılığıyla Washington merkezli süper devlete bağlanacaktır.

Bu durumda gelsin Anarşizm!

Bakunin'lerin, Kropotkin'lerin, Proudhon'ların ve diğer saray soytarılarının devlet düşmanlığının tam zamanıdır. Ezilen Dünya ülkesinin gençliği, kendi millî devletini yıkmaya faaliyetinde dünya merkezlerinin dinamiti ve balyozu olarak kullanılacaktır. O nedenle Anarşizmin devlet düşmanlığı, yalnız ve yalnız millî devlet düşmanlığıdır. Süper devlet ise, Anarşizmi, millî devletin üzerine süren güçtür.

Böylece Anarşizm millî devlet düşmanlığı üzerinden süper devlet hizmetkarlığına varmıştır. Anarşizm,

İspanya İç Savaşı'ndan bir görüntü. Faşist Franko'nun beşinci kolu görevini yapan Anarşizmin ihanetleriyle baş edemediği için yenildi.

Eş durumundan oturma izni

**EŞCİNSEL
TÜRK ÇİFT
ALMANYA'DA
EVLENDİ**

Berlin'de doğup büyüyen bir Türk eşcinsel, Ankaralı bir başka eşcinselle evlendi ve eş durumundan onu Almanya'ya götürdü.

OĞLU SORDU, BABASI YANITLADI

Kasım ayında evlendiler

■ Eşcinsellere yönelik bir derneğin Ankara'daki toplantısında 6 ay önce tanışan Alman vatandaşı olan 29 yaşındaki Koray Günay ile Ankaralı Ulaş Yılmaz (26), geçen kasım ayında Schöneberg Belediyesi'nde nikâh kıydılar.

Eşinin soyadını aldı

■ Almanya'nın resmen tanıdığı nikâhtan sonra eşi Alman vatandaşı olduğu için Ulaş Yılmaz'a üç yıllık oturma izni verildi. Nikâhtan sonra Koray Günay, eşinin Yılmaz olan soyadını da kullanmaya başladı.

İlerde evlat edinecekiz

■ 5 yıldır eşcinsel olduğunu söyleyen Ankaralı Ulaş Yılmaz, "Annemden çekindiğim için evlendiğimi nikâhtan sonra söyledim. Şimdi olumlu bakıyor. İlerde evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olmayı da düşünüyoruz" dedi.

Ankaralı Ulaş Yılmaz (oturan) bilgisayar mühendisi olarak çalışıyor. Karşıda ise Almanya'da yaşayan Koray Günay ile Ulaş Yılmaz'ın evliliği.

millî devlet düşmanlığı yaparken, süper devletin dünya imparatorluğu planının sopası işlevini görmektedir.

Türkiye'de ve diğer Ezilen Dünya ülkelerinde Anarşizm diye bir akım yokken, birden bire dünya merkezlerinden pompalanmasının hikmeti buradadır.

Milleti birbirine bağlayan bütün değerlerin dinamitlenmesi

ABD, küreselleşme adı altında, Ezilen Dünya ülkelerinde milleti birbirine bağlayan bütün değerleri yıkmaya ve çözme programını uygulamaktadır. Bu amaçla etnik bölücülük, mezhepçilik, tarikatçılık, cemaatçılık, falcılık, büyücülük, satanizm gibi feodal ve hatta kabile toplum kalıntıları yanında, Anarşizm de kullanılmaktadır. Devletsizleştirilen halklar, etnik gruplar ve mezhepler arasında boğazlaşmalar, cemaat ve tarikat savaşları, toplumsal çatışmaları kışkırtmak için, Anarşizm, sistemin efendilerine çok geniş imkanlar sunmaktadır. O zaman gelsin Anarşizm!

Dinler arası diyalog, Hristiyan

misyonerliği, hep Anarşizmle kol koladır.

Milletimizin bütün değerleri yoğun bir bombardıman altındadır. Sistem bütün iletişim araçlarını seferber etmiştir. Sistemin merkezlerinde olsun, çevrede olsun televizyonlar, radyolar, gazeteler; Anarşizmin, Otonomluğun, Eşcinselliğin, enstet ilişkilerin ve her türden topluma yabancılaşmanın reklamını yapmakta, gençliği bu kanallara yöneltmektedir.

Bu yazıyı yazdığım günün (17 Şu-

**Bakunin'lerin,
Kropotkin'lerin,
Proudhon'ların ve diğer
saray soytarılarının devlet
düşmanlığının tam
zamanıdır. Ezilen Dünya
ülkesinin gençliği,
kendi millî devletini yıkma
faaliyetinde dünya
merkezlerinin dinamiti
olarak kullanılacaktır.**

bat 2004) *Hürriyet* gazetesini bir örnek olarak alıyorum. Birinci sayfanın manşetinde koca koca harflerle eşcinsellik reklamı ve kışkırtıcılığı yapılıyor: "Eş durumundan oturma izni". Kocaman bir fotoğraf konmuş, iki Türk genci, ikisi de erkek ve Almanya'da nikah yapmışlar, eşcinsel evliliği gerçekleştirmişler. Bir de evlat edineceklermiş. Biri annesinden çekindiği için evleneceğini annesine nikâhtan önce söylememiş, ama artık annesi de olumlu bakıyormuş. Eşcinsel evliliğinin Almanya'da oturma izni almak gibi büyük bir ödülü (!) de var.(4)

Hemen bu manşetin yukarısında *Hürriyet* başlığının da üzerinde bir üstmanşet bulunuyor. Almanya'da ödül alan filmin baş oyuncusu Sibel Kekilli'nin gerdanında kocaman bir hristiyan haçı sallanıyor. Milletine yabancılaşmanın ve diğer gençleri milletine yabancılaştırmanın bundan güzel bir reklam aracı bulunabilir mi?

Duygular ve görüşler, eşcinselliğe, gözler ise hristiyan haçına alıştırılı-

yor.

Diğer başlıklara ve sayfalara geçmiyorum. *Radikal*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah*, *Vatan*, bütün gazeteler; *Ulusal Kanal* dışında bütün televizyonlar ve dergiler, sürekli olarak gençliği, Anarşizme, vatansızlığa, eşcinselliğe, otorite düşmanlığına, aşırı bireyciliğe, hristiyanlaşmaya ve her türden yabancılaşmanın girdabına atan bir kampanya yürütüyorlar. Türkiye gençliğini bu topraklara, milletimize, ailesine, tarihine bağlayan bütün bağlar, koparılıyor. Kökler, hoyratça sökülüyor. Bu kampanya, her alanda ve her fırsattan yararlanarak yürütüyorlar. Örneğin Antalya'ya Attalos'un heykelinin dikilmesi, eşcinselliğe methiye kampanyası için bir fırsat olarak kullanılıyor.

Bir üniversite öğretim üyesi arkadaşımla konuşuyorum, yine bir hekim dostumla ve başka dostlarla, çocukları Anarşist olmuşlar; her türlü toplumsal değeri inkar ediyorlar, ne Türklük, ne devrimcilik, ne Atatürk, ne aile, ne ana, ne baba, ne çalışma, ne disiplin, ne ahlâk, hiçbir şey tanımıyorlar. "Bir uçurumdan aşağı düşüyor çocuklarımız" diye yakınıyorlar. "Daha doğrusu bir uçurumdan aşağı itilmişler, boşlukta döne dene, savrula savrula düştüklerini görüyoruz. Anarşizm, bugün gençliği tehdit eden bir akım haline gelmiştir."

Doğru, ama niçinini iyi görmek gerekiyor. Küreselleşen mafyaya kü-

"Küresel direniş" ve "Sivil itaatsizlik", aslında ABD emperyalizmine itaatin eylem biçimidir. Bu eylemler kesinlikle kendiliğinden değildir, doğrudan doğruya SüperNATO güdümlü gizli servisler tarafından planlanmakta ve örgütlenmektedir.

resel bir gençlik gerekiyor. Kendi milletine, kendi halkına, millî devletine, özet olarak dünyanın ezilenlerine düşman, hainleştirilmiş bir gençlik gerekiyor.

Anarşizmin, özellikle gençlik içinde, eroine birlikte tüketilmesi de çok anlamlıdır. Anarşizm de eroine gibidir. Uyuşturur. Aşırısı, altın vuruş denen intihara götürür. Uyuşturucu kullanımı, küreselleşmenin girdabına düşen bütün ülkelerde, bu arada Türkiye'de, hem çok zengin bir kesimin şımarık çocukları arasında, hem de sefaletin diplerine itilen kesimlerde hızla yaygınlaştırılmaktadır.

ABD, arkada kalan dönemde çeşitli akımları kullanmıştır. Ancak bu akımlar, yine de toplumla çeşitli bağlara sahipti, Anarşist ise toplumla bütün bağlarını koparmıştır, ne anası vardır, ne babası, ne milleti vardır ne vatani, ne ailesi vardır ne

cemaati; ne ahlâk bilir ne görenek; bu nedenle Anarşizm, kendi milleti-ne kurşun sıkmanın ideolojisi olarak, küreselleşmenin amaçlarıyla tam uyum halindedir; kumanda mekanizmasına tam itaat halindedir.

Kaosun patlayıcı maddeleri

Dünyada tutunacak hiçbir dalı olmayan Anarşizm, dün ölen aristokrasinin ve yokolan küçük burjuvazinin, ancak çok sınırlı ve çok dar kesimlerinde yankı bulabiliyordu. Günümüzde ise, Anarşizm, sefaletle itilen ve ölmesinde hiçbir sakınca olmayan üretim dışı ve işsiz geniş kitleler için, en uygun siyasal tüketim markasıdır. Büyük altüst oluşların cangulunda sersemlemiş olan kesimler, Anarşizme yöneltiliyor.

Mafyalaşan emperyalist sistem, Ezilen Dünya ülkelerinde yüzde 10 çevresinde bir nüfusu zenginleştiriyor ve toplumun yüzde 90'ını aşırı yoksullaştırıyor, sefaletin içine yuvarlıyor. Bu yüzde 90 oranındaki büyük kitle, sistem için büyük tehdittir. Sistemin bu tehdidi etkisiz kılmak için bulduğu çare, o kitlenin enerjisini birbirini kırmaya ve amaçsız ve örgütsüz faaliyete yönlendirmektir. Birbirlerini vursunlar, kırsınlar, sağa sola koşuşsunlar, kargaşalık içinde çırpınsın dursunlar.

Üstelik Anarşizmin ezilen gruplara çekici gelecek isyancı temaları da var.

Sistem, kendini hedef alabilecek isyanı, yoksul kitleleri darmadağın eden bir dinamite dönüştürüyor. Böylece emperyalizm, biriken gazı boşaltmanın da ötesinde bir kazanç sağlıyor. Ezilen Dünya'nın enerjisi, Ezilen Dünya'yı kırmakta kullanılıyor.

Anarşizmin kaos teorileri, artık, küreselleşme dönemi emperyalizminin Ezilen Dünya'yı kaosun içine yuvarlama ihtiyacının aletidir.

Anarşizm şırınga edilerek vatansızlaştırılan, her türlü toplumsal bağdan ve kuraldan, her türden sorumluluk anlayışından, hesap verme duygusundan, vicdandan, bireysel ve toplumsal denetimden, örgütlenmeden kopartılan gençler, birer canlı bomba, fitili ateşlenmiş birer dinamit lokumu olarak toplumun içine

KAPİTALİZME
SİNİR OLUYORSAN

RUHUNDAKI

DEVLETEN

KURTUL!

atılmaktadır. Sistemin merkezleri bu görevi, Anarşizm, Otonomculuk gibi ipini koparmış eğilimlere vermiştir.

Sivil itaatsizlik

Bugün gerek sistemin metropolle-
rinde ve gerekse Ezilen Dünya ülke-
lerinde anarşistlerin, otonomların,
eşcinsellerin vb. grupların sözde kü-
reselleşme karşıtı eylemleri kışkırtı-
lıyor ve örgütleniyor. “Küresel dire-
niş” ve “Sivil itaatsizlik”, aslında
ABD emperyalizmine itaatin eylem
biçimidir.

Bu eylemler kesinlikle kendiliğin-
den değildir, doğrudan doğruya sis-
temin merkezlerinde, SüperNATO
güdümlü gizli servisler tarafından
planlanmakta ve örgütlenmektedir.
Bunu anlamak için, küresel direniş
adı altında yapılan eylemlerin vur-
duğu hedefleri sıralamak yeter: “Mi-
litarist Türk ordusu”, “Kasap Milo-
şeviç”, “Katil Saddam Hüseyin”,
“İran mollaları”, “Castro diktatörlü-
ğü”, “Kim Jong İl hanedanı”, “Çin
emperyalizmi” vb., ABD emperya-
lizminin vurun dediği ne kadar kuv-
vet varsa, küresel direnişçilerin he-
def tahtasındadır. Bunlar, Paris Met-
rosu’nun zeminine ABD emperya-
lizminin düşman ilan ettiği herkesi,
bu arada Türkiye’nin Genelkurmay
Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu’nun
resmini koymuş ve çiğnetmek iste-
mişlerdir.

Sistem, bu akımları, hedef aldığı
Ezilen Dünya devletlerine karşı se-
ferber etmek yanında, toplumun
içinde kaos yaratmak, toplumun
devrimci örgütlenmesini bertaraf et-
mek, halkı birbirine düşürmek, hal-
kın enerjisini amaçsız ve sonuçsuz
hareketlere yöneltmek için de bir
alet olarak kullanmaktadır. Kendili-
ğindenci olan Anarşizm, Otonomcu-
luk, eşcinsellik gibi akımlar, sonuna
kadar örgütlü ve silahlı olan sistemin
kumandası altındadır.

Sistem, bu küreselleşme karşıtı de-
nen eylemlerle toplumun özellikle
genç kesimlerini, Ezilen Dünya ül-
kelerinde millî devlet ve orduyu yı-
pratmak için kullanmaktadır. Öte yan-
dan toplumun genç nüfusu, adeta du-

varlara çarpıla çarpıla güçsüz düşü-
rilmekte, sersemleştirilmektedir.
Örgütsüz gençlik, bir kaos ortamı
içinde fareler gibi sağa sola koşuş-
makta, yorgun düşmekte ve kaosu
denetimi altında tutulmaktadır. Böy-
lece toplumun gizil enerjisi, emper-
yalizme karşı devrimci amaçlar için
harekete geçirileceğine, ABD’nin
dünya imparatorluğu tasarımının gi-
zil gücüne dönüştürülmektedir.

“Eşcinsellerin, hırsızların, kaçak-
çıların, asker kaçaklarının, serserile-
rin, marjinalerin, gedikli mahkûm-
ların, bu türden asilerin, tüm yerleşik
ahlaksal ve toplumsal değerlere
meydan okuyan anarşistlerin”(5) so-
kaklarda yaptıkları gösterilerdeki yı-
kıcılıklarının sisteme hiçbir zararı
yoktur; tam tersine sistem, bu kaosu
kışkırtarak, bu kaosu yöneterek
ayakta durmaktadır.

Beyaz Saray’ın soytarısı

Küresel sistemin efendileri, kuru-
cu olmayan sözde yıkıcıları besliyor
ve kışkırtıyorlar. Sistemin ihtiyacı,
muhalif güçleri devrim yapacak ku-
ruculardan uzak tutmak ve başıbo-
zuk anarşistlerin peşine takmaktır. O
nedenle başıbozuk yıkıcılık, her za-
man sistemin sigortasıdır. Sistem,
yıkılmazlığını onlar aracılığıyla gös-
terir. Onların tarihsel rolleri, siste-
min toplum üzerindeki otoritesini
pekiştirmektedir.

Sistemin sahipleri, eğer kendileri-
ne “meydan okuyan” sözde yıkıcılar
yoksa, onları yaratmak zorundadır-
lar. Her sistem, devrimci kurucuların
önlerini kesmek için, kendi Baku-
nin’lerini ve Kropoktin’lerini üret-
miştir. Sisteme, zaptiye kadar, “sivil
itaatsizler” de gerekir. 1980’den son-
ra Erich Fromm’ların piyasaya salın-
ması, anarşistlerin düğmelerine ba-
sılması ve ÖDP gibi anarşizme kom-
şu örgütlerin kurdurulması boşuna

**Anarşizm, kendi milletine
kurşun sıkmanın ideolojisi
olarak, küreselleşmenin
amaçlarıyla tam uyum
halindedir; kumanda
mekanizmasına tam itaat
halindedir.**

değildir.(6)

Hiçbir doktrin, hayatın dışında ka-
lamaz. Anarşizm de yıkıcılığıyla ha-
yatın dışında kalamaz ve kalmamış-
tır. Anarşizmi hayatın içine çeken,
hayatım kaybetmekte olan sistemin,
ölüme giden hakim sınıfıdır. Anar-
şizm, bütün fikirleriyle gerçeğin dı-
şında dururken, kendisine verilen iş-
levle kollarından tutulup gerçeğin
içine çekilir. Onun aşırı kendiliğin-
denciliği, sistem sahibinin aleti işle-
vinde hayat bulur.

Anarşizm, bugün emperyalist maf-
yanın Neo-liberal ideolojisinin bir
kolu konumundadır.

Artık Anarşizm, Beyaz Saray’ın
soytarısıdır.

DİPNOTLAR

- 1) Ünlü anarşistlerden Jean Genet’nin *Balkon* adlı oyunundan bir bölüm. Ge-
net’nin bu eserini, Ahmet Levendoğ-
lu’nun sanat yönetmenliğindeki Tiyatro
Stüdyosu, Türk seyircisine oynamıştı.
- 2) 1 Çökmekte olan sınıfların umutsuz
aydınlarını anlatan aydın romanlarını 12
Eylül döneminin hapisanelerinde uzun
uzun tartışmıştık. Bu konuda Hasan Yal-
çın’ın yazıları eşsiz bir yere sahiptir.
Ümit edilir ki, *Kaynak Yayınları*, onları
bir kitap halinde toplansın. Okuyucuları-
mıza Hasan Yalçın’ın şu yazılarını oku-
malarını hararetle öneririm. “*Dostoyevs-
ki’de üç aydın tipi*”, *Saçak*, sayı 34/5,
Haziran 1982, s. 52 vd; “*Oblomov ve
Oblomovluğumuz*”, *Saçak*, sayı 31,
Ağustos 1986, s. 46 vd; “*Rudin: Şakı-
yan Oblomov*”, *Saçak*, sayı 32, Eylül
1986, s. 62 vd.
- 3) Ünlü anarşistlerden Jean Genet’nin
Balkon adlı oyununda Tiyatro Stüdyosu
tarafından izleyicilere verilen sunuştan.
- 4) Eşcinselliğe bugünkü sistemin verdi-
ği rol konusunda bkz. Doğu Perinçek,
Eşcinsellik ve Yabancılaşma, *Kaynak
Yayınları*, İstanbul, Nisan 2000.
- 5) Ünlü anarşistlerden Jean Genet’nin
Balkon adlı oyunundan bir bölüm. Ge-
net’nin bu eserini, Ahmet Levendoğ-
lu’nun sanat yönetmenliğindeki Tiyatro
Stüdyosu Türk seyircisine oynamıştı.
- 6) ÖDP’nin Anarşizmle, Eşcinsellikle,
Otonomlukla, Neo-Liberalizmle sıkı
bağlantıları konusunda bkz. Doğu Perin-
çek, *ÖDP’nin Kimliği*, *Kaynak Yayınla-
rı*, 3. basım, İstanbul, Aralık 1998.

Toplumsal mücadeleler tarihinin değişmeyen ökse otu: Anarşizm

Kamusal olan her şeye karşı olan anarşist mantık, yeni liberalizmin “daha az devlet daha çok pazar” sloganıyla başlattığı tırmanışıyla tam bir uyum içindedir. Dün, grevci işçilerin kurşunlanmasına ideolojik gerekçe uyduran Proudhon’un rolünü, günümüzde Pinochet türü diktatörlere akıl hocalığı yapan Friedman devralmıştır.

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı

(Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Bunca sorun arasında anarşizm de nereden çıktı diyenler olabilir. Oysa, anarşizm, toplumların gelişim süreci içinde, özellikle sanayi devrimi sonrası dönemde hiç bir zaman gündemden eksik olmamıştır. Birkaç yıl önce, *Bilim ve Ütopya* etkinlikleri çerçevesinde *Toplumsal mücadeleler tarihinin değişmeyen ökse otu: Anarşizm* başlığı altında verdiğim konferansın, kendilerini anarşist olarak tanımlayan çoğu genç yaştaki insanlardan gördüğü olağanüstü yoğunluktaki ilgi de bu gözlemimi doğrulamıştır.

Kuşkusuz, anarşistlerin kendilerini anarşist olarak tanımlayarak ortaya çıkmaları önemli bir gelişmedir. Bu sayede, anarşistlerin sosyalizme verdikleri zararlardan bir bölümünün dayanaksız kalması; anarşist unsurların, düşünce ve eylemlerinin, sosyalizme fatura edilmesi yönündeki gelenekselleşmiş olan tavrın inandırıcılığını yitirmesi beklenebilir.

İdeolojilerin sonunun geldiğinin ilan edildiği ve egemen ideolojiden başkasına yer tanınamama kararlılığının sürdürüldüğü günümüz koşullarında, genel olarak sağlanmış bulunan, ideolojik sığılık, görünen o ki anarşizm açısından fazlasıyla söz konusudur. Anarşizmi, sosyalizmin veya komünizmin özel bir türü veya türevi olarak görme yanlışlığı yine varlığını sürdürüyor.

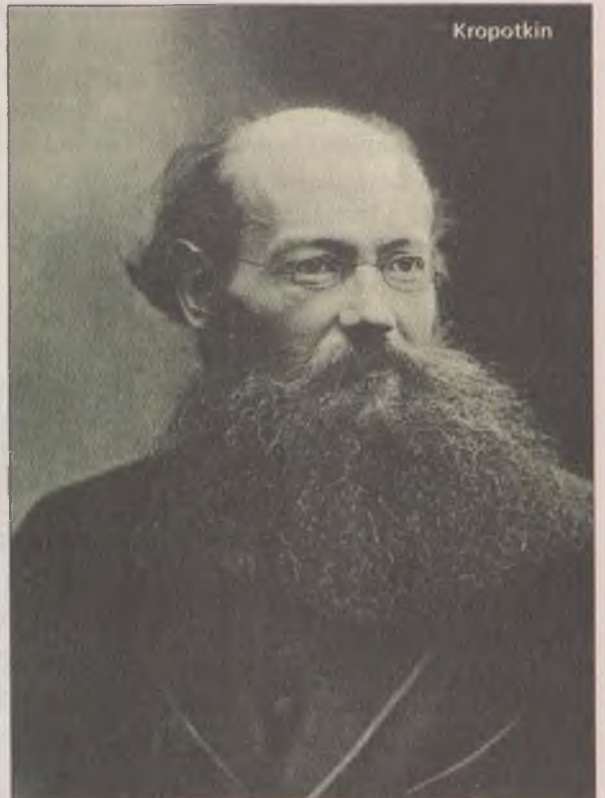
Elbette ki anarşizm ve sosyalizm arasında, her ikisinin de kapitalizme karşı bir tepki niteliği taşıması gibi ortak bir yan bulunmaktadır. Ne var

ki aynı şeye karşı olan iki şeyin bir-biriyle uyuşma içinde olmamaları ve hatta kesin bir çatışma halinde bulunmaları pek ala mümkündür. Üstelik, anarşizmin kapitalizme karşıtlığının, tarih boyunca ve günümüzde, kapitalizme güç ve destek sağlama yönünde bir işlev kazanmış bulunduğu görüldüğünde, sosyalizm ile anarşizm arasındaki uzlaşmaz çelişki, yadsınamayacak bir açıklıkla ortaya çıkmaktadır.

Kimileri, kendilerini anarşist olarak gördükleri halde, anarşizmin baş düşmanı olan Marks’ın desteğini de elden kaçırmak istemezler. Bu nedenle, Marks’ın da devletin ortadan kalkmasını amaçladığını; dolayısıyla, anarşistlerin, devletsiz, hükümete, yasasız toplum ütopyalarının Marksizm’e de uygun düştüğünü ileri sürmek gibi vahim bir yanlışlık sergiledikleri görülür. Gerçekte ise Marks’ın, insanlığın gelişiminin ne zaman geleceği bugünden görülemeyecek kadar ileri aşamalarında, belli bazı toplumsal ve ekonomik gelişmelerin sağlanmasından ve yeni bir insan tipinin oluşumundan sonra, zora dayalı otoriteye yer tanımayan bir toplumsal düzenin kurulması anlamında, “devletin sönmülenmesi” düşünce-

sini ortaya koymasıyla, anarşistlerin devlet, hükümet ve yasa karşıtlıkları arasında hiç bir ilişki yoktur. Anarşistler, kapitalist toplumun yerine ve onun hemen ardından devletsiz, hükümete, yasasız bir düzenin kurulmasını amaçlamaktadırlar. Marks ise azınlığın çoğunluğa hükmettiği kapitalist toplumun yerini, çoğunluğun azınlık üzerindeki hegemonyası anlamında ve gerçek demokrasi olarak gördüğü bir proletarya diktatörlüğünün almasını savunmuştur (1).

Anarşistler, devletin egemen sınıfin bir baskı aracı olduğu yolundaki şablondan yola çıkarak, devlet neylerse kötü eyler gibi bir anlayışla her

türlü kamusal kurumu, politikayı, önlemi reddederler ve ilgi alanlarının dışında tutarlar. Oysa Marks, kapitalist toplumda da sınıflar arası güç çekişmesinin el verdiği oranda devletin daha sosyal ve daha demokratik olması yolundaki mücadelenin önemini görmüş ve yaşamı boyunca bu yoldaki çabalara bizzat katılmış ve önyak olmuştur. Ona göre, devlet sınıf mücadelesinin terk edilmesi gereken alanlarından biridir. Bu bakış açısı, daha sonraki dönemlerde Gramsci ve Althusser gibi bazı Marksist düşünürler tarafından “devletin görelî bağımsızlığı” kavramı çerçevesinde geliştirilmiştir.

Marks, özgürlükçüdür; ancak, insanın örgütlü toplum içinde yaşama gereksinimini de yadsımaz. Ona göre, *Grundrisse*’de ifade ettiği üzere “en ileri derecesinde yalnızlık vahşiliktir ve yaptırıma ve zora dayanan birlik bir barbarlıktır”. Yine de anarşistler, Marks’ı otorite yanlısı bularak eleştirirler.

Anarşizmin babası: Proudhon

Fransız düşünürü Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), iktisadi doktrinler tarihi içinde, anarşizmin babası olarak nitelendirilebilir. Siyaset bilimi alanında anarşizm deyimini ilk defa kullanan da Proudhon ol-

Pierre-Joseph Proudhon’u (1809-1865) mülkiyet kavramına saldırırken gösteren 1848 tarihli bir karikatür.

muştur (2). Bu niteliğini bütünleyen bir diğer özelliği de tekelleşmenin ağır baskısı altında ölmeye mahkum duruma düşen ve “ölmek istemeyen orta sınıfların sözcüsü” (3) olmasıdır. Nitekim, anarşizm, özü itibarıyla bir orta sınıf (küçük burjuva) ideolojisi. Lenin’in “Çocukluk Hastalığı...” isimli kitabında belirlediği gibi, “kapitalizmin hoyratlıkları karşısında çılgına dönen küçük burjuva da, anarşizm de kapitalizme özgü birer olgudur. Bu tür bir devrimciliğin kararsızlığı, boşluğu, hızla teslimiyete, duyarsızlığa, boş fanteziye ve hatta moda olan şu veya bu çeşit burjuva eğilimi yönünde çılgın bir tutkuya dönüşme özelliği herkesçe bilinmektedir.” (4)

Proudhon, yalnızca despotik iktidara değil, her türlü demokratik iktidara da karşı çıkmıştır. 1848’de Fransa’da genel oy hakkının sağlanmasına “insanın insan tarafından daha çok yönetilmesi” olarak gördüğü için karşı çıkmıştır. Bu yöndeki düşüncelerinin uzantısı olarak işçilerin siyasal parti içinde örgütlenmelerine karşı çıkmış; “iktidar, tiranlık kalesinin aracı ise, partiler onun hayatı ve düşüncesidir” görüşünü savunmuştur (5). Nihayet, işçilere seçimlerde çekimser davranmayı öğütlemekle meydanın varlıklı sınıflara kalmasına hizmet etmiştir.

Proudhon’un örgütlü işçi hareketi karşısındaki tavrı, büyük balıkların küçük balıkları yuttuğu bir ortamda, birleşerek kolay yutulur lokma olmaktan kurtulan küçük balıklara kızan ortanca balıkların halini hatırlatmaktadır.

Proudhon, işçi sınıfı için hiç bir kurtuluş yolu tanımaz. *Sefaletin Felsefesi* isimli kitabında, bu yöndeki iddialarını, grevci işçilerin

kurşunlanmalarının meşru olduğu yolunda ideolojik fetva vermeye kadar vardırı. Ona göre “işçiler hükümdar olmadıkları sürece esir kalmak zorundadırlar”(6).

Proudhon’un “iki kere ikinin dört ettiği kadar doğru” olduğunu ileri sürdüğü bu görüşlere, *Felsefenin Sefaleti* isimli kitabında yanıt veren Marks, “Bay Proudhon’un söyledikleri içinde yalnızca iki kere ikinin dört ettiği doğrudur” der (7).

1. Enternasyonal’de Anarşistler

1864 yılında faaliyete başlayan 1. Enternasyonal (Uluslararası İşçi Derneği) çerçevesinde Marks, enerjisinin büyük bir bölümünü anarşistlerin saldırılarına karşı koymak yolunda tüketmek zorunda kaldı.

Anarşistler, Marks’ı Enternasyonal’den atmayı denediler. Bu olmayınca, genel sekreterlik görevinden uzaklaştırmayı denediler. Bunu da başaramayınca, hükümsüz toplum anlayışları paralelinde genel sekreterliği olmayan bir örgütlenme saundular.

Marks, işçilerin sendikalarının yanı sıra, siyasal parti halinde örgütlenmeleri fikrini, anarşistlerin muhalefeti yüzünden güçlükle ve uzun mücadeleler sonucunda kabul ettirebildi. Anarşistler, Marks’ın parlamenter siyasal eylemden yana görüşlerine de karşı çıktılar. Marks, 1866 tarihli Cenevre Kongresi’nde işgününün sekiz saatle sınırlanması, çocukların korunması gibi konularda

Sonrası

karar alınmasını önerdiğinde de Prodhoncuların muhalefeti ile karşılaş-
tı. Onlar, böyle kanunlarla mevcut
iktidarların daha da güçlendirilmiş
olacağını savunmaktaydılar. Marks,
onlar karşısında, devletin görelî ba-
ğımsızlığı düşüncesine koşut olarak
şu görüşü ortaya koydu: “Böyle ka-
nunların takviye edilmesi ile işçi sı-
nıfı hükümetin iktidarını takviye et-
miş olmayacaktır. Aksine, bu iktida-
rı değiştirerek kendi hizmetine daha
uygun duruma getirmiş olacaktır.”
(8)

1. Enternasyonal’de 1868 Brüksel
Kongresi’nden itibaren anarşistler,
Marks’a karşı muhalefetlerini Baku-
nin (1814-1876)’in önderliğinde sür-
dürdüler. Marks, 1872’de La Haye
Kongresi’nde, siyasal eylem fikrini
reddetmeleri nedeniyle Bakunin ve
yandaşlarını Enternasyonal’den ih-
raç etme kararının alınmasını sağla-
dı. Ancak, Marks, anarşistler yüzün-
den Enternasyonal’i Avrupa’da ya-
şatmanın olanaksızlığını görmüştü.
Çaresizlik içinde Enternasyonal’in
merkezini Amerika’ya taşıdı. Enter-
nasyonal, orada da ancak 1874’e ka-
dar varlığını sürdürebildi.

Bakunin, 1876’da öldü. Rus Çar-
rı’na hitaben yazdığı ve “*muhterem
pederim*” diye başlayan mektupları,
hakkında çeşitli yorumların yapıl-
masına yol açtı. Her ne olursa olsun,
Avrupa işçi hareketinde meydana
getirdiği tahribatın “*muhterem pe-
der*”inin arzularına denk düştüğünde
kuşku yoktur.

Komün katliamını izleyen karanlık
aralanmaya başladığında, 1892’de
Londra’da *Avant-Garde* adını ver-
dikleri bir grup oluşturan Malatesta,
Malato, Kropotkin ve Louise Michel
gibi ünlü anarşistler, yandaşlarına
sendikalarda örgütlenmelerini öğüt-
leyen bir bildiri yayınladılar. Özel-
likle, Fransa’da etkili olan anarko-
sendikalizmin doğuşu bu gelişmenin
ardından geldi.

Anarşizmin anarko-sendikalist ka-
nadı üzerinde, faşizme esin kaynağı
olan ünlü bir isim de yer almıştır.
Mussolini, kendisini en çok etkile-
yen düşünürlerin başında, Fransız
anarko-sendikalizminin ideologu
George Sorel’in yer aldığını belirtir.
Karşılık olarak, Mussolini’den etki-
lendiğini gizlemeyen Sorel’in, anar-
şizm ile faşizm arasında bir köprü
rolü oynadığı söylenebilir (9).

Fransız anarko-sendikalistleri
1889’dan 1. Dünya Savaşı’na kadar
faaliyet gösteren 2. Enternasyonal
bünyesinde, siyasal parti örgütlenme-
sine karşı geleneksel anarşist tavrı
sürdürdüler ve bu yüzden, 1896’da
örgütten ihraç edildiler.

1917 Devrimi ve ayrıca Avrupa’da
siyasal iktidarların tavizci bir politi-
ka izlemelerini mümkün kılan belli
bir sermaye birikiminin sağlanmış
olması, anarşistlerin etkilerini zayıf-
latan sonuçlar doğurdu.

Anarşistler, Bolşevik Devrimi’ni
izleyen yıllarda, Rusya’da da varlık-
larını duyurdular. Troçki, anarşistle-

re karşı en sert tavrı sergileyenler
arasında yer almaktaydı. Nisan
1918’de, Moskova’da anarşistlerin
denetimindeki mahalleler, Troç-
ki’nin komutasındaki askeri birlikler
tarafından topa tutuldu ve anarşizm
yasaklandı.

Ancak, Bolşevik Devrimi’nin ar-
dından yeni kurulan devlete nasıl bir
biçim verilmesi konusunda beliren
tartışmalarda da anarşizmin etkileri
görüldü. Mart 1921’de Parti’nin 10.
Kongresi’nde, yeni kurulacak devlet
içinde sendikaların gerekliliği ve ro-
lünü tartışılırken, sendika liderlerinden
Şiliapkinov’un başını çektiği “*işçi
muhalefeti*” grubu anarko-sendika-
list bir tavır sergileyerek sendikala-
rın yeni toplumun temel unsurunu
oluşturması görüşünü savundular.
Troçki’nin başını çektiği grup ise
sendikaların devlete bağımlı kuru-
luşlar haline gelmesini savunmak-
taydılar. Lenin, bu görüşlerden birin-
cisine, işçi sınıfını partisizleştireceği
için; ikincisine ise gerçek sendikala-
ra sosyalist toplumda da gerek oldu-
ğu düşüncesiyle karşı çıkmıştır (10).

Anarşistler, sosyalistlerin fazlaca
gelişme gösteremediği İspanya’da,
iç savaş öncesinde sahnede ydiler.
Primo de Rivero’nun diktatörlüğü-
nün son bulmasından sonra, 1931’de
cumhuriyetin ilan edilmesi, anarşist-
lerin devlete karşı sürdürdükleri mü-
cadelelerini daha da yoğunlaştırmala-
rına neden oldu. Bu dönemde, kili-
selerin ateşe verilmesi olaylarını da
içeren bir şiddet dalgası hüküm sür-
meye başlamıştı. Anarşistlerin
1933’te “oy sandıkları değil sosyal
ihtilal” sloganıyla seçimleri boykot
etmeleri, katolik faşist partinin ikti-
darına yol açtı.

Anarşistler, sosyalistlerle herhangi
bir ittifaka yanaşmadılar. İdeolojile-
rinin gereği olarak örgüt disiplini-
nin reddetmekteydiler. Bu durumda, tır-
manan şiddet ve kaosu önleme ge-
rekçisiyle 1936’da harekete geçen
General Franco’nun işi zor olmadı.
Franco’ya karşı direnişte anarşistler,
cumhuriyetçi unsurlarla kenetlenme-
ye ilk defa olarak yanaştılar; ama ar-
tık iş işten geçmişti (11).

1968 olaylarında anarşizmin öncü-
lüğünü Fransa’da Daniel Cohn-Ben-

dit yapmaktaydı. Sosyalizme şiddetle karşıydı. Olaylar yatıştıktan sonra, kovboy filmleri çevirdi. Daha sonra, Avrupa Parlamentosu üyesi sıfatıyla Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak İstanbul'a geldiğinde, kendisini Marks'tan çok Refah Partisi'ne yakın hissettiğini açıkladı.

Anarşistler yeni liberalizmin hizmetinde

Her türlü kamusal iktidara ve kamusal olan her şeye karşı olan anarşist mantık, yeni liberalizmin "*daha az devlet daha çok pazar*" sloganıyla başlattığı tırmanışıyla tam bir uyum içindedir.

Kuşkusuz, yeni liberallerin asıl amaçları, ulusal iktidarlara ezip geçerek sermayenin uluslararası iktidarını sağlamaktır. Ancak, bu amaçla biçimlendirdikleri, diktatörlüklere gerekçe oluşturmaya hizmet eden görüşlerine ve sosyal devleti ortadan kaldırmaya yönelik modellerine, kimilerine cazip gelebilecek görünüm kazandırma gereğini duydukları için "*devleti küçültme*" görüntüsünden yararlanma yolunu tutmuşlardır.

Yeni liberallerin en başta gelen akıl hocası Von Hayek'in 1944'te yayınladığı kitabının adı *Esarete Giden Yol*'dur. Bununla anlatmak istediği, devletin ekonomik sosyal yaşam içindeki ağırlığının artmasının kaçınılmaz olarak esarete yol açacağıdır. Onun öğrencisi olan Milton Friedman'ın devlet karşıtlığı, "liberal anarşist" olarak nitelendirilmesine varacak kadar açık bir biçimde anarşizme paraleldir. Friedman'a sorsanız, "*bir kraliyet sömürgesi olan Hong Kong, serbest pazar ve sınırlı devlet müdahaleciliğinin çağdaş örneğidir*" ve "*Hong Kong'da geçirilecek birkaç saat hükümet müdahalesinin gerekliliğini savunanların görüşünü çürütmeye yetecektir*" (12).

Dün, grevci işçilerin kurşunlanmasına ideolojik gerekçe uyduran Proudhon'un rolünü, günümüzde Pinochet türü diktatörlere akıl hocalığı yapan Friedman devralmıştır.

Anarşist bakış açısına bağlı kalınınca, özel işletmelerle kamusal işletmeler arasında herhangi bir fark

görmemek, hatta iktidarın yoğunlaşmasına ve devletin güçlenmesine yol açacağı için kamusal olan her şeye karşı çıkmak, kaçınılmazdır. Bunun sonunun özelleştirmelere taraftar olmaya kadar varmasına şaşmamak gerekir.

Seattle'dan bu yana süre gelen kapitalist küreselleşme karşıtı tepkilerin beyin kadrosunu, Samir Amin, Susan George gibi ciddi sosyalist düşünürler ve bilim adamları oluşturmaktadır. Bunların en başta gelen kaygısı, hareketin kitleden kopmasına neden olabilecek mantık dışı ve provokasyona açık eğilimlerden uzak kalınmasıdır. Ne var ki anarşizm, tarihsel misyonunu bu konuda da sürdürmekten geri kalmamakta; hareketi itibarsızlaştırmak ve itici bir görünüme sokmak yönünde elinden geleni yapmaktadır. Onların varlığı, böylesine tarihsel önem taşıyan bir gelişmeyi, kısır meclalarda tüketme kararlığında olan egemen medya tarafından ustalıkla değerlendirilmektedir.

Ülkemizde devlet karşıtlığı, ulusal devletin temelinde yatan Kemalist ideolojiye karşı olma eğilimini de beraberinde getirmektedir. Ankara'nın devre dışı kalmasının, her derde deva sonuçlar doğuracağı görüşünü savunan yeni liberalizmin çığırtkanları, aradıkları desteği anarşistler safında rahatlıkla bulmaktadırlar.

Anarşistler, "*çok hukukluluk*" veya

"*Medine Mukavelesi*" gibi temalarla ortaya çıkarak kamu düzeni ve ulusal birlik fikri karşısında tavır sergileyen din istismarcılarıyla(13) da aynı yolda buluşabilmektedirler.

Böylece, Kemalizm düşmanlığı ve soyut bir devlet karşıtlığı; gericileri, Sevr özlemcilerini, numaracı cumhuriyetçileri... aynı potada eriten ve yeni liberalizm açısından bulunmaz değeri olan bir ittifakın temelini oluşturmaktadır. Bütün bunların gerisinde, bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde varlığını sürdüren anarşist eğilimler ve umutsuzluk ve karamsarlığın tahrik ettiği anarşist içgüdüler, bu ittifaka güç katan bir harç işlevi görmektedir.

DİPNOTLAR

- 1) Marx-Engels, Manifesto of the C.P.; Marx, "Provisional Rules", International and After, Penguin, Londra, 1974, s.83.
- 2) G. D. H. Cole, A History of Socialist Thought, cilt: I, McMillan, Londra, 1962, s. 202.
- 3) G. Lefranc, Histoire des doctrines sociales, cilt:I, Aubier, Paris, 1966, s. 58.
- 4) V. İ. Lenin, "An Infantile Disorder", Selected Works, Moskova, Progress Publishers, 1968, s. 525.
- 5) P. J. Proudhon, Les Confessions d'un révolutionnaire, (1849), M. Rivière, Paris, 1929, s. 339-340.
- 6) P. J. Proudhon, Système des contradictions économiques et philosophie de la misère, M. Rivière, Paris, 1923, cilt: I, s. 151-152.
- 7) K. Marx, The Poverty of Philosophy, (1847), Progress Publishers, 1966, s. 145.
- 8) J. Braunthol, History of the International, cilt: I, Nelson, Londra, 1967, s. 125.
- 9) Georges Lefranc, Histoire des doctrines sociales, cilt: 1, Aubier-Montaigne, Paris, 1966, s: 156.
- 10) Bkz: A. Işıklı, Sendikacılık ve Siyaset, cilt: II, 5. baskı, Öteki Y., Ankara, 1995, s. 137.
- 11) J. Joll, The Anarchists, Eyre and Spottiswoode, Londra, 1964, s. 224-256.
- 12) Gus Tyler, "Friedman'ın icatları", Bir Başka İktisat (Derleyen: A.İşıklı), 2. baskı, Öteki Y., Ankara, 1987, s.75.
- 13) Bkz: A. Işıklı, Devlet ve Demokrasi, Kuvayı Milliye Y., Ankara, 1999, s. 86-87.

Bakunin

Siyasal partilerden dans partilerine: Küreselleşme karşıtı hareketler

Totaliterizm eleştirisi üzerinden yapılan devlet düşmanlığı, hareketin içindeki çeşitli gruplar tarafından üzerinde en çok fikir birliği sağlanan konudur. Üçüncü Dünya ülkelerini devletsiz bırakmayı hedefleyen küreselleşme politikalarına karşı alternatif küreselleşmeyi savunan bu gruplar, ezilen ülke halklarının iktidar perspektifli her türlü mücadelesine düşmanca bakmakta ve kendi projelerini engelleyici görmektedir.

Murat Akkün

Küreselleşme son yıllarda fikir tartışmalarının olmazsa olmaz bir kavramı haline geldi. Önceleri popülerliğini akademik çevrelerde hissettiren bu tanımlama kısa sürede medya gücünün de yoğun iteleme- siyle günlük siyasal sohbetlerimizin vazgeçilmez vurgusu oldu. Bu kavramdan kimin ne anladığı ayrı tartışma konusu. İletişim devrimi, yeni teknolojilerin tanımladığı uzay çağı, sanayi sonrası toplum veya ABD'nin Yeni Dünya Düzeni projesinin toplamını ifade eden saldırı programı; yani emperyalizmin güncel siyasetlerle tanımlanmış biçimi veya başka bir tanımlama. İşaret etmeye çalıştığımız nokta, küreselleşme kavramının etimolojik kökeninden bağımsız bir tanım-paradigma haline gelmiş olmasıdır. Bu tartışma düzlemindeki kavramsal hakimiyet, karşıtlığının

popülerliğini de doğurmuştur diyebiliriz.

Farklı küreselleşme tanımları olduğu gibi sayıca çok daha fazla küreselleşme karşıtı akım vardır. Fakat burada yanlışlığa düşmemek için belirtmek gerekir ki, karşıtlığın çeşitliliğini yaratan asıl unsurlar farklı küreselleşme tanımlamalarından kaynaklanmamaktadır. Hareketlerin bizzat niteliklerinden ve kendi konumlanmalarından ileri gelmektedir.

Feministler, çevreciler, insan hakları savunucuları, anarşistler, reformistler, zapatistalar, neo-faşistler, uluslararası sendikal örgütler, fundamentalistler, troçkistler, kendilerini Marksist olarak tanımlayanlar, enternasyonalistler, eşcinseller, NGO'lar, çeşitli köylü örgütlenmeleri vs... Önemli bir not düşelim, bu hareketlerin büyük çoğunluğunun merkezi Avrupa veya Kuzey Amerika'dadır.

Mali sermaye gelirlerinin vergilendirilmesini hedefleyen ATTAC hareketinin merkezi Paris, Üçüncü Dünya'nın borçlarının silinmesini talep eden CADTM'nin merkezi ise Brüksel'dir (1). Bu da bize Ankara Eski Valisi Ziya Doğan'ın ünlü sözünü anımsatıyor: "Ülkeye komünizm lazımsız olursa, onu da biz getiririz."

Toplumsal hareketlerde eski/yeni kavramsallaştırması

Wallerstein iki eski ana akımdan bahseder: Ulusal kurtuluş hareketleri ve sosyalist devrimler. (2) Burada bahsedilen "eski sol fikirler" bizden önceki anlamında zamansal bir öncelikten çok bizzat nesne düzeyinde bir eskimeden dem vurmaktadır. İddia edilen eskinin halkın ihtiyaçlarına cevap veremediği, iktidara geldiği ülkelerde hayal kırıklığı yarattığı için "tukaka" olduğudur. Halkın sırtını dönmemesinin nedeni verilen ikinci sözün, dünyanın dönüştürülmesinin becerilememesidir. Maoizm'den Porto Alegre'ye başlığı altında yazar Mao Zedung'un ölümüyle birlikte bugüne ulaşan ve hâlâ önemini koruyan bu tür bir hareket kalmadığını iddia ediyor. (3)

1970'ler sonrası çıkış 'yeni' hareketlerin ise iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar: Etnik köken, kadın hakları, çevre hakları gibi geçmişte hep ikincil kalan sorunların, hareketlerin önceliği haline gelmesi ile devlete ve iktidar hedefleyen hareketlere karşı güvenin yitirilmesi. Peki iktidar hedeflemeyen hareketler dünyayı nasıl değiştirecektir? İçine girilen derin krizle birlikte, şu

anki dünya egemenleri sistemi daha fazla korumaya çalışmayacaktır. Böylelikle küreselleşmeyi daha iyi bir duruma getirmenin yolu da açılıyor. Bunun nasıl mümkün olacağı, yani yol haritası ise çok önemli değil. Zaten artık “daha iyi bir toplumun neye benzeyeceğini de tasarlayıp durmaya bir son vermemiz” gerekmektedir. (4)

New Left Review dergisinde çıkan David Graeber imzalı yazı meselelerin özünü çok iyi yakalamış. Graeber’e göre hareketin kalbi, harekete yeni ve umut verici hemen her şeyin kaynağı anarşizmdir. (5) Hareketin içindeki grupların büyük çoğunluğu küreselleşmeyi IMF ve DTO’dan daha fazla savunurlar. Ulus devletler de sıkı şekilde korunan tek biçimli parsellerin oluşturulmasından başka bir işe yaramamıştır. (Yazar vatan yerine parsel demeyi tercih ediyor.) Esasında rahatsız olunan konu ulusal kurtuluşun nihai amaç teşkil ettiği anti-emperyalist mücadele geleneğidir. Michael Hardt *Yeni Bandung mu?* yazısında ulusal egemenlik savunusu tehlikesinden bahsediyor. Ağ hareketleri(6) çağında siyasal mücadele artık farklı yöntemlerle yürümelidir. Her türlü ulusal çözümlere karşı çıkılmalı ve yerine demokratik bir küreselleşme arayışına girilmelidir.(7)

Anarşist Soytarılar Bloku

Hareketlere kuşbakışı baktığımızda çok seslilik yanında, karnavalları aratmayan bir renklilik ve eğlence de görüyoruz. Hatta Paris toplantıları sırasında alkol ve eroin kullanımını sınırlandırmak için çağrılarda bulunulması ve ekipler kurulması olaya bir boyut daha katıyor. İşin esası yine bu eski/yeni kavramlarına dayanıyor. Soğuk savaş yıllarında Amerikan propaganda aygıtlarının (medya, sinema endüstrisi vs..) Batı gençliğinden, Üçüncü Dünya gençliğine kadar sosyalizm hakkında yarattığı imaj dikkat çekicidir. Tamamen gri renklerin hakim olduğu, güneşin hiç yüz göstermediği, insanların gülmeyi dahi unuttuğu ağır sanayi toplumları bu imajı betimler. Amerikan ruhunda batı kapitalizminin özgürlüğü, insan haklarını vs..

temsil ettiğini düşünürsek çok renkliliğin ideolojik geri planının nereden kaynaklandığını da daha iyi anlarız. Hareketin merkezindeki önemli gruplardan birinin ismi daha fazla cümle kurmamızı gereksizleştiriyor: Anarşist Soytarılar Bloku. (8)

Çürüyen sistemin kirlilerini örten ve uyuşturma mekanizmasına dönüşen bu sahtelik, kabuğunu çoktan kırmış ve giderek serpilen sosyalizmin devrimci kültürüyle boy ölçüşemez. Tarihin kültürler üzerindeki en büyük kanunu, üretim güçlerindeki gelişmeyle eskiyi tasfiye edecek yeni sistemin kültürel alanda da büyük bir patlamaya ve yaratıcılığa yol aç-

masıdır. Fakat açıkça ortadadır ki, küreselleşme karşıtı hareket, kültürel referans olarak çürüyen sistemi almaktadır.

Hareketlerin ideolojik referans kaynakları

Almanya Enternasyonalizm Koordinasyonu’nun Frankfurt’ta 9-12 Mayıs 2002 günlerinde düzenlediği 25. yıl kongresinin sonuç bildirgesinin ilk cümleleri ile başlayalım: “Küresel kapitalizmde bir hayalet dolaşiyor: Küreselleşme karşıtlarının hayaleti.” Kongreye ilişkin *Praxis* dergisinde çıkan değerlendirmede tartışmaların Hardt/Negri fikirleri ile Lenin/Rosa Luksemburg fikirleri arasında geçtiği belirtiliyor. İktidar kavramı tartışıldığında Hardt/Negri üzerinden Foucault’ya, kapitalizmin eleştirisi tartışıldığında Lenin/Rosa Luksemburg üzerinden Marks’a yapılan vurguların artması dikkat çekici. Açıkça sistemin genel eleştirisinin üstüne “iktidarsızlık” kavramının inşa edildiği ortadadır. Tukakalaşan eski düşüncenin yapıcı tarafları

terk edilirken yıkıcılık, anti’lik, karşıtlık kavramları temel haline geliyor. Aşağıdan yukarıya örgütlenmelerin merkeze oturması ve daha bir çok parlatılan benzer fikirleri sıralayabiliriz. (9)

Tüm hareketi kapsamasa da Antonio Negri ve Michael Hardt’ın *İmparatorluk* kitabında daha da sistematikleşen, hatta bazı aydınların gözünde mücadele programına (manifesto) dönüşen bu fikirlerin bazı saptamalarına alt başlıklar halinde değinmek gerekiyor.

Küresel burjuvazi, küresel proletarya

Neo-liberalizmi benimseyen aydınların diline pelesenk olan “küresel köy” kavramsallaştırmasının kaçınılmaz uzantısı olan dünya vatandaşlığı, simgesel olarak “artık sınırların kalktığı...” ile başlayan o bildik tekerlemeyi anımsatıyor. Hardt ve Negri’ye göre küresel yurttaşlık kendi programlarının ilk politik talebidir.(10) Tabii ki bu yönelişin kökeninde ulus devletin aşıldığı iddiası var.

Robinson ve Harris’in çalışmaları da eskiden sınıflar arası ilişkiler ulus devlet altında gerçekleştirilirken, yeni uluslarüstü süreçte ulus devlet kapitalizmin örgütlenme temeli olmaktan çıktığı, dünya küresel burjuvazi ve küresel proletarya şeklinde bölündüğü iddiası yer alır.(11)

İmparatorluk kitabında daha muğlak olan çokluk kavramı, Robinson ve Harris’in çalışmasında sınıf olarak tanımlanıyor. Bu; Almanya’daki, Peru’daki, Tayvan’daki işçi sınıfının ulusal düzlemi aşıp tek bir dünya sınıfını oluşturmasıdır. Yalnız “aşma” sınıfsal çatışmayı da yok saymaktadır. Çünkü ulusal düzlemde işçi sınıfıyla çelişkili bir düşman da kalmamıştır. Küresel proletaryanın düşmanı, ulusal sınırların üstüne çıkmış, sermayenin küresel örgütlenmeleridir. Oysa IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar özel ulusal sermayelerin ajanlarıdır. Sahip oldukları yaptırım güçleri de ulus devletlerden gelir.(12) Tabii ki iddia ettikleri gibi Türkiye’nin IMF’ye üye olması, orayı yönlendirdiğimiz anlamına gelmi-

yor. “Avrupa’da yönetici kurumları oluşturan uluslararası anlaşmalar, Avrupa burjuvazilerinin ve ulus devletlerin dışında veya üstünde oluşmuş şeyler değildir.”(13)

Ulusal devletlerin oluşturduğu yaptırım araçlarından farklı olarak, ulusal sermayelerin biçimsel ve nitelik anlamda değiştiği, sonuçta “ulus ötesi” kimlik taşıdığı da politik çikarsamaların devamı olarak iddia ediliyor. Hemen hemen bu bakış açısıyla kalem oynatmış bütün yazarların ortak kavramsallaştırması “ulusüstü” sermaye biçimidir. Bu noktada da sermayenin merkezileşmesinin sonucunu teşkil eden tekellerin “sıçrama” yaparak ulusal devletlerinden kurtulduğu ya da kurtulmaya çalıştığı kanısında değilim. Somel’in de belirttiği gibi küreselleşmeyi sürükleyen büyük şirketler, dünyadaki sayılı gelişmiş ülkenin örgütleridir. Mülkiyet hisseleri bakımından da inceledik bu şirketler gelişmiş ülke millî ekonomilerinin birer uzantısıdır.(14) Ve bu az sayıdaki ezen devletin şirketleri kendi ulusunu oluşturan tüm toplumsal tabakalar (işçi sınıfı dahil) adına sömürsünü devam ettirmeyi, genişletmeyi hedefler. “Emperyalizmi tanımlayan sermaye ihracı ile birlikte diğer ülkelerin sömürsüyle yaşayan ülkenin topuna asalaklık damgasını vurur.”(15)

Merkez-çevre çelişkisinin önemini yitirmesi

MAI Karşıtı Çalışma Grubu tarafından yayımlanan *MAI: 21. Yüzyılın Sömürgecilik Bildirgesi* başlıklı kitapçıktan bir alıntı ile başlayalım:

“Bugüne kadar bu paylaşım kavgası, ülkeler arasında olduğu zamanlarda savaşlarla (dünya ölçeğine yayılabilen) ve ülkeler arasında klasik emperyalist bağımlılık biçiminde yürümekte idi. Ancak emperyalizmin özellikle son 20 yıldır, içine girdiği yoğunlaşma ve merkezileşmenin biçimlendirdiği yeni yönelimi farklılaşmıştır. Artık paylaşım ülke-

ler arasında yürümemekte, neredeyse işkollarına kadar bir düzlemde, ülkeler ya da emperyalist ulus devlet güçlerinin birlikteliği düzleminde değil, onları da aşan ulusötesi sermayenin belirlediği zeminlerde gerçekleşmektedir. (...) Dolayısıyla ulusötesi en egemen sermaye kesimlerinin, işlevini değiştirmeye çalıştıkları ulus devlet, emek sınıfları açısından bir mevzi olarak kabul edilip, ulusalcı perspektiflerle savunulmamalıdır.”

Venezuela’da Hugo Chavez’e karşı yapılan darbe girişimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler günümüz sınıf mücadelesindeki safılaşmaya ilişkin tartışmalara verilebilecek gü-

zel bir örnektir. Halkçı politikalarla ülke yönetimini sürdüren Chavez’e karşı ABD’nin tezgahladığı darbe tutmamıştı. 48 saat içinde halkın ve ordunun geniş desteğiyle Chavez’in yönetimi tekrar geri alması, ulusal devletlerin emperyalizme direnmesinin en son örneklerinden biridir. Ama MAI karşıtlarına göre ülke halkı büyük hata yapmıştır. Ülkesinin ABD tarafından açıkça sömürge yapılmasına direnmiştir. Oysa direnmemelidir. “Bugün hakim ülkeler bile küresel sisteme bağımlıdır; dünya piyasasının etkileşimleri sonucunda bütün ekonomilerin eklemleri genel olarak çözölmektedir. Yalıtılmışlık ya da ayrılık yönündeki her türlü gi-

rişim sadece, giderek artan oranda, daha acımasız türden bir küresel sistem tahakkümü, güçsüzlük ve yoksulluk anlamına gelecektir.”(16) Göröldüğü gibi direnmek, uluslararası tekellerin ülke kaynaklarını sömürmesine karşı çıkan ulus devleti savunmak; “yoksullaştırıcı” bir yönetim olmaktadır. Oysa tarih, ekonomik büyümeyi ve refahı sağlamanın nasıl olursa olsun, birinci koşulunun emperyalizme direnmek olduğunu göstermiştir. “Üçüncü Dünya’nın ilerlemesi, bu koşullarda birikimin doğal yasasına uymak yerine ona karşı koymayı gerektiriyor. Bu sonuç, gelişme, halkçı sosyal ittifakların ifade eden iktidar biçimleriyle evrimci ilişkiler temelinde olduğu zaman da, açık toplumsal ilişkiler çerçevesinde gerçekleştiği zaman da geçerlidir. Kore ve Tayvan’ın başarılarının nedeni ancak böyle kavranabilir. Her ikisi de egemen eğilimlere ve liberal öğütlere karşı direndiler.”(17)

Ezen ezilen çelişkisinin yok olması belli bir hedefin kalmamasına da yol açıyor. Margulies’e göre piyasa ekonomisinin hayatın her alanına egemen olması, önce Amerika ve Avrupa’da başladı. Dolayısıyla bu siyasetlerin Amerika’nın değil uluslararası sermayenin, Üçüncü Dünya ülkelerine değil tüm dünyaya dayattığı

siyasetler olduğunu iddia ediyor. Ve yazara göre direniş de doğal olarak buralardan başladı.(18) Hedef ise gayet muğlak olan sermayenin küresel örgütlenmeleri. Margulies bu görüşlerini son yaşanan Irak işgaliyle umarım değiştirmiştir. Ama yine de çok umutlu olmamak lazım çünkü bu görüşlerin belli amaçlarla imal edildiği de ortadadır.

Emperyalizmi ve Tek Kutupluluğu Mutlaklaştırma

“Ulusal hükümetler, globalizasyonla ilgili olarak kaçınılmaz biçimde bozguna uğrayacaklardır.”(19) Bu kaçınılmazlık, yani küreselleşmenin karşı durulamaz bir süreç ol-

duğu bilinçlerde yer ettiği zaman alternatif yerine, direnme ya da dönüş-türme ön plana çıkar. Petrol-İş sendikasının 2000-2003 yıllığında Prof. Dr. Meryem Koray imzalı yazıda da küreselleşmeyi dönüştürmekten bahsetmenin daha anlamlı olacağından bahsediliyor.(20)

“Finans kapitalin mantığını kavrayıp, küreselleşmeye karşı politik talepler sermayenin toplumsal kontrolü üzerine oturtulmalı. Emek hareketinin dış ticaret konuları, örgütlenme ve toplu pazarlık yanında finans kapitalin gücünü sınırlayıcı düzenlemeleri de gündeminden eksik etmemesi gerekiyor.”(21)

Tabb’ın yaklaşımı muğlak bir sermayenin toplumsal kontrolü üzerine sistematize edilmiş. Devlet araç olarak görülmediği için ifade tarzı da “talep etme” düzeyinde kalmaya mahkumdur. “Bu öldürülüş ve açlık, yıkıcı küreselleşmenin temsildir ve bizi neoliberal küreselleşmeyi ciddi bir sorgulama sürecine sokmaya, “iyi ve insansal yönetişimin” varolduğu bir yapıya dönüştürmeye zorlamaktadır.”(22) Kötüsü varsa iyisi de vardır gibi mantıksal bir ilerleyiş, süreci yönetim sorunu olarak özetlemekle beraber buna karşı mücadele perspektifini ortaya (doğal olarak) koyamamaktadır.

“İçinde yaşadığımız ekonomik, politik, kültürel tüm yaşam etkinliklerini kâr mantığına tabi kılan süreci ulusal devlet kalıpları içerisinde, geleneksel emperyalizm tahlilleri çerçevesinde açıklamak imkansız görünüyor.”(23) Tüm yaşam etkinliklerinin içine sinmiş düzeni, çelişkilerin de ortadan kalktığı bir yaşam formu olarak da betimleyebiliriz. Küreselleşmenin mutlaklığı Kozanoğlu’nu çaresizlik üzerinden pasifizme varan bir teorik inşaya yönlendiriyor.

Dünya çapında üretim organizasyonunun geldiği yeni aşama Arrighi’ye göre kapitalistler arası rekabetin savaflara yol açtığı dönemin sonunu getirmiştir.(24) Arrighi’nin bu yaklaşımı her ne kadar geleneksel kalıpların dışına çıkma kaygısıyla gerçekleşse de bize eski bir tartışmayı hatırlatıyor. Alman sosyal demokrasisinin önderlerinden Karl Kautsky, böyle bir saptamayı yüzyıl ka-

dar önce yapmıştı. “(Kautsky ve yandaşları) şöyle demektedirler, sermayenin uluslararası karşılıklı bağımlılığının gelişmesi çeşitli ‘ulusal’ kapitalist gruplar arasındaki rekabeti elimine etme eğilimi yaratır. Bu ‘barışçıl’ eğilimin alttan gelen baskıyla güçleneceğini ve bu yolla yırtıcı emperyalizmin yerini sakın ultra-emperyalizme bırakacağını söylerler.”(25) Amerikan imparatorluğu altında tek kutuplu dünya tasviri ile Kautsky’nin “ultra-emperyalizm dünyaya barış getirecektir” tahlili örtüşmektedir. Oysa tarihin akışı dünyanın tekrar çok kutupluluğa evrildiğini göstermektedir. Irak Savaşı sürecince, Almanya-Fransa ve ABD arasında dogan gerginlikler, Asya’nın bir güç olarak dünya sahnesine çıkması, tek kutupluluk iddialarını çürütmektedir.

Sonsöz Yerine

Kuşkusuz bu sınırlı yazı, belli bir akım tarafından temsil edilmeyen, yüzlerce hatta binlerce farklı fikrin, en çok öne çıkan ve en çok üzerinde uzlaşı sağlanan belli fikirler üzerine odaklanmaya çalışmıştır. Bu Batı merkezli insan hakları örgütlerinin, çeşitli sendikaların, marjinal gay ve lezbiyenlerin, çevrecilerin, feminist örgütlerin birlikteliği, yeni bir anarşizm anlayışı yaratmaktadır.

Her grubun kendi önceliği, toplam olarak hareketin önceliği olarak ka-

bul edildiği için, belli bir amaç veya belli bir fikir ön plana çıkamamakta, “başka bir dünya mümkündür” şeklinde hiçbir şey ifade etmeyen, temenni cümleleri, hareketi tanımlamaktadır. Somutlaştırırsak kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ile tuna balığı yakalama metotlarının yunuslara zarar vermesi nedeniyle tuna balığı tüketmeme tavrı arasında ya da gay ve lezbiyenlerin mücadeleleri toplam olarak aynı önceliğe sahiptir.

Amaç, hedef, program, örgüt ve örgütlenme olmayınca, ne amaçla yapıldığı bilinmeyen eylemlilikler ön plana çıkmaktadır. “Eylem yapmak için eylem yapmak” diye ifade edebileceğimiz sokak gösterileri ise düzenleyenlerinden katılanlarına kadar Batı merkezlidir. Hareketin öncüleri Üçüncü Dünya’dan değildir ve hareketin hiçbir sınıfsal temeli yoktur. Rock starları, Avrupa sendikaları, “sol” tandanslı aydın örgütlenmeleri, belirli bir gelir seviyesine sahip oldukları için ülkeler arası seyahat edebilen, gelişmiş kapitalist ülkelerin marjinal “sol” grupları, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız nedenlerle topyekün anarşizme doğru evrilmektedirler.

Totaliterizm eleştirisi üzerinden yapılan devlet düşmanlığı, hareketin içindeki çeşitli gruplar tarafından üzerinde en çok fikir birliği sağlanan konudur. Üçüncü Dünya ülkelerini devletsiz bırakmayı hedefleyen kü-

reselleşme politikalarına karşı alternatif küreselleşmeyi savunan bu gruplar, ezilen ülke halklarının iktidar perspektifli her türlü mücadelesine düşmanca bakmakta ve kendi projelerini engelleyici görmektedir. Bu görüşün aydınları da meseleyi farklı noktadan alsalar da bizim gibi ülkelere nihai olarak anarşizmi sunmaktadır. Oysa Cancun toplantılarının gösterdiği gibi küreselleşmeye alternatif Üçüncü Dünya devletlerinin bir araya gelip kendi çıkarlarını savunmalarıyla mümkün olur. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması ise ancak kalkınmayı isteyen halk kesimlerinin iktidarı ele geçirmeleriyle olanaklıdır.

DİPNOTLAR

- 1) Alpaslan Işıklı, Dünya Bankası'nın Laik İmparatorluğunun Kumarhane Kapitalizmi, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2002.
- 2) Immanuel Wallerstein, "Sisteme Karşı Yeni Ayaklanmalar", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003, s.180-181.
- 3 a.g.e., s.188.
- 4 a.g.e., s.194.
- 5) David Graeber, "Yeni Anarşistler", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003, s.198.
- 6) Ağ Hareketleri: Graeber'e göre hareketin bu yeni örgütlenme biçimi onun ideolojisidir. Devletler, partiler yada kurumlar gibi dikey yapıların yerine yatay ağların, merkezi olmayan, hiyerarşik olmayan bir demokrasi kavrayışının ilkeleri üzerine inşa edilmiş ağların egemen olduğu örgütlenme biçimi.
- 7) Michael Hardt, "Yeni Bandung mu?", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003, s.218.
- 8) The revolutionary anarchist clown bloc ismiyle internete arama yapıp ayrıntılı bilgi edinebilirsiniz.
- 9) Emre Arslan, "Olay Mahalli: Küreselleşme Almanya Enternasyonalizm Koordinasyonu (BUKO) Kongresi", Praksis, Yaz 2002.
- 10) Michael Hardt ve Negri, A., İmparatorluk, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2001, s.401.
- 11) Robinson ve Harris'ten aktaran Hayri Kozanoğlu, "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", Doğu Batı, 18, 2002, s.57.
- 12) Ellen M. Wood "Mutsuz Aileler:

Küresel Kapitalizm ve Ulus-Devlet" Petras, J. (der.) 2000'li Yıllara Girerken Kapitalizm, Kaynak yayınları, İstanbul, 2000, s.20.

13) Albo G., ve Zuege, A. "Bugünün Avrupa Kapitalizmi Euro ve Üçüncü Yol Arasında" Petras, J. (der.) 2000'li Yıllara Girerken Kapitalizm, Kaynak yayınları, İstanbul, 2000, s.92.

14) Cem Somel "Az gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme" Doğu Batı, 18, 2002, s.143.

15) Vladimir İliç Lenin, Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Sol yayınları, Ankara, 1992, s.107.

16) Michael Hardt ve Antonio Negri, İmparatorluk, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2001, s.297.

17) Samir Amin, Kaos İmparatorluğu Yeni Kapitalist Küreselleşme, İstanbul: Kaynak yayınları, 1993, s.45.

18) Roni Margulies "Seattle öncesi ve sonrası", Der: Wallac, L. ve M. Sforza, DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.8.

19) World Bank, 2000, s.5. Aktaran Cole, 2002, s.44.

20) Meryem Koray, Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış ve Yeni Bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı, 2000-2003 Yıllık, Petrol-İş, İstanbul, 2003, s.65.

21) Tabb, 1999, aktaran Hayri Kozanoğlu, "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", Doğu Batı, 18, 1999, s.58.

22) Fuat Keyman, "Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite ve Kalkınma Sorunsalı", Doğu Batı, 18, 2002, s.32.

23) Hayri Kozanoğlu, "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", Doğu Batı, 18, 2002, s.63.

24) a.g.e., s.57.

25) Nikolay I. Bukharin, Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, Spartaküs yayınları, İstanbul, 1996, s.125.

KAYNAKÇA

Albo, G. ve Zuege, A., "Bugünün Avrupa Kapitalizmi Euro ve Üçüncü Yol Arasında" Petras, J. (der.) 2000'li Yıllara Girerken Kapitalizm, Kaynak yayınları, İstanbul, 2000.

Amin S., Kaos İmparatorluğu Yeni Kapitalist Küreselleşme, Kaynak yayınları, İstanbul, 1993.

Arslan, E. , "Olay Mahalli: Küreselleşme Almanya Enternasyonalizm Koordinasyonu (BUKO) Kongresi", Praksis, Yaz 2002.

Bukharin, N. İ., Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, Spartaküs yayınları, İstanbul,

bul, 1996.

Chomsky, N., Sömürgecilikten Küreselleşmeye, Ütopya yayınevi, Ankara, 2001.

Cole, K., "Globalizasyonun İktisadi Yönü" Akalın, U. (der) Globalizasyonun Yansımaları, Akademi yayınevi, İstanbul, 2002.

Görenel, Z., Karşıtlığın Küreselleşmesi Neoliberal Dönemde "Yeni" Toplumsal Hareketler, Küreselleşme İktisadi Yönelimler ve Sosyoekonomik Karşıtlıklar, Der: Alkan Soyak, Om yayınları, İstanbul, 2002.

Graeber, D., "Yeni Anarşistler", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003.

Hardt, M., "Yeni Bandung mu?", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003.

Hardt, M. ve Negri, A. İmparatorluk, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2001.

Işıklı, A., Dünya Bankası'nın Laik İmparatorluğunun Kumarhane Kapitalizmi, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2002.

Keyman, F. (2002) "Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite ve Kalkınma Sorunsalı", Doğu Batı, 18, s.27-55.

Koray, M., Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış ve Yeni Bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı, 2000-2003 Yıllık, Petrol-İş, İstanbul, 2003

Kozanoğlu, H. (2002) "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", Doğu Batı, 18, s.55-65.

Lenin, V.İ. (1992) Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Ankara: Sol.

Perinçek, D., ÖDP'nin Kimliği Neoliberal "Solculuğun" Eleştirisi ve Sosyalist Program-Siyaset, 3. Basım, Kaynak yayınları, İstanbul, 1998.

Somel, C. (2002) "Az gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme" Doğu Batı, 18, s.141-151.

Uzun, T., Cenova Günlüğü Küresel Direniş: Antikapitalizm ve Savaş, Stüdyo İmge yayınları, İstanbul, 2001.

Wallac, L. ve M. Sforza, DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Wallerstein, I., "Sisteme Karşı Yeni Ayaklanmalar", New Left Review Türkiye Seçkisi, Everest yayınları, İstanbul, 2003.

Wood E.M., "Mutsuz Aileler: Küresel Kapitalizm ve Ulus-Devlet" Der: Petras, J. 2000'li Yıllara Girerken Kapitalizm, Kaynak yayınları, İstanbul, 2000.

Anarşi mi, devrim mi?

Bir tepki akımı olan Anarşizm, Büyük Fransız Devrimi'nin yarattığı zengin entelektüel birikimi de bu yüzden değerlendirememiştir. Anarşizmin devrimci bir akım olamamasının temel sebeplerinden birisi budur.

Erdem Ergen

(İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğrencisi)

Kökenbilimsel temeli, Antik Çağ Yunan medeniyetinde atılan bir kavramdır Anarşizm. An-Archia, yani; hakimiyetsizlik, tahakkümsüzlük ve her türlü otoritenin yokluğu anlamına gelir. Burada ise makalenin çerçevesini belirleyen, anarşizmin politik bir akım olarak ortaya çıktığı tarih olan 19.yy ve etkilendiği ya da etkilediği Bilimsel Sosyalizm ile ilişkisidir. Diğer bir deyişle anarşizmi salt ontolojisi ya da epistemolojisi bağlamında değil, aynı zamanda siyasal bir akım olarak gelişimi ve kronolojisi çerçevesinde ele alacağız.

Antik Yunan'daki kimi kullanışlarını saymazsak anarşizm 19. yüzyılda Bilimsel Sosyalizm'e bir tepki olarak varolmuştur. Tarihsel olarak gelişim süreci de bu varlık zeminine paralel bir seyir izlemiştir. Bir tepki akımı olan Anarşizm, Büyük Fransız Devrimi'nin yarattığı zengin entelektüel birikimi de bu yüzden değerlendirememiştir. Anarşizm'in dev-

rimci bir akım olamamasının temel sebeplerinden birisi budur.

Anarşizm, 19. yüzyıl Aydınlanma Çağı'nın sonuçlarından biri olan Ütopik Sosyalizm içerisinden filizlenmiştir. Modernizmin ileri bir aşaması olarak tanrı anlayışının tamamen reddedildiği ateist söylemle ahlak ve mantık konularına yaklaşmıştır. Ayrıca farklılıklara yaptığı vurgu ile toplumda kapsayıcı olma, o zamana kadar görüşleri hiçe sayılan "sessiz çoğunluğa" "devrimci" bir "kimlik" kazandırma girişimine de tanık oluyoruz. Ancak gerek nesnel gerekse de öznel kimi sebepler sonucunda toplumsallaşamayan bir akım olarak kalmıştır. Devlet, özgürlük, eşitlik, adalet, ahlak gibi üst yapı kavramlarına getirdiği farklı yorumlar sebebiyle tartışma gündeminde kendisine hep bir yer bulur. Ama bu ilginin sebebi getirdiği yorumların derinliğinde değil, son çözümlemede, verili düzenin sınırlarını aşmaya-
cak olan bakış açısından kaynaklanır. Siyasal çıkışlarındaki hedefsiz muhalifliği ise çok geçmeden hakim sınıflar tarafından keşfedilmesini sağlar. Egemen sınıfların ideolojik üretim merkez ve araçlarındaki bu ilgi günümüzde de devam etmektedir. Ancak günümüzde Anarşizm bir ideolojik akımdan çok, Batılı orta sınıflara dönük bir yaşama biçimi, bir algılayış yani genel olarak bir kültür, daha yerinde bir ifadeyle, alt-kültür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada Anarşizm

artık günümüzde bağımsız bir siyaset olarak var değildir. Ancak Türkiye'de sosyalist siyasetin çeşitli akımları üzerinden Marksizm'e buluşturılmaya çalışılan bir anarşizan leke söz konusudur. Yeni sol, özgürlükçü sol gibi etiketler altında pazarlamaya çalışılan bu düşünce akımları özünde sosyalist siyasetin burjuva geriliklerle iğdiş edime çabasından başka bir şey değildir. Bunun için anarşizmin çıkışı itibariyle taşıdığı özellikleri tekrar ele almak sanırım Anarşizm'in devrimcilikle ne kadar alakalı olduğunu saptamamız bakımından yararlı olacaktır. Anarşizm'in çıkışında devrimci olduğu gibi bir yanılısama Türkiye'de sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Anarşizm'in birey merkeziliğini ve toplum düşmanlığını tamamen Max Stirner'e indirgeyerek işin içinden çıkma çabası aslında eğer bir kurnazlık taşımıyorsa cehaletten başka bir şey değildir.

"...Anarşizm, çelişkili niteliğini ortaya koyduğu Liberalizm'in bir eseridir. Aynı şekilde Anarşizm'in felsefi temelleri de, liberal yapının ideolojik temeli işlevini gören fikir hareketlerindedir. Anarşizm ya fikir hareketlerine karşı bir tutum takınır, ya da bu fikir hareketlerini en uç noktasına vardırıarak çıkarsamalar yapar. Anarşizm'in felsefi temelleri bazen çok karışıktır, "bilmediğimiz gizli bir geçmiş"le ilgisinden söz edilir. Ancak Anarşizm'in felsefi temellerini, kendisine yakın büyük ideolojik akımların incelenmesiyle çıkartmak mümkündür: Bir yandan rasyonalist Fransız bireyciliği, diğer yandan zaten büyük ölçüde Fransız rasyonalist bireyciliğinden kaynaklanan Alman mutlak idealizmi..."(1)

Ama burada konumuz daha çok Anarşizm'in ortaya çıktığı koşullarda fikri gelişimine ışık tutmak değil siyasal gelişmeler doğrultusunda oynadığı rolleri sergileyebilmek. Bilimsel Sosyalizm ile tartışmaları ve dönemin kimi gelişmelerine yaklaşımlarını çerçeve olarak alacağız. Her siyasal akım gibi Anarşizm'in de kendine özgü bir retorigi, söylemi, eylem biçimi vardır. Kendisine siyasetin hep "sol" tarafında bir yer biçen Anarşizm bunu esas olarak "özgürlükçü" karakterine bağlıyordu. Özgürlük her şey miydi? Ya da mutlak özgürlük var mıydı? Bu tartışmalar yerine, sosyalizm karşıtlığı üzerinden kimlik edinmeye çalışan bir akım olarak Anarşizm'i ele alacağız. Bu sorular da elbette yeri geldikçe cevaplanmış olacak.

Bilgiyi, ontolojik olarak yaşanan pratik süreçlerin değerlendirilmesi olarak ele almak, bizi bilimsel sonuçlara götürecektir. Bu yüzden Anarşizm'in siyasal bir akım olarak incelenmesi, aynı zamanda onun epistemolojisi hakkındaki çerçeveyi de genel hatları ile çizecektir.

Anarşist görüşün en temel alameti farikası devlet örgütlenmesini hemen şu an yok sayacak kadar "cüretkar" bir devlet düşmanı olmasıdır. Peki nedir bunun gerekçesi? Ve Anarşizm acaba her devlete düşman mı?

Anarşizm hangi devlete düşman?

"İnsanın insan üzerindeki yönetimi köleliktir... Her kim bana hükmetmek için elini sırtıma koyarsa, o bir zalim ve despottur. Onu kendime düşman ilan ediyorum..."

Yönetilmek; polisçe gözetlenmek, denetlenmek, dikizlenmek, sevk ve idare edilmek, yasalar içinde boğulmak, sınırlandırılmış olmak, hareket alanı daralmak, nasihat ve öğüt dinlemek, kontrolden geçmek, değerlendirilmek ya da değerlendirilmemek, aşağılanmak, sansürden geçmek; hiçbir hak ve yetkisi olmayan birilerince emir altında kalmak demektir... Yönetilmek her işte, her harekette, her faaliyette kaydedilmek, bir şeylere tabi tutulmak, değerlendirilmek, damgalanmak, vergi ödemek, uyruk-

lu olmak, ruhsatlı olmak, otoriteye maruz kalmak, yararlı olmak, uyarılmak, engellenmek, reforme edilmek, düzene sokulmak, cezalandırılmak demektir. Yönetilmek; kamu yararı bahanesiyle ve kamu yararı adına suistimal edilmek, idare edilmeye tabi tutulmak, dolandırılmak, sömürülmek, birilerinin tekelinde olmak, aldatılmak, hırsızların eline düşmek, şantajla uğramak demektir. Sonuç olarak yönetilmek en küçük bir direnişte, daha şikayete kalkışmadan baskı görmek, cezalandırılmak, fena halde haşlanmak, hakarete uğramak, takip edilmek, tartaklanmak, bir şey söylemek için ağzını açamamak, hapse atılmak, kurşuna dizilmek, topa tutulmak, yargılanmak, lanetlenmek, sürülmek, kurban edilmek, satılmak, ihanete uğramak ve üstüne üstlük alaya alınmak, makaraya sarılmak, küfürlere maruz kalmak ve tecavüze uğramak demektir.

İşte yönetim budur: onun adaleti de, ahlağı da budur."(2)

J. P. Proudhon

Proudhon'un devlet'e karşı bu fikirleri anarşist öğretisi açısından genel geçer bir özellik taşımaktadır. Bu yaklaşımın siyaseten nereye denk geldiğini ise Friedrich Engels Carlo Cafiero'ya 1 Temmuz 1871'de yazdığı mektupta bakın nasıl tanımlıyor:

"... İşçi sınıfı yönünden gelecek her türlü eylem mevcut siyasal durumun tanınmasını varsayacağından, ve bütün siyasal eylemler, ona göre "otoriter" eylemler olduğundan, o bunlara düşmandır. Sermayenin şu andaki siyasal baskısını ve zorbalığını nasıl ortadan kaldırmayı umduğunu ve "otoriter eylem"e başvurmanın mirasın kaldırılması üzerine o gözünün bebeği düşüncelerini nasıl yürürlüğe koymayı düşündüğünü açıklamıyor. Lyon ayaklanması sırasında, Eylül 1870'te, silahlı kuvvetlerin mat ettiği Bakunin, kent belediyesinde, Ulusal Muhafız'ın tüm burjuvalarına karşı hiçbir önlem almadan devletin kaldırılmasına karar çıkarttı, oysa burjuvalar, hiç tasa çekmeden güzel güzel belediye sarayına geldiler, Bakunin'i kapı dışarı ettiler ve bir saat geçmeden devleti yeniden

yerine oturtular..."(3)

Anarşistlerin, miras hakkı, ateistliğin programa konulması ve devlet konusunda gereksiz ve "radikal" tavırlarını ince bir alayla ele aldıktan sonra Engels meselenin özünü şöyle özetlemektedir:

"... İşte görüyorsunuz, Bakunin'cilerin hareketinin başlıca sonucu, saflarımızda bir bölünmeye yol açmak olmuştur. Hiç kimse onların kendi özel dogmalarının karşısına engel dikmedi, ama bu onlara yetmiyordu ve onlar tüm üyelerimizi kumanda etmek ve kendi öğretilerini herkese kabul ettirmek istediler..."(4)

Bu masumane gibi görünen karşıtlık esasen Anarşizm'in bozuk karakterinden kaynaklanıyor. Büyük fikir akımlarından Bilimsel Sosyalizm ve Kapitalizm arasındaki ikircikli tavrı siyaset düzleminde çok geçmeden onu Liberalizm'e teslimiyete götürüyor. Özgün bir karakter taşınamaması kuvvetli gördüğüne biat etmeyi getiriyor. 1850'lerdeki devrimci harekette yaratmaya çalıştıkları bozgunculuk tutmuyor. Medeniyete ve tarihe karşı olan sorumsuzluk bu akımı hızla emperyalizmin koçbaşlarından biri haline getiriyor. Devrimci saflarda tutunamamanın ardından tam boy bir pervasızlıkla emperyalizmin önündeki en önemli direnç noktalarına saldırıyor. SSCB deneyimi üzerinden sosyalizmi "mahkum" ettikten sonra ulus devletlere "modası

geçen" ve gericileşen modeller olarak yaklaşarak Pentagon kurmaylarının basit sözcüsü konumuna geliyor anarşistler, bu konuda Noam Chomsky izlenmeye değer bir kalemidir.

SSCB'nin kuruluş yıllarındaki Kronştad İsyanı'na eklenen 1936 İspanya İç Savaşı'ndaki yıkıcı tavrı emperyalizm ile ilişkisini teori alanından pratiğe geçirmiştir. 2. Dünya Savaşı gibi insanlığın yaşadığı belki de en ciddi sınav, bize devlet örgütlenmesinin eşitsizlik ve emperyalizm koşullarındaki zorunluluğunu net olarak göstermiştir.

"... Devletin ortadan kaldırılması, komünistler için yalnız bir tek anlamı vardır o da şudur, devletin ortadan kaldırılması, sınıfların ortadan kaldırılmasının sonucudur, sınıflarla birlikte öteki sınıfları egemenliği altına almak için bir sınıfın örgütlü bir kuvvete sahip olması gereği de kendiliğinden düşer.

Burjuva ülkelerde devletin ortadan kaldırılması, devlet iktidarını, Kuzey Amerika'daki düzeyine geri getirmek anlamına gelir. Sınıf çelişkileri, orada, ancak pek eksik bir gelişme göstermişlerdir; fazla gelen proleter nüfusun Batıya doğru akma eğilimi göstermesi yüzünden orada sınıfların karşı karşıya gelmeleri sürekli

olarak gölgelenmektedir... Feodal ülkelerde devletin ortadan kaldırılması, feodalizmin ortadan kaldırılması ve olağan burjuva devletin ortadan kaldırılması, devlet iktidarını, Kuzey Amerika'daki düzeyine geri getirmek anlamına gelir. Sınıf çelişkileri, orada, ancak pek eksik bir gelişme göstermişlerdir... Almanya'da, devletin ortadan kaldırılması sloganı, ya yürütülmekte olan savaşımdan sıyrılmak için korkakça bir kaçamak yolunu, ya burjuva özgürlüğünün bireyin mutlak bağımsızlığına ve özerkliğine kadar şarlatanca abartılmasını ya da en sonu burjuvanın, burjuva çıkarların ilerlemesini kösteklemedikçe her türlü devlet biçimine karşı aldırışsızlığını maskeleler. Eğer bu, "en yüksek anlamında" devletin ortadan kaldırılması, böyle ahmakça öğütleniyorsa, bunda Berlin'deki Stirner ve Faucher'lerin hiçbir kabahati yoktur. La plus bele fille de la France ne peut donner que ce qu'elle a"(5) (Neue Rheinische Zeitung, n 4, s.58)..."(6)

19. yüzyılın sonlarına doğru Anarşizm akım iki ana akım olarak ayırt edildi. Bireyci Anarşizm ve Komünist Anarşizm. İlkinin temsilcisi olarak, Proudhon ve Stirner, ikinci akımın temsilcisi olarak da Bakunin ve Kropotkin'den söz edebiliriz. Anarşistler daha çok 1. Komünist Enternasyonal içinde Marx ve Engels ile yani Bilimsel Sosyalizm'in öncüleri ile yürüttükleri tartışmalarla fikirlerini yaydılar.

1. Enternasyonal tartışmaları ve günümüzle bağntısı

"... İlkin yık, sonra her şey kendiliğinden gelişir, ne kadar çok olursa o kadar iyi. Devrimci entelijansiyayı ve yoksulluktan dolayı hayatından bezmiş işçileri harekete geçirmek yeterlidir. Gerekli olan tek şey, ruhlarında devrim ateşini taşıyan kararlı kişilerden oluşan bir gurubun varlığıdır. Bakunin'in tüm öğretisinin özü buydu. Görünüşte bu, Weitling'in öğretisini andırmaktadır. Ancak Blanqui'nin öğretisine olan benzerlik gibi, bu da yüzeyde kalmaktaydı. Meselenin özü, Bakunin'in proletaryanın iktidarı ele geçirme-

sinden söz edilmesi dahi işitmek istememesiydi. Bakunin mevcut burjuva toplumu zemini üzerinde sürdüren ve proletaryanın sınıf örgütlenmesi için daha elverişli koşullar yaratılmasını amaçlayan her türlü siyasal mücadele biçimini inkar ediyordu. Siyasal mücadeleyi ve siyasal iktidarın ele geçirilmesi açısından proletaryanın siyasal örgütlenmesini zorunlu sayan herkesin ve bu arada Marx'ın, Bakunin ve çömezlerine, gelecekteki soysal devrimi engelliyen alçak oportünistler olarak görülmesinin nedeni buydu..." (7)

Anarşizm, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlığını hissettiren bir siyasal hareket olarak olgunlaşmış ve sosyal mücadeleler tarihindeki yerini almıştır. İlk mücadele yılları olarak ele alabileceğimiz 1850'lerden 1917 Ekim Devrimi'ne kadar belirli bir iddiayı taşımakla beraber, somut bir sonuç almaktan uzak müzmin bir muhalefet hareketi olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle 1. Enternasyonal'in belirli tartışma başlıklarındaki tavırları bu tespitimizi doğrular niteliktedir. 1866 yılının Eylül ayında toplanan 1. Enternasyonal'in Cenevre Kongre'sinde bunu görebiliyoruz.

"... Fransız heyeti, Proudhon'un ekonomik düşüncelerini sergileyen çok özentili bir rapor sunar Kongre'ye. Bizzat doğanın kadına aile ocağı çevresinde yer verdiğini, kadının yerinin fabrika değil ev olduğunu ilan ederek, kadın emeğine şiddetle karşı olduklarını açıklarlar. Grev ve sendikalara da kesin olarak karşı olduklarını bildirerek, kooperatifçi düşüncelerinin ve mübadelenin özellikle karşılıklı yardımlaşma temeli üzerinde örgütlenmesini savunurlar.

Proudhon'cular Kongre'de İngiliz ve Alman delegelerin muhalefetiyle karşılaştı. İngiliz ve Alman delegeleri, Marx'ın raporundaki ilgili kısımları, karar taslakları halinde noktası noktasına gündeme getirdiler.

Marx'ın raporu, Enternasyonal'in baş fonksiyonunun, kendi çıkarları için mücadele eden işçi sınıfının çeşitli alanlardaki çabalarının birleştirilmesi ve eş güdümlü kılınması olduğunu vurguluyordu. Uluslararası

öyle bağlar kurmak gerekiyordu ki, farklı ülkelerin emekçileri artık kendilerini yalnız kavga arkadaşları olarak hissetmekle kalmayacak, aynı zamanda tek bir kurtuluş ordusunun üyeleri olarak eylem yürüteceklerdi...”(8)

İşçi sınıfının uluslararası bir sınıf olarak etkinliğini artırmak için, eşgüdüm ve pratik devrimci faaliyetlerinin örgütlenmesi gerekliliğini en iyi gösteren olay sanırım Amerikan İç Savaşı (1860) olmuştu. Kuzey Amerika'nın köleliğe son vermesi sonucunda isyan eden güney devletleri ayrılık hakkını kullanmak isteyince kargaşa çıkıyordu. Dönemin Avrupa ülkelerinin endüstriyel pamuk ihtiyacının çok ciddi bir kısmını karşılayan Güney Amerika savaş dolayısıyla pamuk ihracatında kısıntıya gidiyordu. Üstelik pamuk fiyatlarını da ciddi oranlarda artırıyordu. Azalan arzı üstelik ciddi bir fiyat zammıyla sadece büyük işletmeler alabiliyordu. Bunu aynı zamanda paralel sektörlerdeki zamlar da izliyordu. Bu da Avrupa'da binlerce küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşunun batması ve milyonlarca işçi ve emekçinin işsiz kalmasıyla sonuçlanacak süreci başlatıyordu. Ardından ciddi çalkantılar ve sınıf mücadelesindeki sertleşme geliyordu. İşte Proudhon'cuların grev ve sendika karşısındaki olumsuz duruşları sadece bu olayla bile geçersizleşiyordu. Çünkü onların önerdiği dayanışma kooperatifleri böylesi bir dönemde ezilen sınıfların sorunlarına çözüm olmak bir yana bir direnç noktası dahi yaratamıyordu. 1861 yılında Çarlık Rusyası'nda serfliğin kaldırılması da yine Avrupa'da benzer sıkıntılar yaratacaktı. Emperyalizm öncesi dönemde kapitalist barbarlığın kol-

tuk değneği olan Anarşizm, emperyalizm çağı ile beraber onun sopası haline geliyor. Bunu bugün emperyalizmin Üçüncü Dünya'nın mazlum milletlerine karşı giriştiği savaşta görebiliyoruz. Devlet karşıtlığı bunun siyasi argümanı oluyor. Burada ve diğer tartışmalarda esas olan anarşizmin bir bağımsız siyaset olarak değil ama merkezi ideolojilerden

olan kapitalizmin aparatı görevini yüklenmiş olduğudur. Günümüz hakim sınıflarının sistemi olan emperyalizm üçüncü dünyaya dışarıdan terörizm ile saldırırken içten de anarşizm ile vurmaktadır. Anarşizm bu anlamda dışsal yıkım tatbikatlarının içerideki müttefikidir. Anarşizm özellikle kültür ve siyaset alanında kayıtsızlık, lümpenlik ve cehalet gibi olgular üzerinden tahrifat görevini yürütmektedir. İlkelerin yerine başı bozukluk ve etik olarak nihilizm çıkışsızlığının iki temel gerekçesidir.

Sonuç olarak

İşçi sınıfının tarihsel olarak ilk başarılı iktidar deneyimi olan Sovyet Devrimi'nin mimarı Vladimir İliç Lenin de tıpkı Marx ve Engels gibi bir burjuva akım olan Anarşizm ile ciddi bir savaş vererek teorisini olgunlaştırıyor. Bilimsel Sosyalizm'in öncülerinden olan Lenin bakın bu konuda neler diyor:

- “...
1. Anarşizm, 1866'dan bu yana sömürüye karşı genel sözlerden başka hiçbir şey ortaya koymadı. Bu sözler ise 2000 yılı aşkın bir zamandan beri kullanılmaktadır. Eksiği:
a. Sömürünün nedenlerinin kavranması,
b. Toplumun, sosyalizme götüren gelişmesinin kavranması,
c. Sosyalizmin gerçekleşmesinin yaratıcı gücü olarak sınıf savaşımı-

nın kavranmasıdır.

2. Sömürünün nedenlerinin kavranması. Özel mülkiyet, meta ekonomisinin temeli. Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti. Anarşizm, tersine, bir burjuva bireyciliğidir. Bireycilik Anarşizm'in felsefi temelidir. İktidarın birleşme ve örgütlenme gücünün yadsınması.

3. Toplumun gelişmesinin –büyük üretimin rolü- kapitalizmin sosyalizme dönüşmesinin kavranmaması. (Anarşizm umutsuzluğun sonucudur. Şaşkın aydının ya da baldırı çıplağın zihniyeti, ama proleterin değil.)

4. Proletaryanın sınıf savaşımının anlaşılamaması. Burjuva toplumda siyasetin saçma yadsınması. İşçilerin örgütlenmesinin ve eğitimin rolünün kavranamaması.

5. Her türlü politikayı reddetme görünümüyle, işçi sınıfının burjuva siyasetine boyun eğmesi...”(9)

DİPNOTLAR

- 1) Arvon Henri, Anarşizm, s.17, Çev. Ahmet Kotil, İletişim Yayınları/Cep Üniversitesi, İstanbul, 1. Basım, Şubat 1991.
- 2) Karin Kramer Verlag Yazarlar Grubu Anarşist Kuram ve Kökeni, Birey Yayınları, Çev.: H. İbrahim Türkoğan s.19-20.
- 3) K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin, Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm, s.57, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1. Basım, Mart 1979.
- 4) age. s.58
- 5) K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin, Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm, s.33-34, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1. Basım, Mart 1979.
- 6) Fransa'nın en güzel kızı bile kendisinde olanı verebilir ancak.
- 7) Riazanov David, K. Marx / F. Engels Hayat ve Eserlerine Giriş, s.166-167, Çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 3. Basım, Haziran 1997.
- 8) Riazanov David, K. Marx / F. Engels Hayat ve Eserlerine Giriş, s.179, Çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 3. Basım, Haziran 1997.
- 9) K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin, Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm, s.229-230, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1. Basım, Mart 1979.

Wallerstein'e bulanık bir yanıt:

Samir Amin

Wallerstein'in değerlendirmelerinin gerçekte tek bir amacı bulunuyor: Bütün mazlum ülkeler emperyalizme karşı mücadele etme sevdasından geri dönmelidirler. ABD hegemonyasının zarar görmesini dünyanın geleceği için bir tehlike olarak görmesi bile Wallerstein'in yerini gözlerimizin önüne seriveriyor.

Mehmet Devrim Topses

(Hacettepe Üni. Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi)

Avrupalı ve Amerikalı kimlikleriyle ortaya çıkıp konuşan toplumbilimciler ve ekonomistlerin pek çoğu, gerçekte dünyanın bugün karşılaştığı yıkımların kabul edilebilir inandırıcı temellerini oluşturmaya çalışıyorlar. Bizim düşlerimiz sömürsüz ve insanca bir dünya kurmaksa, onların en büyük düşleri bizi sömürünün ve adaletsizliğin yenilmezliğine, sonsuzluğuna inandırmaktır. İnanalım ki, karşı çıkışlarımızın anlamlı boyutu çöksün gitsin.

Wallerstein'in üstlendiği görev

Çağdaşımız Amerikalı tarihçi ve sosyolog Immanuel Wallerstein, üstelik de zaman zaman kendince "sosyalist" bir kimliğe büründüğünü düşünerek önemli bir görevi yerine getirmeye çalışıyor ve diyor ki: "Ey üçüncü dünya ülkeleri! Görüyorsunuz ya, şimdiye kadar sarıldığınız umutların hepsi çürük çıktı. Kurtuluşunuz yok! Boş yere debelenip durmayın." Wallerstein gibi sözcülere bilimsel anlamda yeterli karşılıklar verilemediğinden, iyi niyet yoksunluğu içindeki Batılı toplumbilimcilerin özellikle bizim gibi mazlum ülkeler üzerindeki inandırıcılıklarının bugünlerde giderek büyüdüğünü üzülerek söylememiz gerekiyor.

Immanuel Wallerstein, Aydınlanma düşüncesinin ve Modernizmin kuramsal temellerine yüklenecek yola koyulmaktadır. 1789 Fransız Devrimi, dinsel ve kişisel otoritenin yerine halk egemenliği anlayışını yerleştirmişti. Hiç kuşku yok ki, dinsel veya kişisel bir otoriteden kurtularak halk egemenliğine ulaşmak bir ilerleme sayılıyor. Öyleyse insanlık durmadan ilerliyor. Böylece ilerleme düşüncesi, durağanlık düşüncesini yerinden söküp atıyor.

Aralarında Karl Marks'ın da bulunduğu Aguste Comte, Emile Durkheim, Ferdinand Tönnies, Daniel Lerner vb. gibi sonraki dönemin hemen tüm düşünürleri de, bütün insanlığın ilerlemesine dayanan toplum modelleri sunuyorlar. Wallerstein ise, "kuzey ve güney" ülkeleri olarak da adlandırdığı Doğu ve Batı toplumlarının Fransız Devrimi'nden bu yana geçirmiş oldukları tarihsel dönemleri inceleyerek sonuçlar çıkartıyor. Wallerstein'e göre, bizim mazlum ülkeler dediğimiz Güney Amerika, Afrika, Ortadoğu ve bazı ada ülkeleri ilerleme düşüncesine duydukları inançla kalkınma hayallerine kapılmışlardır. Üstelik bu ülkelerin halkları "Leninizm'e de inanarak" devrimci ve ulusalcı güçleri desteklemişler, dahası onları önünde sonunda (1945-1970 yılları arasında) işbaşına, iktidara getirmişlerdir. Gelgelelim, mazlum ülkelerin ulusal kurtuluş hareketleri ve devrimci sosyalist hareketler bu ülkelerin halklarını hayal kırıklıklarına uğratmışlardır. Çünkü emperyalizmin boyunduruğundaki halkların tüm baskıları aşarak, büyük acılar çekerek, bedeller ödeyerek ulusal kurtuluş hareketlerini iktidara taşımalarına karşın; ulusal kalkınma düşleri, "hiç olmazsa çocuklarının kavu-

Immanuel Wallerstein

şacağı mutlu bir gelecek” umudu bir türlü gerçekleşmemiştir.

Wallerstein’de ulus devlet

Wallerstein ilerleme düşüncesine duyulan inancın kaybolmasıyla, ulus devlet kavramının jeo-kültürel temellerinin hiç onarılmamacasına yerinden oynadığını belirtiyor. Çünkü ulus devlet, en özlü anlatımıyla tam bağımsızlık ve ulusal kalkınma amaçlarının çalışıp duran en güçlü motoruydu. Kendileri için olmasa bile çocuklarına mutlu bir gelecek yaratmak için savaşan emekçiler tam bağımsızlık, Batının sömürsünden kurtulma, kalkınıp Batı ülkelerini “yakalama” amaçları için ulusal devlet düşüncesine sınıksız sarılmışlardı. Wallerstein, “Wilsonizm” olarak tanımladığı Wilson ilkelerinin, üçüncü dünya ülkelerine çok hayal ettikleri kendi kaderlerini belirleme hakkını tanımış olduğunu da vurgulamaktadır. Oysa ne Wilsonizm, ne de Leninizm ulusal kalkınma planlarını amacına ulaştıramamışlardır. Böylece ulus devlet düşüncesinin inandırıcı temelleri yok olup gitmiştir.

Ulus devlet kavramına duyulan inancın zayıflaması, bütün dünyada ama özellikle mazlum ülkelerde devlet karşıtı kitle hareketlerine dönüşmektedir. Geniş halk yığınları, kalkınma-ilerleme umutlarını bütünüyle yitirmişler, öfkelenmişler ve öfkelerini kendilerini onyıllarca oyalayan devletten çıkarma yolunu seçmişlerdir. Wallerstein’in gözlemlerine göre, dünyanın dört bir yanında devlet bir düşman olarak kabul edilmiş ve devlete karşı bir savaş, daha doğru bir anlatımla bir isyan başlatılmıştır. Ulus devletin daha önceden yerine getirmekte olduğu sosyal güvenlik işlevi de bu kez umutsuz insan kitlelerinin kendisi tarafından üstlenilmeye başlanmıştır (Wallerstein, 2000:84). Bir zamanların dev ülkelerindeki halklar, güvenlik gereksinimlerini artık kendi içlerinde çözmeye yoluna girmekte ve bu amaçla etnik gruplara, dinsel cemaatlara bölünme yolunu seçmektedirler (Wallerstein, 2002:56).

Wallerstein, alt kültürlerin önem kazanmasına ve giderek yurttaş kavramının önüne geçmesine alkış tutmaktadır. Alkışlamanın da ötesinde, ulus devletleri oluşturan halkların oluşturmuş olduğu ya da oluşturmaya çalıştığı kültürel bütünlüğü uzun tırnaklarıyla “haşince” kaşımaya, kanatıp parçalamaya girişmektedir. Ona göre ABD’deki siyahlar, Japonya’daki Koreliler, Guatemala’daki yerliler, Almanya’daki Türkler ve Türkiye’deki Kürtler ezilen azınlıklardır. Mağdur azınlıklarına artık öne çıkma, “tanınma” zamanı gelmiştir (Wallerstein, 1998:163-164).

Ulusal kalkınmanın reddi

Wallerstein birçok devrimcinin uğrunda savaştığı ve öldüğü mazlum ülkelerin ulusal kalkınma amacının

**Wallerstein’a göre,
dünyanın dört bir yanında
devlet bir düşman olarak
kabul edilmiş ve devlete
karşı bir savaş,
daha doğru bir anlatımla
bir isyan başlatılmıştır.
Ulus devletin daha
önceden yerine getirmekte
olduğu sosyal güvenlik
işlevi de bu kez
umutsuz insan kitlelerinin
kendisi tarafından
üstlenilmeye başlanmıştır.**

asla gerçekleşmeyecek bir rüya olduğu görüşündedir. Çünkü Wallerstein’e göre dünya üzerindeki bütün ülkeler 18. yüzyılın sonu ve 19.yüzyılın başından başlayarak bütün yerküreyi sarmış olan kapitalist bir dünya ekonomisinin parçalarıdır. 20. yüzyıl boyunca kendilerine sosyalist diyen ve bağımsız olduklarını ileri süren devletler gerçekte sadece kendilerini avutmuşlardır. Bir devlet nasıl olur da, dünyayı dev örümceğin ağı gibi sarıp sarmalamış kapitalist dünya ekonomisinden özerk olduğunu söyleyebilir? Devrimciler ve ezilen halk yığınları ise bu gerçeği ancak 1970’lerin başında kavrayabil-

mişlerdir. İşte 1968 öğrenci ve halk hareketleri çarpık yüzlü kapitalizme bir tepki olmaktan daha çok; sosyalizme, tam bağımsızlığa ve ilerlemeye; buradan yola çıkarak Aydınlanmaya ve Modernizme duyulan güçlü inancın yok olup gitmesinden doğan düş kırıklıklarının bir ifadesiydi.

Peki Ekim 1917’de Bolşeviklerin daha sonra da koskoca Sovyetler Birliği’nin yapmaya çalıştığı neydi? Bolşeviklerin sosyalist devrimi, yüz yılın ikinci yarısından sonra başarısızlığa gömülmeye başlamışsa da, başlangıçta kapitalist dünya sistemine karşı bir tokat, bir ilerleme hamlesi değil miydi? Wallerstein’e göre Rus devrimi de, kapitalist dünya sisteminin bir parçasıydı. Mazlum ülkelere, işçilere ve emekçilere bir umut yolu olarak ortaya çıktıysa da, dünya sisteminin örtülü bir parçası olduğundan Rus devrimi de gerçekte ABD hegemonyasının hizmetinde yaşadı (Wallerstein, 1998:22). Dahası Sovyetler Birliği, ABD’nin sağ kolu olma görevini başarıyla yürüttü. Wallerstein, Sovyetler Birliği ve ABD’yi “aynı dünya hegemonyasının sürdürücüleri” olarak tanımlarken, bu görüşüne kavramsal bir temel kazandırmak için 1. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan Wilson ilkelerini, yukarıda da değinildiği gibi, gider ve Lenin’in ilkeleriyle aynı kefeye koyar. Çünkü ona göre ikisi de, üçüncü dünya ülkelerinin ulusal bağımsızlığını savunan ilkelereydi. Wallerstein SSCB-ABD bağlılığını öngören akıl yürütmesine dayalı olarak, 1990’larda Sovyetler Birliği’nin dağılışı benzetilebilirse tek bacağı parçalanmış ABD hegemonyasının yıkılışı olarak göstermek istemektedir. Gerçekte ise yapmak istediği, aynayı karşıdan tutup özellikle ezilen ülkelerin devrimci ve ulusalçı aydınlarında bir kafa karışıklığı yaratmaktır. Wallerstein, aslında ta Amerika kıtasından duyulan yüksek ve boğuk sesiyle sanki bizlere, ABD’nin kara çizmeleriyle ezilen topraklara, mazlum dünya halklarına şöyle bağıyor: “Sakin ola umutlanıp başımızı ağrıtmayın. En gerçek

sandığınız umutlarınız bile gerçekte bizim başka bir elimizdir!”

Öte yandan, Wallerstein’in değerlendirmelerinin üzerinde odaklaştığı kapitalist dünya sistemi, ABD hegemonyası merkezinde nefes alıp veriyordu. Sokaklara çıkıp, ABD hegemonyasına ne kadar öfkelensek, bağınıp dursak da, bu hegemonya dünyamıza bir düzen vermişti. ABD hegemonyası dahilinde dünyada belirli dengeler kurulmuştu (Wallerstein, 1998:33-35). Buna karşın Wallerstein’e göre Sovyetlerin de yıkılmasıyla ABD hegemonyası büyük bir yara almış, “meşruiyetini” yitirmiştir. Bugünden sonra olup biteceklerse, sanıldığı gibi hiç de mazlum ülkelerin kurtulup gelişmeye başlaması biçiminde gerçekleşmeyecektir. “ABD hegemonyası yıkılıyor, aman ne iyi, bu aşağılık emperyalist ülkeden kurtulacağız!” diye sevinmemizin hiçbir alemi yok. Çünkü Wallerstein’e göre, ABD hegemonyasına yeni meşruiyet kaynakları bulunamazsa Kuzey ülkeleri ile Güney ülkeleri arasındaki uçurum kapanmak bir yana, giderek derinleşecektir. Güney ülkeleri (biz “mazlum ülkeler” diyoruz) içindeki düzensizlikler, karmaşıklıklar artacaktır. Yağma olaylarında dev artış oranları görülecektir.

Wallerstein’in amacı ne?

Çağdaşımız Immanuel Wallerstein’in, dünya ekonomik sisteminin tarihsel temellerine ve geleceğe yönelik değerlendirmelerinin gerçekte tek bir amacı bulunuyor: Bütün mazlum ülkeler kendilerini asla kurtulamayacakları bir kapanın içinde görüp, emperyalizme karşı mücadele etme sevdasından geri dönmelidirler. Öyle ki, Wallerstein, doğu ülkelerine olanca nefesiyle bir çaresizlik havası üfledikten sonra durup, onlara kendisinin “bireysel direniş” dediği “göç” seçeneğini öneriyor. Başka bir deyişle söylenecek olursa, “Madem direnişten söz ediyorsunuz, o zaman siz de bireysel olarak direnin!” diyor ve

Samir Amin

dünyanın ezilen halklarının en akla yakın kurtuluş seçeneğinin kuzey ülkelerine göç etmek olacağını anlatıyor. Çünkü Wallerstein’e göre kuzey ülkeleri ne kadar yasa çıkarsalar da, güney ülkelerinden gelecek olan göç dalgalarına karşı koyamayacaklardır (Wallerstein, 1998:30). Söylenebilirse, Immanuel Wallerstein, mazlum ülkelere kurbanlık bir koyun gibi kendilerini kasabın insafına bırakmaktan başka bir seçenek tanımamaktadır. Buna karşın buralarda yaşayan halklar, doğup büyüdüğü ülkelerinin direnişini desteklemeyi bırakıp, kendileri “bireysel” olarak “direnmeli” ve güney ülkelerine kaçarak kendilerini kurtarmalıdır.

Hiç tartışmasız, Wallerstein bugün içinde nefes alıp verdiği Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya üzerindeki çıkarlarına oldukça bağlıdır. Öyle ki, ülkesinin dünya üzerindeki hegemonyasının sürmesi için kabul edilebilir düşünsel temeller arıyor. En açık anlatımıyla, ABD hegemonyasının zarar görmesini, dünyanın geleceği için bir tehlike olarak görmesi bile onun yerini gözlerimizin önüne seriveriyor. Immanuel Wallerstein’in tavrı oldukça anlaşılabilir ve doğaldır. Gerçekte bizi şaşırtacak olan, Batı ülkelerinden mazlum ülkelerin ulusal çıkarlarını düşünen, onlara ulusal kalkınma ve tam bağımsızlık için yeni ve gerçekçi öneriler sunan emperyalizm karşıtı yürekli bilim adamlarının çıkması olurdu. Bugün için, çevre halklarıyla küresel düzeyde işleyen egemen sermaye arasındaki çelişme sürüp gitmektedir. Öyleyse, Batı dünyası-

nın egemen sermayesi bu savaşta kendi içinden kendi bilim adamlarını çıkartıyorsa, ezilen Doğu dünyası da buna karşılık olarak kendi bilim adamlarını, beyin takımını ortaya koymalıdır. Bu kapsam içinde Immanuel Wallerstein’e net olmayan, parçalı ve bulanık bir yanıt, Mısır’lı ekonomist ve toplumbilimci Samir Amin’den gelmiştir.

Wallerstein’e bulanık bir yanıt: Samir Amin

Çağdaşlarımızdan Samir Amin, Wallerstein’in kapitalist dünya sistemi görüşünü kabullenir. Buna karşın, Wallerstein’in tam tersine olarak, çok merkezli bir yapılanma yoluyla kapitalist dünya sisteminden “kopma”nın olasılık içinde olduğunu belirtir. Çevre ülkelerinin, bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra ulusal kalkınma amaçlarına ulaşamadıkları doğrudur. Oysa bu bozgunun nedeni Wallerstein’in söylediği gibi kapitalist dünya sisteminin karşı konulamaz direnci değil, bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin özellikle 1955 yılında başlayan Bandung dönemiyle burjuva projeleri yaşama koyup, kapitalist kalkınma yollarını benimsemiş olmalarıdır. Başka bir deyişle, çevre ülkeleri kapitalist dünya sisteminden kendilerini sıyrıp “ulusal ve halkçı” politikalar geliştirmeyi zaten hiç denemediler (Amin, 1993:113). Tam tersine, dünya sistemine etkin ve kontrollü bir uyum sağlamayı denediler (Amin, 1999:43). Sovyetler Birliği bile, dünya sisteminden kopmayı değil, batı ülkeleri ile arayı kapatmayı amaçladı. Batı ülkeleri ile arayı kapatma gibi bir amaç ise, kapitalist dünya sisteminin hortumuna kapılıp uçmaktan başka bir şey değildi. Böylece Sovyetler Birliği, sosyalizmi kurmaktan çok, “kapitalist-siz bir kapitalizm” kurma yolunu seçti (Amin, 1999:26).

Amin, gözlerini “halkçı ve ulusal bir devrim” kavramında odaklaştırmaktadır. Ona göre, merkez ülkeler çevre ülkelerini kapitalist dünya sistemlerine uymaya zorlayarak “meydan okumaktadırlar”. Çevre ülkelerinin ise bu meydan okumaya verebile-

cekleri iki yanıt seçeneği bulunmak-
tadır: Birincisi, kapitalist dünya siste-
mine uyum yolunu seçecekler ve
uyum için gerekli yasaları çıkarmayı
sürdüreceklidir. Diğeri ise, bu mey-
dan okumaya sosyalist bir temele
oturtulmuş halkçı ve ulusal bir dev-
rimle karşı koyacaklardır. Başka bir
deyişle kapitalist dünya sistemiyle
“bağlantıyı kesecekler”, böylece Wal-
lerstein gibi sözcüleri de yanıltmış
olacaklardır. Buna karşın, Amin’e gö-
re, seçenekler arasındaki “sosyalist
temel” asla bir taklit niteliği taşıma-
maktadır. Söz konusu olan, bizlerden
düşünsel çabalar bekleyen tümüyle
demokratik bir toplum tasarısıdır
(Amin, 1998:216-217).

Samir Amin’in kapitalist dünya
sisteminden kopuş önerisi, hiçbir bi-
çimde dünyadan soyutlanma anlayı-
şını içermemektedir. Amin’e yönelti-
lebilecek “siz dünyadan soyutlan-
mak mı istiyorsunuz! Efendim dünya
sisteminden kopuş olası değildir. Sizi
gidi dinazorlar!” gibi eleştiriler ger-
çekte kaynağını, konuyu kavrama
yetersizliğinden alacaktır. Amin,
üzerinde özenle durarak, çevre ülke-
leri arasında “kapitalist yayılmanın
gereklerine tek yanlı uyum zorlama-
yan” bölgesel gruplaşmaların gereği-
ni öne çıkartmaktadır. Çevre ülkeleri
arasında dünya sistemine uyum planı
taşımayan bölgesel örgütlenmelerin
güçlenmesiyle, bu ülkeler kendi iç
ekonomik, siyasal ve toplumsal yasa-
larını kapitalist dünyanın gereklerine
göre biçimlendirmeye zorlanmaya-
caklardır. Amin’in gözlemlerine gö-
re, 1990’lı yılların özellikle ilk yarı-
sında Latin Amerika için olduğu gibi,
Ortadoğu, Arap dünyası, Afrika ve
Güneydoğu Asya için böyle örgüt-
lenme girişimleriyle karşılaşılma-
maktadır. Üstelik Batılı devletler de,
Wallerstein’in da belirttiğinin tersine,
ulusal ve halkçı merkezli bölgesel
gruplaşmalara derinden karşı çık-
makta, oluşabilecek birlikliklere
yönelik düşmanca politikalar üret-
mektedirler (Amin, 1993: 55).

Amin’in önemi: Doğu’nun gözü

Kanımızca, Mısırlı ekonomist ve
toplumbilimci Samir Amin’in vur-
guları anlaşılacak nitelikte de-
ğildir. Ayağa kalkıp Samir Amin’e

“Peki nasıl olacak, nasıl yapılacak,
nasıl başarılı olunacak” vs. gibi so-
rular sormak pek gereksiz çıkışlar
olur. Samir Amin’in önemi Waller-
stein, Chomsky, Bauman, Huntington
gibi Batılı toplumbilimcilerin küre-
selleşme, dünya ekonomik sistemin-
den kaçışın olanaksızlığı konusun-
daki kuramsal görüşlerine, Doğulu
bir gözle yine kuramsal yönden kar-
şı çıkması, karşı seçenekler geliştir-
mesidir. Nice Batılı toplumbilimci-
nin ve tarih yorumcusunun değeren-
dirmelerini fazlasıyla önemsiyorsak,
seminerlerde ve arkadaş sohbetlerin-
de onlardan konuşmayı bir entelek-
tüellik, bilgelik ölçütü sayıyorsak,
niye Doğulu düşünürlerin de görüş-

**Samir Amin’in kapitalist
dünya sisteminden kopuş
önerisi, hiçbir biçimde
dünyadan soyutlanma
anlayışını içermemektedir.
Amin’e yöneltilebilecek
“siz dünyadan
soyutlanmak mı
istiyorsunuz! Efendim
dünya sisteminden kopuş
olası değildir. Sizi gidi
dinazorlar!” gibi eleştiriler
gerçekte kaynağını,
konuyu kavrama
yetersizliğinden alacaktır.**

lerini önemsemeyelim? Kaldı ki,
Amin’in verdiği yanıtlar hiç de inan-
dırıcı olmayan yanıtlar değildir.
Amin, Batının sömürüsüne karşı
çevre ülkeleri için bölgesel örgütlen-
melerin önemine dikkat çekiyor. Da-
ha sonra ise nesnel bir bakışla, bu-
günlerde (1990’lı yılların ilk yarısı)
çevre ülkeleri arasında örgütlenme
girişimlerinin çok zayıf olduğunu
anlatıyor.

Bağımlılık kuramı konusunda,
çağdaş Batılı toplumbilimcilerden
çok değişik bir duruş sergilemesine
karşın, Samir Amin’in dünyaya ba-
kışında yine de bir “kafa karışıklığı”
görüldüğünü, biraz daha cesur ol-
maya çalışarak, belki de ‘haddimizi
aşarak’ söylememiz gerekiyor. Ör-

nek olarak, Kaos İmparatorluğu, Ye-
ni Kapitalist Küreselleşme isimli ki-
tabında Türkiye’nin 1974 yılındaki
Kıbrıs Barış Harekatını bir istila
olarak değerlendiriyor. Batı dünya-
sını, bu “istila” karşısında sessiz
kalmakla suçluyor (Amin,
1993:117). Öncelikle, Amin’in gö-
rüşünün tam tersine, Türkiye, Kıbrıs
Barış Harekatında başından sonuna
kadar haklıydı. Burada bu konuyu
tartışmayacağız. Aynı kitabında ve
değişik kitaplarının satır aralarına
“Türkiye’de katledilen Kürtler ve
Batının sessizliği” gibi anlatımlar
kolaylıkla görülebilir. Bununla bir-
likte, çağımızın büyük devrimlerini
sayarken sadece Çin ve Rus devrim-
lerini gösteriyor, emperyalizmi ala-
şağı etmiş Türk devrimini bir türlü
anımsamıyor. Oysa ki, bağımlılık
kuramını Marksist-Leninist bir söy-
lemle değerlendirmek için kolları sı-
vamış bir düşünürün; mazlum ülke-
leri ve yayılmacı ülkeleri net olarak
ayrı edebilmesi, bu ülkelerin tarihi
konusunda biraz daha donanımlı ol-
ması, gereklilikten öte bir zorunlu-
luk. Madem emperyalizme karşı du-
ruyoruz, Batının kapitalist dünya
ekonomisinden kopuşun yollarını
arıyoruz, o halde niye Batıyı maz-
lum bir ülkenin iç sorunlarına karış-
ması için yetkili görelim ki? Böyle
bir tutum, tutarsızlık olmaz mı?

KAYNAKÇA

- 1) Samir Amin, Avrupamerkezcilik, Ay-
rıntı Yayınları, Çev: Mehmet Sert, İstan-
bul, 1998.
- 2) Samir Amin, Kaos İmparatorluğu,
Kaynak Yayınları, Çev: Işık Soner, İs-
tanbul, 1993.
- 3) Samir Amin, Kapitalizmin Hayaleti,
Sarmal Yayınları, Çev: Cengiz Algan,
İstanbul, 1999.
- 4) Immanuel Wallerstein, Bildiğimiz
Dünyanın Sonu, Metis Yayıncılık, Çev:
Tuncay Birkan, İstanbul, 2000.
- 5) Immanuel Wallerstein, Liberalizmden
Sonra, Metis Yayınları, Çev: Erol Öz, İs-
tanbul, 1998.
- 6) Immanuel Wallerstein, Ütopistik ya
da 21. Yüzyılın Tarihsel Seçimleri,
Aram Yayınları, Çev: Taylan Doğan, İs-
tanbul, 2002.

Aydınlanma, aydınlatma mücadelesiyle dolu bir yaşam: Prof. Dr. Şerafettin Turan

“Son nefesimi verinceye kadar; Cumhuriyet’in kazanımlarını, edindiğim bilgileri aktarmaya çalışacağım. Gücümün yettiği, dilimin döndüğü, kalemimin yazabildiği oranda...”

Feyziye Özberk

Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu’ndan Türk Dil Kurumu yönetiminde birlikte çalıştığı, Şerafettin Turan’ı bir iki tümceyle tanımlamasını rica ettim. Yanıtı, “Atatürk ilkelerini özümsemiş gerçek bir aydın. Tarihi bilimsel olarak inceledi, yazdı. Düşünceleriyle çevresindekileri ikna etmesini bilen bir insan, yiğitçe bir savaşımla, veriyor” oldu. Şerafettin Turan 1983 öncesinde Türk Dil Kurumu’nun başkanı olmuş ama uzmanlık alanı tarih...

“...1215 tarihli İngiltere *Magna Carta*’sına dayandırılan dilekçe hakkının -o ölçüde olmasa bile- monarşi ile yönetilen ülkelerde de uygulandığını biliyoruz. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu’nun klasik yönetim düzeninde bile her vatandaş, resmi kuruluşlar dışında, merkezi yönetimin en yetkili meclisi olan Divan-ı Hümayun’a, dahası doğrudan doğruya Padişaha ‘arz-ı hal’ yani dilekçe ile başvurmak hakkına sahipti. Orhan Gazi’den başlayarak padişahlar da haftanın belirli gününde, Cuma Selamlığı’nda vatandaşların dilekçelerini kabul ediyorlardı. Bu uygulama bir ara öyle geniş tutulmuştu ki, sultanların Kâğıthane gezilerinde vatandaşlar dilekçelerini, Haliç’te ‘Arz-ı hal taşı’ diye anılan bir taşın üzerine koyabiliyorlardı!...

“Böylece ülkemizde vatandaşların kendilerine ve umuma, yani kamuya ilişkin konularda yetkililere ve yasa-meclislerine dilekçe ile başvurmaları, 108 yıldan beri anayasal bir hak olarak hukuk sistemimizde yer

almış bulunmaktadır. Ayrıca vurgulanması gereken nokta, 1876 Anayasası’nın da bir veya birkaç kişiden söz ederek toplu dilekçe verilmesini doğal saymasıdır.” Bu satırları Şerafettin Turan’ın 14.9.1984 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Mahkemesi Başkanlığı’na verdiği ifadeden aldım.

“Aydınlar Dilekçesi”

Şerafettin Turan, 12 Eylül döneminde, yaklaşık iki bin aydının imzaladığı *Aydınlar Dilekçesi*’nin on altı kişilik Yazmanlar Kurulu’nda yer almış, bu nedenle imzacılardan 59’uyla birlikte yargılanmış ve sonrasında aklanmış. Yazmanlar arasında: Halit Çelenk, Hüsnü Göksel, Uğur Mumcu, Aziz Nesin gibi adlar var. Aydınlar Dilekçesi Davası’nın belgeleri kalınca bir kitap halinde

Prof. Dr. Şerafettin Turan eşi ile birlikte.

Adam Yayınları’nda basılmış. Uzunca bir süre elimden bırakamadım. O günlerin havasını yeniden solur gibi oldum. Bu onurlu mücadelenin önderi Aziz Nesin’i bir kez daha saygıyla, özlemle andım. Dilekçenin hazırlanması fikri; Aziz Nesin ve birkaç arkadaşından doğuyor. Aziz Nesin’in felç geçirmesiyle bir süre kesintiye uğruyor. O yıl yetmiş yaşında olan Aziz Nesin biraz iyileşince tartışmalar Ankara’ya aktarılıyor. Metnin yazılması için 16 kişilik Yazmanlar Kurulu belirleniyor. Uzun tartışmalar sonucunda “Türkiye’de Demokratik Düzene İlişkin Gözlem ve İstemler” dilekçesi tamamlanıyor. Yazmanlardan birisi olan Prof. Dr. Hüsnü Göksel dilekçenin yazılması sürecindeki gözlemlerini “Korkudan Kurtulma Özgürlüğü” isimli önsözünde şu sözlerle özetliyor: “Yazmanlar Kurulu, çalışmalarındaki kadar güzel, arı, zengin Türkçe konuşulup yazıldığını duymadım, görmedim. İkinci gözlemim, iki aydının herhangi bir konunun tüm ayrıntılarında birleşmelerinin olanak dışı olduğudur. Bu özellik, aydın kişinin kişiliğine güç katarken, aydınların ortak gücünü azaltan bir etken oluyor.”

Aziz Nesin de şunları söylüyor: “*Aydınlar Dilekçesi*, her buyruğa baş eğdiği ve egeceği sanılan bir kara suskunluk döneminde baskı altındaki Türk insanına güç kazandıran bir umut belgesi olmuştur.”

Bir ilkokul öğretmenin beş çocuğundan biri

Şerafettin Turan’la güneşli bir şubat günü evinde görüştük. Alçakgö-

nüllü, düzenli, temiz bir ev... Özenli, titiz bir eşin varlığı hemen anlaşılıyor. Zaten Şerafettin Turan, çay demlemek vb. dışında birçok işi yapmadığını açık yüreklilikle söylüyor. Kısa süreler dışında eşi ev dışında çalışmamış. Neredeyse çalışmamış yazıyordum. Bu dalgınlığa düşseydim yazıyı okuyan tüm kadınların belki bazı erkeklerin de haklı eleştirilerini alacaktım. Ev işlerinin, nasıl ömür törpüsü olduğunu, tüm zorluğuna karşın görülmeyen işler olduğunu yaşamıyla bilen bir kadın olarak doğrusu bu hatayı ben bile bağışlamazdım.

Şerafettin Turan "Sağolsun, eşimden büyük destek alıyorum," diyor. Eşi ve evliliğiyle ilgili bilgileri eşinin onaylayan gülümseyişi eşliğinde anlatıyor: "Eşim de bizim okulda öğrenciydi. Benden iki yıl sonra mezun oldu. 29 Mayıs'ta 50. evlilik yıldönümümüzü kutlayacağız. Evlenirken ileride yaşanınca unutmayacağımız bir tarih seçelim dedik. Benim doktora tezim Fatih Sultan Mehmet üzerineydi. 29 Mayıs 1953'te Fatih'in İstanbul'u fethinin 500. yılında tezimi yazmıştım. Eşimi tarih öğretmeni olarak önce Midyat'a ardından Develi'ye verdiler, gidemedi. Erzurum'a gittiğimizde Erzurum Kız Ortaokulu'nda beş ay kadar çalıştı ama kızımız geleceği için bıraktı. Ben ona çifte emekli diyorum."

Turan çiftinin, iki çocuğu var. Oğulları, ODTÜ Elektrik-Elektronik mezunu, evli, Ceren adında bir kızı var. Kızları da ODTÜ Mimarlık Fakültesi mezunu. O da babası gibi İtalya'ya gitmiş, tarihçi olmayacağım derken şimdi ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Mimarlık Tarihi Doçenti olmuş. O da evli.

Ağabeyi ilkökul öğretmeni olmuş. Ablası ortaokuldan sonra sınava giremediği için ortaokul mezunu olarak kalmış. İki kız kardeşi de ilkökul öğretmeni olmuşlar. Ağabeyi ile ablasını kaybetmiş. İki kız kardeşi ise emekli öğretmen olarak yaşamlarını İstanbul'da sürdürüyorlar.

Şerafettin Turan, 1925 yılında Van'ın Erciş ilçesinde doğmuş. Bir ilkökul öğretmenin çocuğu, beş

Ahmet Taner Kışlalı, Adnan Binyazar ve Şerafettin Turan iki Azeri yönetici ile birlikte.

kardeşin üçüncüsü... Şerafettin Turan bebekken, babası önce Bitlis'in Hizan ilçesine, sonra da Bitlis'in merkezine atanmış. 1932 yılında Bitlis'te ilkökula, 1937'de yine Bitlis'te ortaokula başlamış. 1939'da babası Muş'a atandığı için orta son sınıfı Muş'ta okumuş. Lise eğitimi için parasız yatılı sınavına girmiş. O yıllarda Doğu Anadolu Bölgesi'nde, ne Van'da ne de Muş'ta lise ve öğretmen okulu yoktur. Babası öbür kardeşleri gibi onun da öğretmen olmasını ister. Şerafettin Turan "Ben öğretmen okuluna da başvurduğum ama gönlüm liseden yanaydı çünkü mühendis olmak istiyordum" diyor. Bitlis'te ortaokul ikinci sınıfta okurken tekel idaresi bir sigara fabrikası yapımını başlatır. Fabrika inşaatında çalışan, Mehmet Bey adında mantar şapkalı (panama şapka) bir mühendise işçilerin gündeliklerini yazabilecek bir yardımcı gerekiyor. Bu işi "Mullim Hasan Bey'in oğlu yapar" diyorlar. Böylece Şerafettin Turan mimar-mühendis Mehmet Bey'in yanında kâtip olarak çalışmaya başlıyor. Bu iş onda mühendis olma arzusu yaratıyor. Savaş yılları olduğu için parasız yatılı sınavlarının sonucu Aralık 1940'ta açıklanıyor. Erzurum Lisesi'ni kazanıyor. O yıllarda iki metre karla kaplı yollarda, ancak katırla seyahat olanağı var. 15

Aralık 1940'ta sınavı kazanan iki arkadaş, bir katır, katırcı ve annelerinin dualarıyla kutup kaşifleri gibi yola çıkıyorlar. Annesi babası donmasın diye onu gazetelere sarıyorlar ayağına bir çarık giydirip; eline de bir asa veriyorlar. Annesinin ve kardeşlerinin göz yaşları arasında Erzurum'a doğru yola çıkıyorlar. Karla, tipiyle boğuşarak dokuz günde Erzurum'a varıyorlar. Şerafettin Turan, bu yolculuğu dün yapılmış gibi coşkuyla hatta diyebilirim ki biraz da özlemle anlatıyor: "Valizlerimiz katırın üzerinde ama yol diye bir şey yok, keçi yollarından gidiyoruz. Hayvan kara battığı için katırcı ile birlikte valizleri indirip hayvanı çıkarıyoruz. Biraz biz katıra biniyoruz. Hayvan kara batınca inip yine hayvanı kurtarıyoruz.

"Palandökenler'de boğulma tehlikesi de geçirerek 15 yaşında iki arkadaş Erzurum'a ulaştık. Yolda başımıza bir şey gelseydi ailelerimize haber verme olanağımız da yoktu. Ancak yol üstündeki karakollarda manyetolu telefonlar vardı. Erzurum'a vardığımızın ertesi günü arkadaşıma 'Bir tren görmeden okula gitmem' dedim. Benim tren görmek diye bir düşünüm vardı. Daha önce trenin gazetelerde resmini görmüştüm. Önce istasyona gittik orada sadece iki vagon vardı, ben vagona binip bir

köşesine oturdum. Sonra, okula gidip kaydımızı yaptırarak.

O dönem onun için bir dışkırlığı olur. Aralık sonunda karne alırlar, en sevdiği ders olan hendeseden (geometri)den bir de beden eğitimin-den zayıf alır. Çok sevdiği matematik öğretmenin ölümünden sonra onun yerine gelen öğretmenle anlaşmazlığa düşer ve matematiğe olan ilgisi azalır. Erzurum tarihi üzerinde araştırmalar yapan çok iyi bir tarih öğretmeni vardır. Ahlat yazıtlarını 1938'de yayımlayan kişidir.. Derslerde, geçmiş canlandırarak anlatır. Bu öğretmen, Şerafettin Turan'a tarihi sevdirebilir. Edebiyat öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu da çok etkilendiği öğretmenlerindendir. Şerafettin Turan'ın anlatımıyla: "Onun kadar iyi yazın tarihi anlatan kişiyi bugün üniversitelerimizde bile bulmak zordur." Cevat Dursunoğlu'nun kardeşidir. Cevat Dursunoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı'nda Ortaöğretim ve Yükseköğretim Genel Müdürlükleri ve milletvekilliği yapmıştır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşunda etkin rol oynayan biridir. Alman hocaları bulup getiren kişidir.

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Tarih-Coğrafya bölümüne kaydolar

Şerafettin Turan, 1943'te Erzurum Lisesi'ni bitirip, Muş'a ailesinin yanına döner. O yıl babası rahatsızlanır. Ağabeyi de asker olduğu için, bir yıl eğitimine ara vermek zorunda kalır. Milli Eğitim Müdürlüğü'nün başkâtibi vefat etmiş, müdür de hasta, Vali Bey'in zoruyla 17 yaşında Muş'ta başkâtiplik yapar. 15 Ağustos 1944'te Ankara'ya gelir ve o tarihten sonra hep Ankara'da kalır. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Tarih-Coğrafya bölümüne kaydolar, 1946'da mezun olur. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu yıllar.. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün ortaokullara çok bilgili öğretmenler yetiştirdiği yıllardır bunlar. 1940'ların Gazi Eğitim Enstitüsü, bugünün üniversiteleri düzeyinde eğitim öğretim yapan bir kurumdur. 1946 Haziranı'nda 11 arkadaşıyla birlikte ileride Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğre-

tici olmak üzere seçilip, asistan olarak okulda kalmak zorunda kalır. 1948'de Etnografya Müzesi'nde asistan olur. Oradaki çalışmaları ona çok şey katar çünkü o zamanlar Etnografya Müzesi Atatürk'ün geçici gömütüdür. Gönlündeki amaç olan, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Tarih Bölümü'ne birinci sınıftan kaydolar. O zamanki yönetmeliğin bir maddesinden yararlanılır ve üçüncü yılın sonunda ona, bitirme sınavına girme hakkı tanınır. 1952 Şubatı'nda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Genel Türk Tarih Bölümü'ne asistan olur.

Doktorasını iki yılda tamamlar. İki yıl sonra doçentlik sınavına girer. Bazı şanslılıklar gelir başına. Doçentlik sınavını alır ama atanması

**"Devrim Tarihi kitaplarını neden yazdım?
Önce arkadaşlara yazalım önerisi götürdüm.
'Belgeler eksik, birçok kişinin yakınları yaşıyorlar.'
gibi itirazlar geldi.
Tarihçinin belgeleri hiçbir zaman tam olmaz.
Biz yazacağız, eksikler varsa bizden sonrakiler tamamlayacaklar.**

yapılmaz. Öğretim üyeleri arasındaki çatışmadan dolayı ona verilmesi gereken kadro bir yıl sonra doçent olacak var diye başka bir kürsüye verilir. Doçent olduğu zaman aylığı artacağı yerde azalır. Çünkü doktorasistlik tazminatı da kesilmiştir. Ona Asistan-Doç. Dr. Şerafettin Turan diye yazılar gelir. On dört ay kadro bekler. Doçentlik kadrosunu aldıktan sonra 1958'de yedek subay olarak askere gider. Üç ay Mamak'ta kaldıktan sonra Genel Kurmay'ın Harp Tarihi şimdi -Stratejik Araştırmalar denen- bölümüne verilir. Orada emekli bir kurmay albaya asistanlık yapar. Bu kurmay albay daha önce Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yaptığı için Şerafettin Turan'ı ve hocasını tanır. Bu kişi Atatürk'ün de

Genel Sekreterliğini yapmış olan Teyfik Bıyıklıoğlu'dur. Orada rahat bir askerlik yapar.

İtalyan Kültür Merkezi'nden aldığı bir öğrenci bursuyla bir yıl İtalya'da kalır. Roma'da çok iyi bir Türkolog olan Alessio Bombaci ile çalışır.

Yakın Çağ Kürsüsüne geçer

1960 Eylül'ünün sonunda Ankara'ya döner. Daha önce hocası olan Bekir Sıtkı Baykal Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü'ne atanır ve 'Gel bana yardımcı ol 'der. İki yıl da orada görev yapar. Şerafettin Turan: "1934'te başlayan Devrim Tarihi dersleri üniversiteler düzeyinde ciddi olarak okutulmamaktadır. Atatürkçülük konusunda bugün yaşanan kaosu bir nedeni de bence budur. Üniversitelerde bu ders lise bilgilerini yineleyen bir şekilde veriliyor" eleştirisini yapıyor. 1973'te kürsü (ana bilimdalı) değiştirir. Genel Türk Tarihi'nde hep Osmanlı Tarihi üzerinde çalışmıştır. Enver Ziya Karal'ın Başkanı olduğu Yakın Çağ Kürsüsü'nde öğretim üyesi azdır. Enver Ziya Karal hastalanır. Bu bölümde öğretim üyesi olan Mustafa Akdağ da yurtdışına gitmiştir Şerafettin Turan'dan onların bölümünde ders vermesi istenince kabul eder. 1964'te profesör olur.

Ecevit Hükümeti'nde Kültür Bakanlığı Müsteşarı olur

1972 ile 1978 yılları arasında, iki dönem TRT Yönetim Kurulu üyeliği yapar. O yıllarda TRT'de iki tane üniversite temsilciliği vardır. 1978'de Ecevit Hükümeti kurulduğunda Kültür Bakanlığı Müsteşarı olur. Kültür Tarihi ile ilgili çalışmalarından dolayı arkadaşlarınca önerilir. Faruk Güvenç'in evinde. Ecevitlerle tanışır. Ahmet Taner Kışlalı Bakan olmuştur. Kışlalı genç bir doçent olarak, Fransa'dan gelmiş, Hacettepe Üniversitesi'nde, sonra da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde çalışmış. Şerafettin Turan o günleri şöyle anlatıyor: "Ben, Ahmet Taner Kışlalı'yı 1976'da 'Türk Parlamento-su'nun 100. Yılı Sempozyumu'nda bildiri sunarken dinlemiş, çok beğenmişim. Kışlalı ile de tanıştık.

Ona 'Ben size saygı göstereceğim, Sayın Bakanım diyeceğim ama siz de herhangi bir şey olduğunda doğrudan bana söyleyeceksiniz. Kadromu Bakanlığa getirmeyeceğim, aylığımı Fakülte'den alacağım. Bir gün anlaşmazlığa düşersek hiç sorun olmadan şapkamı alır, Fakülte'ye dönerim' dedim. 1979'da Ecevit Hükümeti düşünceye kadar, 20 ay Kışlalı ile hiçbir sorun olmadan birlikte çalıştık, daha sonra da dostluğumuz devam etti."

"Derneklerde çalışıyorum, yazıyorum, emekli olduğumun farkında değilim."

67 yaşında, 1992'de yaş sınırından emekli olur. Şerafettin Turan, 1992'den beri hiçbir üniversitede ders vermediğini söylüyor, nedenini soruyorum: "İki nedenle ders vermedim: Birincisi genç arkadaşların önünü açmak; ikincisi daha önce emekli olmuş bazı ağabeylerimizin, arkadaşlarımızın derse geldiklerinde, sonradan karşılaştıkları davranışlar, beni yürekten yaralamıştı. Yıllarca derslere gelmiş kişilere dekanlıktan 'Artık derslere gelmenize gerek kalmamıştır. Teşekkür ederiz' diye bir sarı zarf veriliyordu.

"On iki yıldır da derneklerde çalışıyorum, kitap yazıyorum. Dil çalışmalarını düzenleyebilmek için 1987'de Dil Derneği kuruldu. Ben kurucular arasında yer alamadım çünkü 1982'de çıkan Üniversiteler Yasası'na göre derneğe üye olmak için rektörden izin almak gerekiyordu. 'Aydınlar Dilekçesi'nin 16 kişilik Yazmanlar Kurulu'nda olduğum için sıkıyönetimde yargılandım. Üniversite bana kınama cezası verdi, Danıştay'dan bunu bozdurduk. Rektör Tarık Somer iki kez yazdığım dilekçeye yanıt vermedi. Dernek kurulduktan sonra üye oldum. 1992'den sonra Dil Derneği'nde etkin olarak çalıştım, sonra Atatürkçü Düşünce Derneği'ne üye oldum. Bir dönem 1997, 1998, 1999'da orada Kışlalı ile birlikte Yönetim Kurulu üyeliği yaptım. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nde ve Türk-İtalyan Dostluk Derneği'nde üyeyim. Cumhuriyet Bayramı -10 Kasım arasında çeşitli fakültelerden, televiz-

Şerafettin Turan Etnografya Müzesi çalışanları ile birlikte.

yon ve derneklerden konuşma çağrıları alıyorum. Kitap yazıyorum. Emekli olduğumun farkında değilim, acaba bugünkü işimi bitirebilecek miyim diye heyecanlanıyorum.

"Okurlarımıza kitaplarınızı tanıtırmısınız? Kitaplarınızı yazarken neleri amaçlamıştınız? Tarih araştırmacılığı, yazarlığı konusunda neler söylersiniz?" diye soruyorum. "Devrim Tarihi kitaplarını neden yazdım? Önce arkadaşlara yazalım önerisi göturdüm. 'Belgeler eksik, birçok kişinin yakınları yaşıyorlar,' gibi itirazlar geldi. Tarihçinin belgeleri hiçbir zaman tam olmaz. Biz yazacağız, eksikler varsa bizden sonrakiler tamamlayacaklar. Bilgi Kitabevi'nin de önerisiyle, ben yazmaya başladım. Yedi kitapla 1980'e gelebildim. Kültür Bakanlığının önerisiyle İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği kitabını yazdım. Basılmakta olan Atatürk kitabında ise, Atatürk'ün doğumundan ölümüne öz yaşam öyküsünü, düşüncelerini, ailesini, ilişkilerini, devrimci bir yaklaşımla yazmaya çalıştım. Sanırım Mart ayında kitabevlerine verilir. Kitabın adı: 'Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik: Mustafa Kemal Atatürk'

"Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik: Mustafa Kemal Atatürk"

"Hocam, iki tarihi kişilikle ilgili oylumlu iki kitabın yazarı olarak; Atatürk ve İnönü'nün kişilikleri üze-

rine neler söylersiniz" diyorum. Yanıtı oldukça düşündürücü: "İnönü, kılı kırk yaran, çok zor karar veren ama karar verince de seçtiği yoldan dönmeyen, arkasında ne olduğunu bilmediği kapıları açmayan birisi; Atatürk ise, önceden düşünen, daha hızlı karar veren atak bir kişiliğe sahip. Örneğin, İnönü evlenir. 20 gün sonra Diyarbakır'daki kolorduda göreve başlayacaktır, Mevhibe Hanım'a otuz altın vererek bir piyano satın alır. Bir de erkek öğretmen tutar. Mevhibe Hanım erkek öğretmen istemez. Sonraki yıllarda biraz bir şeyler çaldığı söylenir. Atatürk ise Latife Hanım'a bir at bir de tabanca armağan eder. Kız kardeşine tabanca kullanmayı öğretir. Çok farklı iki kişilik."

"Karşıdevrimci girişimlerin İnönü döneminde başladığını belirten görüşleri nasıl değerlendiriyorsunuz?" diye soruyorum: "Biraz var. Bana göre İnönü'den çok, aydın görünen CHP'nin o zamanki gençleri Nihat Erim ve benzerleri suçludurlar. CHP'nin 1947 Kurultayı'nda önemli bir değişiklik yapılıyor. Mustafa Kemal'in laiklik anlayışında: Laiklik üç ayaklıdır: Din işi, devlet işi, siyaset. Devlet işlerini dinle ve siyasetten ayır tutmak gerekir. Yani yalnız devlet işleri ile dinin ayrılması değil, dinle siyasetin de ayrılması, Üç ayakta siyaset çıkarılır. Dinin

İz Bırakanlar

siyasete alet edilmesi başlar. 1947 Kurultayı'nda İlahiyat Fakültesi'nin ve imam hatip okullarının kurs olarak açılmasına karar verilir."

"İlkokuldan üniversiteye, eğitimle ilgili neler söylersiniz, hocam," diyorum. Şerafettin Turan'ın yanıtında göz yaşartan örneklerin yanısıra hızlı bir kötüye gidiş görülüyor:

"Bugün ilkokuldan, üniversitelerimize eğitim öğretim düzeyi giderek düşmektedir. Bunun nedenleri değişik. Tek sorumlu öğretim kadrosu değil, devletin verdiği önemden başlıyor, paranın her şey olmasından etkileniyor. Benim öğrenci olduğum dönemde 38 lise vardı. Bunlarda açık öğretmen kadrosu diye bir şey olmazdı. Öğretmenin ders yükü 15 saatten fazla değildi, en kalabalık sınıflar 30-32 kişiyi geçmezdi. Tabii, devlet de öğretmene bakıyordu. Babam: 'Bakanımız Mustafa Necati

Bey döneminde aldığımız aylığı sonradan kaybetmeye başladık' derdi. Öğretmenin borcu yoktu. Öğretmen borçlanmaya başlayınca, geçimini sağlayamayacak duruma düşünce, ister istemez çalışma gücü azaldı, dersanelerde başka yerlerde ikinci iş yapmaya başladı. Üniversite kadroları da zayıfladı.. Bugün öğretim üyelerinin haftada 20-25 saat dersleri var. Bu kadar ders verilen bir yerde, öğretim üyelerinin kendilerini yetiştirmelerine, araştırma yapmalarına zamanları kalmaz. Öğretim üyesinin, seminerlerle birlikte, öğrencilerine ve asistanlarına ders dışında zaman ayırmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Benim, yanında yetiştığım Şinasi Altındağ, hem Gazi Eğitim Enstitüsü'nde hem de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde ders veriyordu, öğrencinin her durumuyla ilgilenen biriydi.

Biz Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeyken: 'Çocuklar belki paranız gelmemiştir, ben cüzdanımı buraya bırakıyorum, isteyen varsa alsın' diye sınıftan çıkan, çalışalım diye evinden kitap getiren, öğrencilerinin mezuniyet tezini hazırlamaları için onlara zaman ayıran, asistanı ile birlikte oturup çalışan birisiydi.. Ben onun asistanı oldum. Kendilerinden çok yararlandım. Çok takdir ettiğim bir kişiydi. Şimdi böyle öğretim üyesi çok azdır."

Türk dilini geliştirecekler, tarih araştırmaları yapacaklar

"Atatürk, 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurarken nele-ri amaçlamış olabilir? DTCF'nin 69 yıllık geçmişini dikkate alırsanız Atatürk'ün amaçları doğrultusunda hangi adımlar atılabilmiştir? Fakültemizin; bilimsel gelişmelere, Türk tarihi-

Cumhuriyetin öğretmeni: Şerafettin Turan

Hüseyin İçen

Şerafettin Turan'ı nasıl tanırsın diye sorsalar bana, "Cumhuriyet'in öğretmeni Şerafettin Turan'ın yaptıklarına, yazdıklarına bakıyorum da, ona sunulan ödüllerin ona onur vermesinden çok daha fazla, o, o ödüllere onur kazandırmıştır" derim. Değeri ve erdemi tanımanın onurunu...

Bu nitelikleri tanımayanlar mı? Şerafettin Turan'ı yargılayanları, yargılatanları kim anımsıyor şimdi? Ya da Aziz Nesin'e, Nazım Hikmet'e, Bertrand Russell'a, Sokrat'a zulmedenleri? Neyse ki bütün kusurağın karşın, insan toplumu, karanlıktan yana olanlara değil, aydınlığı çoğaltanlara çeviriyor yüzünü. Bilgisizlik ve körinancın karanlığı biraz sarsılmaya başlamışsa günümüzde, onların sayesinde. Onların inançlı, yürekli, ödünsüz direnmeleri sayesinde... Uyararak uyumayı erdem bilen uydumgitticilere (konformist) önemle duyurulur.

Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları'nda çok önemli çalışmalar yaptığımızı biliyoruz. Bize o günleri ve çalışmalarınızı anlatır mısınız? Bu kurumların bize, kültü-

rümüze katkıları nelerdir?

Fakülte'deyken Tarih Kurumu'na ile Dil Kurumu'na üye olmuştum. 1977'de Prof. Dr. Seha Meray vefat edince tarihçi olmama karşın, beni Türk Dil Kurumu Başkanlığı'na seçtiler. Bu iki kurum Atatürk tarafından aynı amaç doğrultusunda kurulmuştu. Ben bu iki kurumun çalışmalarını birbirini tamamlar nitelikte görüyorum. Tarihin anlatım aracı dildir, dilin herkes tarafından anlaşılması gerekir, yani yalın bir dil kullanılmalıdır. Tarih Kurumu bir akademi gibi kurulmuş olduğu için 40 üye sınırı vardı. Dil Kurumu farklı... Dili herkes işler... Kimyacı-sı, fizikçisi, yazarı, ressamı, bakka-lı... İlk Dil Kurultayı çeşitli mesleklerden 910 kişi ile Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmış. Atatürk zamanında hazırlanan ilk tüzükte 'Yasal koşulları bulunduran her Türk yurttaş üye olur' denmiş. Zaten o sayede Türkçe yalınlaşabilmiştir. Seha Meray da uluslararası ilişkiler profesörüydü, genç yaşta vefat etti. En olaylı dönemde, 1969- 1972 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de-

kanlık yaptım. Bu yöneticilik deneyimini anımsatıp 'Sen iyi yönetirsin' diyerek beni yönetici seçtiler. 1969- 1972 yılları arasında Tarih Kurumu'nda da başkanlık yaptım. 1983'e kadar Dil Kurumu Başkanlığı'm sürdürdüm.

Bizim Cumhuriyetimiz çok uluslu bir imparatorluktan sonra gelen ulusal bir devletken, dil bir ikilik içindeydi: Bir okuryazarların bildiği Osmanlıca, bir de Türkçe diye aşığılan bir dil... Avrupa'da bizim dışımızda gelişen bir Türkoloji var; Almanya'da, Macaristan'da gelişmiş... Yeni Osmanlılar, Ziya Gökalp onlardan esinlenmişler. Biz kendimize Osmanlı derken, onlar bize Türk demişler. Selçuklular da kendilerine Rum Selçukluları diyorlardı. Türkçe'yi yalınlaştırma çalışmaları 'Genç Kalemler'le başlamış ama akım haline, dil çalışmaları haline gelmesi abece devrimi ile olmuştur. O zaman 1928'de bir komisyon kuruluyor, iki adı var: Abece Encümeni; Dil Encümeni. Dokuz kişi görevli: Üç yazar, üç bilim adamı, üç de siyasetçi... Bu komisyon

ne, kültürüne, eğitimine ne gibi katkıları olmuştur? DTCF'deki yılların sizde bıraktığı etkiyi anlatmanızı rica ediyorum" diyorum. Uzun yıllarını DTCF geçiren hocamızın yanıtı şöyle: "Fakülteye bu ad Atatürk tarafından veriliyor. Türk tarihi ile ilgili bütün kaynak dillerin okutulacağı bir fakülte olarak öngörülüyor. Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca, Macarca, Rusça, Hindoloji, Sümeroloji, Hititoloji, ve arkeoloji... Buradan yetişen kişiler, hem Türk dilini geliştirecekler hem de tarih araştırmaları yapacaklar. Kuruluş yasasına göre Fakülte'nin iki amacı var: Biri tarih ve dil alanında uzman yetiştirmek, ikincisi bu alanlarda bilgili öğretmen yetiştirmek. Fakülte, 20 tane öğretim üyesi ile kurulur. Bu 20 kişiden on ikisi Avrupa'dan kovulan Yahudi bilim adamlarıdır. Sekizi

ise, daha önce devlet tarafından yurt dışına gönderilerek doktora yapmaları sağlanmış Türk gençleridir. Türklerden bazıları: Afet İnan, Fuat Köprülü, Muzaffer Göker, Felsefe bölümü ise, Fransa'dan gelen bir bilim adamı tarafından kurulur. Dil ve Tarih Kurumu'nda çalışan birçok kişi de Fakülte'de çalışmaya başlar.

Fakülte bu yıl 68'inci yılını kutladı. Çok gelişti, yaklaşık 60 tane ana bilim dalı, her alanda eleman yetişiyor. Altı bin kadar öğrencisi var. Bu sayıda öğrenciye göre bina çok dar. Türk üniversiteleri kadrosuzluk, parasızlık, fiziki mekân darlığı çekiyor ama çok da eleman yetişmiş durumda. Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Kültür Bakanlığı'nın, üniversitelerin yayınlarına bakılırsa bu fakültenin öğretim üyelerinin ve mezunlarının çok etkin görevler aldık-

ları görülür. Bunun en somut kanıtı klasiklerdir. 900'ü aşkın klasik, *Tercüme* dergisi, *Türk ve İslam Ansiklopedileri* incelendiğinde, bunların yüzde 60'ının Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin öğretim üyeleri ve mezunları tarafından yayımlandığı görülür. Şimdi 30 binden fazla mezunu var. Ülkemizdeki pek çok öğretmen bu fakülteden mezun olmuştur."

Atatürk Devrimi aslında bir kültür devrimidir

"Atatürk Devrimi aslında bir kültür devrimidir. Hiçbir zaman savaşı, ırkçılığı gözetmeyen, toplumun ve kişinin, her alanda kültürel dönüşümünü, değişimini amaçlayan bir devrim. Aydınlanma, kişinin her tür önyargılardan, baskıdan uzak olarak karşısına çıkan sorunları aklını, bilgisini kullanarak çözmesini amaçla-

Dil encümeni olarak devam ediyor ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanıyor. Bu Encümene verilen görev Türkçe'yi yalınlaştırmak ve yeni terimler üretmek. Türkçe'nin oylumu, Batı dillerinden yapılacak çevrilere yeter mi diye bir araştırma yapmak amacıyla iki ciltlik Larousse çevirmeye çalışıyorlar, kavramlara Türkçe karşılıklar bulamıyorlar. Osmanlıca'da bu konuda yetersizdir. 1929'da yapılan, Milli Eğitim Bakanı'na vekalet eden İsmet İnönü'nün de katıldığı bir toplantıda türetme çalışmalarını başlatmaya karar veriyorlar. Yeni sözcükler ortaya çıkınca 'bunlar uydurma' diye suçlamalar başlıyor. Çok ilginçtir: 1931 yılı bütçesinde, Dil Encümeni'ne ayrılmış 30 bin liralık bir para var. Kimi milletvekillerinin önerileriyle bu ödenek on liraya indiriliyor. Mustafa Kemal bu karardan müthiş etkileniyor ve dilin arılaştırılma, zenginleştirilme çalışmalarının, politikaya, bakanlığa bağlı olarak yürüyemeyeceğini görüyor, özgür, özerk bir kurumun gerekli olduğuna karar veriyor. Türk Dil Kurumu böylece kuruluyor.

Amaç Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmak, tarihimizi bütünleştirmek... Öte yandan Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi kurulmuş.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda bunu Türk Ocağı (Has grubu) yürütüyor. Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet ve başkaları... Orta Asya tarihini de araştırmaya yöneliyorlar. Türk Ocakları kapatılınca, 1931'de bağımsız bir dernek olarak, Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'ni kuruyorlar. Bu cemiyet 1936'da Türk Tarih Kurumu adını alıyor. Amaç Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmak, tarihimizi bütünleştirmek. Bir başka amaç da şu: Tüm Avrupa ve dünya Türkleri yalnızca devlet kuran barbar bir kavim diye tanıyor tanıtıyor. Gerçeğin böyle olmadığını kanıtlarıyla ortaya koymak. Türkler, İslamiyet'i kabul edip Anadolu'ya geldikten sonra Orta Asya ile olan bütün bağlarını kesmişler. 1870'lere gelinceye kadar, hiçbir Osmanlı kaynağında ne Attila'nın, ne Hunların, ne de Göktürklerin adı geçer. İslam tarihi Âdem, Havva ile başlar, peygamber, Sağmanoğulları, Selçuklular ve Osmanlılar... Biliyorsanız İslamiyet'te, Peygamber'den öncesine Cahilliye Çağı diyorlar. Türkler olarak çok konuşan, az yazan, az okuyan bir toplumuz. Çok şey yapıyoruz ama yaptıklarımızı yazmıyoruz. Orta Asya'dan bize kalan fazla bir şey yok; dört tane sü-

tundan başka. Yeni yeni arkeolojik kazılardan kimi bilgilere ulaşıyor. Bizim tarihimizi Çinliler, Bizanslılar yazmışlar. Göktürk Yazıtları, 18. yüzyılın sonunda bulunuyor, 19. yüzyılda deşifre ediliyor, 20. yüzyılın başında ancak Osmanlılara geliyor. Osmanlı'da, Orta Asya ile ilgili ilk Türk devleti kaydı 1870 tarihli... Bu da, harp okulu açılınca orada yapılan araştırmalar sonucu ulaşılabilmış bir bilgidir. Bu okulun hocalarından olan Süleyman Efendi *Tarihi Alem* diye bir dünya tarihi yazıyor, Selçuklulardan önce de Orta Asya'da Türk devletleri vardı diye yazıyor. Ancak Türk Tarih Kurumu kurulduktan sonra Orta Asya tarihi ne yönelindi.

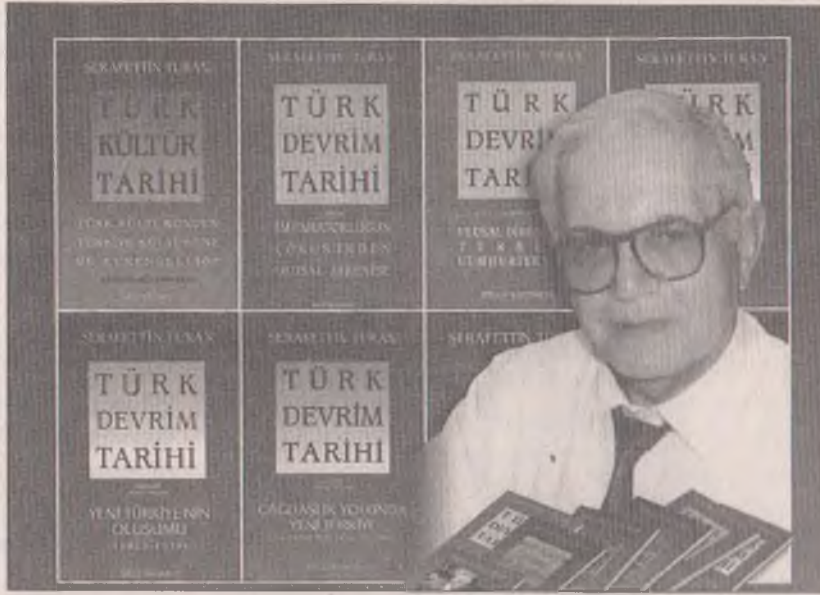
"Tarih Kurumu önceleri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Tarih bölümüyle aynı kattaydı. Daha üye olmadan önce konuşulanları not etmek üzere toplantılarına katıldım. Çok güzel kararlar alınmış ama bunlar gerçekleştirilememiştir. Örneğin, Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünde, 1981'de, Atatürk'ün bütün belgelerinin-söylev ve demeçlerinin- yayımlanması kararını almıştık. Ne yazık ki onlar yayımlanamadı.

yan akım... Tabii bilgi olmadan tek başına akıl işe yaramıyor. Ortak bir bilim, kültür dili olacak ki bilgi yaygınlaşabilsin. Aydınlanmaya giren bütün Avrupa ülkeleri ulusal dillerini yaratmışlardır. Bazı ülkelerde aydınlanma ulusal dillerle birlikte başlamıştır. Örneğin Dante ile önce İtalyanca yaygınlaşmış, aydınlanma arkasından gelmiştir.

“Aydınlanmanın bir başka amacı da şu: Hocamdan, kocamdan, din adamından, parti başkanından, şeyhten bağımsız olarak aklımı kullanabilirim. Özgür bir kişiyim, bir kimliğim, kişiliğim var. Kimlik, kişilik zaman içinde gelişir. Toplumların kimliği de zaman içinde gelişir. İşte bu zamanı bize anlatan bilim, tarihtir. Aydınlanmada kişinin kimliğini nereden gelip nereye gittiğini belirlemek, hem birey hem de toplum olarak tarih araştırmalarını zorunlu kılar. Mustafa Kemal, okuyarak, öğrenerek, çok bilinçli olarak, bu yolu seçmiştir. Ben onun kütüphanesinde de çalışma olanağı bulmuştum Kant ile öteki Aydınlanmacıların bütün yapıtları kütüphanesinde vardı.

Atatürk Milliyetçiliği

“Benim tarihçi olarak anlayışım Atatürk’ün dediği gibi, dünde yaşamak değil, dünü bugüne getirmeye çalışmaktır. Türkiye’nin geçtiği aşamalara baktığımda, Atatürk’e duyduğum hayranlık her gün biraz daha artıyor. Yakın Çağ Tarihi, tabii Türkiye’nin çağdaşlaşmasının tarihidir. 1969’da Tarih Kurumu’nda verdiğim bir konferansta Atatürk Milliyetçiliği terimini kullandım Benim bu terimim tuttu. Çok çeşitli milliyetçilik var. O konferansta, Atatürk’ün milliyetçiliğinin onun sözlerine dayanarak bir kültür milliyetçiliği olduğunu

kanıtlamaya çalıştım. Atatürk’ün milliyetçiliği ne dine ne de ırka dayalıdır. ‘Muhtaç olduğun güç damarlarındaki asil kanda mevcuttur’ sözünü 1920’lerde Türklerin ırk olarak aşağılandığı ortamda söylemiştir. O yıllarda kafatasları ölçülerek ‘Türklerin kafaları çalışmaz’ gibi sözlerle Türklere hakaret ediliyordu. Atatürk’ün çabası, Türklerin öz benlikleri ile gurur duyabileceklerini anlatmaktır. Atatürk, kendimize ve yurttaşlarımıza güvenmemizi istiyordu.

“Resmi tarihçilik diyorlar... Dünyanın her yerinde tartışılan, uygulanan bir anlayış şudur; ortaöğretimde tarih dersleri o ülkenin çocuklarına bir ulusal kimlik verme amacını da güder. İkincil de olsa tarih derslerinin böyle bir amacı da vardır. Ülkenin çocuklarında bir özgüven yaratabilmek için... Fransa’da okutulan tarih kitaplarına bakın: Baştan aşağıya Fransa tarihidir. Napolyon’u göklere çıkarırlar. Biz dünya tarihi ile ilgili çok fazla bilgi veriyoruz. Genel bir fikir verecek bilgi yeterlidir. Çocuk nerede yaşıyorsa köy, kent, oranın tarihini öğretmeliyiz. Boğazköy’de yaşayan çocuk Hititleri bilmek zorunda. Oradan gurur duyacak belki, oradan para kazanacak. Yanlış ve eksik tarihçilik yapıyoruz. Bizim tarih araştırmalarımızın en eksik yanı, olayın öncesini sonrasını bilmeden ele gelen belgelerle hüküm vermek-

tir. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu Tarih’inde bile her yüzyılda ayrı bir nitelik, ayrı etkenler, ayrı bir yönelim vardır. Bugüne bakıp Atatürk dönemi hakkında fikir yürütülebilir mi? Hiçbir şey benzemiyor.

“Avrupa’da Türkoloji araştırmaları iflas ediyor”

Şerafettin Turan hocamın anlatmak, öğretmek konusundaki özverisini gö-

rünce Avrupa’daki Türkoloji bölümlerinin çalışmalarının ne durumda olduğunu soruyorum. Aldığım yanıt şöyle: “Avrupa’da Türkoloji araştırmaları iflas ediyor. Onlar oryantalist (doğu bilimlery) diye başlamıştı; Geçmişte oryantalist dediğimiz bu kişiler Türkçeyi, ayrıca Arapça ve Farsça’yı da biliyorlardı. Benim 1960’da birlikte çalıştığım Alessio Bombaci Roma ve Napoli üniversitelerinde Türkoloji Bölüm Başkanıydı, bizden iyi Türkçe biliyordu. Onun bir ‘Türk Edebiyatı Tarihi’ kitabı vardı, o kitabı Türkiye’ye getirdiğimde bizim Türkoloji bölümlerinde daha öyle bir kitap yazılmamıştı. Ama daha sonraki yıllarda bu alan daraldı. Türkiye Cumhuriyeti onlarla fazla ilgilenemedi. Onlara malzeme göndermek, onları buraya davet etmek... Bir de Arap ülkelerinde yeni devletler kurulunca oraya yönelmeler oldu. İtalya’da şunu gözlemledim: Türkoloji’de beş öğrenci varken Arapça’da yirmi Farsça’da 15 öğrenci var. Öğrenciler bu durumun nedenini mezuniyetten sonraki iş bulma olanağı ile açıkladılar. İngiltere’deki Türkoloji Enstitüsü ancak Türkiye’den gönderilen elemanlarla çalışıyor. Parasını da biz veriyoruz. Bunda sevinilecek bir yan var: 1970’lere geldiğinde Türkiye’deki tarih ve dil çalışmalarında artık or-

yantalistlerin birinci dereceden söz sahibi olmaları sona ermişti. Daha önceleri biz onların dediklerini yine-liyorduk. Ama son yıllarda tarih ça-lışmaları neredeyse durdu.”

“Tarihi hep uygarlığın, kültürün gelişmesi olarak gördüm”

“Yaşam anlayışınız nedir? Sevgi, mutluluk, dostluk, dayanışma size ne anlatıyor?” diyorum: “Çevreye sevgiyle bakmak, bir şeyler vermek, almaktan çok vermekten yanayım ben. Çok verdiğim halde alamadığım, hatta kendilerinden çok tepki aldığım kişiler oldu.” “Böyle bir durumda ne yapmalı? diyorum. Yanıtına katılmamak elde değil: “Yine ver-meyi öneriyorum. İnsan başka türlü kendini tatmin edemez. Çok yakın bildiğiniz insanlar, bir gün size sırt-larını dönebiliyor. Selam vermeyebi-liyor, selam vermemek için kaldırım değiştirebiliyorlar. Bunları yaşadık. Hiç ummadığınız karşılıklar alabili-yorsunuz. Atatürk’ün 1927’de sün-net olan bir çocuğun defterine yazdığ-ğı bir tümce var: ‘Oğlum, hayatını başkalarının yaptıklarıyla değil, ken-di yaptıklarıyla doldurmaya bak.’

“Hangi tür kitaplar okursunuz? Son aylarda okuduğunuz kitaplar ne-ler? Bilim ve Ütopya okurlarına hangi kitapları önerirsiniz? Bilim ve Ütopya dergisi ile ilgili değerlendiri-meniz nedir?”: “Ben tarihi, askeri tari-h olarak görmedim. Tarihi Ata-türk’ün anladığı biçimde, hep uygar-lığın, kültürün gelişmesi olarak gör-düğüm için kültüre ilişkin kitaplar okuyorum. Türk Kültür Tarihi ders-i ni okutan ilk tarih hocasıyım. 1976’dan beri bu dersi okuttum; bir de ‘Kültür Tarihi’ yazdım. En son ‘Ankara Cinayeti’ kitabını okudum. . Kâzım Orbay’ın oğlu 1940’lı yıllar-da bir doktorun öldürülme olayına katılmıştı. Ankara Valisi Nevzat Tan-doğan intihar etmek zorunda kalmış; siyasal içeriği var mı yok mu diye çok tartışılmıştı. Doğan Aksan’ın şi-ir tahlilleri kitabını okuyorum. Çok da hoşuma gidiyor. Doğan Aksan be-

nim fakülteden sıra arkadaşımıdır. Dil Derneği’nin ve fakültemizin dergilerine , ansiklopedilere yazıyo-rum. Bunlar beni çok meşgul ediyor.

“Bilim ve Ütopya dergisini zaman zaman alıyorum. Son sayısını da al-mıştım. Herkesin ham hayale kaç-mamak koşulu ile gelecekle ilgili bir tasarımı olmalı. Gençliğimde hayran olduğum şair Yahya Kemal’in şiirrin-de söylediği gibi, ‘İnsan alemde ha-yal ettiği müddetçe yaşar.’ İnsanın yaratıcılığı böylece ortaya çıkıyor. Derginiz, bir boşluğu dolduruyor. Güzel yayınlar yapıyor. Baskısı da güzel. Türkiye’de dergi ve gazete sa-yısı fazla, ama okur sayısı az... Der-giye başarılar diliyorum.

“Son zamanda toplumsal olarak gözlemlediğim, üzüldüğüm bir du-rum; fal ve falcılık artıyor. İki yıl ön-ce üniversiteli gençlerle ilgili bir ya-yın yapmıştınız: ‘Safsata Anketi’ orada gençlere astrolojiye, fallara inanıp, inanmadıklarını soruyordu-nuz. Ankara’da gençlerin gittiği ka-felerde Tarot ve kahve falları bakılı-yor. Şimdi ‘Kurşun dökülür’ ilanları

da başladı. Üfürükçülük kanunen ya-saktır. Yasayı yeniden okudum vali-ye yazmayı düşünüyorum.

“Ben bir yere geldimse, bu Cumhuriyetin eseridir”

“Hedeflerinize ulaşabildiniz mi? Bu günlerde ne tür çalışmalar yapı-yorsunuz?” diye soruyorum: “Ata-türk’e sormuşlar ‘Memnun musu-nuz?’ diye; ‘Memnunum çünkü ba-şardım’ demiş. Ben de memnunum çünkü sekiz nüfusa bakan bir ilkokul öğretmeninin çocuğu olarak, Cum-huriyet’in verdiği olanaklarla, ben bir yere geldimse, bu Cumhuriyet’in eseridir. Yaşadığım kimi olumsuz-luklar kişilere özgüdür, rejime özgü değil. ‘Aydınlar Dilekçesi’ nedeniyle sıkıyönetim mahkemesinde yargı-landım. Atatürk Ankara’ya girişinde yaptığı konuşmada ‘Bireyler düşü-nür olmadıkça, önüne çıkan herkesin arkasından sürüklenmeye mahkûm-dur’ der. Şimdi edindiğim kazanım-larla görebildiğim aksaklıkları, top-luma malederek onların doğru bilgi-yi -benim bildiğim oranda- edinme-lerine çalışıyorum. Bir öğretmen

Bir öğrencisinin bakışıyla Prof. Dr. Şerafettin Turan

Yrd.Doç. Dr. Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

Prof. Dr. Şerafettin Turan’ın yaşamı incelendiğinde zor şartlarda geçmiş bir başarı öyküsü olduğu görülür. 1932-1933 öğretim yılında başlayan eğitim hayatı, 1951 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nden mezun olmasıyla sona ermişti. Ancak, kendisi bilim hayatına atıldığından, öğren-meye, eğitim hayatına ve eğitime katkıda bulunmaya devam edecektir. Çalışmalarıyla önemli tarihçilerimizden olacaktır.

Sayın Şerafettin Turan, 1973 yılında asistanlık ile başlayan meslek ha-yatının büyük bir kısmını geçirdiği Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyeliği sırasında bölümde verdiği dersler dışında, bilim-sel çalışmalarını ve çeşitli kurumlarda üstlendiği görevleri başarıyla de-vam ettirmiş, bir çok öğrenci yetiştirmiştir. Ben de O’nun çalışma yılları-nın sonlarında O’nu tanımaktan ve O’nunla çalışmak şerefine ulaşmış öğ-rencilerinden biri olmaktan, mutluluk duymaktayım. Prof. Dr. Şerafettin Turan derslerinde akıcı ve düzgün bir Türkçe kullandığından derslerini se-verek dinler takip ederdik. Tarihi değişik açılardan anlattığından bilgisine hayran olurduk. Bilimsel çalışmalarımız sırasında oldukça titiz davranır, özenle ilgilenir bize yol gösterirdi. Öğrencilerinin sevdiği, saygı duyduğu bir hocaydı. Hala çalışmalarıyla ve bilgisiyile hayranlık uyandıran, örnek aldığımız tarihçilerimizden hocalarımızda biridir.

için en büyük ödül, öğrencilerinin kendisine gösterdikleri yakınlıktır, ben bunu tattım. Profesör olduğumda bütün öğrencilerim toplandılar, emekli olacağım da bölüm arkadaşlarım toplandılar, birer tören düzenlediler. Şimdi sağa-sola işim düştüğünde öğrencilerimle karşılaşıyorum. Bana yardım etmeye çalışıyorlar, bundan büyük mutluluk duyuyorum. Takdir ediliyorum. TÜBA'nın 'Bilim Ödülünü' 1997'de alan ilk kişiyim. 1999'da 'Türk Devrim Tarihi/4 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye' 'Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülünü', Türkiye İtalya ilişkileri konusunda yaptığım çalışmalarla da, 1970'de 'Cavaliere Nişanı'nı aldım. Bunlar benim için büyük mutluluklar. Son nefesimi verinceye kadar; Cumhuriyet'in kazanımlarını, edindiğim bilgileri aktarmaya çalışacağım. Gücümün yettiği, dilimin döndüğü, kalemim yazabildiği oranda..."

Şerafettin Turan hocam, yaptığınız ve yapacağınız her şey için size teşekkür ediyoruz...

Bu yasa Atatürk'ün vasiyetine ve hukuka aykırıdır

"1983'te Evren ve öteki dört paşanın kararıyla çıkarılan bir yasa ile Dil Kurumu ve Tarih Kurumu, 'Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu' haline getirildi. Kanımca bu yasa Atatürk'ün vasiyetine aykırıdır. Yasa ile Atatürk'ün mirasına elkonmuştur. Atatürk bu iki kurumu birer demek olarak kurmuştu. Bu dernekler denetime açıktı. Kaldı ki 12 Eylül'den sonra Evren Paşa, Dil Kurumu'na beş tane başmüfettiş yolladı. 'Acaba burada bir yolsuzluk var mı?' diye. 22 gün 22 gece, kuruluşundan başlayarak bütün belgeler incelendi, hiçbir şey bulunamadı. Ben, Dil Kurumu Başkanı olarak öteki arkadaşlarla birlikte bu yasanın çıkarmaması için çabaladık. Bu yasaya karşı çıktık, büyük bir mücadele verdik. Milletvekillerine mektuplar yazdık, Bakanlığa gittik, açikoturumlar

Şerafettin Turan torunuyla.

düzenledik.. Nadir Nadi, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Mümtaz Soysal, Tarık Zafer Tunaya başta olmak üzere birçok aydın, bu yasanın Atatürk'ün vasiyetine ve hukuka aykırı olduğunu yazdılar ama dinletemedik. Şu yapılabildi, devlet isterse birer tarih ve dil bakanlığı kurabilirdi. Ama Atatürk'ün: 'Benim İş Bankası'ndaki hisselerimin geliri şu iki kuruma verilsin' diyerek tartışılmayacak netlikte vasiyet ettiği kurumlara dokunulmamalıydı 1977'den 1983'e kadar Dil Kurumu Başkanlığı'nı yapmış bir kişi olarak. 1982 Anayasası'nın geçici, 15. maddesi değiştirilince Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi'ne dava açtım. 'Atatürk'ün kurduğu bir derneğin başkanıydım, bu dernek kapatıldı. Atatürk'ün vasiyetine aykırı bir işlem yapıldı. Atatürk'ün oğlu, kızı yok. Bir Türk yurttaşı olarak başvuruyorum' dedim. Mahkeme benim dava açamayacağım doğrultusunda bir karar verdi. Yargıtay'a itiraz ettim. İtirazımı haklı buldular. Şimdi davayı yeniden açacağım. Neydi 15. madde? '12 Eylül'den sonra çıkarılan yasaların Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez. Sorumluları hakkında tazminat davası açılmaz.' Beş paşayı korumak için çıkarılmış bir yasaydı. Bu maddenin ikinci fıkrası:

'Sorumluları hakkında tazminat davası açılmaz.' Bu hâlâ geçerli..

Dil Kurumu'nun kapatılması Türkçe'ye büyük zarar verdi. İletişim araçlarının artması sonucunda dilimiz, çok sayıda yabancı kökenli sözcüğün, terimlerin saldırısına uğradı, yoğun olarak kirletildi. Dil Kurumu, çalışmasını sürdürebilseydi, Türkçemiz bu denli İngilizce'nin etkisinde kalıp yozlaşmayacaktı. Dil Kurumu, bilinçli çalışmalarla bu kirlenmenin kısmen de olsa önüne geçebiliyordu. Örneğin Aydın Köksal arkadaşımızın bilişim alanındaki katkıları olmasaydı, şimdi bilgisayara, IBM veya kompüter diyor olacaktık. Dil Kurumu zamanında, yüz kadar terim sözlüğü yayımlanmıştı. Şimdi bu çalışmalar durdu. Üç yıldan beri 15 günde bir beş-on tane sözcük önerisi getiriyorlar. Böyle olmaz... Her alanda yarkurullar kurup yoğun bir çalışmanın başlatılması gerekir. Bu arada olumlu bir gelişme var: Türkçe'nin bugünkü durumundan rahatsız olan pek çok aydınımızın ve Dil Derneği'mizin çabalarından etkilenen TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) terim işini üstlendi. Çalışmalar iki yıldır sürüyor. Emin Özdemir arkadaşımız da bu çalışmayı yürütenlerden, onlara başarılar diliyorum.

Ödünsüz bir Cumhuriyet aydını, ödünsüz bir bilimci

Sevgi Özel (Dil Derneği Başkanı)

Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne, 1968'de girdim. İlk yıl, okulumda ve çevremde neler olup bittiğini anlama, algılama çabası içindeydim. Her derse girmek zorunda olmadığımız için, okula üç gün gidersem, iki gün gitmiyordum. Çünkü bölümümü sevmemiştim; bir yandan yeniden sınava girmeyi, öte yandan beni güçlükle okutan ailemin artacak yükünü düşünüyordum. Sınava girmekten caydım. Ülkemizde ve dünyada gençlik ayaktaydı. Yürüyüşler, boykotlar düzenleniyor, DTCF'nin önü ve içi gibi, başkentin öteki üniversite ve yüksekokulları da fokur fokur kaynıyordu. Devrimci gençlik-ülküci gençlik ayrışması hızlanırken, "düzeni değiştirme" kavgası, "sistem"e başkaldırı diyebileceğimiz olaylar tırmanıyordu.

Bu kargaşa hız kazanırken, 1969'da fakültemizin dekanı değişti. Mustafa Kemal'in kurduğu, Türk gençlerinin tarihini, dilini, coğrafyasını iyi tanıyan, bilimsel araştırma yollarını bulsun, dünyadaki bilimsel gelişmeleri izlesin ve ulusal değerlerle evrenseli harmanlama becerisi kazansın diye kurduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin yeni Dekanı Prof. Turan'ı, aynı fakültenin değişik bölümlerinde okuyan biz gençler, yazık ki bilimsel kimliğiyle tanımiyorduk. Yalnız onu değil, aynı fakültenin birçok saygın bilimcisiyle aynı kapıdan girip çıktığımızın, onlarla kenttaş, çağdaş olduğumuzun bile ayırımında değildik. Birileri elini, ağzımızdan midemize dek sokmuş, içimizi karıştırıyordu (O el, hâlâ içimizi dışımızı karıştırmayı sürdürüyor, bugünün gençleri de aynı durumda).

Yazıya, 1960'ların sonuyla başladım, okuyunca Prof. Şerafettin Turan'ın gülüşünü görür gibi oluyorum. Çünkü bizim kuşağımız, bu ödünsüz cumhuriyet aydınına az çekti! Çektirenler, yalnız biz gençler olsak! 12 Mart'tan güç alan "sözde" kimi bilimcilerin "ihbar"ları, fırsatçılıkları da cabası... İnaniyorum ki, Prof. Turan anılarını yazacaktır, bu konuları yazıp gün ışığına çıkarması, bir döneme de ışık tutacaktır.

Bu nedenle ben hem 60'ların sonu,

70'lerin ortasına gide gele, tanıştığım günden bu yana bilimsel kişiliği gibi, dünya görüşünde de en küçük bir incelme, kırılma görmediğim Prof. Turan'ı anlatmaya çalışacağım (Sevgili "Hocam" Turan, övgüyü hiç sevmez, ben de zaten tanık olduğum olayları, oluşumları yazacağım)

Öğrencilik yıllarımdan belleğimdeki en canlı fotoğraf, 44-45 yaşlarında, saçlarındaki kırlar ancak yakından görülebilen, incecik bir profesör... Görüş ayrılığı yüzünden tartışan, tartışmanın boyutunu büyüten gençlerin arasına eğilip bükülmeden, dimdik yürüyerek giren Dekan Şerafettin Turan... Bir de kulağımdan hiç silinmeyen bir ses var. Polisin öfkeyle fakültemizi ziyaret ettiği günlerden biriydi. Bağırıp çağırarak gü-rültü çıkaran, yatışmış bir olayı büyütmeye çalışan polise, "Kadın memur gelmeden, kız öğrencilerimin birine bile dokunamazsınız!" diyerek karşı duran, tüm öğrencilerinin itilip kakılmasını önleyen Dekan Şerafettin Turan... Sevecen bir babanın, ülkede olup bitenlerden kaygı duyan bir aydının, gençleri kucaklayan bir öğretmeninin sesi idi bu... Bilmem, şimdi kaç yaştaşım anımsar? Ben hiç unutmadım. Onun fakülte-deki lojmanına türlü saldırılar olurken, boykotlar, yürüyüşler birbirini izlerken, başkentteki öğrenciler atlı atsız polislerin önünde koşarken, ülke, tamgaz 12 Mart 1971 darbesine sürükleniyordu. Aydınların çoğu hapis-teydi, aydın avı sürüyor, Devrimci Gençlik gibi, kendini devrimci olarak tanımlayan tüm kişi ve kuruluşlar hedef gösteriliyordu. Derken, soldan beklenen sağdan atak, sağdan geldi. Kimsenin üstüne alınmadığı 12 Mart Muhtırası'nın arkasından, gülünç suçlamalarla, ihbarlarla, Prof. Turan gibi nice aydın için gülünç davalar açıldı, bu dönemi yazacak ve anımsayacak toplumbilimcilerle birlikte herkesi utandıracak bir sürece girildi. Prof. Turan, 12 Mart Dönemi'nden yüzünün akıyla, dimdik ayakta kalan bilimcilerden biridir. Kendisi de düz-mece ihbarlar yüzünden o dönemi tutukevinde geçiren Uğur Mumcu, baki neler yazıyor: "Şerafettin Turan, aynı fakültenin profesörlerinden Ce-

mal Alagöz tarafından ihbar edilmiştir."

"(...) Üniversitelerde 'cadı kazan-ları' kaynamaya başladı. Profesörler birbirlerini ihbar ediyorlardı. Birçok profesör, doçent ve asistan sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandı. Bu davalarda 'ihbarcı' profesör ve doçentlerin de adları ortaya çıktı. Fakat bu adlar dava dosyaları ile birlikte unutuldu gitti. İhbar edilenlerin bir teki bile mahkûm olmadı. Her biri tek tek beraat etti. Böylece ihbarların ne için yapıldığı da ortaya çıktı.

Aynı fakültede, aynı kurullarda görev yapan meslektaşlarını ihbar ederek, aleyhlerinde gerçekdışı beyanlar da bulunarak, 'ilerici' öğretim üyelerini mahkûm ettirmek isteyenler kimlerdi? Evet, kimlerdi? Bunlar, arkadaşlarını ihbar ederken, 'şerefli' bir 'vatan' görevi yaptıklarını ileri sürmekteydiler. Bu 'şeref'in kamuoyunca da paylaşılması amacıyla üniversitelerimizin bu yüzakı öğretim üyelerini birer birer açıklamayı gerekli görüyorum. Önce Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden başlayalım...

Fakülte Dekanı Prof. Dr. Şerafettin Turan, aynı fakültenin profesörlerinden Cemal Alagöz tarafından ihbar edilmiştir. Türk ulusal tarihinin büyük araştırmacılarından Prof. Dr. Mustafa Akdağ, bu ihbarla başlayan davada, kendisine 'milliyetçi-toplumcu' etiket yapıştıran bir askeri savcıya ifade verdikten sonra mide kanamasından can vermiş ve sanık olarak mahkemeye çıkacağı gün 'musalla taşına' çıkmıştır. Bu davada arkadaşlarını mahkûm ettirebilmek için ifadeler veren öteki öğretim üyelerini açıklıyorum:

Prof. Dr. Emin Bilgiç ('in kardeşi), Saadettin Bilgiç, Prof. Dr. Yaşar Önen, Prof. Dr. Kenan Akyüz, Prof. Dr. Mehmet Altan Köymen, Prof. Dr. Oluş Arık, Prof. Dr. Bahattin Ögel, Prof. Dr. Beynan Akyavaş, Doç. Dr. İsmail Kaynak, Asistan Kâzım Yaşar Kopruman, Asistan Hüseyin Sever." (Amerika Küsmesin, um:ag Yayını, Ankara 1997, s. 272-273)

1971 güzünde DTCF'yi bitirdim, aynı yılın 10 Kasım'ında Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nda görev aldım. Kitaplığı olmayan, gün-

lük gazete bile alamayan bir evde büyümüş, ama kitaba, dergiye, gazeteye ulaşmanın yolunu ortaokuldayken bulmuştum. Kitaplarda adını gördüğüm, çoğuna hayran olduğum insanlarla "iş arkadaşı" olmak, ayaklarımı yerden kesmişti. Prof. Dr. Şerafettin Turan da onlardan biriydi, Türk Dil Kurumu Başkanı seçildiğinde, aynı fakültedeniz ya, Türk Dil Kurumu'na bizim evden biri daha gelmiş gibi sevindim.

Onun için önemli olan aydın sorumluluğu

12 Mart Muhtırası'yla güç tazeleyen karşıdevrimci anlayış, Türk Dil Kurumu'na olumsuz bakışını ve saldırılarını yoğunlaştırıyordu. Mustafa Kemal'e, Türk Devrimi'ne açıkça saldıramayanlar için TDK'ye atış serbestti. Dil Devrimi'nin "dili kısırlaştırmak, tasfiyecilik" olduğu söyleniyor, Türkçe sözcükler yasaklanıyor, yeni sözcükleri bulan, kullanan kişi ve kurumlar, solculukla komünistlikle suçlanıyordu. 1980 darbesini yapanların, Atatürk'ün eliyle yazdığı "vasiyetnamesi"ne karşın dernek yapısındaki Türk Dil Kurumu'nu kapatacağına ilişkin kaygılar, kuşklar büyüyordu.

Prof. Şerafettin Turan, TDK'nin en sıkıntılı günlerinin başkanıydı. 35 kişilik yönetim kurulunda ülkenin en saygın bilimcileri, sanatçıları yer alıyor, Başkan Prof. Turan'ın öncülüğündeki yönetim kurulunun, sağduyulu aydınların, hukukçuların tüm çabalarına karşın, hukukdışı çark dönüyordu. Kenan Evren alanlarda TDK'yi suçluyor, gericileri yürekendiriyordu. 12 Eylülcülerin, "karragâh emri"ni açıklamak için birkaç yönetim kurulu üyesiyle birlikte çağırdıkları Prof. Turan, dik duruşunu bozmadan tarihsel bir görev yapıyor, çoklarının bacaklarını sesini titreten darbecilere dersini veriyordu.

Ne ki 1983 Ağustosunda Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu, hukukdışı bir yolla kapatıldı. Eski kurum üyeleri bu haksızlığa karşı çıkmanın yolu olarak dernek kurma kararı aldılar. Prof. Turan üniversitede görevliydi, ancak dernek kurma kararının ilk aşamasından son noktasına dek ülkedeşleriyle omuz omuza çalıştı, bilgi ve deneyimlerini aktararak öncü oldu. 12 Eylül'ün getirdiği

yasa nedeniyle, YÖK'ten "hiçbir şey rica etmeyecek"ti, etmedi. Dil Derneği'nin görünmeyen kurucuları arasında olmayı yeğledi. Çünkü onun için önemli olan adının sanının öne çıkması değil, haksızlığa, hukukdışlığa tepki vermek, aydın sorumluluğunu yerine getirmektir. Eski kurum üyelerinin dernek kurmak için yaptığı ilk toplantılardan birinde, "Tek başıma bile olsam, yaşadığım sürece bu hukuk ve usdışı uygulamayla savaşıacağım" dedi. Orada bulunanların çoğunun kararı ve duyguları da buydu, herkes çok etkilenmişti. Prof. Turan, 12 Eylül anlayışının hâlâ geçerli olduğu günümüzde de bu dik duruşunu sürdürüyor ve hepimize örnek oluyor. Prof. Dr. Şerafettin Turan üniversitedeki görevleriyle birlikte, ekin tarihimize bugün olduğu gibi gelecekte de ışık tutacak yapıtlar ortaya koymuş bir bilim adamıdır. Onlarca kitap ve yazı yazmış, tarihe not düşmemiş, binlerce sayfalık belge bırakmıştır. Bırakmayı sürdürecektir.

Umut kapıları kapanmayacaktır

Sözünü ettiğim yapıtlar, bir bilim adamının asistanlığa başladığı 1952'den bu yana, yarım yüzyıl aşan zaman dilimini kapsayan birikimidir. Bütün kitaplarını, makalelerini düşündüğümüzde, onun hiç evden çıkmadan yalnızca yazdığı düşünülebilir. Oysa tam tersidir, Prof. Turan, bilimci kimliğinin yanısıra aydın sorumluluğunun gerektirdiği hiçbir görevden kaçmamış, hiçbir sorumluluğunu savsaklamamış, Türk Devrimi için tüm yaşamını adamıştır. Savaşla geçen bunca yıl ve bunca yapıt ortadadır. Bu onurlu kimliği onu 12 Mart'tan sonra, 12 Eylül sürecinde de yargı önüne taşımıştır.

"Aydınlar Dilekçesi", 12 Eylül 1980'den sonra aydınlarımızın en önemli adımlarından biridir. Yazman kurulunda Aziz Nesin, Hüsnü Gökse, İlhan Selçuk, Halit Çelenk, Murat Belge, Emin Değer, Haluk Gerger, Yakup Kepenek, Mahmut Tali Öngören, Bahri Savcı, İlhan Tekeli, Mete Tunçay, Erbil Tuşalp'ın bulunduğu dilekçenin hazırlayıcıları arasında Prof. Turan da yer almış, dilekçeye imza atanların önde gelenleri, 1984'te soluğu yargıç önünde almıştır. Prof. Turan, şimdi de Atatürk'ün kurduğu

Türk Dil Kurumu'na yapılan haksızlığı silmek için yargı önünde savaşım vermekte, bu savaşım süreci bile, 12 Eylül anlayışının bütün ağırlığıyla sürdüğünü kanıtlamaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde Prof. Şerafettin Turan gibi aydınların, bilimcilerin varlığı, çoğumuz için umut kapılarının hiçbir zaman kapanmayacağını kanıttır. Toplum tepeden turnağa bir savrulma içindedir; kolay kazanmak, ünlü olmak geçer akçedir. 12 Eylül'le pekiştirilen devrim düşmanlığı, eğitimi, bilimi bilgiyi, sanatı değil, "para"yı olmazsa olmaz yapmış, insancıl değerlerin çoğu alınıp satılır olmuştur. Dün hak, adalet, bilgi diyerek mangalda kül bırakmayanların kimisi bugün siyasal, ekonomik, kültürel bağımsızlığımızı yok etme savaşımı içindekilerle kol koladır. Aydın tavrı, yazık ki Aydın Havası olmuştur. Her şey gün gibi açıkken, "dönellik" tıpkı kara para gibi aklanmaya çalışılırken, Prof. Turanların kimliği, kişiliği, duruşu, her zamankinden çok önem kazanmaktadır.

Bu satırları yazarken kendi değerlerinden uzaklaştırılan, kendi değerlerine yabancılaştırılan insanların dramını düşündüm. Kendi oğlundan kızından bizi, ülke çocuklarını, hiç ayırt etmeyen Prof. Turan'la birlikte yürümenin, görüş alışverişinde bulunmanın önemini bilmem anlatabildim mi? Hiç sanmıyorum. Dahası Prof. Turan'ın *Türk Devrim Tarihi*'ni okumayanların beni anlayamayacağı kaygısını taşıyorum. Son zamanlarda Dil Devrimi'ni yadsıyanların ısıtıp ısıtıp öne sürdükleri saçma sapan savların, bilim ve usdışı olduğunu Prof. Turan'ın *Türk Devrim Tarihi* adlı yapıtıyla anlıyoruz. Yok efendim Atatürk dilde devrim yapmaktan caymış, Güneş Dil Kuramı bunun kanıtıymış, yok efendim Atatürk eliyle kurduğu Türk Tarih ve Dil Kurumları'nın akademi olmasını istiyormuş... Yok efendim, dilde devrimde aşırılığa kaçılmış... İyi ki, bu tutarsızlığı "aşırı"dan da öte olan saçmalıkları çürüten Prof. Turan gibi bilimcilerimiz var. Görmeyen gözleri, duymayan kulakları bilim, bilgi, gerçek aydınlar, gerçek bilimciler açacak. Prof. Dr. Şerafettin Turan'a bize yeni yapıtlar kazandıracağı sağlıklı, uzun yaşam diliyorum.

Yargı ve sorunları üzerine bir inceleme

Sosyo-ekonomik yapıdaki bozukluklar, gelir dağılımının adaletsizliği, gelişme veya gelişememe sancuları ile, IMF ve Dünya Bankası kısılacında bir ülkede, Yargının sorunsuz olması düşünülemez. Yargılama hakkı, bağımsız ve egemen bir devlete, çağdaş bir hukuk devleti olmak da laik hukuka sahip olmayı gerektirir.

Ömer Aykul

(Avukat)

Ülkemizde uzunca bir süredir yargıdan şikayet vardır. Yargı kararlarının taraflardan birini memnun etmemesi genel yakınması bir tarafa, uzun süren yargılama, cezaların yetersizliği, kararların uygulanamaması, cezaevleri v.s. herkesin yakındığı konulardır. Sosyo-ekonomik yapıdaki bozukluklar, gelir dağılımının adaletsizliği, gelişme veya gelişememe sancuları ile, IMF ve Dünya Bankası kısılacında bir ülkede, Yargının sorunsuz olması düşünülemez. Bu yazıda sorunlar, Anayasadaki düzenlemeler, Yargının diğer erklerle ilişkisi ve Yargının, Sav-Savunma ve Yargılama üç ayağı arasındaki ilişkiler esas alınarak incelenecektir.

Yargının özgürce konuşan ayağı olan savunma ve bunun bir ferdi olan bir savunman (avukat) tarafından yapılan bu inceleme, ne kadar yansızlık iddiasında olursa olsun, durduğu ve baktığı cephe, savunma cephesidir. Bu tespitle konuyu incelemeye başlamayı, en azından okurlar karşısında dürüst olmanın bir gereği saymaktayım.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti kuvvetler ayrılığı ilkesine göre, fakat hukukun üstünlüğü esas alınan bir anayasal örgütlenmeye sahiptir. Bunu, Anayasanın ikinci maddesinde açıkça görmek mümkündür. Zaman içerisinde yasama ile yargı, yürütme ile yargı arasındaki çekişme, daha doğrusu diğer iki erkin yargıya direnmesi, genç Cumhuriyetimizin anayasal tarihini oluşturmaktadır. 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi, yasa-

manın hukuka uymasını sağlamış, fakat "bu Anayasa ile ülke yönetilemez" söylemi ve 12 Mart 1971 sonrası gelişmeler sonucunda, anayasa değişikliklerinin Anayasaya uygunluğu denetimi kaldırılarak çok ciddi bir geri adım atılmıştır. Yine 1961 Anayasası ile yürütme ve onun yönetimindeki idarenin yargısal denetimine de kısıtlamalar getirilmeye çalışılmış, bazı geri adım atma girişimleri önlenmiş, fakat maalesef, biri demokratik sol, öbürü de milliyetçi diye nitelenen iki partinin de ortağı olduğu Üçlü Koalisyon Hükümeti tarafından 1999 yılında Anayasanın, 47, 125 ve 155. maddelerinde yapılan değişiklikle, tekel niteliği taşıyan kamu hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili imtiyaz sözleşmelerinin denetim ve yargılama hakkında bir gedik açılarak, uluslararası tahkim müessesesi oluşturulmuştur. Bu çok tehlikeli bir gelişmedir. Anayasal hukukta yargılama hakkı tartışılmaz bir egemenlik hakkıdır. Lozan'da yapılan en çetin tartışmaların mali ve hukuki ayrıcalıkların (kapitülasyon) kaldırılması için yapıldığı hiç hatırlan-

dan çıkartılmamalıdır. Bu çok kısa tarihsel hatırlatma sonrasında öncelikle anayasal düzenlemedeki yargının çeşitli organlarını ve sorunlarını incelemeye başlayabiliriz.

Anayasada yargı ve yargı organları ile ilgili düzenlemeler

Anayasanın 'yargı' bölümünde (138-160. maddelerinde), mahkemeler ve hakimlerle ilgili genel belirlemeler dışında, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Askeri Yargı gibi iki özel düzenleme sonrasında Yüksek Mahkemeler başlığı altında Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay düzenlenmiştir. Anayasamızdaki madde dizinine göre konuyu incelediğimizde, aşağıdaki tespitlere ulaşmaktayız :

-Anayasanın 138 ila 142. maddelerinde mahkemeler ve hakimlerle ilgili genel ve çağdaş düzenlemeler vardır.

- 143. maddede yer alan Devlet Güvenlik Mahkemeleri oluşumlarından bu yana en çok üzerinde tartışılan yargı organları olup, mevcudiyetleri başta olmak üzere, yapıları, soruşturma ve yargılama usul ve esasları ile hep şikayet konusu olmuşlar ve hiç kimseye yaranamamışlardır. Bu Mahkemeler hem yoğun dava dosyaları ile ilgili yükün, hem de ulusal ve uluslararası kamuoyunun baskılarına maruz kalmışlar, buna rağmen adil kararlar üretmeye çalışmışlardır. Özellikle soruşturma esnasındaki sanıkların savunman güvencelerinin yetersizliği ve yargılama sürecindeki genel ceza yargılamasından farklı usul, en

önde gelen şikayetlerdendir.

- 144. maddede ilk ciddi olumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu, hakim ve savcılarla ilgili denetim olup, bu denetim Adalet Bakanlığı'na bağlı müfettişlerce yapılmaktadır. Bu, hukuk devleti olma iddiası ile bağdaşabilecek bir sistem değildir. Siyasi bir organa bağlı ve yürütmenin bir parçası olan Adalet Bakanlığı yerine, bu denetimi yapan müfettişlerin, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na bağlı olarak görev yapmaları en doğru çözüm olacaktır.

- 145. maddede yer alan Askeri Yargı ile seyrek de olsa rastlanan eleştiri, bazı olaylarda Askeri Mahkemelerin sivil yargılaması üzerine odaklanmaktadır.

- 146 ve 153. maddeler arasında Anayasa Mahkemesi düzenlenmiş olup, bu önemli yargı organı bir kısım aydınlarca tenkit edilen ve diğer müdahaleler ile eş tutulan 27 Mayıs 1960 sonrası kabul edilen 1961 Anayasası'nın çağdaş bir kazanımıdır. 1971 sonrası "*sosyal gelişmenin ekonomik gelişmeyi aştığı cümlesinde özetlenebilecek*" çağdaş bir anlayışın sonucu olarak anayasa değişikliği ile ilgili kanunların esastan incelenme hukuku yok edilmiş olsa da, Anayasa Mahkemesi yarattığı içtihatlarla Türkiye Cumhuriyeti'nin ve hukukun güvencesi olmuş ve yine kendi yarattığı içtihatla kendisine *yürürlüğü durdurma yetkisi vererek*, hakim hukuki boşlukta hukuk yaratma yetkisine en üst düzeyde örnek teşkil etmiştir. Bu yüksek yargı organı ile ilgili eleştirilecek konular ise; Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının hukukçu olmaması ve üyelerinin Cumhurbaşkanınca atanması, şeklinde sıralanabilir.

- 154. maddede Yargıtay, 155. maddede Danıştay, 156. maddede Askeri Yargıtay ile 157. maddedeki Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve 158. maddedeki Uyuşmazlık Mahkemesi ile ilgili ortak eleştiri, bu beş Yüksek Yargı organının üyelerinin atamalarının, tıpkı Anayasa Mahkemesi'nde olduğu gibi Cumhurbaşkanınca yapılmasıdır. Ayrıca yargı birliği temel ilkesi gereği ayrı bir Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi yerine, zaten kuruluş ve

yargılama usulleri açısından diğerlerinden pek farkı olmayan bu iki kuruluşun, kadro, teşkilat ve özlük haklarını ve yasal güvencelerini aynen koruyarak sembolik bir bağlılıkla Yargıtay ve Danıştay içinde yer almalarının, çağdaş ve hukuk devleti ilkesine uygun bir düzenleme olacağı tartışmasızdır.

- 159. maddede Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu düzenlenmektedir. Bu kurulun oluşumunda bilinen en büyük eleştiri, Adalet Bakanı ve Müsteşarının bu kurulda tabii üye olarak yer alması ve Adalet Bakanı'nın bu kurulun başkanı olmasıdır. 1961 Anayasası'nda bu kurul, Yüksek Hakimler Kurulu olarak yer almakta ve bugünkü konumuna göre daha uygun bir konumda idi. Bilindiği üzere Cumhuriyet Savcılığı tarafsız bir görev olmayıp, bu görevi ifa edenleri anayasal bir güvence al-

Yargının bütün unsurları,
ancak bir arada
olabildikleri takdirde
başarılı olabileceklerine
inanmalıdırlar. Ortak
payda hukukçu olmaktır.
Yargının başarısı, yargıç,
savcı ve avukat üçlüsünün
ortak ve uyumlu
çalışmasına bağlıdır.
Ve herkes bilmelidir ki:
Yargılama hakkı, bağımsız
ve egemen bir devlete,
çağdaş bir hukuk devleti
olmak da laik hukuka sahip
olmayı gerektirir.

tına alıp, yargının üçüncü ayağı olan savunmayı bunun dışında bırakmak, hatta anayasada yer dahi vermeyip bu kez 1982 Anayasası ile savı korumaya alıp savunmayı dışarıda bırakmak çok daha büyük bir hata olmuştur. Hukuka ve hukuk devletine en uygun çözüm, bu kurul yerine, yargının üç unsurunun da eşit şekilde yer aldığı "Yüksek Yargı Kurulu" oluşturulmasıdır. Bu kurulda hiçbir şekilde Adalet Bakanı ve Müsteşarı yer almamalıdır.

- 160. maddede Sayıştay düzenlenmektedir. Bu düzenleme pek çok eleştiriye açıktır ve belki de 1982 Anayasası'ndaki en ciddi hukuk sorunudur. İncelemeye şu soru ile başlayalım. Sayıştay bir mahkeme midir? Üyelerinin hukukçu olma zorunluluğu olmadığı gibi, tamamı TBMM tarafından seçilen ve üyeleri o andaki TBMM çoğunluğunun eğitimine göre belirlenen bir kurul, yansız olamayacağı gibi, mahkeme de olamaz. Bu nedenle mahkeme olmayan bu kuruluş Yüksek Yargı Organı olarak da kabul edilemez. Bir kuruluşun yüksek yargı organları içinde yer almaması onun konumunu ve yüceliğini olumsuz yönde etkilemez. Dikkat edilirse Sayıştay, 1961 Anayasası'nın 127. maddesinde ve yürütme bölümünde yer almakta ve en azından bugünkü düzenlemeden daha doğru bir konumda bulunmakta idi. TBMM adına mali denetim yapan bu organ, tarihi ve yerine getirdiği çok önemli görevler göz önüne alınarak, Yüksek Seçim Kurulu gibi anayasanın yasama bölümünde yer almalıdır. Bir diğer olumsuzluk da Sayıştay kararlarına karşı yargı yolunun kapalı olmasıdır. Anayasaya göre Danıştay ve Sayıştay kararları arasında fark olduğunda Danıştay kararları esas alınacaktır. Başta da belirttiğimiz gibi bu ciddi bir hukuki garabettir ve mutlaka düzeltilmeli ve Sayıştay kararlarına karşı Danıştay'da dava açılabilmelidir.

Bu bölümde belirtilebilecek diğer sorunlar ve çözüm önerileri şöylece sıralanabilir:

- Cumhurbaşkanı, Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu, Yüksek Askeri Şura ve Yüksek Seçim Kurulu kararlarına karşı yargı yolu kapalı olup, seçim hukuku yasama ile ilgili olduğundan bu konudaki Yüksek Seçim Kurulu kararları ile ilgili itirazlara karşı Anayasa Mahkemesi'nde, diğer kararlara karşı da ilgili idari yargı organları olan Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nde, yargı yolu açık olmalıdır.

- Yüksek Yargı Organları ile, Üniversiteler Arası Kurul v.b. kuruluşlar kendi görevleri ile ilgili, Barolar Birliği de, Anayasanın 2. maddesindeki hukuk devleti ilkesi ve Avukatlık

Kanunun 95/21. maddesi ile kendisine verilen "Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak" görevini yerine getirebilmesi için gerekli gördüğü konularda Anayasa Mahkemesinde iptal davası açabilmelidirler.

- Barolar Birliği anayasanın yargı bölümünde yer almalıdır.

- Anayasanın 47, 125 ve 155. maddelerinde yapılan değişikliklerle, nele-
rin kamu hizmeti sayılacağına yargı organı yerine yasalar ile belirleneceği düzenlemesi ile, tekel hüviyetinde olan enerji, ulaştırma v.b. kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz sözleşmelerini Danıştay'ın inceleme ve yargısal denetimi dışına çıkartan uluslararası tahkim uygulamasından vazgeçilme-
lidir.

Anayasanın 83 ve 100. maddeleri değiştirilmeli, milletvekili ve bakan dokunulmazlıkları yeniden düzenlenmeli ve bu konuda yargısal güvence yeniden oluşturulmalıdır.

Yargılama ve infaz ile ilgili sorunlar

- Yasalarımız ekolojik, ekonomik ve teknolojik gelişmeye uyum sağlamalıdır.

- İdare mahkemelerindeki hukukçu yargıçların oranı mutlaka artırılmalı ve bu oran bugünkü oranın tam tersi olmalıdır. (İdari yargıda hukukçu yargıç oranı %25'e düşmüştür)

- İdari yargı kararlarının uygulanmaması mutlaka cezai yaptırıma bağlanmalıdır.

- İdari yargıdaki yürütmenin durdurulmasının, aynı anda hem açıkça hukuka aykırılık hem de telafisi güç veya imkansız zararlar oluşturmalarına bağlanması ve bir de üstelik gerekçeli olması kuralı, tedbir hukuku kavramına ters düşmekte olup mutlaka düzeltilmelidir.

- İdari yargılamada, idarenin de delillerini davacıya göndermesi mahkemelerce aranmalıdır.

- Ceza Mahkemelerinde savcıların avukatlardan farklı ve hakim yanında yer alması uygulamasına son verilmeli ve karar aşamasında salonun boşaltılması istendiğinde savcı-

ların genelde duruşma salonundan ayrılmaması uygulamasına da son verilerek, kararın oluşumuna etkili olabileceği sanısı ortadan kaldırılmalıdır.

- Mahkeme salonlarına kamera ve fotoğraf makinesi sokulmamalı, ceza yargılamasındaki yayın yasağı bütün yargılamalara yaygınlaştırılmalıdır.

- Barolar üzerinde Adalet Bakanlığı'nın vesayetine son verilmelidir.

- Usul yasalarında gerekli düzenleme yapılarak avukatlara en geniş delil toplama görev ve yetkisi verilmeli, hatta noksan delille dava açılmasına izin verilmemeli, gerektiğinde mahkemelerce ön delil toplantısı yapılmalı, dava türlerine göre gerekli olan deliller yasalarda belirlenip, gereksiz delillerin toplanmasına son

verilmeli, mahkemelerin elektronik ortamda resmi sicillere (Noter, Tapu, Kadastro, Nüfus, İmar, Gemi v.b.) ulaşması sağlanmalı, yazışma ile delil toplanmasına son verilmeli ve böylece yargılama hızlandırılmalıdır.

- Bütün mahkeme kararları ve özellikle Yüksek Yargı Organlarının kararları gerekçeli olmalıdır.

- Büyük oranda yargıç ve mahkeme eksiği mevcut olup, bu tamamlanmalı, yargının fiziki ve teknolojik koşulları ile, en geniş anlamda özlük hakları iyileştirilmelidir. Yargılamanın yavaşlığındaki bir neden de mahkeme ve yargıç eksikliğidir.

- Halkımız devlete "Hükümet Konağı" nı, mahkemelere de "Adliye Sarayı" nı kelime olarak layık gör-

müş ve bu dilimize yerleşmiştir. Özellikle İstanbul'da mahkemelerin konumu her türlü olumsuz tanımın ötesine taşmıştır. En kısa zamanda ve mutlaka en az iki yakada birer merkezi adliye sarayı yapılmalı ve bu günkü yakışıksız konuma son verilmelidir.

- İstinaf Mahkemeleri konusu tartışılmalı, fayda ve mahzurları ortaya konmalı ve artık kurulup kurulmaması konusunda bir karara varılmalıdır. Kanımca yargılamanın iyileştirilmesinde katkısı olmayacak ve işlerin daha da uzamasına sebep olacak bu mahkemeler artık gündemden çıkartılmalıdır. Aile Mahkemeleri ve bir türlü daha Ankara'da kurulamayan Fikri ve Sınai Haklar Mahkemeleri ile ilgili olumsuzluklar ortada iken, yargılamada büyük bir kaos yaratacak olan istinaf mahkemeleri fikrinden vazgeçilmelidir.

Bilirkişilik uygulamalarında da ciddi sıkıntılar mevcut olup, bunlar;

- Bilirkişilerin konu hakkında yeterlilikleri,

- Bilirkişilerden neler istendiğinin açıkça karara bağlanmadan dosyaların verilmesi,

- Hukuki konularda bilirkişi tayini,

- Tarafların görüşü alınmadan mahkemelerce resen bilirkişi tayininin teamül halini alması,

- Bilirkişi incelemelerinin çok uzun zaman alması,

- Bazı durumlarda güçlü tarafların bilirkişileri etkileme gayretleri,

- Bilirkişilerin kendini yargıç yerine koyma arzuları,

- Resmi bilirkişi hüviyetinde olan Adli Tıp Kurumu'ndaki incelemelerin çok uzun sürelerde tamamlanması,

- Mahkemelerin olası bozmaya karşılık, hiç gereği yok iken bilirkişi incelemesine başvurmaları, olarak sıralanabilir. Bu nedenle bilirkişi incelemelerinin usul hukukunda daha somut kurallara bağlanması bir çözüm olabilir.

- Adli Tıp Kurumu'nun görev çeşitliliği de düşünülerek artık adının Adli Bilimler Kurumu'na dönüştürülmesi ve iş yükünü göğüsleyebilecek bir yapıya kavuşturulması ge-

rekmetedir.

- 3167 Sayılı ve kısaca Çek Yasası diye adlandıracağımız yasada yapılan değişiklikle, karşılıksız çek keşide edenler tarafından mağdur edilenler, bu kez de yasa yolu ile mağdur edilmişler ve bu kişilerin yargıya ve dolayısıyla devlete olan güvenleri sarsılmıştır. Bu konuda temel düşüncemiz, karşılıksız çek keşide edenlerin, daha önceleri yani 3167 Sayılı Yasa'dan önce olduğu gibi dolandırıcılık eylemi ile cezalandırılmalarının daha adil olacağı yönündedir.

İnfaz sorunları olarak da;

-Mahkeme kararlarının gecikmesi veya infazında devletin gücünü gösterememesi,

- İcra takiplerinde avukat ve icra memurlarına vaki saldırıların gittikçe artması, haciz işleminde yerel kolluğun iş yoğunluğu ve personel yetersizliği nedeni ile yardımcı olmaması veya olmaması, icrada devletin avukatı davalı veya borçlu ile karşı karşıya bırakması, adeta terk etmesi, bunların önlenebilmesi için Adli Kolluk sisteminin bir an önce oluşturulması,

- Cezaevlerindeki savcı-müdür yönetimi karmaşası,

- Cezaevlerinin fiziki koşulları, yetersizliği ve doluluğu,

- Cezaevlerinin ıslah ve topluma yeniden kazandırma yerine, suçlu üreten yerlere dönüşmesi,

- Cezaevlerindeki araç ve personel yetersizliği nedeni ile duruşmalara getirilemeyen sanıkların uğradıkları hak kaybı,

- Cezaevlerine girişte yapılan güvenlik aramalarının artık işkenceye dönüşmesi,

- Sıkça yapılan ve artık af niteliğini alan şartlı salıvermeler, infaz hukukundaki indirimler sonunda ortada çekilecek bir cezanın kalmaması, cezaların caydırıcılığının kaybolması, vatandaşların yargıya ve devlete güvenlerini yitirmeleri ve bizzat veya yasadışı örgütler aracılığı ile hak aramayı tercih etmeleri, sayılabilir.

Hak arama ve avukatların sorunları

- Hangi tip dava olursa olsun, hak arayanların avukat yardımı almaları hayati önemi haizdir. Fakat bunun maliyetine katlanabilme oranı oldukça

çatı düşüktür. Bunun sonucunda kişiler ya hak aramaktan vazgeçmekte, ya da birtakım yetkisiz ve bilgisiz kişilere yazdırdıkları dilekçelerle haklarını aramaya kalkmakta, bu da hem hak arayanları mağdur etmekte, hem de mahkemeleri zor duruma sokmaktadır. Çözüm, Hukuk Sigortası sisteminin devreye girmesidir.

- Avukatların sağlık güvencelerinin olmayışı çok ciddi bir sorun olarak devam etmektedir. Avukatların ve stajyerlerin sağlık güvencesi kapsamına dahil edilmeleri önemlidir.

- Stajyerlerin staj süresince herhangi bir gelirden yoksun olmaları, farklı arayışları ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte stajyerlerin yeterli kredi veya benzeri bir mali desteğe kavuşturulmaları gerekmektedir.

- Barolar Birliği asgari ücretleri günün koşullarına uygun hale getirmelidir.

- Kamu avukatlarının özlük hakları, kanuni ücreti vekalet sorunları ve hukukçu olmayan müfettişlerce zorunlu itiraz, temyiz ve tashihi karara zorlanarak, bir yandan devletin fahiş zararlara uğratılması, bir yandan da kamudaki avukatların işlevsizleştirilmesi en önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Genel değerlendirme ve sonuç

1) Yargıç olsun, savcı olsun veya avukat olsun, bütün uygulamacıların ortak noktası hukukçu olmalarıdır. Bu ortak noktada gözler bunları yetiştiren kurumlar olan Hukuk Fakültelerine ve burada verilen eğitime çevrilmiştir. Hukuk Fakültelerindeki sayısal artış, eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilerken, Vakıf Üniversitelerinin daha iyi olanaklar sunması sonucunda, köklü Hukuk Fakültelerinde kan kaybı oluşmuş, bu da daha kıstıtlı sayıda ve parası olan öğrencilerin daha kaliteli eğitim alması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu da sonuç olarak

yargıdaki kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca mevcut hukuk eğitimi de yetersiz olup, mutlaka felsefe, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, dil ve dilbilgisi eğitimi ile desteklenerek beş yıla çıkartılmalıdır. Demek ki yargıdaki en temel sorun, hukuk eğitimi ve bunun kalite sorunudur.

2) Yargıda kaliteyi etkileyen bir diğer sorun, hakim, savcı ve avukatların göreve başladıktan sonra kendi gelişimlerinin sadece kendi ilgi ve gayretlerine bağlı kalması ve hiçbir eğitim desteğini alamamalarıdır. Bu konuda örnek alınacak kurum Türk Silahlı Kuvvetleri olup, yargının bütün unsurlarına hizmet içi eğitim verilmesi büyük bir önem kazanmaktadır.

3) Yazımıza başlarken yargının en özgür unsuru olarak savunmayı belirtmiştik. Avukatlık mesleği, hak arayan, sorun çözen ve düşünce üreten ve hukukta yorum yaratarak, içtihatların oluşumunda temel rolü oynayan bir meslek ve bir yönüyle de sanattır. Bu nedenle meslektaşlar arasında *üstad* deyiimi kullanılır. Bunun temelinde avukatın özgürlüğü yatar. Kişisel görüşüme göre, kamuda veya özel sektörde kadrolu avukat olmamalı, bütün kurumlar avukatlık desteğini sözleşmelerle almalıdırlar. Kurumların arzu ettikleri takdirde kadrolarında avukat bulundurmalarına izin verilmeli, bunlar danışman olarak çalışmalı fakat savunman olarak görev yapamamalıdırlar.

4) Yargının bütün unsurları, ancak bir arada olabildikleri takdirde başarılı olabileceklerine inanmalıdırlar. Ortak payda hukukçu olmaktır. Yargının başarısı, yargıç, savcı ve avukat üçlüsünün ortak ve uyumlu çalışmasına bağlıdır. Ve herkes bilmelidir ki: Yargılama hakkı, bağımsız ve egemen bir devlete, çağdaş bir hukuk devleti olmak da laik hukuka sahip olmayı gerektirir.

Hayatları ellerinden alınanlar

Psikiyatrik suistimalin bitmeyen tarihi

Psikiyatrik suistimallerin kökeninde, doktor-hasta ilişkisinin bir hizmet üreten ile hizmet alan arasındaki ilişki gibi yaşanmıyor oluşu, hemen her zaman doktorun hegemonik bir tavırla zor kullanarak hastaya tedavi uygulaması gerçeği yatmaktadır.

Brian Doherty

(Çev. Üstün Öngel ve Pia Zeynep Akel)

1 8 Ocak 1959'da, 17 yaşındaki Jonika Upton ebeveynleri tarafından Albuquerque'deki Nazareth Sanatoryumu'na kapatıldı. Anne ve babası onun akıllı- nı kaçırmış olduğundan emindi: Jonika, homoseksüel görünüşlü, Proust'un kitaplarıyla haşır neşir olan bir gençle görülüyordu. Bardağı taşıran son damla, Jonika'nın, yeni erkek arkadaşıyla -22 yaşında bir sanatçı- Santa Cruz'a kaçması oldu.

Yeni bakıcıları Jonika'ya üç ayda 62 defa yüksek voltajlı elektrik akımı verdiler. Doktorunun beklentilerinin aksine, bu tedavi onun akıl hastalığını iyileştirmedi. Doktoru üzülerek şöyle diyordu: "Tedavi sonunda zihni istediğimiz ölçüde bulanıklaşmadı." Sonuç o kadar da kötü değildi aslında: "Neyse ki, kayda değer düzeyde kafa karışıklığı ve genel bir dü-

Brian Doherty "Reason" dergisinin editörüdür. Bu yazı, Robert Whitaker'ın "Mad in America: Bad Science, Bad Medicine and Enduring Mistreatment of the Mentally" (Amerika'da Delilik: Kötü Bilim, Kötü İlaç ve Akıl Hastasına Sürekli Kötü Muamele) adlı kitabıyla ilgili olarak kaleme alınmıştır ve "Reason" dergisinin Mayıs 2002 sayısında yayımlanmıştır. Makale içinde yer alan resimleri temin eden Bijen Peker Ersavcı'ya teşekkür ediyoruz.

şünce tahribatı oluşmuş durumda."

En gelişmiş psikiyatrik tedaviye -hastayı dehşete düşüren, son radde- sine kadar daha fazla elektrik şoku- na- iki hafta daha devam ettikten sonra bile, doktoru üzülerek yalnızca şunu söyleyebiliyordu: "Bu tip bir tedaviden sonra hasta genellikle Jonika'nın sahip olduğundan çok daha fazla bir oranda zihinsel bulanıklık ve genel kafa karışıklığı gösterir." Üç ay sonra, doktorları sonuçtan gurur duyabilirlerdi: Jonika kendi üzerine işiyor, etrafta çıplak dolaşıyor ve babasının yaşayıp yaşamadığını bile bilmiyordu. Görev tamamlanmıştı, artık Jonika güvenle eve dönebilirdi.

*İşkenceciler mi,
onurlu profesyoneller mi?*

Jonika'nın hikâyesine verdiğiniz tepki, ödüller kazanmış bilim ve tıp yazarı Robert Whitaker'ın "Amerika'da Delilik" adlı yeni kitabına vereceğiniz tepkinin ne olacağını tahmin etmeye yarayabilir. Eğer Nazareth Sanatoryumu'nun doktorlarını acımasız işkenceciler olarak görüyorsamz, bu kitabı da hakkında konuşulmayan uygulamaların iğrenç tarihi olarak göreceksiniz. Eğer doktorları beynin dengesizliklerinden kaynaklanan akıl hastalıkları için gerçekten mümkün olan en

iyi tedaviyi sağlayan onurlu tıp profesyonelleri olarak görüyorsanız, Whitaker'ın yüce psikiyatri mesleğini karaladığını düşünebilirsiniz.

Psikiyatride durmadan değişen hastalık nedenlerinin ve tedavilerinin zorlu tarihini duru bir şekilde ele alan Whitaker, psikiyatrik tedavilerin yarardan çok zarar getirdiğini, ve saygıya ihtiyacı olmadığına ya da bunu hak etmediğine hükmedilen kişilere bu tedavilerin güç kullanılarak ya da kurnazlıkla kabul ettirildiğini göstermeye soyunuyor. Psikiyatristler, bu uygulamaların, delilere gösterebileceğimiz en büyük saygıyı, hastaların daha yüce ve akıllı hallerine olan saygıyı taşıdığını söyleyeceklerdir: Bu bakış açısıyla, bizzat Jonika, Proust'la gösteriş yapmasına ya da erkek arkadaşıyla Santa Cruz'a gitmesine asla izin verilmemesini isteyecektir. O günün standartlarında, saygın tıp profesyonellerinin üzerinde anlaşmış olduğu nokta, bir genç bayanın böyle bir hareket tarzını seçmek için, yani onay görmeyen şeyleri yapması için, deli olması gerektiği idi.

"Bunlar geçmişte kaldı!"

Timarhane uygulamasının çılgınlık olduğu ve kurumsal psikiyatrinin birçok insanlık dışı ruhsal ve fiziksel şiddetin hesabını vermesi gerektiği

iddiası, “hemşire Ratched sonrası” (1), kültürel klişe olarak görülebilir. 1728'lere gidildiğinde, romancı Daniel Defoe tipik bir akıl hastanesindeki hayatın kişiyi delirtmeye yeteceğini kaydetmiştir. 1946'ya gelindiğinde, Life dergisi Amerika'nın birçok akıl hastanesini hapisane olarak tanımlamıştır. Albert Deutsch, 1948 tarihli “Devletlerin Ayıbı” (The Shame of the States) adlı kitabında, kamuya ait akıl hastanelerinin ona “sığırlar gibi kümelenen ve kötü davranılan çıplak insanlarla dolup taşan binaları, etrafa yayılan çok ağır ve mide bulandırıcı çürük kokusuyla kendini belli eden Belsen ve Buchenwald'daki Nazi toplama kamplarını” hatırlattığını yazmıştır.

Whitaker'ın kitabı sadece geçmişte kalmış ve modası geçmiş korku hikayelerinden mi ibaret? Yoksa, insan aklının düğüm olmuş gizemiyle baş etmek için ellerinden gelenin en iyisini yapan, günümüzün kendilerini adanmış psikiyatristlerine yönelik bir aşağılama mı?

Günümüzde psikiyatrinin geçmiş zamanlardaki ilkel teknikleri artık kullanmadığı ve ilerleme kaydettiği varsayılarak (gerçi elektroşok uygulaması son yıllarda yeniden revaçta), Deutsch'un, Ken Kesey'in ve diğer yazarların eleştirilerinin artık geçersiz olduğu düşünülebilir ve bu eleştiriler gözardı edilebilir. *Amerika'da Delilik*'i öne çıkaran, değerlendirmede herkesin hemfikir olacağı geçmişin akıldışı istismarlarıyla, bugünün saygın “en iyi uygulamaları” arasında bir bağlantı kurmasıdır.

Whitaker şu sonuca varmaktadır: “Bugün bir tek şeyden emin olabiliriz: Gün gelecek, insanlar bugün şizofreni için kullandığımız ilaçlara ve bu problemi yaşayanlara bunun anormal beyin kimyasından kaynaklandığına dair anlattığımız hikâyelere bakıp, böyle bir şeyin yaşanmış olduğuna inanamayarak kafalarını sallayacaklar.” Whitaker, kitap boyunca yaptığı üzere, burada da ele aldığı konuyu abartmadan yorumluyor. Aslında anlattığı hikâye kafa sallatmakla kalmıyor, insana saygı duyan ve insanın özgürlüğünü önemseyen her okuyucuyu öfkelen-

diriyor.

Psikiyatri bilimi adına yapılan korkunç yıkım hikâyeleriyle dolu bu kitap, Whitaker'ın ustalıklı kontrol ettiği üslubu sayesinde okuyucunun kayıtsız kalmasına izin vermiyor. **Amerika'da Delilik** insana ciddi anlamda rahatsızlık veren bir okuma deneyimi yaşıyor. Whitaker, kitapta baştan sona psikiyatridi, iktidara aç, tıp maskesiyle sosyal kontrol uygulayan elitist bir meslek grubu olarak teşhir ediyor.

Beyaz zenciler!

Whitaker, Amerikan tarihinde psikiyatri teorisindeki ve pratiğindeki çark edişlerin izini, gerektiğinde Avrupa'dan hızlıca ithal edilen eğilimlerden bahsederek sürüyor. Örneğin, Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalamış birisi olan Amerikan psikiyatrisinin babası Benjamin Rush ile tanışıyoruz (Rush'ın sureti hâlâ Amerikan Psikiyatri Birliği'nin mühründe yer almaktadır). Rush, akıl hastalıklarına kan dolaşımındaki bozuklukların neden olduğunu düşünmüş, hastalarının beşte dördlük bir orana kadar kanlarının akıtılmasının ve hastaların bir levha üzerinde kendi etraflarında döndürülmelerinin uygun tedaviler olduğuna inanmıştı. Amerikalı Zencilerin hakları söz konusu olduğunda, kendi zamanının ötesinde bir görüşü benimsiyordu: Zencilerin, cüzzamla deforme olmuş derilerinin altında, aslında beyaz olduklarına inanmaktaydı. (Kitapta baştan sona okuyucuyu duygusal tepkilere sevk etmemek için özen gösteren Whitaker, kitapta bu bilgiye yer vermiyor.)

Whitaker, Amerika'da yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan “eugenics” (2) çılgınlığı ile deliliğe karşı kültürel bakıştaki değişim arasında bağlantı kuruyor. “Eugenics” taraftarları, bu insanları, anlayışı ve yardımı hak eden zorluk içindeki kişiler olarak görmekle başladılar, sonra zayıf tohumların hasta taşıyıcı-

Walter Freeman

cıları olarak gördükleri bu insanların tecrit edilmeleri gerektiğini söylediler ve nihayet bu insanların üremelelerinin engellenmesini, hatta tamamen yok edilmelerini savunmaya kadar vardırırdılar işi.

Bu görüş kuvvetlendikçe, akıl hastanelerinde bulunan Amerikalıların oranı 1880-1929 yılları arasında dört kat arttı. Akıl hastalığı gerçekten tehlikeli bir şekilde yayılmış mıydı, yoksa akıl hastaneleri toplumun defolu varsaydığı kişileri saklayacağı depolar haline mi gelmişti? Whitaker bu noktada, 1918'de California'nın sterilizasyon takıntılı akıl sağlığı sisteminde sıkışıp kalmış bir adamın sesine kulak veriyor: “Asla adımı taşıyacak, yerimi alacak ve yaşlılığında bana destek olacak bir oğlum olmadığı için artık sızlanmayacağım.”

Nobel ödüllü işkenceciler

Yirminci yüzyılın başlarında bağlanmış hastaları suya batırmak hâlâ en gözde tedavi yöntemiymiş. Whitaker, Amerikan psikiyatrisinin trajik tarihindeki gezisinde en ileri düzeydeki psikiyatristlerin değişimini sunuyor: Jersey'deki Trenton Devlet Hastanesi hekimlerinden Herry Cotton, diş çürüklerindeki mikropların

deliliğe neden olduğu kuramını ortaya attı ve akıl hastanesindeki hastaların çoğunun dişlerini çekerek bir tedavi geliştirdi; ardından vücudun diğer kısımlarını da hastalığın üreme yerleri olduğu düşüncesiyle yok etti ve bu yolla hastalarının yüzde 43'ünü öldürdü. İsviçreli Jacob Klasi, barbituratlarla sağlanan ve haftalar süren derin uykunun etkili bir tedavi olduğunu keşfetti. Harvard'dan John Talbott ve Kenneth Tillotson, akıl hastalarını donma derecesine taşıyan örtülere sararak onların vücut sıcaklıklarını normalin 10-20 derece altına düşürmenin oldukça yararlı olduğunu, Viyanalı Manfred Sakel, terapi olarak kullanılan yapay insülin komasını buldu. Macar Ladislas von Meduna ise, psikiyatrinin ilaç listesine Metrazol'un eklenmesini sağladı; böylece, "kemiklerin kırılabilceği, kasların yırtılabilceği ve dişlerin yerlerinden oynayabileceği çok şiddetli spazmlar" psikiyatrik tedaviye dahil edildi.

Yirminci yüzyılın ortalarında psikiyatrik tıbbın zirvesine ulaşıldı: Elektroşok ve lobotomi. Elektroşok, şimdilerde çürütülmüş olsa da şöyle bir teoriye dayanıyordu: Akıl hastalığı ile nöbetler her nasılsa birbirinin zıddıdır; dolayısıyla yapay olarak birine yol açtığınızda diğeri ortadan kalkar; elektroşok da nöbete yol açtığına göre akıl hastalığını ortadan kaldırır.

Lobotomi (3) ise, gelişmiş insan kişiliğinin ve zihinsel fonksiyonların merkezi olan frontal lobun (alın lobu) hasar görmesinin deliliğin tedavisini sağladığı düşüncesine dayanıyordu.

Lobotomiye geliştiren Portekizli nörolog Egas Moniz, akıl hastalıklarının sabit düşünce örüntülerinden kaynaklandığını düşünüyordu ve "bu hastaları tedavi etmek için beyindeki hücre bağlantılarının sabit düzenlemelerini yok etmeliyiz," di-

yordu. Bu yeniliğiyle Moniz Nobel ödülü aldı ve bir keresinde de düş kırıklığına uğramış bir hasta tarafından vuruldu. (Terapi adı altında, cerrahi aletler yerine kimyasal ilaçlarla yapılan beyin yıkımları günümüz psikiyatrisinde hakim yöntem olmaya devam etmektedir.) Sizi kişisiz bir bağımlıya dönüştürebildikleri ölçüde, psikiyatristler doğru yolda olduklarını düşünüyorlar.

Zamanında Amerikan Tıp Birliği'nin nöroloji ve psikiyatri ruhsat kurulu başkanlığını da yapmış olan Walter Freeman'ın hikayesi özellikle aydınlatıcı ve dikkat çekicidir. Freeman, yıllarca inancı doğrultusunda deliliğin fizyolojik nedenlerini beyin otopsislerinde bulmaya çalışmış, ancak başarılı olamamış, ve bunun ardından 1940'larda lobotominin

Johnny Appleseed'i (4) oluvermişti. Şipşak fotoğrafçıya benzer bir beyin cerrahına dönüşen Freeman'ın, hastaları sıraya dizerek sivri uçlu aletleri hastanın göz oyuklarının ikisine birden aynı anda batırarak alın loblarını tahrip etmesi, her hasta için on dakikadan az zaman alıyordu. Operasyon başarılı sayılıyordu, eğer hasta, Freeman'ın kelimeleriyle (mes-

lekdaşı James Watts'la birlikte yazdığı yazısında), "bir yatalak ya da evcil bir hayvana dönüşmüşse."

Whitaker, bu tür teoriler, uygulamalar ve inançların, herhangi bir tedavi değeri olmadığını gösteriyor. Bu uygulamaların, hastaların değil, doktorların ve hastabakıcıların çıkarına hizmet ettiklerini vurguluyor. Alın lobları tahrip edilmiş bir hasta daha mutlu değildir, artık duygu boyutunu kaybetmiştir, dolayısıyla mutluluk kavramına da artık sahip değildir; hareketsiz ve uyuşuk biriyle de kurumlarda çok kolay başedilebilir.

Cezalandırma tarihi

Psikiyatrik suistimallerin kökeninde, doktor-hasta ilişkisinin bir hizmet üreten ile hizmet alan arasındaki ilişki gibi yaşanmıyor oluşu, hemen her zaman doktorun hegemonik bir tavırla zor kullanarak hastaya tedavi uygulaması gerçeği yatmaktadır. Ayrıntılı kayıtları tutulmuyor olmakla birlikte, mevcut kaynaklardan toplanan bilgiler bir araya getirildiğinde, bugün bile yılda yarım milyondan çok fazla sayıda Amerikalının iradesi dışında kanun zoruyla psikiyatrist tedavisi (ve kontrolü) altında olduğunu söylemek mümkündür. Whitaker'ın bunları söyleyen ilk kişi olmadığını biliyoruz (Michel Foucault'nun veya "Reason" dergisi editörlerinden Thomas Szasz'ın yazılarını hatırlayalım). Psikiyatri tarihi, tıp tarihinden ziyade cezalandırma tarihi olarak görülmelidir.

Psikiyatriyi savunanlar günümüzde her şeyin değiştiğini iddia ediyorlar. Örneğin, kan akıtma ve anestezi öncesi cerrahi uygulamalar bugünün gelişmiş standart tıp uygulamaları hakkında ne ifade ediyor, psikiyatri tarihinde görülen nahoş uygulamalar da bugünün gelişmiş psikiyatrik uygulamaları hakkında ancak o kadar şey ifade edebilir, diyorlar. Veya örneğin, nasıl "eter" veya "phlogiston" (5) teorilerinin artık

tarihe gömülmüş olması bugünün fizik veya kimya bilimini küçük düşürmüyorsa, psikiyatride de geçmişte yapılan yanlışlar ve hastalık nedenlerinin ve tedavi kuramlarının sürekli değişiyor olması, psikiyatriyi küçültmez, diyorlar.

“Mucize” ilaçlar

Ancak gözden kaçırmamalıyız ki, Whitaker, psikiyatri eleştirisini, psikiyatrik tıbbın modern, kimyasal çağına girdiği dönemden itibaren başlatmıştır. Fransa’da 1950’de kullanılmaya başlanan ilk modern psikiyatrik harika ilaç “chlorpromazine” (Thorazine) aslında bir anestezi (uyuşturucu). Hastalara ne yaparsanız yapın, seslerini çıkarmadıkları bir “bitkisel sendroma” neden oluyordu. Fakat piyasaya çıktıktan sonra birkaç yıl içinde, ilaçla ilgili tanıtım ve reklâmların yanı sıra, yeni tedavilere yönelimin psikiyatriyi hakiki bir bilim gibi meşrulaştırması neticesinde, hekimlerin ve kamunun gözünde Thorazine’in yeri tamamiyle değişti.

Thorazine modası, Whitaker’ın tek tek belgelediği üzere, insanları kandıran popüler medya raporları ve tüm harcamaların ilaç şirketlerince karşılandığı araştırmaların yardımıyla yayıldı. Kısa süre sonra “fluphenazine” (Prolixin) ve “haloperidol” (Haldol) da bu kervana katıldı. Whitaker sadece tıp tarihini değil, yanı sıra sosyal ve kültürel tarihi, bu ilaçların nasıl abartıldığının ve satıldığının izini sürerek, anlatıyor. Tıp dergileri, Thorazine’in nasıl motor fonksiyon bozukluğuna ve Parkinson benzeri kimi sendromlara yol açtığını vurgulayarak, yeni psikiyatrik mucizenin öne çıkmasına neden oldu.

Deliliğin nedenine ilişkin yeni bir teori de bir kez daha tedavinin peşi sıra ortaya atıldı: Dopamin geri alınımı bloke eden Thorazine ile başlayan “nöroleptik” ilaçların yeni dalgasından bu yana, delilik şimdi de yüksek dopamin seviyesinin sonucu olarak tanımlanıyordu. (Kitaptaki, bu ilaçların “nigrostriatal”, “mesolimbic” ve “mesocortical” sistemlerinize yaptığı tahribatı anlatan bu bölüm, yüreği kaldırmayanlar için

Freeman’in bir lobotomi operasyonu.

fazla gelebilir.) Şimdilerde, sade vatandaşlar yaygın bir şekilde hâlâ bu kurama inanıyor olsa da, dopamin kuramı da, kendisinden önceki kuramlar gibi, psikiyatrinin çöp kutusuna çoktan atılmış durumda. Whitaker bilimsel araştırmaların bulgularını şöyle aktarıyor:

1) Henüz ilaç kullanmamış şizofrenlerin dopamin seviyeleri, akıl hastası olmayan kontrol grubuyla kıyaslandığında daha yüksek çıkmıyor.

2) Dopamin seviyelerinde görülen artış, nöroleptik ilaçlar kullanmadan önce değil, bu ilaçları kullandıktan sonra ortaya çıkıyor; diğer bir deyişle, şizofreniye yol açtığı iddia edilen dopamin seviyesi yüksekliği, ilaç alındıktan sonra ortaya çıkıyor.

Kimin yararına?

Tıpkı elektroşok, lobotomi, insülin şoku ve suya batırmada olduğu gibi, psikiyatristler, dopamin bloke edicileriyle ilgili birçok başarı kaydettiklerini bildirdiler. Fakat bir kez daha, bu başarılı uygulamalar, çoğunlukla bakıcılarına ya da ailelerine sorun çıkarmayan uysal zombiler üretmekle kalmıştır. İlaçların, hastaların gözünde problemleri çözüp çözmediğine gelince, bu kesin değildir. Bazı hastalar bu nöroleptik ilaçları çok sevebilirken, Whitaker, bu ilaçlardan nefret eden ve psikiyatri kurumunca gözardı edilen sayısız örneği de sunuyor.

Whitaker, 1975’te senato alt komitesi önünde konuşma yapan Anil Fahini’nin, standart psikiyatrik ilaçların insanı sürüklediği durumla ilgi-

li olarak, şu sözlerini alıntılıyor: “Bu gezegen üzerinde yaşadığım en kâderci ve en umutsuzluk dolu anlardı. Umutsuzluğumu ancak şöyle anlatabilirim: bilincim yok ediliyordu... İlaçlar sizin düşünsel süreçlerinizi devam ettirmenizi engelliyorlar. Sizi asla doyum vermeyen ve asla ifade özgürlüğünüzün olmadığı dar bir düşünce çemberinde tutuyorlar.” Whitaker bu türden sayısız tanıklığa yer veriyor kitabında.

Whitaker, şizofreniyi sözümona tedavi etmek için onyıllarca ilaç kullanımından sonra 1980’lerin ortalarında şöyle bir gelişme olduğunu belirtiyor: “Tıp literatüründe ‘ilaçla tedavi edilen şizofreni’nin uzun dönemdeki seyrine yönelik net bir profil ortaya çıktı. İlaçlar kişileri kronik hastaya dönüştürmüştü, şiddete ve suça eğilimli ve içekapanık hale getirmişti. Kalıcı beyin hasarları ve erken ölümler bu nöroleptiklerin kullanımının diğer iki sonucuydu.”

“Tamam şimdi bulduk”

Psikiyatri tarihinde defalarca ‘tamam şimdi bulduk’ sözleriyle lanse edilen yeni tedaviler, kusurlarını saklamanın olanaksız hale geldiği eski tedavilerin yerini almak üzere zaman içinde gelişti. “Clozapine”, “olanzapine” ve “risperidone” akıl hastalıkları için yeni mucize ilaçlar oldular. Whitaker, resmi ilaç şirketlerinin, piyasayı yönlendirecek bir sonraki ilacı bulmak üzere ilaç şirketleriyle birlik olduklarını ve bu durumun da, piyasaya çıkan yeni ilaçların abartılan ya da hak edilmeyen övgülerle donatılması sonucu

doğurduğunu vurguluyor. (Piyasa te-
rimleriyle, bu ilaçların gerçek 'tüke-
ticileri' aslında onları kullananlar de-
gil, reçetesine ne yazacağını seçen
doktorlar oluyor; bu yüzden de, bu
ilaçların başarısı, onları kullananla-
rın ihtiyaçlarını karşıladığını kanıtla-
mıyor.)

Whitaker, "atipikler" olarak bili-
nen bu yeni anti-psikotiklerin, yerini
aldıkları eski nöroleptiklerden uzun
dönemde ne daha güvenli ne de daha
etkili olmadığını gösteren yeterince
kanıt sunuyor. Psikiyatrik tedavilerin
işe yaradığını destekleyen kanıtların
güvenilirliği kitap boyunca kuvvetli
bir şekilde sorgulanıyor.

Alternatif tarih

"Amerika'da Delilik", sadece
dinmeyen psikiyatrik suistimalin
umutsuz hikâyesi değildir. Whitaker,
pek bilinmeyen, deyim yerindeyse
yeraltına itilmiş, duyarlılıkla hareket
eden İngiliz ve Amerikan "Dostların
Din Cemiyeti" (Quakers) (6) grupla-
rının öncülüğündeki uygulamalar
bağlamında, delilikle ilgili alternatif
bir tarihe de el atıyor. Thomas
Kirkbride gibi kişiler, Pensilvanya
Deliler Hastanesi ve benzeri "mane-
vi tedavi"ye adanmış kurumları yö-
nettiler. Bu tedavi, hastaları bakıma,
ilgiye ve makul ölçüde disipline ihti-
yaç duyan insanlar olarak görmeyi
içeriyordu. Talep edilen disiplin, kır-
baçlanma ya da sandalyeye bağlan-
ma türünden bir di-
siplinin aksine, has-
taların kendi başla-
rına temizlenmesi,
giyinmesi ve uygar
insanlar gibi davra-
nabilmeleri idi.

Maalesef, 19.
yüzyılın ortalarında
Dorothea Dix gibi
iyiniyetlilerin hazır-
ladığı tuzak sonucu
kamusal akıl hasta-
nelerine talebin art-
masıyla, akıl hasta-
nelerinin profesyo-
nelleşmesi ve medi-
kalizasyonu gerçek-
leşti. Fakat manevi
tedavi, 20. yüzyılın
medikalize olmuş

psikiyatrisine karşı çıkmayı göze
alarak zaman zaman yeniden canlan-
maktadır (bu kolay değil, zira, ma-
nevi tedavi, elit bir hekim grubuna
ihtiyaç duymuyor ve dolayısıyla he-
kimlerin varlığını ciddi anlamda teh-
dit eden bir güce dönüşeceği için bü-
yük engellerle karşılaşılıyor).

Soteria Projesi

Whitaker, 1970'lerin başında
gerçekleştirilen "Soteria Projesi"(7)
adında büyüleyici bir deneyden de
haberdar ediyor okuru. Bu projede,
şizofreni teşhisi konmuş kişilere
ilaçlardan arındırılmış olarak, tıp kö-
kenli olmayan kişiler tarafından in-
sanca yardım sunuldu. Tımarhane
veya hastaneden farklı olarak, disip-
linli bir yaz kampını andıran bir or-
tamda hastalar, düzenli bazı işler
yapmaya ve makul bir davranış ser-
gilemeye yöneltildiler.

Araştırmacılar, "Soteria hastala-
rının psikotik belirtilerinin, ilaç kul-
lanan hastalar derecesinde yatıştığı-
nı" buldular. "Daha çarpıcı olan, So-
teria hastaları daha uzun süreyle iyi
kalıyorlardı. Soteria grubundaki has-
taların yeniden kötüleşme oranları
ise bir ve iki yıllık izleme dönemle-
rinde daha düşüktü. Soteria hastaları
aynı zamanda sosyal olarak daha iyi
işlev gösteriyorlardı, örneğin daha
iyi çalışabiliyor ve okula daha iyi de-
vam edebiliyorlardı."

Bu projenin lideri ve aynı zaman-

da Amerikan Ulusal
Akıl Sağlığı Kuru-
mu, Şizofreni Araş-
tırmaları Merke-
zi'nin eski yönetici-
si Loren Mosher,
nüfuzlu psikiyat-
ristlerin acımasızca
aldığı bir kararla,
yapacağı çalışmalar
için para alamadı.
Böylece Soteria,
hafızalardan silinip
gitti. Bu deneyde
yer almamış bağımsız
araştırmacıların
en yakın tarihli bi-
limsel araştırma
bulgularına göre,
"nöroleptik ilaç al-
mamaya devam

eden Soteria hastalarının sadece
%31'i iki yıllık dönemde yeniden ra-
hatsızlanmışken, nöroleptik ilaç kul-
lanan ve klasik psikiyatrik tedavi gö-
ren hastaların %68'i iki yıl içinde
yeniden rahatsızlanmışlardır."

Biyolojik bozukluk safsatası

Whitaker, psikiyatrik uygulama-
lara yönelik saldırısını, bu uygula-
malarla ilgili tümüyle şekillenmiş
bir radikal eleştiri çerçevesinde be-
lirlemiyor. Anlattığı tüyler ürperten
sayısız anekdot, onu bu radikal nok-
taya çok yaklaştırmış olmasına rağmen,
klasik psikiyatrinin her şeyden
önce olguyu ele alış biçiminin yanlış
olduğunu tam olarak vurgulamıyor.
Oysa örneğin Thomas Szasz, akıl
hastalığının her zaman biyolojik bo-
zuklukların sonucu olduğunu, dola-
yısıyla akıl hastalarının cezai yü-
kümlülükleri olmadığını ve gerekti-
ğinde zorla hastaneye kapatılabile-
ceklerini savunan görüşü kıyasıya
eleştirmekle kalmıyor, çok açık bir
dille akıl hastalığının bütünüyle bir
efsane olduğunu da iddia ediyor.
Whitaker ise, psikiyatristlerin tedavi
adı altında işledikleri suçları göste-
rerek, psikiyatrinin temel tanımları-
na ilişkin rahatsız edici soruları kar-
şımıza çıkarıyor. Fakat, insanların
ilk başta hangi davranışlarından ötü-
rü akıl hastanelerine kapatıldıklarına
dair soruyu nadiren ele aldığı için,
psikiyatrinin akıl hastalığı tanımla-
masına ve yaklaşımına hak ettiği-
nden fazla kredi tanımış oluyor.

Szasz'a kıyasla daha temkinli ve
tedbirli hareket eden Whitaker, sade
bir dille şunu söylüyor: "Şizofreni-
nin her koşulda biyolojik beyin bo-
zukluğundan kaynaklandığına ve bu
nedenle ömür boyu ilaç kullanımının
gerekli olduğuna dair Amerikan
inancı doğru değildir." Whitaker,
psikiyatrinin dayandığı tedavi şekil-
lerinin ve hastalık nedenlerinin bi-
limsel dayanaklarının ne olduğu ko-
nusuna girmeden, psikiyatrinin teda-
visine soyunduğu bu psikolojik
problemlerin tezahürünün, hastalı-
ğın var olduğuna dair bir kanıt oldu-
ğunu söyleme eğilimindedir sanki.
Fakat Whitaker, bununla birlikte,
psikiyatrinin, bu psikolojik problemler-
in çözümüne ilişkin yöntemleri-

Lobotomiği geliştiren nörolog
Egas Moniz.

Thomas Szasz

nin, geçmişte de günümüzde de, çok trajik sonuçlar yaratacak şekilde hatalı olduğundan da emin.

Tiranlığa dönüşen iktidarlar

Tarih boyunca psikiyatri, rakibi elinizde hiçbir şey olmadan yenemeyeceğinizi savunan kumarbaz gibi hareket etmiştir. Dolayısıyla, psikiyatri, terapinin arkasına gizlenmiş süreğen suistimaller ve tuhafliklar sunmuştur ve ancak yenisi ortaya çıktığında, eski "terapi" anlayışının yanlışlıklarını açıkça kabul etmek zorunda kalmıştır. Ama popüler inancın aksine, psikiyatristler hâlâ şizofreniye neyin sebep olduğunu, şizofreniyi nasıl tedavi edeceklerini, hatta şizofreninin tam olarak ne olduğunu bile bilmiyorlar. (Whitaker, bu en önemli akıl hastalığına nasıl doğru teşhis koyacakları konusunda, psikiyatristlerin kafalarının kolaylıkla karışıyor olduğunu gösteren deneyleri de sıralıyor.)

Edebi ve entelektüel kalitesi yüksek bu kitabın sunduğu mesaj, ilaç endüstrisinin en nihayet doğru tedaviyi bulduğuna dair yılmaz çabalarına ve iddialarına rağmen, günümüzde hâlâ psikiyatrik zor kullanımın ve kibirin kurbanı olan yüzbinlerce Jonika Upton bulunduğudur.

Psikiyatri, bir elit meslek grubunun sahip olduğu kültürel iktidarla,

güçsüz bireyler üzerinde büyük zarara yol açtığı bir arena-dır diyebiliriz. Whitaker'ın kitabı, her tür iktidarın –tıbbın, devletin, ya da psikiyatrinin ne olduğunu tanımlayan tıp-devlet ikilisinin korkunç bileşiminin– her zaman tiranlığa dönüşme tehlikesi taşıdığını bize hatırlatıyor.

ÇEVİRENLERİN NOTLARI

1) Hemşire Ratched, Ken Kesey'in romanı ve bu romana dayanarak Milos Forman'ın 1975'de çektiği önemli filmi "Guguk Kuşu"ndaki ana karakterlerden birisidir. Psikiyatri kurumunun, elektroşok ve lobotomi başta olmak üzere acımasız uygulamalarının yansıtıldığı bu romanda/filmde, hemşire Ratched, bu acımasızlığın baş taşıyıcısıdır.

2) Eugenics: İnsan ırkının soyaçekim yoluyla ıslahına çalışan bilim dalı. Naziler, Alman ırkını "zararlı" unsurlardan arındırma yolunda milyonlarca Yahudi'yi bu "sözde bilime" dayanarak yok etmiştir ve Alman psikiyatristlerin de bu süreçte çok önemli işlevleri olmuştur.

3) Lobotomi: Beynin bir kısmını kesip çıkartma. Yakın bir geçmişe kadar psikiyatride şizofreni gibi ağır rahatsızlıklarda kullanılmış bir yöntem; tabii bunu yapanlar beyin cerrahları. Beynin ön tarafında bir bağlantı kesiliyor ve böylece kişi duyarsızlaşıyor. Sorunlarının ortadan kalktığı söyleniyor, fakat bu duyarsızlaştırma sonucu, kişi deyim yerindeyse "bitki gibi" oluyor. Günümüzde bu cerrahi müdahalenin yapılmasına izin verilmiyor, ama kimi yerde "deneysel" amaçlı yapılmaya devam edildiği söylentileri de yok değil.

4) Johnny Appleseed, 1800'lerin başında dini/ruhani bir lider olarak tanınmıştır. Doğa aşığı Appleseed, insanları iyileştiren bir güce de sahip biri olarak bilinir. Ama bir iddiaya göre, yaşamamış-

tır bile. Yaşamış veya yaşamamış, neticede bir efsanedir.

5) "Phlogiston" teorisi 17. yy. sonunda J. J. Betcher tarafından geliştirilmiş ve G. E. Stahl tarafından popülerize edilmiştir. Bu teoriye göre, tutuşan şeylerin özünde bulunduğu düşünülen madde Phlogiston'dur. Maddeler yandıklarında 'dephlogistonize' olduklarından geriye gerçek madde kalır. Bu teori 18. yy.'da terk edilmiştir.

6) "Quakers" savaşa karşı mücadele veren ve yaklaşık 300 yıl önce "Religious Society of Friends" (Dostların Din Cemiyeti) adıyla kurulduğundan bu yana barışı ve adaleti savunan bir kuruluştur.

7) Soteria Projesi, 1970'lerin başından itibaren psikiyatrist Loren Mosher öncülüğünde uygulamaya başladı; sonraları, bazı değişikliklerle ve başka adlarla Amerika'nın çeşitli merkezlerinde tekrarları gerçekleştirildi. Her seferinde alınan sonuçlar, hastaneye kapatma ve ilaçla tedaviye kıyasla çok olumlu oldu. Fakat, uygulamanın başarısı, sayısı binlerle ifade edilen psikiyatristlerin "işsiz kalmasına" ve ilaç firmalarının çok önemli bir kazanç kapısını kaybetmelerine yol açacağı için, uygulama birden bire ortadan kaldırıldı. Soteria Projesi hakkında 37 adet bilimsel makale yazılmış olmasına karşın, gerçekler psikiyatri camiası tarafından yok sayılmaya çalışılıyor. Öyle ki, 1998 yılında yazılmış iki "review" makalesinde – bir bilimsel disiplinde dönemsel olarak (sözgelimi 10 veya 20 yıllık dönemde) neler yapılmış olduğunun kapsamlı değerlendirmesini sunan makalelere "review" makalesi deniyor–, Soteria Projesi'nden tek satır söz edilmiyor ve bu projeye ilgili yayımlanmış 37 makaleye tek bir atıf yapılmıyor. Soteria Projesi artık Amerika'da uygulanmıyor, ama Avrupa'da, İskandinav ülkelerinde, İsviçre ve Almanya'da uygulamaları var. Bu projenin isim babası ve ilk uygulayıcısı Loren Mosher, 1998 yılı sonunda Amerikan Psikiyatri Birliği'nden, artık Amerikan Psikofarmakoloji Birliği oldunuz diyerek istifa etmiştir.

Mimarlık üzerine notlar

Binalar yalnızca gereksinmelerimizi karşılamakla kalmazlar, bireysel ve toplumsal kişiliğimizi, kültürümüzü de yansıtır. Mimarlığı, “insanlığın en önde gelen sicil kütüğü”, “granit kitap” olarak niteleyen ve “Görmeyi bilince, bir yüzyılın ruhu ve bir kralın yüz çizgileri, bir kapının tokmağında bile bulunabilir” diyen Victor Hugo, yerden göğe kadar haklıdır.

Prof. Dr. Gürhan Tümer

Zaman içinde geriye doğru yol alındığında, önce alacakaranlık, sonra da karanlık, gitgide artar, gitgide koyulaşır. Bilgiler, önce yavaş yavaş, sonra hızlı hızlı, kesinliğini yitirir, olaylar belirsizleşir. Hiç kuşkusuz, tarih bilimi, arkeoloji bilimi, bu yolculuğumuz sırasında bizlere yardımcı olurlar, önümüzü aydınlatırlar; ama yine hiç kuşkusuz, onların da nefeslerinin kesildiği, ışıklarının söndüğü, en azından sönükleştiği bir çizgi vardır. O çizginin ötesine geçildiğinde, artık varsayımlar, olasılıklar, düşsel yönü ağır basan kuramlar, kurgular, efsaneler, masallar devreye girmeye başlar.

Mimarlığın kadim tarihi

Aynı süreç, mimarlık, mimarlık tarihi söz konusu olduğunda da geçer-

lidir.

Örneğin, bir Arap atasözünde, “İnsan zamandan korkar; ama zaman da Piramitler’den korkar” denilir. Gerçekten de, bu dev taş yapılar, yüzlerce, binlerce yıldır, zamana meydan okuyarak günümüze gelmişlerdir. Ve öyle görünür ki, daha yüzlerce, binlerce yıl, varlıklarını sürdüreceklerdir. Sonra, arkeologlar, titiz kazılarla ortaya çıkardıkları Mezopotamya kentlerini, Çatalhöyük kalıntılarını bilimsel yöntemlerle inceleyerek, önemli bilgiler elde etmektedirler. Daha yakın dönemlerde yapılmış olan yapılar, örneğin, Atina’daki Parthenon Tapınağı, Paris’teki Eiffel Kulesi ile ilgili bilgilerimiz ise, çok daha boldur, çok daha kesindir. Süleymaniye Külliyesi’nin inşaat defterlerini incelediğimizde, bu görkemli binanın yapımında çalışan işçilerin adlarını, ne kadar ücret aldıklarını bile öğrenebiliyoruz.

Ama, insanoğlunun, mağaraları terk ettikten sonra, ilk evini, ilk barınağını, nerede, ne zaman inşa ettiğini, bu evin, bu barınağın nasıl bir yapı olduğunu sordüğümüzde, durum değişiyor. O zaman, yazımın başında belirttiğim konuma düşüyoruz; yani, varsayımlarla, efsanelerle yetinmek zorunda kalıyoruz.

Aşağıda, bunlardan birkaçını özetlemeye çalışacağım.

Bilindiği gibi, tek tanrılı üç büyük dinin yandaşları, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar, Âdem ile Havva’nın, yaratılan ilk insanlar olduklarına, bütün insanların onlardan ürediklerine inanırlar. Başta Tevrat olmak üzere, bu konuyla ilgili kutsal metinlerde, ata-

larımızın yurdu olan Cennet’teki ağaçlara, meyvelere, ırmaklara yer verilir de, Âdem ile Havva’nın, içinde yaşadığı bir evden hiç mi hiç söz edilmez. Kimsenin aklına gelmeyen bu noktayı, Joseph Rykwert, *On Adam’s House in Paradise* (Âdem’in Cennet’teki Evi Üzerine) adlı kitabında ele almış ve Cennet’te, Âdem ile Havva’yı barındıran bir evin bulunması olasılığını ortaya atmıştır. Böyle bir savı kanıtlamaya kalkışmak çılgınlık olur ama, eğer varsa, o evin, mimarlık tarihinin ilk binası olduğunu söyleyebiliriz.

Bir başka açıklama, İ.Ö. I. yüzyılda yaşamış olan Romalı mühendis ve mimar Vitruvius’un, *Mimarlık Üzerine On Kitap* adıyla da bilinen “De architectura”sında karşımıza çıkar. Vitruvius, o yapıtında şöyle der: “[İnsanlar], önceleri, ufak dallarla tutturulmuş çatallı kazıklar dikerek, üstlerini çamurla örttüler. Diğerleri, kurumuş [...] çamurlardan duvarlar örerek, yağmur ve sıcaktan korunmak için, bunları kamış ve yapraklarla kapladılar. Bu tür çatıların kışta fırtına ve yağmura dayanmadığını görünce, tepeleri çamurla sıvanmış, yağmur sularını akıtacak, meyilli ve ileriye doğru çıkıntılı çatılar yaptılar.”

Bu açıklamanın çok da gerçek dışı olduğu söylenemez. Vitruvius, “Yabancı kabilelerin benzer malzemelerle günümüzde bile inşa ettikleri yapıları bakarak, konutların yukarıda yazdığım şekilde oluştuğunu, kendimiz de görebiliriz” diyerek, savının geçerli olduğunu ileri sürer ama, aynı metinde, insanların, sığınaklarını, “kırlangıç yuvalarının yapılışını taklit ederek, ince dallarla, çamur-

dan" yaptıklarını söyleyerek, birden-bire, masalsı, şiirsel bir hava yaratır.

Yeryüzünde mimarlık, elbette ki, görkemli konser salonlarıyla ya da büyük açıklıklı hipermarket binalarıyla değil, ilkel sığınaklarla, derme çatma kulübelerle, çardaklarla başladı. Dolayısıyla, o yapıların mimarisini ortaya koymak, mimarlığın kadim tarihine ışık tutmak demektir.

Bu ışığı tutanlar arasında, Rykwert'ten, Vitruvius'dan sonra, 1753 yılında, *Essais sur l'architecture* (Mimarlık Üzerine Denemeler) adlı bir kitap yazmış olan Rahip Marc – Antoine Laugier'yi ve ünlü Fransız mimar Eugène – Emmanuel Viollet – le- Duc'u de anmamak haksızlık olur. Bu ikisinin ötekilerden farkı, insanoğlunun inşa ettiğini ileri sürdükleri "ilk evi", "ilk kulübeyi", "ilk çardağı", yalnızca sözcüklerle tanımlamakla yetinmeyip, çizime de dökmüş olmalıdır. İki çizimin birbirinden hayli farklı olması, onların, Laugier'nin ve Viollet – le- Duc'ün düşlerinin ürünleri olduklarını gösteriyor.

Ama o düşleri boşlayamayız, çünkü elimizde daha iyisi yok; çünkü Mısır Piramitleri, taştan yapılmış oldukları için, bugüne kadar gelebilmişlerdir ama, ağaç dalları, onları tutturamayan çamurlar, zaman içindeki o uzun yolculuğa dayanamamışlardır.

Değişen ve değişmeyen mimarlık

Elea Okulu'nun kurucusu Yunanlı filozof Parmenides *Peri Physeos* (Doğa Üzerine) adlı manzum yapıtında, varlığın bir bütün, farklılıkların ise bir yanılsama olduğunu ileri sürer. Bir başka deyişle, Parmenides'e göre, gerçekte, bu dünyada, değişim diye bir şey yoktur.

Eleali filozofun bu savını bütünüyle kabullenmek zor. Ama, doğada, Pi Sayısı, Avogadro Sayısı, ışığın hızı gibi, hiçbir koşulda asla değişmeyen birtakım sâbit sayıların; toplumsal yaşamda da, yüzlerce, binlerce yıldır sürüp giden birtakım değerlerin ve sorunların bulunduğu; insanların, kimi konulardaki değişikliklere çok büyük direnç gösterdikleri de unutulmamalıdır.

Örneğin, mimarlık alanında, kerpiçin, yapı malzemesi olarak, 5-6 bin yıldır, ta Babil'den, Babil Kulesi'nin

yapımından beri kullanıldığını, 21. yüzyılda bile, Anadolu'da, kimi insanların kerpiç evlerde oturduklarını; toplumumuzun bir bölümünün, cami mimarisinde, kubbeden bir türlü vazgeçemediğini, değişime karşı duran bu tutucu kafaların, çağdaş Ankara'nın ortasına, sanki 500 yıl önce yapılmış gibi duran bir Osmanlı camii oturttuklarını biliyoruz.

Bir başka Yunan filozofu, Efesli Herakleitos ise, Parmenides'in tam tersine, doğada değişimin esas olduğunu, her şeyin değiştiğini savunmuş; bu görüşünü, o ünlü "Aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz" özdeyişiyle ortaya koymuştur.

Burada derin bir felsefi tartışmaya girmemiz elbette ki söz konusu değil. Ama, Herakleitos'un yolunun daha doğru olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi yine mimarlığa dönelim.

Mimarlığın, özünü oluşturan, bu nedenle de, zaman içinde değişmeyen, böylece, Parmenides'i haklı çıkaran birtakım özellikleri, hiç kuşkusuz var. Örneğin, Vitruvius'un, bundan 2000 yıl önce, "kullanışlılık", "sağlamlık", "güzellik" sözcükleriyle dile getirdiği 3 ilkeyi, 3 ölçütü, bir mimari yapıtı değerlendirmek için, bugün de kullanıyoruz. Bir binanın, bir mimari mekânın, sağlam, kullanışlı olmasını, dün olduğu gibi, bugün de istiyoruz. Bir mimari yapıtın güzel olmasını, dün olduğu gibi bugün de bekliyoruz. Ne var ki, sağlamlık, kullanışlılık kavramlarının değilse de, güzellik kavramının içeriği, o günden bugüne birtakım değişikliklere uğradı.

Evet, mimarlık, zaman içinde hem değişiyor, hem de değişmiyor. Tervat'a göre, insanlar bundan yüzyıllar önce, Babil Kulesi'ni yüksek mi yüksek yaparak, göklere erişmek istemişlerdi. Bugün de, o insanlara hem benzeyen hem de benzemeyen başka birtakım insanlar, gökdelenler yapıyorlar. Henüz daha hiçbir gökdelen gökleri delememi ama, Arjantinli mimar Cesar Pelli'nin, Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da diktiği *Petronias Towers* adı verilen kulelerin yüksekliği 450 metreyi buluyor, yani yarım kilometreye yaklaşıyor. Oysa, onlardan yaklaşık 100 yıl kadar önce inşa edilmiş olan ve

New York'taki Empire State Building'in yapılışına kadar, 40 yılı aşkın bir süre boyunca, dünyanın en yüksek yapısı olma rekorunu elinde tutan Eiffel Kulesi, yalnızca 300 metredir.

Kocatepe Camii, Sinan camilerine çok benziyor. Ona bakan biri, sanki 16. yüzyıldan bu yana, köprülerin altından suların hiç akmadığını, 400-500 yıldır, mimarlığın yerinde saydığını, mimarlık alanında hiçbir şeyin değişmediğini sanır. Oysa hiç de öyle değildir. Eğer, yaşamı boyunca kubbelerle boğuşmuş olan Koca Sinan, mezarından kalkıp da, karşısında Eiffel'in çelik kulesini görseydi ve o kulenin bir mimari yapıtı olarak kabul edildiğini öğrenseydi, herhalde, ya şaşkınlıktan küçük dilini yutardı ya da, "Dünya, mimarlık ne hallere düşmüş" diye yakınarak, tekrar mezarına girerdi. Klasik Yunan Mimarisi'nin başyapıtı olan, ağırbaşlı, soylu, dingin Parthenon'u, Cop Himmelblau'nun dingildek Groningen Sanat Müzesi'yle ya da Daniel Libeskind'in hırçın Yahudi Müzesi'yle karşılaştırdığımızda da aynı duyguların egemenliği altına giriyoruz.

Peki, bundan sonra neler olacak mimarlık dünyasında? 100 yıl, 200 yıl sonrasının mimarlarının tasarlayacakları, inşa edecekleri binalar nasıl olacak? Hangi yapı bizi, Eiffel Kulesi'nin Sinan'ı şaşırttığı gibi ve o kadar şaşırtacak?

Doğrusu ya, 30 yıllık mimarım, 30 yıllık mimarlık hocasıyım, ama bu soruların yanıtlarını bilmiyorum. Hele 100 yılı, 200 yılı, 500'e, 1000'e çıkarırsanız, hiçbir şey söyleyemem.

Yok, hayır, sözümü geri alıyorum. Bir şeyler söyleyebilirim, çünkü birtakım ütopyalar kurabilirim. Ütopik konuşmak sözkonusuysa, İ.S. 3000'lerdeki mimarlık üzerine bile ahkâm kesebilirim. Ama bunun için, çok çalışmam gerek.

Mimarlık şakaya gelmez

Tarlada, bir ağacın gölgesinde ya da yerden binlerce metre yüksekte, bir uçağın koltuğunda doğum yapan kadınlar elbette ki var. Ama bunların sayısı son derece az. Çoğumuz, bir doğumhanede ya da bir evin bir oda-

sında, yani bir binanın içinde dünyaya geliyoruz. İstenmeyen bebekler, bir cami kapısına, yani yine bir binanın önüne bırakılıyorlar.

Binalarla ilişkilerimiz bu kadarla kalmıyor, daha sonraları da sürüyor.

“Okula gitmek” demek, bir binada eğitim görmek demek. Bu bina, bir kreş olabildiği gibi, bir fakülte de olabiliyor.

Milli Eğitim Bakanlığı, tıpkı Ulaştırma Bakanlığı gibi, sokakta çalışmıyor, işini yapabilmek için, çok katlı binalara gereksinim duyuyor.

Arabalar, kumaşlar, ayakkabılar, ekmekler, bilgisayarlar, uçaklar, deniz kıyılarındaki kumsallarda değil, yanları ve üstleri kapalı atölyelerde, fabrikalarda üretiliyor.

Güneşin, yağmurun, karın, soğukun olmadığı zamanlarda, ilkbahar aylarında, yaz gecelerinde, Beethoven’ın 9. Senfonisi’ni, doğada, otların üzerine uzanarak, yıldızları seyrederek dinleyebilirsiniz. Ama bu, akustik sorunları en ileri tekniklerle çözümlenmiş, görkemli bir konser salonuna asla gereksinme duyulmadığı anlamına gelmez.

Ölüm, ne zaman, nerede gelirse gelsin, ölümdür, kötüdür, üzücüdür. Ama yine de, doğru dürüst bir binanın içinde ölmenin, sokak ortasında ölmekten biraz daha iyi olduğunu, belki, çok emin değilim, belki ileri sürebiliriz.

Kaldı ki, sokak demek, aynı zamanda bina demektir, çünkü sokak, iki yanında binalar bulunan bir yoldur. Meydan da öyle. Bir köy meydanı, o köyün derme çatma kahvesinin, derme çatma muhtarlık binasının önüdür. Bir kent meydanı, eğer Anadolu’daysanız, hükümet konağıyla, belediye sarayıyla; yok, Ortaçağ Avrupası’ndaysanız, kocaman bir katedralle tanımlanan bir mekândır.

Özetle, eğer ıssız dağ başlarında, uçsuz bucaksız kum çöllerinde ya da okyanusların ortasında, küçücük bir salın üzerinde değil de, kalabalık bir metropolde, orta büyüklükte bir kentte, kendi hâlinde bir kasabada, küçük bir köyde, hattâ minik bir mezradaysak, binaların içinde ya da arasındayız, yani mimarlığın göbeğindeyiz, mimarlıkla kuşatılmışız

demektir.

O binalar, evler, saraylar, okullar, konser sâlonları, müzeler, alışveriş merkezleri, yönetim binaları ve daha niceleri, yalnızca nesnel birtakım gereksinimlerimizi karşılamakla kalmazlar, aynı zamanda, bireysel ve toplumsal kişiliğimizi, kültürümüzü de yansıtır. Hele yazılı belgeler bırakmamış olan çok eski uygarlıklardan kalan binalar, kentler, altın değerindedir, çünkü onları inceleyerek, o uygarlıklar hakkında zengin bilgiler elde ederiz. Bu nedenle, mimarlığı, “insanlığın en önde gelen sivil kütüğü”, “granit kitap” olarak niyeleyen ve “Görmeyi bilince, bir yüzyılın ruhu ve bir kralın yüz çizgileri, bir kapının tokmağında bile bulunabilir” diyen Victor Hugo, yerden göğe kadar haklıdır.

Bir hocamız, ev yapan bir mimarın, orada yaşayacak insanlar için, taştan, betondan bir giysi diktğini, eğer o giysi, o insanların üzerine tam olarak oturmazsa, dar ya da bol gelirse, onları mutsuz edeceğini söylerdi. Aynı hocaya göre, bir mimar, uygunsuz bir ev inşa ederek, mutlu bir çiftin boşanmasına neden olabilecek korkunç bir güce sahiptir. Bu sav, birbirlerini çok sevenler için belki geçerli değildir, çünkü “iki gönül bir olunca samanlık seyrân olur” ama, genelde, büsbütün de yanlış değildir.

Benzer şeyler, daha başka binalar ve mekânlar, siteler, kentler için de söylenebilir.

Şu sözler, Ahmet Hâşim’indir: “Mimari eserler fazla çirkinliğe, fazla garabete gelmez. Gülünç bir resme bakmamak, fena bir şiiri veya âhenksiz bir musikiyi dinlememek suretiyle, bunların zararlı tesirlerinden ruhumuzu koruyabiliriz; fakat fena mimarın etkisinden sakınmak kolay bir iş değildir. Âciz bir muhayyile, fakir bir ruh, yol ortasına dikilmiş taştan koca bir şekil hâlini alınca, bütün bir şehrin sıhhatini, nesillerce bozmak kudretinde bir tehlike olur.”

Durum böyleyken, çoğumuz, aydınlarımızın bile çoğu, edebiyatla, resimle, tiyatroyla, müzikle yakından ilgilenenler bile, bilmem yanıltıyor muyum, yeterli bir mimarlık kültürüne sahip değiller. Batı’daki gazeteler, dergiler, sayfalarında, öteki sanatların yanı sıra, mimarlığa da yer ayırırlar. Bizde öyle değil. Ülkemizde mimarlık medyaya, genellikle yalnızca olumsuz yönleriyle, imar kurallarına aykırı olarak yapılan yapılarla ya da korunamayan eski binaların sorunlarıyla yansıyor.

Oysa, mimarlığın daha başka boyutları da vardır. Mimarlık güzeldir. Mimarlık önemlidir. Mimarlık şakaya gelmez.

İndirgenmiş uranyum konusu Irak sorununu gölgeliyor

1991'den günümüze kadar Iraklı doktorlar özellikle Basra'nın batısındaki tarım alanları çevresinde ve tank savaşlarının yoğun olarak yaşandığı Güney Irak'ta kanser vakaları ile sakat bebek doğumlarının aşırı miktarda arttığını ve bunun nedeninin indirgenmiş uranyum ile üretilmiş mermilerden kalan radyasyon kirlenmesi olduğunu belirttiler.

Duncan Graham – Rowe

(Çev. Dr. M. Kürşat Yıldız)

Irak'ta nereye gitseniz harabe haline gelmiş tank ve araç kalıntıları görürsünüz. Şehirler bina yıkıntıları ile dolu. Bu bina ve araçların çoğu indirgenmiş uranyum içeren mermiler ile vuruldu. ABD ve İngiliz askeri yetkilileri indirgenmiş uranyum ile üretilen cephanenin çevre ve insan sağlığı açısından hiçbir olumsuz etkisi olmadığını iddia ediyor. Diğer yandan, birçok bilim insanı ve Irak halkı bu iddiaları inandırıcı bulmuyor.

BM Çevre Programı (BMÇP) yöneticileri, en kısa zamanda Irak'a bir heyet göndererek indirgenmiş uranyumun (İU) etkilerini araştıracağını açıkladı. Irak halkının İU konu-

Bu yazı NewScientist.com/hot-topics/du/article.jsp?id=sitesinden alınmıştır.

sundaki endişeleri artık BMÇP gündemine girdi. Iraklılar, İU'nun henüz tam olarak anlayamadıkları etkilerinin yaygın olarak görüldüğünü savunuyor.

İU hem radyoaktif hem de zehirleyici etkiler taşıyor. Geçmişte yapılan İU araştırmalarında bu etkilerin çevre açısından ciddi bir tehdit oluşturmadığı sonucuna varılmıştı. Ancak, bazı araştırmacılar zehirli ve radyoaktif etkilerin birlikte değerlendirilmesi durumunda ciddi sonuçlar çıktığını ileri sürüyor. ABD'nin Maryland Eyaleti'nin Bethesda kentindeki ABD Silahlı Kuvvetleri radyobioloji Araştırmaları Enstitüsü'nden Radyobiolog Alexandra Miller, "Bu iki etkiyi bugüne kadar kimse birlikte değerlendirmedir. Çok tehlikeli sonuçlarla karşılaşabiliriz" dedi.

Bayan Miller bu endişeleri dile getiren tek uzman değil. İrlanda'nın başkenti Dublin'deki Radyasyon ve Çevre Bilimleri Merkezi Başkanı Carmel Mothersill de kimyasal ve radyolojik etkilerin birbirini güçlendirici etki gösterdiğini, bu görüşün taraftarlarının giderek arttığını belirterek, "Bu konuyu araştıranlar şimdiye kadar etkilerin birleşik sonucunu araştırmadılar ve pisliği halının altına toplayarak ortalığı temiz gösterdiler" dedi.

Uranyumu zenginleştirme işleminin bir yan ürünü olan indirgenmiş uranyum kimyasal olarak doğal uranyum ile aynı özellikleri taşıyor. Uranyum 235 izotopunun büyük bölümünün ayrıştırılmasından sonra bölünmesi olanaksız 238 izotopu kalıyor. 238 izotopu çok sert olduğundan zırh delici cephane olarak tank-savar mermilerinin ucuna yerleştiriliyor. Ayrıca, hedefe çarptığında yasılaşan ya da mantar biçiminde genleşen diğer ağır metallerden farklı olarak indirgenmiş uranyum hedefine çarptığı sırada "kendi kendisini keskinleştiriyor" ve mermideki cephaneyi patlatıcı özellik taşıyor.

700 ton indirgenmiş uranyum kullanıldı

1991 Körfez Savaşı sırasında İngiliz ve Amerikan orduları Irak tanklarına karşı tahmini olarak 350 ton indirgenmiş uranyum kullandılar. Bu miktarın son Körfez Savaşı'nda da kullanıldığı tahmin ediliyor. 1991'den günümüze kadar, Iraklı doktorlar, özellikle Basra'nın batısındaki tarım alanları çevresinde ve tank savaşlarının yoğun olarak yaşandığı güney Irak'ta kanser vakaları ile sakat bebek doğumlarının aşırı miktarda arttığını ve bunun nedeninin indirgenmiş uranyum ile üretilmiş mermilerden kalan radyasyon kirlenmesi olduğunu belirttiler.

Pentagon ile ABD Savunma Bakanlığı sözcüleri ısrarla bu iddiaların henüz kanıtlanmadığını ileri sürüyor. Irak yönetimi Dünya Sağlık Örgü-

tü'nün bağımsız bir değerlendirme çalışması yapmasına izin vermedi. ABD ve İngiltere hükümetleri bugünkü bilgilerin İÜ'nün radyoaktivitesinin düşük olduğunu gösterdiğini ve bu tür sağlık sorunlarına neden olamayacağını iddia ediyor.

Kanıtlar ortaya çıkmaya başladı

Ya bu hükümetlerin sözcüleri yanılıyorsa? İÜ her ne kadar doğal uranyumdan yüzde 40 daha düşük radyoaktivite taşıyorsa da, Bn. Miller bu tür cephanenin yoğun kullanımı sonucunda, radyolojik ve zehirleyici özelliklerinin birleşik etkisinin önceden görülemeyecek sonuçlar yaratabileceğini ve sanılandan çok daha yüksek kanserojenik etkileri olabileceğini savunuyor. Miller'in karşı teorisinin her geçen gün daha inanılır kanıtları ortaya çıkıyor.

Uranyumun "genotoksik" bir element olduğu biliniyor. İnsan hücrelerinin DNA'sını kimyasal olarak değiştiriyor ve sadece kendisinin etkilediği koşullarda görülebilen genlerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Uranyumun etkilediği hücrelerde görülen aktivite artışının tümör gelişimine yol açması en korkulan sonuçlar arasında.

İrlandalı uzman Motherstill ise, İÜ'nün kimyasal zehirleyici etkileri iyi bilindiği halde radyolojik etkilerinin hiç araştırılmadığını belirtiyor. Araştırmacılar, düşük radyasyonun insan vücudundaki etkilerini, yüksek radyasyon ile yapılan deneylerden çıkarsama yolu ile belirliyor. Ancak, radyasyon dozu ile vücuttaki etkileri arasında doğru orantılı bir etkileşim bulunmuyor. Düşük dozlu radyasyon, göreceli olarak daha az sayıda hücre öldürüyor. Motherstill, bunun iyi bir bulgu gibi görünse de ölme- yen hücrelerdeki yıkımın da incelenmesi gerektiğini savunuyor.

Düşük radyasyonun hücre içi olumsuz etkileri Miller tarafından gösterildi. İÜ'nün doğrudan görülen ilk etkisinin kültür ortamında incelenen hücrelerde kromozomların parçalanması olduğu yayımlanan bir çalışmada kanıtlandı (Military Medicine, sayı 167, sayfa 120). Parçalanmış kromozomların serbest uçları kendilerini onarıırken olağan dışı birleşim-

ler oluşturuyor. Kırılma ve birleşme yerlerinin tümör hücrelerinde görülen özellikler taşıdığı bu çalışmada gösterildi.

Miller'in kısa süre önce tamamlanan bir başka çalışmasında da, İÜ verilen kültür ortamındaki hücrelerde kimyasal zehirlenme etkilerinin görülmeyeceği koşullarda gen aktivitesinin belirgin biçimde arttığı gösterildi.

İngiltere'de Kraliyet Radyoloji Kurumu geçen yıl yayınlanan İÜ raporunda bu maddeyi içeren cephanenin insan sağlığı üzerindeki etkilerini hesaplarken kimyasal ve radyolojik etkilerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savundu. Raporda, "İnsan hücrelerinin DNA'sı üzerindeki kimyasal etkilere bağlı hasarın alfa parçacıklarının radyasyonu ile güçlenebileceği dikkate alınmalıdır" dendi.

Komşu hücrelerin etkilenmesi

Miller, İÜ konusunda bir sonuca daha dikkat edilmesi gerektiğini savunuyor. Bu etkiye "Komşu Hücre Etkilenmesi" adını veriyor. Radyasyon etkisinin doğrudan tahrip ettiği hücreler ile sınırlı olmadığı bütün bilim çevreleri tarafından kabul ediliyor. Yapılan deneylerde genellikle alfa parçacıklarının tek tek hücreler üzerindeki etkileri inceleniyor. Oysa

radyasyon etkisi altındaki gen değişimi hem doğrudan etkilenen hücrelerde hem de bunlara komşu olan hücrelerde gözleniyor. Yüksek dozda radyasyonun etkilerinin araştırıldığı deneylerde öldürülen hücre miktarı çok yüksek olduğu için komşu hücre etkilenmesine fazla önem verilmiyor. Oysa düşük doz radyasyon kullanılan deneylerde yaratılan yıkımın gerçekçi bir değerlendirilmesi için çevredeki hücrelerde oluşan yıkımın da mutlaka hesaba katılması gerekiyor.

Bazı araştırmacılar da radyasyon etkilerinin kısa süreli değerlendirilmesinin yanıltıcı olacağını savunuyor. Genler üzerindeki tahribat hücre bölünmesi sürdükçe yavaş yavaş ortaya çıktığından gerçek etkilerin uzun süreli araştırmalarda hesaplanabileceği iddia ediliyor.

İÜ'nün kimyasal zehirleyici etkileri daha kolay hesaplanırken gerçek genetik etkilerini önceden değerlendirmenin güç olacağı savunuluyor. Tungsten, nikel ve kobalt gibi ağır metallerin de genotoksik etkileri olduğu biliniyor. Bu metallerin karışımına maruz kalan hücrelerdeki gen aktivitesi artışının, tek tek metallere maruz kalan hücrelerdeki aktivite artışından çok daha fazla olduğu kanıtlandı (Molecular and Cellular Bioc-

İngiltere Kraliyet Kurumu'nun 2002 tarihli İndirgenmiş Uranyum Raporu'nun Sonuçlar Bölümü

Savaş alanlarındaki İÜ etkisine bağlı olarak askerlerin kanserden ölme riski küçük bulunmuştur. Bu riskin normal insanların yaşamındaki riskten daha yüksek olduğunu gösteren kanıtlara rastlanmamıştır. Askerlerin böbreklerinde ya da diğer organlarında İÜ'ya bağlı bozukluklar saptanmamıştır.

- Örneğin, İÜ mermileri ile vurulan araçları temizleme işinde çalışan bazı askerlerde akciğer kanseri gelişme riski ve kısa süreli böbrek yetmezliğine girme olasılığı saptanmıştır.

- İÜ cephanesinin kullanıldığı bölgelerde yaşayan sivil halkta İÜ parçacıklarının havaya karışması ve solunması sonucunda küçük bir kanser gelişme riski olacağı kabul edilmektedir. Ancak, savaş sonrası yıllarda kişilerin ne kadar İÜ soluyacağını tam olarak hesaplamak olanaksızdır. Solunan İÜ'ya bağlı böbrek fonksiyonu bozukluğu görülme riski düşük bulunmuştur.

- İÜ ile kirlenmiş su, toprak ve gıdalardan insan vücuduna İÜ girmesinin çok değişken sonuçları görülebilir. Özellikle İÜ mermilerinin kullanıldığı bölgelerde yaşayan çocuklar için bu sonuçlar önem taşımaktadır.

hemistry, yayınlanacak sayı).

Motherstill ve Miller yaptıkları çeşitli yayınlarda güvenli radyasyon hesaplamalarında doğrudan radyasyona maruz kalan hücrelerin esas alınmasını hatalı bulduklarını, çevre hücrelerdeki etkilerin de hesaba katılması gerektiğini ve gerçek radyasyon hasarının hücre nesilleri esas alınarak hesaplanabileceğini ısrarla savunuyorlar.

İngiltere Ulusal Radyolojik Kurumu'ndan Michael Clark, "Radyasyon riski değerlendirilirken hiç bir şey kesin görülmemelidir" diyor.

Askeri gözlemciler bu eleştirilerin, en azından sivil halk için sadece teorik anlamı olduğunu düşünüyor. Pentagon'un yorumunda, İU cephanesinin sadece savaş sırasında, mermi hedefe çarptığı anda ateş alıp patlayınca bir uranyum oksit bulutu oluşturarak sağlık açısından önem kazandığı belirtildi. Savaş alanındaki askerlerin bu bulutu soluma olasılığı bulunuyor. Açıklamada, uranyum oksit parçacıklarının ağır olmaları nedeniyle hemen çöktüğü ve askerlerin sağlığına olan etkisinin bu yüzden çok hafif olduğu belirtildi. ABD Askeri Sağlık İdaresi yöneticisi Michael Kilpatrick, "En küçük uranyum parçacıkları bile çok ağır olduğundan kısa sürede çöker ve toprak yüzeyinde kalır" dedi.

BMÇP'nin, 1990'larda eski Yugoslavya'daki çatışmalarda kullanılan İU cephanesinin artıklarının yol açtığı sağlık sorunları hakkındaki son raporunu okuyunca, Pentagon'un yorumlarına daha kuşkucu bakmak gerektiği anlaşıyor. Eski Yugoslavya'nın Bosna Bölgesi'nde 1990'larda sadece 11 ton İU cephanesi kullanılmıştı. Geçtiğimiz ay, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, Dünya Sağlık Örgütü ve NATO ile işbirliği içinde çalışan BMÇP uzmanları Bosna'nın birçok bölgesinde hala İU artıklarının etkili olduğunu saptadı.

BMÇP sözcüleri, İU artıklarının yeryüzünde yıllarca hareket edebildiği ve yerel su kaynaklarını kirlettiği yolundaki iddiaların daha araştırılması gerektiğini belirttiler. Uzmanlar, İU içeren toz bulutlarının nadir olarak havalandığını ve yöredeki in-

sanlar tarafından solunabildiğini de açıkladı. İngiltere Kraliyet Radyasyon Kurumu ise, İU kirlenmesi görülen bölgelerde özellikle küçük çocuklar açısından ciddi bir sağlık sorunu oluşabileceğini, öncelikli olarak çevreyi temizlemek gerektiğini belirtti. İngilizler, kirlenme bölgelerinde çevreden örnekler alınmasını zorunlu görüyor (bkz. İngiliz Kraliyet Kurumu İU Raporları, 2002).

BMÇP, yukarıda açıklanan bulgular nedeniyle son Irak savaşında kullanılan İU cephanesinin etkilerini araştırma kararı aldı. Eski Yugoslavya'da kullanılan İU cephanesinin gerçek sonuçları ancak savaştan 7 yıl sonra gerçek anlamda değerlendirilebilmişti. BMÇP sözcüleri, Irak'ta günümüzde yapılacak araştırmalarda esas olarak 1991 savaşında kullanılan İU'nun sonuçlarını ortaya çıkarılacağını savunuyorlar.

Eski askerlerde görülen sorunlar

İU cephanesinin savaş alanındaki askerler için bile tehlike yaratmadığını ileri süren yetkilileri yalanlayan bulgular artıyor. 1991 Körfez savaşında 100 kadar ittifak askeri "dost ateşi" sonucunda İU mermilerine hedef oldular. Askerlerin büyük bir bölümü uranyum oksit tozu soludu ve bir bölümünde de şarapnel yaralanmaları oldu. Amerikalı ve İngiliz yetkililer bu askerlerin hiçbirinde İU'nun öne sürülen uzun erimli zararlı etkilerinin gözlemlenmediğini açıkladılar.

Oysa, Almanya'daki Bremen Kuruyucu Tıp Araştırmaları, Toplumsal Tıp ve Epidemiyoloji Enstitüsü'ndeki araştırmacılar eski askerlerde her şeyin yolunda gitmediğini kanıtladılar. Araştırma grubunun kısa süre önce sonuçları yayımlanan bir çalışmasında İU'ya maruz kalan eski askerlerden 16'sından alınan kan örneklerindeki bir dizi kromozomda kırılan DNA dizilerinin yanlış biçimde onarıldığı gösterildi. Eski as-

kerlerdeki DNA anormallikleri, 40 sağlıklı gönüllüden oluşan kontrol grubuna göre beş kat daha fazla bulundu (Radyasyondan Korunma Dozimetrisi, sayı 103, sayfa 211). Araştırma grubundan Heike Schröder, "Kromozom bozukluklarındaki artış, kanser olgularında artış anlamına gelir" dedi. Araştırmacılar, kromozom bozulmalarını askerlerin savaş alanında soluduğu uranyum oksit parçacıkları ile açıklıyor.

Alınması zor bir karar

İU kullanımını suçlu ilan etmek yetkililer için oldukça zor bir karar almayı gerektiriyor. Bağımsız araştırmacılar Irak halkında görülen kanser olgularında belirgin bir artış olduğunu belirtiyor. Amerikalı ve İngiliz yetkililer, Irak yönetiminin geçmişte kendi halkına karşı kimyasal silah kullandığını ve bugünkü kanser artışının hangi dönemde kullanılan silahlara bağlı olduğunu gerçekçi biçimde saptamayı olanaksız görüyorlar. İngiltere'de Oxford yakınlarındaki Harwell'de bulunan Radyasyon ve Genom Kararlılığı Ünitesi Tıbbi Araştırmalar Konseyi'nin Başkanı Dudley Goodhead, "İndirgenmiş Uranyum konusunda daha çok çalışma yapılması gerekiyor" dedi.

Miller, "İU kirlenmesinin hiçbir tehlikesi olmadığı da kanıtlanabilir, ancak İU'nun insan sağlığı üzerindeki etkileri konulu araştırmalar henüz çok yeni ve gerçek sonuçlar uzun bir dönemin sonunda alınacak. Birkaç yıl öncesine kadar bu konuda kimse'nin oluşmuş yargısı yoktu." dedi. Irak'ta savaş bulutları dağıldıktan sonra İU'nun gerçek sonuçlarının ortaya çıkacağı anlaşıyor.

Ölümünün 177. yılında Ludwig van Beethoven

Ulusal kurtuluşun müziği

Devrimci demokrat Beethoven'ın ulusal bağımsızlık yanlısı olması, dünya görüşü gereği idi. İşgalci Fransızlara küfürler yağdırmakta olan Beethoven, Napoléon'a ikinci büyük cevabını Egmont ile verecektir. Napoléon'a karşı ayağa kalkan ulusal duyguların, bağımsızlık ve özgürlük ateşinin notalarda dile gelmesidir Egmont.

Arda Odabaşı

Ludwig van Beethoven 1827 yılının 26 Mart'ı 27 Mart'a bağlayan gecesi hayata gözlerini yumdu. Öldüğünde arkasında değişik türde pek çok eser, etkileyici bir sanatçı duruşu ve açık bir ideolojik/politik tavır bıraktı.

Bu büyük devrimci sanatçıyı, ölümünün 177. yılında, onun ulusal kurtuluş ve bağımsızlık konusundaki çizgisi ve bu çizginin eserlerine yansımaları bağlamında analiz etmek istedik.

Devrimci bir vatansever

Beethoven'ın politik, ideolojik ve bunlara bağlı olarak müzikal duruşunu en özlü şekilde Romain Rolland dile getirmiştir. Beethoven, Fransız Devrimi'nin çocuğuydu. "Bu ihtilâl Beethoven'ın kalbini fethetmişti" ve "Bu, hakikî manada ihtilâlciler olan ilk müzikti..."(1) Gerçekten de Beethoven Aydınlanma Çağı'nın ve Fransız Devrimi'nin fikirlerini benimsemişti. Müziğinin toplumsal kaynağı da buydu: Finkelstein'in belirttiği gibi, Fransız Devrimi'nin fikirlerinin müzikteki en büyük anlatımı, Beethoven'da bulunur(2).

Beethoven'ın ideolojik/politik duruşunu açıklamak için doğal olarak ve sık sık onun Napoléon'a karşı tutumu ele alınmıştır. Ulusal bağımsızlık konusundaki çizgisini anlamak için de bu noktadan hareket etmek gerekir. Beethoven söz konusu olunca, Napoléon bir mihenk taşıdır denebilir.

Napoléon 1800'lerin başlarına kadar devrimin simgesi, devrimci demokratik değerleri benimsemiş pek çok kimsenin umuduy-

du. Avrupa'daki politik gelişmeleri yakından takip eden cumhuriyetçi Beethoven de dönemin pek çok aydını gibi Napoléon'a hayrandı. Napoléon onun gözündeki Fransız Devrimi'nin varisi ve ideallerini sürdüren kişi; despotluğu, monarşiyi ve feodalizmi yıkacak bir kahramandı. Napoléon Temmuz 1801'de Papa ile anlaşmaya varınca Beethoven hayal kırıklığına uğradı ve kafasında kuşku belirdi. "Yepyeni bir Hristiyanlık çağına şafağının sökmekte"(3) olmasından kaygı duydu fakat ona değer vermeyi yine de sürdürdü.

1803 yılının ikinci yarısında (Mayıs-Kasım veya Haziran-Ekim ayları arasında) bestelediği ve başta "Bonaparte" başlığını verdiği 3. senfonisini (Op. 55 Mi bemol Majör) bes-

telemesinde Napoléon'a hayranlığı önemli bir etkeni. Devrim yanlısı ve cumhuriyetçi düşüncelerini, Avusturya orduları bu düşünceler tarafından bozgunan bozguna uğrattırırken açığa vurması büyük bir cesaretti.

3. Senfoni'nin hikayesi çok yazılıp çizilmiştir. Kısaca yineleyelim... Napoléon Mayıs 1804'te kendini imparator ilan ettirdi. Haber Viyana'ya birkaç gün içinde ulaştı. Beethoven'ın öğrencisi Ferdinand Ries'in aktardığına (ve olaya şahit olan Kont Moritz Lichnowsky'nin, doğruladığına) göre Beethoven'e haberi Ries getirdi. Beethoven hayal kırıklığına uğradı ve çok öfkelenildi. Napoléon artık mutlak bir hükümdar olmuştu. Yine Ries'in aktardığına göre Beethoven, "Artık o da tüm insan haklarını çiğneyecek, yalnızca kendi tutkularının peşinden gidecek. Kendini herkesin üstünde görecektir, o da bir zorbanın teki olup çıkacak"(4) diye bağırdı. Eserin başlığını "Kahramanlık (Eroica) Senfonisi" olarak değiştirdi. Senfoninin 1806 tarihli ilk baskısı "Kahramanlık Senfonisi...büyük bir adamın anısına hürmeten"(5) başlığını taşıyor.

Beethoven bu tutumuyla cumhuriyetçi fikirlerini açıkça ortaya koymuş oluyordu. O dönemde hayal kırıklığına uğramış bazı aydınlar gibi fikirlerinden dönmeydi. Zaten Napoléon'un yaşam öyküsünü konu almayan bu senfoni, artık Napoléon'a değil, demokratik devrim yolunda çarpışacak tüm kahramanlara adanmış oluyordu.

Beethoven'ın Christian Horneman tarafından 1802 yılında fildişi madalyon üzerine yapılmış minyatürü.

Ama Beethoven'in Napoléon'a olan hayranlığının yıkılışı sadece bu olayla açıklanamaz; bir başka önemli etken, "Napoléon Savaşları" ve Napoléon'un dış politikasıdır. Gerçekten de Napoléon hükümrancılığının sonuna yaklaştıkça, Fransız ordularının zaferleri de gitgide daha fazla sömürücü işgal karakteri kazanıyordu. Beethoven sonraki yıllarda sık sık işgalcilere karşı olan nefretini dile getirmiştir. Schindler, onun cumhuriyet ve özgürlük yanında bağımsızlık yanlısı olduğunu da belirtir(6). Rolland'a göre ise "Hürriyet ve istiklâl mücadelesi için yanıp tutuşuyordu"(7). Kuşkusuz, devrimci demokrat Beethoven'un ulusal bağımsızlık yanlısı olması, dünya görüşü gereği idi.

İşgalciye ve feodal beye reddiye

Devrimci Fransa ile içinde Avusturya'nın da yer aldığı Avrupa monarşileri arasındaki savaş, Beethoven'in Viyana'ya yerleştiği yıl, yani 1792'de başlamıştı. Bu savaş, kısa kesintiler hariç, 1815 yılına kadar neredeyse aralıksız sürecektir. "Devrim Savaşları", Napoléon'un 1799'da I. Konsül olmasıyla birlikte "Napoléon Savaşları"na dönüştü. Avusturya tüm bu süreç boyunca, Fransa karşıtı koalisyonun önde gelen üyelerinden biri oldu.

İngiltere, Rusya ve Avusturya'nın oluşturduğu Fransa karşıtı "Üçüncü Koalisyon"un kuruluşu Nisan 1805'te tamamlanmıştı. Böylece, Fransa ile Avusturya tekrar savaşa başlamış oldular. 19 Ekim 1805'te Ulm'da Avusturyalıları büyük bir yenilgiye uğratan Napoléon, 13 Kasım 1805'te Viyana'ya girdi.

İşgalden bir hafta sonra, 20 Kasım'da Beethoven'in ilk ve tek operası ilk kez sahnelenecektir. Beethoven'in daha sonra yaptığı değişiklik sonucu bugün daha çok "Fidelio" (Op. 72) diye bilinen "Leonore". Leonore'un prömiyeri çok olumsuz koşullar içinde gerçekleşti. İşgal koşullarında salonda az insan vardı. Seyircilerin çoğu, eseri izlemeye gelen Fransız subaylarıydı. Beethoven'in çok az sayıda arkadaşı operayı dinleme riskine girebilmişti. Leonore 21 ve 22 Kasım günlerinde de oynan-

1805'te Viyana yakınlarında Fransızlar ve Avusturyalılar arasındaki çatışma.

dıktan sonra sahneden kaldırıldı.

Beethoven'in zamanında artık sanatçının toplumsal konumu değişmişti. Gelişmekte olan kapitalist pazar ortaçağın uşak konumundaki müzisyen zanaatçısını, yurttaş sanatçıya dönüştürmüştü. Beethoven'in Mozart'ın kullanmak zorunda kaldığı koruyucu "komik" maskesine ihtiyacı yoktu. Bir özgürleşme etkeni olarak yeni kapitalist piyasa, Mozart'a veya Haydn'a destek olamayacak kadar zayıftı. Beethoven'inse soluduğu hava daha özgürdü ve dolayısıyla anlatımı da açık ve dolaysızdı. Beethoven eserlerini aristokrasinin beğenisine göre şekillendirmedigi gibi, onların istediği şekilde de hareket etmedi. Beethoven'in başta gelen hamilerinden ve arkadaşlarından Prens Karl Lichnowsky (1756-1814) ise feodal ayrıcalıklarından kolay kolay vazgeçmek niyetinde değildi. Bu noktada aralarında zaten bazı sorunlar yaşanmıştı. Son bir olay zaten incelenmiş olan ipleri kopardı.

Beethoven 1806 yılının Ağustos ayı sonlarında Lichnowsky'nin Silezya'daki malikanesine gitti ve bir süre orada kaldı. Ekim ayı sonlarında Lichnowsky'nin, konuk etmekte olduğu bir grup Fransız subayı için Beethoven'in piyano çalması konusundaki zorlayıcı ısrarı Beethoven'i çok öfkeliendirdi ve Ignaz Xaver Seyfried'in anlattığına göre(8) Beethoven, kınadığı bu uşak hizmetini

yerine getirmeyi reddetti. Bunun üzerine aralarında büyük bir tartışma başladı. Ries'in anlattığına göre Kont Oppersdorff kendini, Beethoven'in kendini kapattığı odanın kapısını kırıp içeri girmiş olan Lichnowsky ile bir sandalye kapmış olup bunu Lichnowsky'nin kafasında paralamaya hazırlanan Beethoven'in arasına attı. Beethoven öfkeyle malikaneyi terketti, Viyana'ya döndü ve rivayete göre hamisinin büstünü yere çaldı. Gerçi Beethoven ile Lichnowsky bir yıl içinde barıştılar. Fakat aralarındaki ilişki tamamen değişmiş, yeniden yapılanmıştı. Prens Beethoven'e bir daha bir prens gibi davranmadı. Beethoven'in karşısında gökten yere inmek zorunda kalmıştı.

Bir iddiaya göre Beethoven Lichnowsky'ye şu pasajı da içeren bir mektup yazdı: "Prens, sen neysen, doğustandır; ben neysem; kendi çabalarım sayesinde. Binlerce prens vardır ve daha binlercesi olacak; [ama A.O.] sadece tek bir Beethoven var!"(9) Böyle bir mektup hiç yazılmamış olsa da, eğer Beethoven yazsaydı herhalde böyle yazardı.

Bir anekdot ve bir mektup, Beethoven'in Fransız subaylara çalmada gösterdiği isteksizliğe neden olan duygu ve düşüncelerini ortaya koyar.

Napoléon İngiltere ve Rusya ile birlikte "Dördüncü Koalisyon"u oluşturan Prusya'yı 14 Ekim 1806'da Jena'da ağır bir yenilgiye

uğratmış ve Berlin'e girmişti. Alois Fuchs'un aktardığına göre Jena Muharebesi'nden sonra Beethoven arkadaşı Krumpholz ile karşılaştığında "haberler nasıl?" diye sorar. Krumpholz "büyük kahraman Napoléon'un Prusyalılara karşı yeni bir kesin zafer" kazandığı söyler. Beethoven çok sinirlenir ve şöyle cevap verir: "Yazık ki müzik sanatından anladığım kadar savaş sanatından anlamam, [yoksa A.O.] onu [Napoléon'u A.O.] yenerdim!"(10)

1806'nın Aralık ayında Viyana Saray Tiyatrosu müdürüne yazdığı mektup da Beethoven'in hangi duygular içinde olduğunu gösterir. Beethoven bu mektubunda Alman vatanseverliğinden söz ediyordu: "Bir Alman'ın vatanseverliği [kendisi için A.O.] bu şehri [Viyana'yı A.O.] başka herhangi birinden daha değerli ve daha hoş kılar"(11). Yani Beethoven bir Alman için Viyana'yı çok değerli kılan Alman vatanseverliğini hissetmektedir.

Yükselen ulusal kurtuluş dalgası

Napoléon, 1808 Haziran'ında İspanya Kralı'nı tahtından indirerek yerine kendi kardeşi Joseph'i getirdi. Bu hareketi, bardağı taşıran damla oldu. İspanya'da Napoléon'a karşı gerilla savaşı şeklinde ulusal bir direniş başladı. Bu arada İngilizler de Portekiz'e çıkmışlardı. Fransız orduları İspanya'da ve Portekiz'de yenilgiler aldılar. Napoléon tılsımı artık bozuluyordu.

İspanya'da başlayan bu ulusal direniş Avrupa'ya yayıldı. Artık Napoléon'a karşı genel bir kımıldanış vardı. "Fransızca konuşmayı unutmakta olan eski Avrupa, İspanyolca konuşmaya koyuldu"(12). Özellikle Alman ülkelerinde ulusal hisler galeyana gelmişti ve Napoléon'a karşı bir ayaklanmaya dönüşmüştü. İspanya'da başlayıp yayılan ulusal duygular ve direniş Avusturya'ya ulaşmakta gecikmedi.

Fransız ordusuna karşı geniş bir gerilla savaşı veren İspanyolların direnişi Napoléon'un İspanya'ya tümüyle hakim olmasına izin vermiyordu. Napolyon'un İspanya derdi ile meşgul olmasından yararlanmak ve Fransa'ya kesin bir darbe indir-

mek isteyen (14 Nisan'da İngiltere ile ittifak imzalayan) Avusturya, 1809'un Nisan ayında Bavyera'ya girdi ve böylece Avusturya ile Fransa arasında savaş yeniden başlamış oldu.

"Gözyaşları ve matem arasında" 1809 İşgali ve Veda Sonatı

Bu seferki durum 1805'e benzemiyordu. 1805'teki savaş sadece hükümetin savaşıydı. 1809'da ise Napoléon'a karşı savaş, hükümetten başka, ordu ve halk tarafından da isteniyordu. 1805'in aksine güçlü bir "millet ve vatan" düşüncesi hakimdi. Sorel'in deyişiyle, "Bu devlet artık kendi kendini tanıyamaz haldeydi: bir millet, bir vatan vardı"(13). Napoléon artık iyice itibardan düşmüştü. Halkları artık kandıramıyordu. Bu bağlamda, Beethoven'in müziğinde de ulusal kurtuluş temasının neden 1805 döneminde değil de 1809'da belirginleştiği anlaşılabilir(14).

Mayıs ayında Fransız orduları Viyana üzerine yürürken panik başlamıştır. Herkes kaçmaya veya saklanmaya hazırlanmaktadır. Beethoven'in yakın arkadaşlarından sadece Stephan von Breuning şehirde kalacaktır. Beethoven de şehri terketmez.

Avusturya İmparatoru Franz II'nin üvey kardeşi olan Arşidük Rudolph (1788-1831), Beethoven'in hayatındaki en önemli kimselerden biridir. Beethoven'in öğrencisi, tutkulu hayranı, yakın dostu, önde gelen hamisi olan Rudolph mükemmel bir piyanistti ve nadiren de olsa beste de yapıyordu. Viyana yıllarında Beethoven'in gerçek düzenli öğrencileri sadece Ries ve Rudolph'tu. Rudolph Beethoven'e neredeyse tapmaktadır. Beethoven de kraliyet ailesinin bu epileptik prensine derin bir sevgiyle bağlıdır. Rudolph Beethoven'in en çok ithafta bulunduğu kişidir. Pek çok önemli eserini (11 büyük yapıtını ve bazı küçük yapıtlarını) Rudolph'a adamıştır.

Yaklaşmakta olan askeri tehdit karşısında Rudolph da imparatorluk ailesinin diğer üyeleriyle birlikte 4 Mayıs'ta şehri terkeder. Ancak 30 Ocak 1810'da Viyana'ya dönecektir.

Bu ayrılış üzerine Beethoven, 26. Piyano Sonatı'nın (Op. 81a Mi bemol Majör) birinci bölümünü, bombardıman sırasında bestelemeye başlar. Sonatın diğer iki bölümü de aynı yıl içinde tamamlayacaktır. Bu ilk bölüm, çok sevdiği öğrencisi Rudolph'un ayrılışına tutulan bir yastır ve Beethoven "Das Lebewohl" (Veda) başlığını koymuştur. Bu nedenle esere "Veda Sonatı" denir.

Beethoven sonatın diğer bölümlerine de başlık vermiştir. İkinci bölüm "Abwesenheit" (Yokluk), üçüncü bölüm ise "Das Wiedersehn" (Geri Dönüş). Söz konusu olan Rudolph'un ayrılışı, yokluğu ve geri dönüşüdür. 28 Ocak 1811'de basılan eser, anlaşılacağı gibi, Rudolph'a ithaf edilmiştir. Veda Sonatı, kişisel olmasına rağmen geniş kapsamlı bir sonattır ve Beethoven'in en çok bilinip çalınan ve en çok sevilen piyano sonatlarından biridir.

Veda Sonatı bugün daha çok Fransızca "Les Adieux" (Veda) adıyla tanınır. Halbuki Beethoven sonatının

Beethoven'in Joseph Willibrord Mahler tarafından 1804 yılında yapılmış yağlıboya portresi.

başlığını Fransızca (Les Adieux) değil Almanca (Das Lebewohl) koymuştu. 9 Ekim 1811'de yayıncılarından Breitkopf ve Hartel'e yazdığı mektubunda(15), sonatının bazı kopyalarını neden Almanca "Das Lebewohl" yerine Fransızca "Les Adieux" başlığıyla yayımladıklarını sorar. Fransızca Les Adieux'un Almanca Das Lebewohl'un tam karşılığı olmadığını açıklar. Seyfried, Beethoven'ın, bütün eserlerini ulusal dilden alınan isimlerle tespit etmek istediğini söylemiştir.

1809 yılının Mayıs ayında Fransızlar Viyana kapılarına dayanmışlardı. 10 Mayıs'ta Fransız ordusu şehri kuşattı. 11 Mayıs akşamı saat dokuzda bombardıman başladı ve ertesi gün de sürdü. Viyanalılar korunabilecekleri yerlere saklanıyorlardı. Kendini kuşatılmış bir şehrin içine kapanıp kalmış bulan Beethoven'ın evinin vurulması da çok olasıydı. Ries'in bildirdiğine göre Beethoven de kardeşi Caspar Carl'ın evinin mahzenine sığındı. Muhtemelen, ilerlemiş olan sağırılığının büsbütün artmasından korktuğu için top seslerine karşı kafasını yastıklarla kapatıyordu.

13 Mayıs sabahı şehir düştü ve Fransızlar Viyana'yı işgal ettiler. Fransız işgali 20 Kasım 1809'a kadar sürecektir. 26 Temmuz'da Leipzig'deki Breitkopf ve Hartel'e yazacağı mektupta(16) Beethoven, etrafını saran yıkıcı ve acı veren yaşamdan şikayet eder. Yaşananlar onu fiziksel ve ruhsal olarak etkilemiştir. Davullardan, toplardan ve her türden insan acısından başka bir şey yoktur. İşgal altındaki şehirde şehrin önemli bahçeleri halka kapatıldı ve Haziran ayı sonuna kadar da kapalı kaldı. Yılın bu mevsiminde böyle bir kısıtlanma, ormanlarda, vadilerde ve dere kenarlarında ilham bulmaya alışmış olan Beethoven için dayanılmazdı ve bu durum onun Napoléon'a karşı eski kinini körüklüyordu. Genç Rust bir gün Beethoven'i bir kafede yumruğunu geçmekte olan bir Fransız subayına sallarken ve şöyle haykırırken görür: "Eğer besteci olarak kontrpuan bildiğim kadar general olarak strateji bilseydim, size yapacak (uğraşacağınız A. O.) bir

şeyler verirdim"(17).

İşgal sırasında büyük bir kayıp da verilmiştir. Beethoven'ın eski hocası, 77 yaşındaki büyük üstat Joseph Haydn, ilk top sesleriyle birlikte kalp ağrıları nedeniyle yatağa düşmüştü. Haydn 31 Mayıs'ta öldü. Beethoven, bugün kendisinin en tanınmış çello (viyolonsel) sonatı olan ve çello-piyano literatürünün en önemli eserlerinden sayılan 3. Çello Sonatını (Op. 69 La Majör) 1808 yılının ortalarında bitirmişti. Beethoven, ilk basımı Nisan 1809'da yapılan eseri yakın arkadaşı çellist Baron Ignaz von Gleichenstein'a (1778-1828) ithaf etti. Eserin ithaf kopyasına Latince "gözyaşları ve matem arasında" diye yazmıştı. "Büyük Moğol"(18) bununla, belki Viyana'nın o sırada yaşadığı kara savaş günlerini, belki de Haydn'ın ölümünden duyduğu acıyı ve belki de her ikisini birden ifade etmek istemiş olsa gerektir.

Savaşın sonucunu belirleyen son çarpışma 4-5 Temmuz 1809'da Wagram'da gerçekleşti. Avusturya bir kez daha Fransa'ya yenilmiş ve Napoléon da yeni bir zafer kazanmıştı ama bu yenilgi ve bu zafer önceliklere benzemiyordu. Avusturya iyi çarpışmış ve Napoléon'a önemli kayıplar verdirmişti. Napoléon, Avusturya ordusunu imha edememişti. 14 Ekim 1809'da Fransa ile Avusturya arasında Viyana barış antlaşması imzalandı. Avusturya yeni topraklar kaybetti.

22 Kasım'da Beethoven Hartel ve Breitkopf'a yazdığı mektupta bu barış antlaşması için şöyle diyordu: "Bu ölü barışa ne dersiniz? Ben bu çağda artık istikrar görmeyi beklemiyorum. Güvenebileceğimiz kesin olan tek şey kör tesadüf"(19). Beethoven'ın bahsettiği, Avusturya saraının Fransızlara teslim olması ve barış antlaşmasına rağmen savaşın henüz son bulmadığıydı.

İmparator Konçertosu

Beethoven, işgalci kimliğiyle Napoléon'a cevabını en büyük silahıyla, yani müziğiyle verdi. İlk cevabı (Op. 73 Mi bemol Majör) 5. Piyano Konçertosu'dur. Beethoven son piyano konçertosunu, Fransız işgali al-

tındaki Viyana'da Haydn'ın öldüğü günlerde (1809 Nisan ayında) tamamladı. İlk baskısı 1810'da yapılan ve Arşidük Rudolph'a ithaf edilen eserin ikinci bölümünün ilk sayfasının başında Napoléon'a yönelik iğneleyici bir ifade vardır: "Avusturya Napoléon'a hediye eder"(20).

Bu eser bugün daha çok "İmparator" adıyla bilinir. Bu isim esere Beethoven tarafından verilmemiştir. Savaş ritimleri, zafer motifleri, insanı dürtten melodileri, olumlu karakteri, görkemli ve zaferi yansıtan havası nedeniyle yakıştırılmıştır. Eroica ile aynı tonalitede olan bu eserde de "kahramanlık havası" hakimdir. Bir tür piyano-orkestra senfonisi olan 5. Konçerto bir başyapıt olarak kabul edilir. 19. yüzyılın ilk modern virtüöz konçertosunun örneğidir.

Bu konçerto, 1809'da bestelediği "Askeri Bando için 1. Marş" (WoO 18 Fa Majör) ile birlikte Beethoven'ın Napoléon'un işgallerine yanıtını temsil eder. Beethoven, bir de piyano uyarlaması olan (Hess 99) bu marşında, benzer tüm eserlerinde olduğu gibi Türk vurmali çalgılarını da kullanmıştır. Bu nedenle bu marşının da dahil olduğu 3 askeri marşını (WoO 18,19,20) "Türk müziği" diye adlandırıyordu.

1809'da işgalci Fransızlara küfürler yağdırmakta olan Beethoven, işgal koşulları içinde Napoléon'a ikinci büyük cevabını verecektir: "Egmont" (Op. 84). Napoléon'a karşı ayağa kalkan ulusal duyguların, bağımsızlık ve özgürlük ateşininin notalarda dile gelmesidir Egmont.

Goethe ve Beethoven

Beethoven, gençliğinden beri eserlerini bildiği ve sevdiği Goethe'ye (1749-1832) hayrandı. Hayranlığını sık sık ifade etmiştir. Her ne kadar siyasi duruşunu fazla aristokratik bulacak olsa da, ondan "büyük ozan", "bir ulusun en değerli hazine-si", "Alman ozanlarının en büyüğü"(21) diye söz ediyordu.

Beethoven müzik bestelediği edebi metinler söz konusu olduğunda metnin hem kalitesi hem de konusu noktasında çok titizdi. Eserlerine en çok beste yaptığı ozan Goethe'dir. Onun pek çok şiiri için beste yap-

mıştır. Goethe'yi tercih edişinin bir diğer nedeni de onun şiirinin, örneğin Beethoven'ın büyük hayranlık duyduğu bir diğer isim olan Schiller'inkine göre bestelenmeye çok daha uygun olduğunu düşünmesiydi.

Beethoven'ın, hangi müzikal türde olursa olsun, en çok bestelemek istediği eser Goethe'nin Faust'uydu. Ölümüne yakın, 1823'te en büyük müzikal tutkusunun Goethe'nin Faust'una müzik bestelemek olduğunu ifade etmişti. Bu projesini hiçbir zaman gerçekleştiremedi.

Ağustos 1810'da Beethoven, Egmont Müziği için, "tümüyle ozana [Goethe'ye A.O.] beslediğim sevgi nedeniyle yazdım"(22) diyecektir. Goethe ise Egmont Müziği'nden çok etkilenmiş ve Beethoven'ın yeteneğine hayran kalmıştır.

Goethe'nin Egmont'u

Goethe'nin 1775'te yazmaya başlayıp 12 yıl sonra (1787'de) tamamladığı Egmont adlı beş perdelik ünlü trajedisi, eserin adından da anlaşılacağı gibi, gerçekten yaşanmış tarihi bir olay bağlamına oturtulmuştur. Bu tarihi olay Felemenk (Hollanda) Devrimi'ydi (1566-1581) ve Egmont (Egmont Kontu Lamoraal 1522-1568) da gerçekten yaşamış ve bu devrimin arifesinde ve başında önemli bir rol oynamış Felemenk muhalif bir siyasi liderdi. Felemenk Devrimi Avrupa'daki ilk burjuva devrimidir ve aynı zamanda İspanyollara karşı ulusal bir kurtuluş savaşıdır. Goethe eserinde bu tarihi olayı temel almış ve Kont Egmont, Alba Dükü De Toleda, Parma Düşesi Margarete, gelecekte devrimin önderi olacak olan Oranien Prensi I. Willem gibi pek çok tarihi kişiliğe eserinde yer vermiş olsa da tarihsel bir oyun yazmak istemediği için, doğa olarak tüm gerçeklere bağlı kalmadı. Ama yine de temel gidişatta Goethe'nin eseri okuyucuya, Felemenk Devrimi'nin başlangıcı hakkında özlü bir bilgi verir.

Eserin konusu kısaca şöyledir: O dönemde İspanyol egemenliği altındaki Felemenk'te özgürlük talebi yükselmiş, Protestanlık iyice yayılmıştır ve yer yer ayaklanmalar görülmektedir. Özgürlükleri kısımaya

çalışan ve dinsel hoşgöründen uzak olan İspanya Kralı II. Filip, ancak yetenekli ve sert bir komutanın kaynayan Felemenk'i kontrol altına alabileceğini düşünür ve genel valiliğe atadığı zalim Alba Dükü Fernando Alvarez de Toledo'yu güçlü bir orduyla bölgeye gönderir. Egmont, halk tarafından çok sevilen ve kendine güvenen siyasi bir liderdir. Kendi başına buyruktur. Halkı için daha özgürlükçü bir muamele istemektedir. Bununla beraber Alba Dükü ile aşırı Calvinistler arasında orta yolcu bir tutum benimser. Krala bağlı kalarak halkın haklarını yasal yollardan elde etmek niyetindedir. Egmont krala bağlı kalmış olsa da Alba'nın düşmanlığına maruz kalır. Daha mücadeleci ve devrimci bir çizgi izleyen Oranien Prensi Wilhelm Egmont'u Alba Dükü konusunda uyarsa da Egmont onu dinlemez. Wilhelm haklı çıkar ve Alba Dükü Egmont'u tutuklar. Egmont'un sevgilisi Clarchen, halkı ayaklandırmaya uğraşarak onu kurtarmaya çalışır ama başarısız olur. Sevgilisinin öldürüleceğini anlayınca kendini zehirler. Egmont infazından önce hücrelerinde uyurken "hürriyet" ona Clarchen'in çehresi altında görünür ve onun ölümünün beyhude olmadığını, ülkelerinin bir gün özgür olacağını söyler. Bunun ardından Egmont, halkı isyana davet ederek gururlu bir şekilde ölür.

Goethe'nin eseri tam anlamıyla anti-feodaldır. Katolik zulmüne karşı dinsel hoşgörü ve ulusal bağımsızlık yanlısıdır. Eserin bu niteliği konusunda sayısız örnek verilebilir.

Egmont'un Beethoven'deki yankısı
1809 yılının işgal koşulları içinde Viyana Saray Tiyatrosu yöneticileri sahneleyecekleri iki edebi eser için müzik sipariş etmeye karar verdiler.

Seçmiş oldukları iki eser, tiyatro yöneticilerinin o günün işgal durumu içinde düklerini açıkça gösterir. Eserlerden biri Goethe'nin Egmont'u, diğeri ise Schiller'in Wilhelm Tell'i'di. Egmont gibi Wilhelm

Tell'in esas konusu da yabancı işgalinden kurtuluştur. İki isim gündeme girdi. Wilhelm Tell Gyrowetz'e, Egmont ise Beethoven'e sipariş edildi.

Beethoven, üzerinde çalışmakta olduğu eserleri bir yana bırakıp(23) Goethe'nin trajedisine müzik yazmaya 1809 yılının Ekim ayında başladı. Müzik, oyunun 24 Mayıs'taki ilk sahnelenişine yetişememişse de 15 Haziran 1810'da eser, henüz tamamlanmış müziğiyle, Viyana'da ilk kez sahnelendi. Beethoven bu eseri kimseye ithaf etmedi.

Czerny'nin bildirdiğine göre, gerçi Beethoven Wilhelm Tell'e müzik yazmayı daha çok istemişti. Ama bazı entrikalar sonucu ona, bestelenmeye daha az müsait olduğu düşünülen Egmont verildi. Beethoven ise Goethe'nin Schiller'den daha kolay bestelenebildiği düşüncesindeydi.

Kuşkusuz, bu ayrıntının fazla bir önemi yoktur. Egmont, ulusal bağımsızlık/kurtuluş ve özgürlük konusundaki fikirlerini ve inançlarını ifade etmek açısından ve belki de Flaman kökeni nedeniyle Beethoven'de büyük yankı buldu.

Beethoven Egmont'u sipariş üzerine bestelemişti ama Egmont Beethoven için diğer bazı sahne eserlerinde olduğu gibi, para kazanmak için yapılmış bir beste değildi. Nitekim bu eseri için ücret de almadı. Breitkopf ve Hartel'e yazdığı 21 Ağustos 1810 tarihli mektubunda, Goethe'ye duyduğu büyük saygıyı göstermek için

tiyatro yöneticilerinden hiçbir şey istemediğini belirtmiştir. Karşılık olarak müziğine hiç olmadığı kadar dikkatsiz muamele edildiğinden yakını. Tiyatro yöneticileri için şu değerlendirmeyi yapar: “Dünyada hiçbir şey bizim büyük adamlarımızdan daha küçük değildir”(24).

Beethoven’ın Goethe’nin Egmont trajedisinden ilham alması hiç de şaşırtıcı değildi. Herriot’nun değişimiyle “Egmont mevzuu bir vatanperverin hoşuna gider”(25). Beethoven de devrimci bir yurtsever gibi düşünüyordu. Ulusal kurtuluş teması, özellikle 1809 ve 1810’da Beethoven’ın siyasi kimliğini kolayca ifade etmesini sağlayan bir temaydı. Ayrıca temsil edilen idealler Beethoven’ın devrimci demokratik ideolojisiyle uyumluydu. Yukarıda belirttiğimiz gibi Egmont trajedisinin ideolojisi devrimci demokrattır ve ulusal bağımsızlık isteğini yansıtmaktadır.

Aslında “Egmont”, Fransız Devrimi’nin ideallerine ihanet eden, diğer ülkelere bu idealleri değil, kendine bağlı akrabalarının eliyle yeni despotlukları getiren Napoléon’un yüzüne atılmış büyük bir tokattı. Beethoven için Napoléon, başka ülkelere devrim değil, kendi seçtiği kralları ihraç eden, başka halkların bağımsızlıklarını ve egemenliklerini çiğneyen bir tirandı. Napoléon’a karşı yükselen ve Beethoven’ın de sanatıyla katıldığı hareket, Avrupa çapında ulusal bir kurtuluş savaşıydı ve Napoléon’u devirecek olan da aslında Rusya seferi değil bu olacaktır. Beethoven bir devrimciydi, dolayısıyla bir vatanseverdi de. Beethoven’ın vatanseverliğinin kaynağı, Avusturya aristokrasisine bağlılığı değil tam aksidir. Beethoven’ın vatansever duygularının temelinde sarayın ve aristokrasinin, kendi halklarının özgürlüğüne birer köstek olmaları yatıyordu. Ulusal ve vatansever düşünceler taşımak feodal zihniyetin reddiydi.

Egmont Müziği

Beethoven’ın en büyük eserlerinden biri olan “Egmont” (Op. 84), bir uvertür ve dokuz bölümden oluşur: Uvertür; No 1 Şarkı; No 2 Ara Müzik 1; No 3 Ara Müzik 2; No 4 Şar-

kı; No 5 Ara Müzik 3; No 6 Ara Müzik 4; No 7 Clarchen’in Ölümü; No 8 Melodram; No 9 Zafer Senfonisi.

Egmont Uvertürü eserin en başarılı, en iyi bilinen, en çok sevilen ve çalınan parçasıdır. Ürkütücü girişi, zamanla yükselen fevkalâde devrimci havası, sert iniş ve çıkışları, kurtuluş, özgürlük, kahramanlık, cesaret ve öfke kokan yapısı ile Egmont, klasik müzik repertuarının en büyük eserlerinden biridir.

Finkelstein’in Egmont Uvertürü üzerine yaptığı değerlendirmenin önemi, kendisinden yapacağımız uzunca bir alıntıyı mazur gösterecektir. “Beethoven’ın *Egmont Uvertürü* derin bir insan betimini içerir. ... Egmont...insan özgürlüğünün zorbalık üzerindeki zaferine inancı hiçbir zaman sarsılmayan bir kişiliğin insana esin veren psikolojik bir portresidir. Müzik bizlere bu kişinin, İspanya’nın baskısı altında ezilen 16. yüzyıl Flandre’ındaki Kont Egmont olduğunu söylemez. Egmont’un iki yüzyıldan daha eskilerde kalan kahramanlığından esinlenmiş olan Beethoven’ın 19. yüzyıl başları Avrupa’sında, bu umut ve çatışmanın aldığı psikolojik biçimi anlatır. ... Feodalizm karşıtı, demokrat duyguların Avrupa’yı baştan aşağı etkisi altına almakta olduğu bir çağda, Beethoven’ın *Egmont* için yazdığı o coşkun müziğin, feodal mutlakiyetçiliğe karşı kendi zamanındaki mücadeleyi çağrıştırdığı bir sır değildi. Bu müziği dinleyenlerin hepsi...bu çatışmanın bilincindeydiler”(26).

Egmont Uvertürü bir zafer kutlaması ile sona erer. Eserin final bölümü de uvertürün bu son bölümüyle aynıdır. Bu final bölümüne Beethoven, “zafer senfonisi” başlığını koymuştur. Müthiş bir coşkuyla dolu olan bu bölüm, yabancı boyunduruğundan kurtulan, bağımsızlığını kazanıp özgürleşen bir halkın tüm sevincini ve coşkusunu dinleyiciye verir. Beethoven’ın çeşitli eserlerinde “zafer senfonisi” türünden bölümlere sıkça rastlanır.

Zafer Senfonisi’ne 8. bölümden (Melodram) kesintisiz bir geçiş vardır. 8. bölümün sözleri Goethe’nin eserinin (ve ölüme gitmekte olan Egmont’un) son sözleridir(27). Bu

son sözler Egmont trajedisinin ve müziğinin özünü ifade eder. Bu bölümde Egmont şöyle der: “... O benim ve birçok asil ruhun kanıydı. Hayır, o boş yere akıtılmamıştır. İlerle, kahraman millet! Zafer tanrıçası sana yol gösteriyor! Ve denizin setlerinizi parçaladığı gibi siz de tiranlığın duvarını parçalayın ve yıkın ve bir sel içinde, gaspettiği topraktan onu süpürün. ... Bu zindandan şanlı ölüme gidiyorum; kendisi için yaşadığım ve savaştığım, şimdi kendisine teslimiyetle kendimi kurban ettiğim hürriyet için ölüyorum. ... Düşman seni her taraftan sarıyor! Kılıçlar parlıyor- dostlar, cesur olun! Arkanızda ana babalarınız, karılarınız, çocuklarınız var! (Nöbetçileri göstererek) Bunları yalnız efendilerinin boş bir sözü yürütüyor, inançları değil! Sizin olanı koruyun! Ve en sevdiğinizizi kurtarmak için, benim size örnek verdiğim gibi, şevk ile can verin”(28).

Egmont, Beethoven’ın pek çok eseri gibi, açıkça ideolojik-heroik bir eserdir. Beethoven’ın müziğinde özgürlüğün ve bağımsızlığın zorbalık üzerindeki zaferine inanç kesindir. Mücadele ölüm karşısında bile asla son bulmaz. Beethoven’da ölüm, asla mücadelesiz kabul edilmez. Mücadele duygusu ve yaşama inancı Beethoven’ın karakterinin özünü oluşturur. Egmont’un ölümü gibi bir trajediyi zafer takip eder. 3. Senfoni’nin ve 5. Konçerto’nun finalleri de benzerdir. Bu eserler zaferle ve coşkuyla son bulur.

Egmont Müziği’nin uvertürü ve final bölümü “kahramanlık (heroic) stili”nin yüksek örnekleridirler. Bu stilin önde gelen temsilcilerinden Luigi Cherubini’nin etkisi, Beethoven’da 1802’den itibaren belirgindir. Operasında, oratoryosunda ve başta uvertürleri olmak üzere çalgısal müziğinde bu etki açıkça görülür. Başta uvertürü olmak üzere Egmont müziğinde de Cherebuni etkisi söz konusudur. Schindler’in verdiği bilgiye göre Cherubini’nin ünlü operası *Médée*’nin uvertürü Beethoven’ın favorilerindendi. *Médée* Uvertürü (ki Beethoven bir kopyasına sahipti) Egmont Uvertürü gibi Fa Minör tonundadır ve bu iki eserin iki bölümü bir-

birine çok benzer.

Egmont Müziği'nde uvertür ve final haricinde, 7. bölüm (Clarchen'in ölümü) ve 4. Ara Müzik de özellikle dikkate değerdir. Aslında eserin tümü, enfes melodilerle bezenmiştir.

DİPNOTLAR

- 1) Rolland, s.20, 34.
- 2) Finkelstein, Müzik..., s.52.
- 3) Hoffmeister'e yazdığı 8 Nisan 1802 tarihli mektubu; Finkelstein, Besteci..., s.112, Hamburger, s.45, Cooper, s.146.
- 4) Finkelstein, Besteci..., s.113, Hamburger, s.47, Cooper, s.144, Solomon, s.173, Thayer, s.349.
- 5) Cooper, s.215, Solomon, s.72, Schindler, s.116, Rolland, s.34. Aslında gerek 1804'den önce gerekse sonra Beethoven'in Napoléon'a karşı kararsız (ikircikli) denebilecek bir tutumu vardı. Ama 1804'öncesinin ve sonrasının esas eğilimleri farklıdır.
- 6) Schindler, s.112, Rolland, s.33.
- 7) Rolland, s.49.
- 8) Seyfried'in anlatımı biraz daha farklıdır. Buna göre Beethoven, konuk Fransız subaylarının çalması konusundaki aşırı ısrarlarına çok sinirlendi ve kınadığı bu uşak hizmetini yerine getirmeyi reddetti. Şakadan yapılan tutuklama tehdidini ciddiye aldı ve gece orayı terketti; Thayer, s.403.
- 9) Akt. Cooper, s.104, Thayer, s.403, 10. dipnot.
- 10) Thayer, s.403, Rolland, s.50.
- 11) Hamburger, s.64, Finkelstein, Besteci..., s.116.
- 12) Sorel, c. VII 2. kitap, s.67.
- 13) Sorel, c. VII 2. kitap, s.167.
- 14) İkinci bir neden, 1809 işgalinin sonuçlarının, hem genel olarak Viyana hem de özel olarak Beethoven için, 1805'ten çok daha ağır olmasıdır.
- 15) Hamburger, s.100-102.
- 16) Hamburger, s.75-76, Solomon, s.195.
- 17) Thayer, s.466.
- 18) "Büyük Moğol" Haydn'ın Beethoven'e taktığı isimdi; Herriot, s.37.
- 19) Solomon, s.195, Hamburger, s.82, Finkelstein, Besteci..., s.117.
- 20) Solomon, s.268.
- 21) Bettina Brentano'ya yazdığı 10 Şubat 1811 tarihli mektup; Hamburger, s.96, Breitkopf ve Hartel'e yazdığı 9 Ekim 1811 tarihli mektup; Hamburger, s.102, Thayer, s.507.
- 22) Breitkopf ve Hartel'e yazdığı 21 Ağustos 1810 tarihli mektup; Hamburger, s.93-94. Aynı veya benzer değerlendirmeyi Bettina Brentano'ya yazdığı 10

Şubat 1811 ve Goethe'ye yazdığı 12 Nisan 1811 tarihli mektuplarında da yapmıştır; Hamburger, s.95-97.

23) Beethoven'in Egmont ile aynı zamanda bestelediği bir başka eseri "Harp" adıyla bilinen 10. Yaylı Dörtlüsü'dür (Op. 74 Mi bemol Majör). Herriot'nun değişiy-le "ilhamının ağırlığı dolayısıyla, Beethoven'in işgal altında bir şehirde mahpus sevgili Thérèse'den uzakta, yaşadığı facia günleri ifade eder." Herriot, s.132.

24) Hamburger, s.93-94.

25) Herriot, s.133.

26) Finkelstein, Besteci..., s.27-28.

27) Beethoven'in müziğinde kullanılan sözlerin, trajedinin kaynakçada adı geçen baskısında denk geldiği sayfalar şöyledir: No 1 Şarkı: s.25-26, No 2 Ara müzik (antrakt): s.30, No 5 Ara müzik: s.67-68, No 4 Şarkı: s.72, No 7 Clarchen'in ölümü: 139-140, No 8 Melodram: s.141-143.

28) Complete..., s.135, 137, Goethe, s.142-143.

KAYNAKÇA

Complete Beethoven Edition Vol. 3 Orchesterwerke Bühnenmusik (Orchestral Works Music for the Stage) kitapçığı, Deutsche Grammophon.

Barry Cooper (Ed.), The Beethoven Compendium A Guide To Beethoven's Life And Music, Thames and Hudson, New York, 1996.

Goethe, Egmont, Çev. Mediha ve Şerif Onay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1946.

Sidney Finkelstein, Besteci ve Ulus – Müzikte Halk Mirası, Çev. M. Halim Spatar, Pencere Yayınları, İstanbul, 1. Basım, Ekim 1995.

Sidney Finkelstein, Müzik Neyi Anlatır, Çev. M. Halim Spatar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2. Basım, Temmuz 1996.

Michael Hamburg, Beethoven-Letters, Journals and Conversations, Thames and Hudson, New York, 1996.

Edouard Herriot, Beethoven, Çev. Atiye Eymur ve Zeynep Mustafa, Batı Yayını, 1947.

Üstte, Egmont Müziği'nin başlık sayfası. Altta 1. Ara Müzik'in başlangıcı.

Fırat Kutluk, Müzik ve Politika, Doruk Yayınları, Ankara, Mart 1997.

Claude Lebedel, Chronology Of The History Of France, İngilizce'ye Çev. Angela Moyon, Editions Ouest-France, Rennes, 1999.

Romain Rolland, Beethoven Bir Dahinin Hayatı, Çev. Fethi Yücel, Akay Kitabevi, Ankara, 1944.

Anton Felix Schindler, Beethoven As I Knew Him, Editör: Donald W. MacArdle, İngilizce'ye Çev. Constance S. Jolly, Mineola, New York, Dover Publications Inc., 1996.

Maynard Solomon, Beethoven, Schirmer Books, New York, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, 1998.

Albert Sorel, Avrupa ve Fransız İhtilali VI. Cilt 2. Kitap (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953), VII. Cilt 1. Kitap (Maarif Basımevi, İstanbul, 1955), VII. Cilt 2. Kitap (Maarif Basımevi, İstanbul, 1956), Çev. Nahid Sırrı Örik.

Thayer's Life of Beethoven 2 Cilt, Editör: Elliot Forbes, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 10. Basım, 1991.

Ütopik düşler

Barış ve Mutluluk Çağı adı verilen bu dönemin nasıl başladığı açıkça bilinmiyorsa da, henüz ölmemiş insanların çaresiz acılar çektiği, temiz hava, temiz su ve yiyecek için umarsız çabalarla tükenip gittikleri, çağın bazı yazarlarının günlüklerinden anlaşılmaktadır. Nükleer yıkımlarla yeryüzünün kalabalık bölgeleri sessizliğe gömülürken Amazon ormanları ve kutuplardaki gibi seyrek yerleşimlerde yaşam sürmektedir.

Nursen Karas

(Yazar)

Yaşamak istediğim dünyada bana insanlardan hiçbir zarar gelmeyecektir. Gelecekte keşin kurulan ya da asla gerçekleşmeyecek bu toplumda insanlar, balık yüzgeçlerinin, sudan karaya çıkıldığında ayaklara, uçmak gerektiğinde kanatlara dönüşmesi gibi, ruh yapısı, kişilik yönünden öylesine gelişmişlerdir ki, kendinizi başkalarından sakınmayı artık düşünmeyeceksiniz. Dürüstlikle birlikte açıklık, sevgiyle yumuşaklık, insan benliğine öylesine yerleşmiştir ki, gündelik konuşmalar bazen şarkı sözü güzelliğine erişmektedir. Yalanın sözcük anlamı bile unutulmuştur. Ancak kitaplıklarda, beton çağından kalma eserlerde, karşılaşılabılır. Okul ödevi, doktora tezi olarak, bu eserleri inceleyen bir genç 'yalan' sözcüğünün anlamını kavramakta hayli zorlanacaktır. Çünkü artık insan yaşamında yalanın hiçbir işlevi yoktur ve yalan değil de, yanlış konuşan kişilerin 'kendi kendilerini yadsıdıkları' öğrenilmiştir. İnsan yaşamı da yanlışlıklarla yitirilmeyecek kadar değerlidir. Yalanın ya da bilmeyerek istemeyerek söylendiği varsayılan yanlış konuşmaların, insan yaşamından ne zaman silindiği araştırıldığında taa.. beton devrine kadar gerilemek gerekmektedir.

Barış ve Mutluluk Çağı

Okullarda ders olarak okutulmak yerine, ilgilenenlerin araştırma, incelemeleri için yazılıp basılan tarih kitapları insanlığın uzun serüvenini bazı dönemlere ayırmaktadır. Mağara devri, taş devri, yontma taş devri, cilalı taş devriyle, ilkçağın tamamlanmasından sonra Ortaçağ, Yakın-

çağ'a eklenen Beton Çağı'nın ardından kişisel anlaşmazlıklar ve yeryüzü savaşlarına artık hiç rastlanmayan yeni bir dönem başlamıştır. Barış ve Mutluluk Çağı adı verilen bu dönemin nasıl başladığı açıkça bilinmiyorsa da, Beton Çağı'nı noktalayan olaylarla ilgili bulgular yer yer çelişmektedir. Birbirinden uzak kıtalarda ard arda olduğu sanılan nükleer patlamalardan sonra, henüz ölmemiş insanların çaresiz acılar çektiği, temiz hava, temiz su ve yiyecek için umarsız çabalarla tükenip gittikleri, çağın bazı yazarlarının günlüklerinden anlaşılmaktadır. Nükleer yıkımlarla yeryüzünün kalabalık bölgeleri sessizliğe gömülürken Amazon ormanları ve kutuplardaki gibi seyrek yerleşimlerde yaşam sürmektedir.

İnsan türünü sürdürmek

Başlangıçta yabanlıkla, ilkelikle nitelendirilen bu insanlar, bilmeyerek önemli bir görevi üstlenmişlerdir: İnsan türünü sürdürmek. Yüzyıllar öncesinde gemicilerin okyanuslara açılarak yeni kıtalar keşfetmeleri gibi, gün gelip onlar da uzakların çağrısına kapılarak yayılmaya başlayacaklar, değişik yönlerden gelip yıkım yörelerinde karşılaşan gruplar, durumu inceleyerek çözümleyecekler ve birlikte barış içinde yaşayabilmek için yeni ilkeler arayacaklardır. Çünkü varılan sonuçlara göre kavgaları, uzlaşmazlıkları başlatan nedenler çıkarıcılık, açgözlülük, gerçekleri ve düşünceleri gizlemek için söylenen yalanlardır. Rastlantısal olarak yalanı hiç tanımayan bu kavimler, yalanın o günden sonra da yaşamlarına girmemesi için kesin önlemler alırlar. Ki bunlardan en etkili iki kere yalan söyleyenin aforoz edile-

rek beton kalıntılarına sürülmesi, uygar kentlere sokulmamasıdır.

Yeni kurulan toplumda nüfus çoğalması da yoktur. Betonlaşma dönemini izleyen nükleer yokoluşun ardından doğayı yeniden varetmeye çalışan insanlar, kendi sağlıklı topraklarından getirdikleri çiçekleri, ağaçları çorak bölgelerde yeşertmeye çalışırken, insanları yokoluşa götüren nedenlerden dikkatle kaçınmaktadırlar. Bunlardan biri de kuşkusuz sayısal çokluktur. İnsanın bugünü ve geleceği yönünden artık sayıya önem verilecektir. Çünkü insan en iyiye değerlidir. Paylaşılabilecek değerlerse belirlidir ve sayısal çokluğun yarattığı kargaşaların yinelenmesinden korkulmaktadır. Önlem getirilmemiştir ama herkes yeryüzü bahçesinde iki kişilik yeri olduğunu bilmektedir. 'Yaşam' adı verilen büyük şans yalnız bir kere elde edilebildiğinden, elden geldiğince uzun sürdürmeye çalışılmaktadır. Toplum düzeninde her şey iyi ve uzun yaşamı gerçekleştirme amacına uygun kurulmuştur.

Barınaklar tek katlı, büyük bahçeler içinde, bölgenin olanaklarına göre taş, tuğla, tahtadan yapılmaktadır. Yeni birleşen çiftler anne ve babalarından ayrı bir barınakta yaşamakta, ilk yıllardan sonra çocukları yetişip büyüklerden yalnız kalan ya da hastalanan olduğunda iki tarafın isteğiyle bir araya gelmektedirler. Yaşlılar genellikle bundan kaçınırlar da son dönemlerinde sevgi görebilmek için aileye yabancı olarak giren kişiyle, gelin ya da damatla ilişkilerinde başlangıçtan beri özgecil, hoşgörülü, yararlı olmaya çalışmaktadırlar.

Kadın-erkek ayrımcılığı aşılmış

Tüm gereksinimler, güvenceler yönetim tarafından sağlandığı için kadın ve erkek ancak saf sevgi, en azından kişisel çekimle, uyum, anlaşma nedeniyle bir araya gelmektedirler. Birlikteliğin ilk yıllarında ayrılmayan çiftler ömür boyu mutlulukla yaşıyorlar. Aralarında huzursuzluk başlarsa çiftlerin sorunlarıyla uğraşan özel sağlık evlerinde testler, deneylerle mutluluk-mutsuzluk dereceleri, anlaşmazlığın geçicilik ya da kalıcılığı ölçülüyor, elde edilen kesin sonuçlara göre çiftlerin yaşamı yönlendiriliyor. Ayrılması gerekenler ayrılıyor. Ruhsal çöküntüye uğramamaları için 'ayrılmışlar evi'nde geçiş dönemini atlattıncaya kadar konuk ediliyorlar. Bir tür sağlık ocağı olan ayrılmışlar evinde günlük yaşam, kişileri sağlıklı bir iletişim ve yoğun sevgiyi yaşamın her yönünde bulabileceklerine inandıracak öğelerle düzenlenmiş.

Kadın-erkek ayrımcılığı çoktan uzaklarda kalmış ve aşılmış, birçok iş yerinde ayrıntılara inebilme yeteneği, verim ve sabırlılıklarıyla kadınlar öne çıkarak yönetimi elde etmiş durumdalar. Erkekler için kadınlardan emir almak hiç de onur kırıcı değil. Anaerkil düzen bir zamanların toplumuna nasıl aykırı idiyse, ataerkillik de şimdi öylesine ilkel bir anlayışın uygulaması olarak görülüyor. Kadın ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu değil. Evde herkes kendi işini kendisi yapıyor. Çamaşır, ütü, yemek, bulaşık otomatik makinelerde, düğmelerle çözülüyor. Çevre çok temiz olduğu için barınaklar kirlenmiyor. Yine de düzenli aralıklarla temizlik-bakım firmalarından gelen uzmanlar kıyı köşeyi temizleyip, düzenleyip, bozuk düğmeler, musluklar, ev araçları ve evin kırıkan dökülen yerlerini onarıp gidiyorlar. Çocuğa, annesinin doğurup dünyaya getirmesini yeterli sayarak bebekliğinden beri baba bakıyor. Babanın yorulduğu zamanlardaysa anne ilgileniyor.

İnsan psikolojisinin denetimine, yönlendirilmesine bebeklikte başlanıyor. Güzelliğin yanında çirkinlik nasıl varlığını sürdürüyorsa, iyiliğin karşıtı kötülük de insan bünyesinden büsbütün sökülüp atılamamış. Beyin hücrelerinde ve genlerde yapılan araştırmalar kötülüğün kalıtsal olarak yok edilmesinde yoğunlaştırılıyor. Ancak kesin sonuç yok. İnsanların başarısızlıklarında, sevgisiz kaldıklarında, ihanete uğradıklarında huy değiştirmeleri önlenemiyor. Belli aralıklarla yaptırılması zorunlu tıbbi denetimlerde en küçük kin, öfke belirtileri üzerinde durularak, kişinin tüm yaşamı gözden geçiriliyor, olumsuzluklar çok kişisel de olsa düzeltilmeye çalışılıyor, en azından

yardımcı olunuyor. Suç işlenmemesi yüzde yüz sağlanmış. Gerçekte insanlara hiç yakışmayan bir davranış olan sadizmin, beton çağıyla birlikte tarihe karıştığı, canlıların alt basamağı olan hayvanlarda bile rastlanmadığı, hayvanların ancak yemek için başka bir canlıyı öldürdüğü eğitimin değişik aşamalarında konu ediliyor.

Öğrenim spor gibi

Okul saatleri de iş saatleri gibi kişiye yaşama zamanı bırakabilme kaygısıyla düzenlenmiş. Öğrencilere hiçbir zorlama, baskı uygulanmıyor. Çünkü öğrenim yaşam savaşı için bir silah değil artık. Uygarlığın gelişmesi, haksızlıkların önlenmesi, sayısal azlık nedeniyle dünyaya gelen her insan, çalışmadan yaşama olanaklarına sahip. Ancak, sıradanın

üzerinde bir yaşam için herkes çalışıyor. Öğrenim bir tür spor gibi algılanıyor. Kişi derslerini seçebiliyor. Tiyatro, güzel sanatlar, matematik ya da felsefe en çok ilgi duyulan dersler. Tarih, coğrafya öbür derslerin çoğu gibi videoyla ilginç filmler gösterilerek açıklanıyor. Daha sonra yapılan tartışmalarda olayların karakteri, neden-sonuç bağlantıları inceleniyor. Çocuklardan ezber istenmiyor. Uygulanan yöntem, ailenin, toplumun tutarlılığının yarattığı güven duygusu, besinlerin, ek vitaminlerin yardımıyla çocuklar tek tek üstün zeka çizgisine erişmiş durumdalar. Okul yaşamının çekiciliği yanında, okuldan sonra katılabilecekleri sanatsal, akademik ya da kültürel ortamda yeterli olabilme hevesiyle dersleri ilgiyle izliyorlar. Bu da öğrenimleri için yeterli oluyor. Ancak kamu görevlisi olmak isteyenler için bazı ek dersler öngörülüyor. Toplum psikolojisi, hümanizma, nezaket gibi. Bu derslerde, devlet görevlisi olarak çalışmaya başladıklarında nelerle, kimlerle karşılaşacakları, sorunların kaynaklarına inme ve kişilere suçluymuş, kusurluymuş izlenimi vermeden çözümleme, yinelemelerini önleme yöntemleri, uygulamalarla

öğretiliyor. İşe kabulden önce de sınavlarla, deneylerle seçim yapılıyor. En küçük kamu hizmetinden, devlet yönetimine her iş onur verici bir konum durumunda. Tüm devlet görevlilerinin ücreti eşit. Bu yüzden kimse başbakan ya da cumhurbaşkanı olmaya özenmiyor. İşin güclüğü ve inceliğinin bedeli elde edilebilecek saygınlıkla ödeniyor. Aslında ne başbakan ne de cumhurbaşkanının önemli bir görevi de yok. En iyi biçimlerini bulmuş toplumsal düzen en üst düzeyde gerçekleşmiş, insanlar görevlerini sorumluluklarını, haklarını biliyorlar. Başka devletler yok. Tek bir toplum halinde yaşıyor. Sınırlar yok, uluslararası görüşmeler yok, protokol yok. Hayvanlarına kadar uygarlaşmış bir toplumda sonsuz bir barış, esenlik, mutluluk!..

Başbakan, cumhurbaşkanı, aka-

demik kariyeri olan kişiler arasından her yıl yeniden seçiliyor. Gerekli niteliklere sahip olanlar adaylığını koyabiliyor. Bu makamlar çekiciliğini yitirmiş, apartman yöneticiliği gibi sıradanlaşmış. Sanatçılara, düşünce adamlarına, yazarlara, doktor ve öğretmenlere daha çok önem, değer veriliyor. Doktorlar, öğretmenler iş seçiminden önce çok özel deneylerden, testlerden geçirilerek halkın sağlığı, çocukların kültürel, ruhsal gelişmeleri yönünden yapısal nitelikleri ölçülüyor. Sınırsız sabır, iç yumuşaklığı, sevme yeteneği, zeka aranıyor. El öpme geleneğinin çoktan unutulduğu bu toplumda, üst düzey devlet görevlileri diyelim ki bir başbakan, cumhurbaşkanı, salona bir öğretmen, doktor girdiğinde ayağa kalkarak yerini verebiliyor.

Günde dört saati aşmayan iş yükümlülüğünden artan zaman, toplumsal derneklerdeki çalışmalara, konserler, konferanslar, tiyatro, spor ve hobilere bölüşürülüyor. Güzel sanatlarla uğraşanlar ya da akademik çalışma yapanlar toplumun üst sınıfını oluşturuyor. Devletçe kendilerine ortanın üstünde bir aylık ödeniyor; her türlü kolaylıkla birlikte gezi, çalışma harcamaları sağlanıyor.

Moda

Moda diye bir şey var ama gereksinimlere bağlı olarak giyimin evrimi durumunda. Her şeyde, ev döşemesinden giyime, en rahat, en kullanışlı, en dayanıklı, en ekonomik olanı aranıyor. Tipleme, standardizasyon yok; herkes gönlüne göre olanı seçiyor. Diyelim ev döşemesi: Biri modern eşyalarla yıldız çağını yaşatırken biri kalkıyor, eski Japonlar gibi bomboş mekâna şilteler atmakla yetiniyor ya da Türk işi benzeri se-dirler döşüyor. Giyim de kişilerin seçimine göre aykırılıklar taşıyabiliyor. Çok düz, gösterişsiz, eski giyinen saygın bir gencin yanında, lame kumaştan giysiler içinde aşırı mak-yajlı çok yaşlı birini görebiliyosunuz. Kişilerin yaptıkları işlere, ilişkilerine önem verildiği için bu tür özellikleri dikkati çekmiyor.

İnsanlar artık hiç et yemiyorlar. Havadaki, karadaki ve denizdeki tüm hayvanlara en küçük bir zarar veren, cezalandırılarak toplumdan dışlanı-

yor. İnsanlar, hayvanlar aynı gümrak doğanın içinde birbirine tamamlayan öğeler olarak yan yana yaşıyorlar. Hayvanlar insanlardan kaçmıyor. Yoldan geçen çatal boynuzlu bir geyiğin uzanıp bahçenizdeki sarmaşığı kemirmesi hiç şaşırtıcı değil. Aç kalmış bir sincabın camınızı vurarak fin-dık istemesi ya da bir ayının ayağına batan diken çıkarttırmaya gelmesi sıradan olaylar. Hayvanların yavrulama mevsimlerinde oluşturulan özel eğitimli gönüllü ekipleri yöredeki yuvaları bir bir dolaşarak yalnız annelere gereken yardımları yapmakta, bebeklerle ilgilenmektedirler. İnsanlar her ne kadar et yemekten kurtarılmışlarsa da hayvanlar üzerinde aynı başarı elde edilememiştir. Bu konuda amaca ulaşılabilmesi, et yerine geçebilecek yapay yiyeceklerin her gün tek tek tüm yabanıl hayvanlara ulaştırılmasıyla gerçekleşebileceği için, konu uzak çevrelerde kendi haline bırakılarak çoğalma dönemlerinde, tür ayrımı yapılmadan düşmanlarından korunmaya, beslenmeye, doğumlarında yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Mutfaklarda etin yerini geliştirilmiş proteinler, filizlendirilmiş soya, süt, yumurta, yoğurt, ayran, kefir, bal, arı-sütü, sebzeler meyveler almış durumda. Bitki zararlılarıyla savaş çoktan sonuçlandığı için yiyeceklerde tarım ilaçları korkusu yok. Dalından koparılan bir elma ısırılarak yenilebiliyor.

Kent merkezlerinde bile yeşil alanlar gözden çıkarılmamış. Yerleşim yaygın, rahat. Gürültü yok. Taşıma araçları depolanmış güneş enerjisiyle çalışıyor. Toprak üstünde görülen özel araçlar metronun ulaşamadığı yönlerde gidenlerle yaşlılar, hastalar için kullanılıyor. Belli uzaklıklarda bisiklet yeğleniyor.

Tatlı ve tuzlu sular temizlenmiş

Ozon tabakasındaki delik kapanmış ama buna neden olan gazların üretimine izin verilmiyor. Deodorant ve benzerlerinin yerine püskürtücü-süz uygulanan kremler, sıvılar aynı işi görüyor. Deterjan geçmiş yüzyıllarda kullanılmış, doğayı zehirlemiş bir kimyasal ürün. Temizlik özel ışın-lı sularda deterjanla olduğundan çok daha başarılı. Ki ışın, hiçbir artık bırakmamakta, verildiği sürece, verildiği madde üzerinde etkili olmakta-

dır. Böylece dağlardan akan derelerde, temizlenmiş denizlerde her türlü canlı yaşayabilmekte; atıklar toprağın çok derinlerine verildiği için pınar suları çekinmeden içilebilmekte, denizlerde zevkle yüzülebilmektedir.

Yüksek sesle konuşmak ya da birine sürekli bakmak saldırı olarak yorumlanıyor. Böyle bir olayla karşılaşıldığında kişi ruhsal yönden incelemeye alınıyor. Sokaklarda, caddelerde kimse birbirine çarpıyor. Alay etme, küçümseme, dedikodu, böbürlenme, kıskançlık, düşene gülmek gibi ilkel davranışlar çoktan tarihe karışmış. İnsanlar birine acı, bunalı veren olaylara, durumlara üzülüp hep birden tepki gösteriyorlar. Toplumun sağduyusuyla en doğru bulunup, gerçekleştiriliyor; her türlü yardım, dernekler, görevliler beklenmeden, gereksinimi ilk sezinmeyen kişi tarafından refleks hızıyla karşılanıyor. Bu tür bir olay zaman, para kaybı olarak değil, yararlı olma fırsatının yakalandığı onur verici bir olanak olarak algılanıyor.

İnsan ömrü ortalama iki yüzyıl kadar. İlk elli yıl çocukluk, ikinci elli yıl gençlik, üçüncüsü orta yaş, dördüncüsü yaşlılık sayılıyor. Öyle ki elli yaşında biri torunlarıyla birdirbir oynayıp ip atlayabiliyor ya da yüz yaşında bir kadın bebek dünyaya getiriyor. Kuşaklar arasında kopukluk yok. Güzel bir iletişimle birbirlerini dengeliyorlar. Ömrün daha da uzatılabilmesi için özel vakıflar ve bilimsel araştırma kentleri kurulmuş, konseyler toplanıyor, gönüllü denekler üzerinde umut verici sonuçlar alınıyor.

Sağaltımlarda en kesin saptamadan sonra en iyi sonuca gidiliyor. Yaşamın öbür alanlarında olduğundan çok dikkat ve titizlik gösteriliyor. Tıbbi yanlışlık olası değil. Çaresiz durumlarda insanlar isterlerse kendi ölümlerine karar verebiliyorlar. Bu ancak bilinci yerinde, umutsuz, yavaşatılması çok ızdıraplı hastalara çok ender sağlanan bir çözüm. Tüm dostlarının çağrılı olduğu son buluşma denilen bir eğlencede kararını açıklıyor, sevdikleriyle görüşüyor, tören bitip herkes dağılınca en sevdiğinin elinden uyku ilacını içerek ayrılıyor. Ertesi gün sevenleri tarafından kent dışındaki gömütlüğe bırakılırken baş ucuna bir fidan dikiliyor.

Üniversitelerarası Kurul'un yeni YÖK yasa tasarısı

Mevcut YÖK yasası, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan yasa önerisi ve ÜAK tarafından hazırlanan yasa taslaklarının yaklaşımı ile ülkemiz yükseköğretimi ne bilgi çağını yakalayabilir ne de geleceğin sağlıklı yetişkin bireylerini yetiştirebilir. Eğer gerçekten çağdaş bir ülke olacaksak başta yüksek öğretim olmak üzere bilime yüksek değer vermek zorundayız.

Prof. Dr. İbrahim Ortaş

(Çukurova Üni. Ziraat Fakültesi)

Neredeyse bir yıldır, başta üniversiteler olmak üzere bütün toplum kesimleri, yeni YÖK yasası tartışmasına kilitlendi. Yükseköğretim yasası üzerinde lehte ve aleyhte yapılan bütün değerlendirmelere rağmen, geline noktada eldeki tek somut sonuç, saygın bir bilim insanının (Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in) YÖK başkanı olarak atanmasının yarattığı umuttur. Bundan sonra gerçekten sağlıklı bir reform ve akademik kavrayış içeren yeni girişimlerin olması dileğiyle mevcut tasarıyla ilgili görüşlerimiz aşağıda aktarılmaktadır.

Amaçsız şekilde güçlendirilmiş rektörlükler

Yasa taslağı tamamen üniversite rektörleri gözü ile biçimlendirildiği için "rektörler yasası" olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle, üniversiteleri "rektörler üniversitesine dönüştürme amacına yönelik olarak hazırlanmış bir tasarı niteliğindedir". Bu konuda 26 Aralık 2003 Cuma günü Milliyet gazetesindeki Objektif köşesinde Taha Akyol, "Rektörlerin Üniversitesi" başlıklı yazısında, rektörlerin hazırladığı taslağın "zaten aşırı yetkili olan rektörlere yeni yetki" verdiğini çok doğru bir şekilde tespit etmektedir. ÜAK'u oluşturan rektörler tarafından hazırlanan yeni yasa taslağı 2547 sayılı yasanın rektörler lehine revize edilmiş bir

başka şekli görünümündedir. Kaldı ki 2547 sayılı yasanın tenkit edilen konularından en önemlisi rektörlerin aşırı yetkilere sahip olmalarıdır. Bu bağlamda uzun yıllar, hem öğrenciler, hem öğretim üyeleri hem de kamuoyu tarafından tenkit edilmiş bir yasanın değiştirilmesi için sadece rektörlerden oluşan bir komisyon kurulması yanlış olmuştur. Orhan Bursalı'nın Cumhuriyet gazetesinin 30 Aralık 2003 tarihli "Üniversite Savaşları" başlıklı yazısında belirttiği gibi "üniversitelerin bütün paydaşları (öğrenciler, öğretim üyeleri, TÜBA, TÜBİTAK, öğretim kuruluşları ve bazı sivil toplum kuruluşları) son aşamasında katkıda bulunmalıydılar."

Konuştüğüm bir çok öğretim üyesi ÜAK'dan böyle bir tasarı beklemediklerini ifade etmişlerdir. Malesef "dağ fare doğurdu" ve ÜAK'ın tasarısı beklenen reformu değil; reform karşıtı bir "etüt" olarak ortaya çıktı. Bırakın yeni bir açılım getirmeyi, nerdeyse rektörlerin yetkilerini arttıran bir yasa önerisinden öteye varamamakta; bütün niyeti para serbestisi ve vakıf üniversitesi arayışı olan bir muhteva ile bizleri toplum önünde mahcup duruma düşürmektedir. İlgili taslağın 33. maddesindeki "Devlet Yükseköğretim Kurumlarının, Vakıf Yükseköğretimi Kurumu veya Meslek Yüksekokulu Kurması" hükmü anlaşılır de-

ğildir. Böylece yükseköğretimin özelleştirilmesinin kapısı aralanmaya çalışılmaktadır. Bunun için şimdilik bütün üniversiteler olarak böyle bir taslağın ÜAK tarafından hazırlanmadığını var sayalım. Aksi takdirde bu tür taslaklarla ülkemiz üniversiteleri ne evrensel ölçekte bilim yapabilir, ne de geleceğin dinamik yetişkin bireylerini yetiştirebilir. Bu anlayış üniversiteleri okullaştırmaktan öteye geçemez.

Açıkçası hükümetin daha önceki iki yasa önerisinde yükseköğretim üzerinde etkili olacak yapılanmanın kabul edilmez olduğunu belirtmiştik. 1981 yılından bu yana YÖK yasasına yapılan eleştirilerin başında gelen rektör yetkilerinin fazlalığının yarattığı rahatsızlığın yeni ÜAK'ın önerisinde daha da artırılmasının istenmesi aynı şekilde ileride daha farklı tartışmaları beraberinde getireceği için şimdiden ciddi eleştiriler almaktadır. Hatta hükümeti de daha haklı duruma getirmektedir.

ÜAK'ın hazırladığı yeni YÖK Yasa Tasarısı: Hangisi daha kötü?

Mevcut 2547 sayılı YÖK Yasası'nın Türkiye'yi bilgi çağına taşımakta yetersiz kaldığının başta Cumhurbaşkanı olmak üzere hükümet, yükseköğretim kurumu ve öğretim üyeleri tarafından belirtilmesi yeni bir yükseköğretim yasasına gereksinim olduğunun en açık ifadesi-

dir. Ancak 58. Hükümet tarafından önerilen yasa taslağı, 59. Hükümet tarafından bir başka şekilde sunulan taslak ve sayısını bilmediğimiz sayısız değişikliklerle son halinin ne olduğunu tam olarak bilemediğimiz yasa taslakları yanında bir de UAK'un hazırladığı yasa taslağı bulunmaktadır. Artık "iyi" arayışı sulandı ve gelişmeler *hangisi daha kötü* tartışmasına dönüştü.

Üniversitelerarası Kurul 19 Ağustos 2003 tarihinde Ankara'da yaptığı toplantıda Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan Yükseköğretim Kanunu Tasarısı Taslağı'nı tüm üniversitelerden gelen eleştiri ve öneriler doğrultusunda kapsamlı bir biçimde değerlendirmiş ve taslağın "kabul edilemez" olduğu kanısına varılmış ve bunun yerine yeni bir tasarı hazırlamayı benimsemişti. ÜAK tarafından yapılan söz konusu toplantıda "ülkemizin yükseköğretimden beklenti ve gereksinmelerine yanıt verecek, yaşanan köklü sorunlara çözüm üretecek, kazanılan ulusal bilgi ve deneyim birikimini değerlendirecek, Avrupa Birliği ve dünya ile bütünleşme sürecinde uyum ortamı sağlayacak, evrensel akademik standartlara uygun ve yasa taslağı çalışmalarına temel oluşturacak *çağdaş bir yükseköğretim modeli* geliştirmek amacıyla bir komisyon kurulmuş"tu. Komisyon üç aydan uzun bir süredir çalışmalarını sürdürmekteydi. ÜAK'un yasa hazırlama önerisi kamuoyunda büyük destek görmüştü.

Taslakta neler var?

Üniversitelerarası Kurul tarafından hazırlanan yeni YÖK yasa tasarısı, sınırlı sayıda rektör ve senato üyeleri tarafından incelendikten sonra, bazı üniversiteler tarafından internet üzerinden öğretim üyelerinin bilgisine sunulmuş bulunmaktadır.

Yeni tasarıda mevcut YÖK yasa tasarısından farklı olarak göze çarpan bazı hususlar şu şekildedir:

1) YÖK Genel Kurulu'nun üye sayısı ile ilgili oransal dağılımın belirlenmesi devletin değişik birimleri arasında yeniden belirlenmiş. 2) YÖK yetkilerinin önemli bir kısmı Üniversitelerarası Kurul'a devrediliyor, bir kısmını ise üniversite rektörlerine devretmiş. Yüksek Öğretim Kurulu'nun birçok yetkileri ÜAK'ya devredilmiş ama, ÜAK sadece rektörlerden oluşuyor. Yani çok seslilik ve katılımcılık yok. Eski rektörler komitesi ÜAK'a dönüştürülmüş. 3) Eski yasada olduğu gibi seçimle belirlenen 2-3 aday rektörlük için YÖK'e bildiriliyor. Eskiden olduğu gibi YÖK adaylar hakkında bilgiyi Cumhurbaşkanı'na bildiriyor. Rektörlerin görev süreleri 4 yıllıktır ve iki kez üst üste seçimle gelmektedirler. 4) Üniversite rektörlerinin yetkileri daha da artırılmış. 5) Dekanlar seçim ile belirleniyor, ancak dekanlıkların yetkileri önemli ölçüde rektörlere devredilmiştir. 6) Bölüm başkanları dekanın önerisi ile rektör tarafından atanmaktadır. 7) Öğretim üyeliği kadroları tamamen rektörler tarafından belirlenmektedir. 8) ÖSYM yine YÖK'e bağlı an-

cak kısmen özerk hale getiriliyor. 9) YÖK Başkanı Cumhurbaşkanı tarafından, YÖK genel kurulu üyeleri arasından seçiliyor. 10) Devlet üniversitelerine vakıf üniversitesi kurma hakkı tanınmıyor. 11) Parası olan öğrencilerden harç adı altında daha fazla para alınacaktır. 12) Üniversiteler mali özerklikleri çerçevesinde bütçe kalemlerini kendileri yapacak. 13) Üniversiteler akademik kadro sayısını kendileri belirliyor. 14) Öğrenci temsilcileri kendileri ile ilgili konularda senato ve fakülte kurulunda oy kullanabiliyor. 15) Tezsiz yüksek lisans benimsenmiş. 16) Atatürk İlke ve Devrimleri ile Türk Dili zorunlu dersler olarak programa alınmakta. 17) Yükseköğretimin amacı evrensel üniversitelilik bilinci ve anlayışından çok ulusal değer yargıları ve kültürüne bağımlı bireyler yetiştirmesi olarak benimsenmiş.

Bu bağlamda gerek UAK ve gerekse hükümetin şu hali ile önerdiği yeni taslak yukarıda ana hatları ile belirtildiği gibi hiçbir ciddi iyileştirme ve reform içermemektedir. Sorun şu anda tamamen rektör seçimi ve yetkileri yanında YÖK Üst Kurulu'nun kaç kişiden ve kimlerden oluşacağı konusuna kilitlenmiş durumdadır. Doğal olarak bunca uğraşından

sonra “ÜAK’ın yasa önerisi 2547 sayılı YÖK Yasası’ndan daha mı iyi?” diye sormak geliyor insanın içinden. Açıkçası üniversite hocaları olarak toplumun bizlerden beklediği, hükümetin hazırladığı yasadan daha demokratik ve özerkliği hedefleyen bir yasa hazırlanmasıydı. Her yönüyle ilkeleri belirlenmiş, subjektivizmden çok objektif kuralları olan ve iç verimliliği artıran bir yasa önerisinin hazırlanması beklenirdi. ÜAK’un yeni bir yasa hazırlama konusunda Ankara’da yapılan toplantıda kamuoyuna sunulan gerekçe, yerinde ve doğru bir talepti. Kamuoyu da hükümetle YÖK arasındaki tartışmada, üniversitelerden yana tavır alarak yeni bir yasa önerisi hazırlanmasını benimsemiştir. Ancak ÜAK’ın yasa önerisi beklenenin aksine yüksek öğretimin sorunlarını çözmeye yönelik olarak hazırlanmamıştır. Bunlar, aşağıda gerekçeleriyle anlatılmaktadır.

Taslakta neler yok?

1) *Akademik etik kurulu yok.* Böyle bir kurul yasada yer almamaktadır. Bilim etiğinin nasıl kurumsallaşacağı ve izleneceği açık değil.

2) *Bilimsel özgürlük ve özerklik kavramlarının adı var kendisi yok.* Özerklik kavramı rektörün yetkileri arasına sıkıştırılmış durumdadır. Rektörün yetkileri arasında yer alan idari ve akademik personelin üzerindeki genel gözetleme ve denetim görevi ile tamamen sınırlandırılmış durumdadır.

3) *Bilim politikasının nasıl belirleneceği açık değil.* Ülkenin bilim politikası nasıl ve ne şekilde oluşturulacak? Bilim organizasyonları ve uluslararası rekabet ölçüsü nasıl sağlanacak? Üniversitelerin ve üst kurulların uzun ve kısa sürelerle bilim politikasının nasıl ve kimler tarafından belirleneceği açıklanmamıştır.

4) *Bilim felsefesi yok.* Bilim felsefesi, bilim tarihi, yöntem ve kültür derslerini önereceği yerde, yerine li-sede okutulup öğretilmesi gereken Atatürk İlke ve Devrimleri ile Türk Dili gibi dersler önerilmektedir. Ev-

rensel düzeyde değişik ülkelerinin öğrencilerine öğretilmesi gereken bilim anlayışı yerine ulusal değer yargılarına bağımlı bir yapılanma öngörülmektedir. Kimsenin ulusalcılığından şüphe yok, ancak kim daha milliyetçi yarışına girilmesine üniversite ortamında gerek yoktur.

5) *Yönetici seçimi ve atamaların-da ilke yok.* Gelişmiş ülkelerin rahatlıkla sağladığı belirli ilke ve ölçütlerden hiç söz edilmemektedir.

6) *Fakültelerin tüzel kişilikleri yok.* Üniversitelerde temel birim fakültelerdir. Bunun özellikle vurgulanması, enstitü, yüksek okul, meslek yüksek okulu ve benzeri kurumlardan farkının açık bir şekilde belirtilmesi gerekir. Hatta 1750 sayılı yasada olduğu gibi fakültelerin tüzel kişilikleri olmalı. Aksi halde bir fakültenin laboratuvarı, dershanesi veya benzeri bir alanı, fakültenin başındaki kişinin haberi olmadan veya görüşü alınmadan başka bir meslekten gelen rektör tarafından başka bir amaç için kullanılabilir. Fakülte adına mevcut yasada olduğu gibi yetki kullanılabilir.

7) *Bölüm ve ana bilim dalının adı var kendisi yok.* Üniversitelerin en küçük fakat temel birimleri olan bölümlerin yetki ve sorumlulukları hiçbir şekilde tanımlanmamakta; öğretim üyelerinin ana bilim ve bölüm başkanlıklarını seçme özerkliği ve özgürlükleri bulunmamaktadır. Bölüm başkanlarının; dekan tarafından önerilip rektör tarafından atanması son derece yanlıştır. Bölüm faaliyet raporlarını incelemesi gereken fakülte kurulu bu konuda tam yetkili olmalı. Yani bölüm başkanlarını fakülte kurulu seçmeli, herhangi bir makamın onayına sunmaya da gerek yok. Böylece bölümlerde herkes istediği adamı kendisine oy versin diye kadroya almaz. Üniversitelerin küçük birimlerinde seçimlerden kaynaklanan tartışmaların ve ayrışmaların önüne geçilmiş olur.

8) *Akademik değerlendirmenin nasıl ölçüleceği açık değil.* 1750 sayılı, hatta 115 sayılı yasadan alınacak çok iyi maddeler var. Örneğin bölüm faaliyet raporlarının fakülte kurulunda incelenmesi ve kabulü

veya reddi konusunda karar verilmesi; akademik yükselmelerde fakülte kurulunun ağırlıklı olarak yetkili kılınması (jüri seçimi v.s). Böylece bölümlere iç verimlilik sağlanmış olacaktır.

9) *Yükseköğrenimin amacının nasıl gerçekleşeceği açık değil.* Gerek 2547 sayılı yasada gerekse bu taslakta Yüksek Öğrenimin Amacı bölümünde, nasıl bir yapıdaki gençlerin yetiştirilmesi ile ilgili olarak benzer ifadeler var. Ama bunların nasıl sağlanacağı belirtilmiyor. Oysa buraya şöyle bir ek konmalıdır: “Bunları sağlamak için seminerler, çalıştaylar, paneller ve konferanslar düzenlenir ve bunların nasıl yapılacağı bir yönetmelikle belirlenir.” Sadece Atatürk ilke ve devrimleri ile ilgili ders yetmez. Bilim felsefesi, tarihi ve kültür dersleri zorunlu dersler olmalıdır. Öğretim üyelerinin ders verme şekli, yöntem ve teknoloji kullanma biçimi de olmak üzere öğretim üyesinin performanslarının aralıklarla belirlenmesi gerekir. Bütün dünyada yönetmeliklerle belirlendiği gibi, her dersin başında ve sonunda öğrencilere ders hakkında eğilim yoklaması yaptırılır ve bu anketler dekanlıklar ve rektörlükler tarafından öğretim üyesinin performansı yansıtılır.

10) *Objektif atama ilkeleri yok.* Öğretim üyesi alımında ve kadro dağılımında rektör tek tam yetkili kılınmıştır. Bütün dünyada öğretim üyelerine kadro aranmasında mutlaka yer değişikliği sağlanırken, bizde halen çiftliğinde öten horoz örneğinde olduğu gibi, kimse üniversiteyi okuduğu yerden dışarıya çıkamamaktadır. Üniversitelerde liyakat esasına göre öğretim üyesi alınması için objektif kurallar yanında, ilgili ana bilim dalının talebi ve görüşü doğrultusunda, bölüm, dekanlık ve senatoda onaylanarak geçmesi sağlanmalıydı. Yeni yasa önerisinde liyakat esasına yerine, çok eleştirilen *hi-at* esasının işleyeceği endişesi gelişmektedir. Düşünün ki daha önce sıkça basına yansıdığı gibi okuyarak, çalışarak bilgiye ve yeteneğine göre değil, adamını bularak üniversitede kadro alınması gibi üniversiteleri zor durumda bırakacak uygulamalar ye-

niden ülkemizde yaşanır olacaktır. Toplum nezninde saygınlığı olan üniversiteleri böyle durumlara sürüklemeye kimsenin hakkı bulunmamalıdır. Son yıllarda üniversitelere üniversitelilik bilinci ve kapasitesi olmayan çok sayıda öğretim üyesi ve görevlisi sürekli kadro durumuna alındı, bunlar sistem içerisinde nasıl eritilecek? Akademik terbiyesi olmayan söz konusu kişiler kendileri ile kalsalar neyse, aşağıdan gelen dinamik öğrencilere de kötü örnek teşkil etmektedirler.

11) *Yerinden yönetim yok.* Ademi merkezîyetçi bir yapılanma ile yerinden yönetim ilkesi benimsenerek üniversite çeşitliliği ve buna uygun yapılanma geliştirilebilir.

12) *Yöneticilik görevinin sınırlandırılması yok.* Yöneticilik görevinin bütün birimlerde bir defa ile sınırlandırılması gerekirdi. Üniversitelerde asıl olan öğretim üyeliği ve bilim adamlığıdır. Neredeyse bir yönetici sınıfı oluştu. Rektör, eğer belirlenen süre olan 4 yıl yetmiyorsa 5 yıllığına bir defa olmak üzere seçilebilir. Aksi taktirde bir çok rektör (insanın doğası gereği kendine yakın olanı tercih eder), yeniden seçilmek için kendisine oy verecek kişiyi atmayı tercih eder ve bu durum üniversite ruhuna ve akademik liyakate uygun düşmez. Bu konu üniversitelerin en çok eleştirilen konusudur. Her ne şart altında olursa olsun ölçütleri net olarak belirlenmiş koşullarda yöneticiler bir defalığına seçilmelidir. Ayrıca kurumun gelişmesine zarar veren, kurumun çıkarını kendi çıkarına kullanan, yüz kızartıcı suç işleyen yöneticilerin kime karşı sorumlu oldukları ve ne şekilde görevden el çektilerine de taslakta belirtilmemiştir.

13) *Akademik rekabetin nasıl sağlanacağı açık değil.* En başta üniversitelerde olması gereken rekabet anlayışı yüksek öğretim kurumları arasında olmakla sınırlandırılmıştır.

Bilim adamları, laboratuvarlar, enstitüler ve üniversiteler nasıl birbirleri ile yarışacaklar? Bu bağlamda üniversite verimliliği nasıl artırılacaktır? Bugün bazı birimler devlet dairesinden farksız duruma gelmiştir.

14) *Öğrenciler yok.* Öğrencilerin üniversite yönetiminin oluşması ve sosyal dokusunda yer almasından hiç söz edilmemektedir. Bin küsur yıllık, batı üniversite tarihlerinde, üniversite yönetimleri öğrenciler tarafından ağırlıklı olarak belirlenir ve üniversitelerin yönetimlerinde artık neredeyse öğrencilerin aktif rol almadığı hiçbir kurum kalmadı. Bir üniversitenin en dinamik ve yaratıcı unsurları öğrencilerdir. Öğrencilerin aşağıdan getirdikleri sinerji ile üniversiteler farklı şekilde renklenir ve yaratıcılık gelişir. Bu anlamda öğrencilerin mutlaka ve mutlaka üniversite içinde "bir şeye karşı çıkabilme, itiraz edebilme ve farklı düşündüğünü gösterme" cesaretinin bizzat üniversite tarafından sağlanması gerekir. Tabii şiddete başvurmamak kaydı ile. Aksi taktirde üniversitelerde yurttaş bilinci değil kulluk bilinci (başkalarının doğrularını kabul eden) gelişir. 2547 sayılı yasanın kuruluş gerekçelerinden biri de "tehlikeli" olan öğrencilerin "ehlileştirilmesi" idi. Yeni kurulacak YÖK yasası mutlaka öğrencilere her düzeyde yer vermelidir.

Sağlıklı bir reform için alternatif var

Milli Eğitim Bakanı tarafından 27 Eylül 2003 tarihinde Öğretim Elemanları Dernekleri ile yapılan

toplantıda (maalesef geçmiş YÖK Yönetimi ve ÜAK böyle bir görüşme gereksinimi bile duymamıştır) benim de içinde bulunduğum demek temsilcileri tarafından Sayın Bakan, *Bilim ve Ütopya* dergisinin 114.

sayısında da yayımlanmış olan öneriler çerçevesinde çağın gereklerine uygun yeni bir üniversite yasasının hazırlanması önerilmiştir.

Bu ilkeler çerçevesinde;

1) Üniversitelerin akademik, idari ve mali özerkliği modern üniversiteler düzeyinde sağlanmalıdır. Bu anlamda üniversiteler hükümetlerin ve bürokratik işlevlerin müdahalesinden özgür tutulmalıdır.

Üniversitelerde otokontrol yöntemi ile üniversiteyi, üniversitelilerin yönetmesi sağlanmalı. YÖK tamamen bir eşgüdüm kurulu olarak, üyeleri ağırlıklı olarak ÜAK üyelerince seçilmeli, YÖK, ÜAK tarafından denetlenmelidir.

2) Bölüm ve ana bilim dallarının görev ve fonksiyonları güçlendirilerek aşağıdan yukarıya doğru kendi içerisinde örgütlenmiş bilimsel kurulların oluşması ve yönetilmesi esas alınmalıdır.

3) Akademik değerlendirme ilkeleri ve ölçütleri geliştirilmelidir. Verimliliği yüksek, üretken bilim adamı yetiştirmek için çitası yüksek tutulmuş ölçütlerle bilim adamı vasfına sahip olanlar üniversiteye alınmalıdır. Sağlıklı ve evrensel ölçekte bilim adamının sağlanması için TUS benzeri bir sınavla, belirli bir puanın üzerindeki adaylar üniversitelere araştırma görevlisi için açılan yeterlilik sınavlarına başvurmalıdırlar. Doktorasını tamamlayan araştırmacı eğer üniversitede hoca olarak kalmak istiyorsa "inbreeding" in ortadan kaldırılması ve üniversite dinamikliğinin sağlanması için mutlaka başka bir üniversitede kadro aramak zorunda olmalıdır.

4) ÖSYM, ÜAK'ın denetiminde olmalı ve siyasilere seçme ve yerleştirme sürecinin dışında tutulması

sağlanmalıdır.

5) Bilim Akademisi, Batılı akademiler seviyesine çıkarılmalı ve ülkenin bilim politikasını ve stratejisini belirlemelidir. Bilim Akademisi üyeleri bilimselliğini kanıtlamış, uluslararası düzeyde başarılı ve etik sorunu olmayan seçkin kişilerden oluşmalıdır. Bu anlamda üniversiteler arası bilim akademileri kurulmalı. Daha makro projeler bu şekilde çözümlenmelidir.

6) Her üniversitenin kendi karar vereceği "stratejik plan ve öz değerlendirme yanında dış değerlendirme" ilkeleri mutlaka benimsenmelidir.

7) Üniversitelerde her türlü düşüncenin özgürce ifade edilmesi ve her üniversitenin ideolojileri ve "izm"leri tartışabilmesi ortamının sağlanması için bilim tarihi, bilim felsefesi, kültür ve uygarlık tarihi gibi dersler de okutulmalıdır. Üniversitelilik bilincinin sağlanması, bölücü, irticai faaliyetlerin önünün kesilmesinde önemli bir panzehir olacaktır.

8) Üniversitelerin mali sorunları çözümlenmelidir. İkili öğretim, yaz okulları, tezsiz yüksek lisans, ek ders ücreti ve yarı zamanlılık gibi uygulamaların kaldırılması ve bunun yerine dünya standartlarında bir ücret politikasının belirlenmesi üniversite verimliliğine daha büyük katkılar sağlayacaktır.

9) Üniversiteliler olarak arzuladığımız bilim ortamının yetkileri, mümkün olduğu kadar tabana yayılmış, üniversite öğretim üyesi, görevlisi, öğrencisi ve idari personeli ile üniversitenin, üniversiteliler tarafından oto kontrole dayalı özgür ve bilimsel özerkliğe sahip bir yapı içerisinde, standartları belirlenmiş seçim esasına dayalı yönetilmesidir. Üniversite yöneticilerinin seçimi bir defaya mahsus olması üniversite yönetimin sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Dekanlar mutlaka seçimle gelmeli. En fazla oyu alan aday doğrudan atanmalıdır. Rektör seçimi daha önce önerildiği gibi bilim alanlarına göre yapılmalı. Bugün

teknik üniversiteler dışındaki bir çok üniversitenin rektörü tıp kökenli. Ve kamuoyundaki yansıması teknik üniversiteler bilimsel olarak daha ileride çünkü rektörleri farklı disiplinlerden gelmektedir. Aynı zamanda rektörlük seçimi iki türlü yapılmalı, ikinci turda yarıdan fazla oy alan kişi atanmalıdır. Bu bağlamda üniversite yöneticiliğinin bir meslek olmaktan çıkarılması gerekir. Üniversite yönetimlerinin, ana bilim dalı başkanlığından, rektörlüğe kadar tamamen bir koordinasyon merkezi olması ve asıl sorumluluğun kurularda olması gerekir.

10) Evrensel ölçekte özerk üniversite ve özgür akademik ortamın sağlanabilmesi, şeffaf, hesap verebilir ve liyakate dayalı, yerinde yönetilen üniversite modeli arzusu yukarıdaki bir çok sorunun cevabını içermektedir.

Ümidimizi koruyoruz

Bu bağlamda 2004 yılında yeni bir yasa çıkarılacağına olan umudum halen devam ediyor. Cumhurbaşkanı Sayın Sezer'in TÜBİTAK ödül töreninde yaptığı konuşmada "Yaşamımızın her alanına bilimsel düşüncüyü yerleştirmeliyiz; köklü bir bilim reformuna devlet olarak destek vererek yaratıcı düşüncenin hayata geçirilmesini sağlamalıyız; her alanda çağdaşlaşmaya, ancak akıl ve bilim yoluyla ulaşabiliriz" demesi devletin üst düzeyde bilim politikasına verdiği önemin bir göstergesi olarak olumlu karşılanmıştır.

Yeni YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç gibi saygın bir bilim adamının Galatasaray Üniversitesi Rektörlüğü, anayasa hukuku profesörlüğü kimliği, bilimsel saygınlığı ve üniversite sorunlarına olan duyarlılığı ile YÖK'ün başına atanması bir ümit kaynağı olmuştur. Sayın Teziç'in YÖK başkanlığına gelmesiyle öğretim üyeleri dernekleri ve öğrenci temsilcileri ile görüşeceğini; bu bağlamda ÜAK'un hazırladığı yasa önerisinin nihai olmadığını belirterek üzerinde çalışılacağını belirtmesi ve hükümet ile de istişare içerisinde daha çağdaş ve demokratik bir univer-

site konusunda gösterdiği yönelim olumlu karşılanmıştır.

Ne yapılmalı?

Mevcut YÖK yasası, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan yasa önerisi ve ÜAK tarafından hazırlanan yasa taslaklarının yaklaşımı ile ülkemiz yükseköğretimi ne bilgi çağını yakalayabilir ne de geleceğin sağlıklı yetişkin bireylerini yetiştirebilir. Dünün geri kalmışlığının hesabını veremeyen bir toplum olarak yarının da hesabını vermeme gibi bir lüksümüz bulunmamaktadır.

Herkesin artık elini vicdanına koyup, kendi küçük çıkarları için değil, kamunun ve toplumun uzun süreli çıkarları için biz merkezli olarak davranması gerekir. Eğer gerçekten çağdaş bir ülke olacaksak başta yüksek öğretim olmak üzere bilime yüksek değer vermek zorundayız. Bugün gelişmiş ülkelerin konumu buna bağlıdır.

Bir önceki hükümet döneminde başlatılan atölye çalışmasından çıkan metin, kamuoyuna sunulmadan bilinmeyen bir nedenden dolayı bir anda rafa kaldırıldı. Söz konusu atölye çalışmasında özerk üniversite anlayışı çerçevesinde anayasanın 130. ve 131. maddelerinin değişmesi öngörülmüyordu. Şimdiki hali ile anayasanın ilgili maddeleri değişmeden hiçbir reform hareketi yapılamaz, yapılsa bile sınırlı ölçüde iyileştirmeler yapılabilir ve bu iyileştirmeler yükseköğretimin sorunlarını çözemeyecektir. Konuyu bilen değişik kesimlerden uzmanlarca bir atölye çalışması ile ülkemizin önünü açacak bir yasa hazırlanabilir. YÖK, Üniversitelerarası Kurul, TÜBA, TÜBİTAK, Öğretim Üyeleri Dernekleri, Öğrenci temsilcileri ve sendikaları ve ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan bir atölye çalışmasının hazırlayacağı yeni bir yasaya gereksinim bulunmaktadır. Bu atölye de özellikle halâ hayatta olup 4936, 115, 1750 ve 2547 sayılı üniversite yasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde görev yapan öğretim üyelerinden ve diğer ilgili kuruluşlardan yararlanmak mümkündür.

-S-

SCIENTIFICTION: (Ter. Ing.) "Amazing Stories" dergisi yönetmeni Hugo Gernsback'in; adına tescili yetkili kurum tarafından reddedilen, "science-fiction" yerine kullandığı ünlü terimi. Tescil bürosu, Gernsback'in avukatlarına "scientifiction"ın 21 Aralık 1926 tarih ve 222074 sıra numarasıyla "Experimenter Publishing Co." firmasına verildiğini söyleyerek, terimin Gernsback adına tescilinin olanaksız olduğunu bildirmişlerdir. Terim, İngilizcede yaratılan küçük bir dil oyunuyla elde edilmiş olup, "bilimsel" anlamına gelen "scientific" sözcüğünün çağrışımından yararlanılarak "fiction" sözcüğünün "science"a kaynaştırılmasıyla elde edilmiştir.

SCIENCE-FICTION: (Ter. Ing.) İlk kez İngiliz şair ve eleştirmeni William Wilson tarafından 1848 yılında "A Little Earnest Book Upon A Great Old Subject - Eski Büyük Bir Konu Üstüne Küçük Ciddi Bir Kitap" adlı yapıtında bir bölüm başlığı olarak kullanılan terim, sonradan bilimsel temelli kurgusal yapıtları ifade etmek için kullanılmaya başladı. İngilizce konuşulan ve yazılan ülkelerde; "bilimge" karşılığı olarak en yaygın kullanım alanı bulabilen bu terim olmuştur (Ayrıntılı bilgi için bkz.; Sam Moskowitz: "How Science - Fiction Got His Name?", Future Past, Number 4, April 1994).

SCIENCE-FICTION ADVENTURE CLASSICS: (Prozine Digest."Bilimge Serüven Klasikleri) "Ultimate Publishing Co." tarafından iki ayda bir (bimonthly) yayınlanan bilimge seçkisi. SFAC'ın yayın hakları 1932'de "Ziff-Davis Co"dan satın alınmıştır.

SFAC'e bütünüyle bir bilimge dergisi diyebilmemizi engelleyen; derginin haber, eleştiri, inceleme ve konuşmalara yer vermeyip, salt bilimge öykü ve noveletaları yayınlaması. 1972 yılı itibariyle 60 cent fiyat taşıyan seçki, ortalama 130 sayfa. İç sayfalarda illüstrasyona yer verilmiyor. Yazarları arasında: Nat Schachner, George H. Sheer, Stanton

A.Coblentz, John W. Campbell Jr., Neil Joes, Lawrence Smith ve Henry J. Kostkos gibi imzalara raslanıyor. Derginin adresi şöyle: Ultimate Publishing Co.;Box 7. Oakland Gardens, Flushing N.Y. 11364 U. S. A.

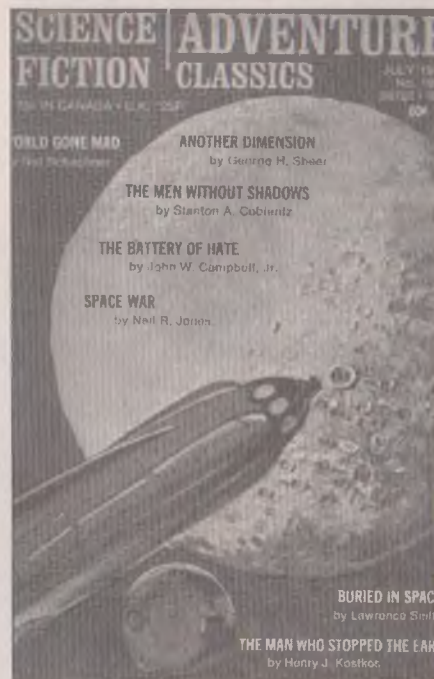
SCIENCE-FICTION BOOK CLUB: (is. Ing.; Bilimge Kitapları Kulübü) Merkezi Londra'da ve bir şubesi de Letchworth Garden City'de bulunan ve yazarların yapıtlarını doğrudan doğruya yalnız üyelerine ileten kitap derneği. "SFBC"ün 1970 yılında yayınladığı kitaplar arasında, kurumun; Rapp & Whiting Ltd. ile işbirliği yaparak bastığı R. A. Lafferty'nin: "Past Master-Uzman" adlı romanı da yer almıştır. Zamanın bütün bilimlerine vakıf bir bilim adamı-filozofun olağanüstü serüvenlerinin anlatıldığı yapıt, henüz dilimize çevrilmemiştir. SFBC'nin adresi şöyle: Aldine House, 10-13 Bedford Street, London W.C.2.

SCIENTOLOGY: (Ter.İng.) Kanaçalı yazar A.E. van Vogt tarafından kurulan ve insanın gerçekte içinde gizli bir süper insan bulunduğunu ileri süren ve bu gizli güçleri ortaya çıkarma yöntemlerini açıklayan sözde bilim. Yazar, "Feza Canavarları"nda önce bunu: "Bütün bilimlerin bir arada tatbiki" olarak tanımlamışken; bu kurgu, sonradan mistik

bir kılığa dönüşmüş ve Amerikalı safdiller tarafından bir tür cult-mezhep haline sokulmuştur. "Bilimler bilimi" anlamına gelen "scientology", mistik konulara pek meraklı yazarlardan L.Ron Hubbard tarafından "dianetics" olarak adlandırılmıştır. Bu konuda van Vogt'un savunması için bkz., Asimov's SF,Cilt:7,S.13, Mid-December 1983, 'Mektuplar' bölümü. >>> VOGT, neksiyoloji, tektoloji, Malinovski, dianetics, Feza Canavarları, Uzay Tazisinin Yolculuğu.

SCIENTIFIC ROMANCES: (Ter.İng.; "scientific": bilimsel; "romance": serüven, lirik ve duygusal edebi eserler.), İkinci savaş sonrasına kadar İngiliz bilimge edebiyatında "sci-fi" yerine kullanılan bir terim. Özellikle H.G.Wells tarafından inceleme ve önsöz yazılarında "fantastik öykü" terimiyle birlikte çok sık kullanılmıştır. İngiliz edebiyat tarihçisi ve eleştirmen W.C.Pritchett da: "The Living Novel-Yaşayan Roman" (1946) adlı eleştirilerini derlediği kitabının 116 ve 124. sayfaları arasında yer alan bölümünü: "The Scientific Romances" başlığıyla HGW ve diğer İngiliz bilimgecilerine ayırmıştır. Bkz.; HGW: "Görünmez Adam-Grotesk Bir Macera". (Yazarın, "The Scientific Romances" adlı eserine yazdığı önsöz), Çev.Ali Kaftan, İtiki Y.,İst.2001, 287 sf., ISBN: 975-8607-19-7.; W.C.Pritchett; "The living Novel", Chatto & Windus Y., p.260, London, 1946.

SFRN: (Science- Fiction Resources Network-Bilimge Araştırmaları Ağı)nın kısaltılmışı. Ticari bir kurum olup, danışmanları arasında :Forrest J. Ackerman, Mike Ashley, Harlan Ellison ve Sam Moskowitz gibi bilimge yazar ve tarihçileri de yer almaktadır. SERN, "The Write Answer-Doğru Cevap" adlı yayınevinin hazırladığı "Future Past-Geçmişteki Gelecek" adlı aylık bir dergi yayınlamak, bilimge tarihiyle ilgili bilgi, belge ve araştırma sonuçlarını okura ulaştırmaktadır. Prozinin adresi şöyle: Future Past, P.O Box 610 Convoy OH 45832 USA.

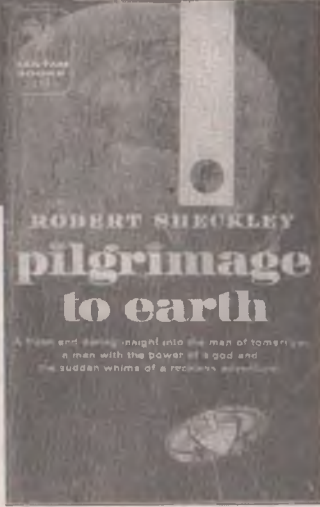
"Sci-Fi Adventure Classics" dergisinin Temmuz 1972 tarihli sayısı.

Amerikan bilimge edebiyatında ironik üslubuyla dikkatleri çeken Robert Sheckley.

SHECKLEY, Robert: (New York, 1928) Çocukluğu ve gençliği New Jersey'de geçti. Üniversitede İngilizce, psikoloji ve felsefe öğrenimi gördü. Bu sırada yazarlık kurslarına katıldı. Diplomasını aldıktan kısa bir süre sonra ilk bilimge öyküsü: "We are Alone"ı satmayı başardı. Öykü "Future" derisinin Kasım 1952 tarihli sayısında yayınlandı. RS, bilimge yazarı olmayı kararlaştırarak, öykülerini zamanın ünlü bilimge dergilerine; bu arada özellikle de "Galaxy" dergisine göndermeye başladı. Kısa zamanda kendine özgü üslubu ve hicivci tavrıyla büyük ilgi topladı. 1953'te verilen ilk "Hugo Armağanı"nın sahibi Alfred Bester, RS için şöyle der: "O gerçekten de kılı kırk yaran bir yazardır. Bu nedenle bir öyküye basarken, mutlaka bir düzine yoldan en ilginçini seçer. Onun fikirleri bağlayıcıdır ve karşılıklı konuşmalar gerçekçi ve insanca duygular taşıyan bir yapıdadır. Filmi Türkiye'de de gösterilen: "Onuncu Kurban-The Tenth Victim" 1953 yılında önce "Galaxy'de "The Seventh Victim- Yedinci Kurban" adıyla yayınlandı. RS'nin sekiz bilimge romanı, sekiz öykü kitabı ve yedi tane de casusluk-gerilim romanı bulunmaktadır. 1970 yılında, İspanya'nın Ibiza Adası'na

yerleşen yazar, yedi yılını bu güzel adada geçirdi. Bugün üçüncü eşi ve iki çocuğuyla birlikte Londra'da yaşamaktadır. RS'nin dilimizde "Mevki Uygarlığı" adını taşıyan tek bir romanı bulunmaktadır. Bkz.; **SHECKLEY, Robert:** "Status Civilisation - Mevki Uygarlığı, Metis BK-3, İst., 1995; "Pilgrimage to Earth", A Bantam Book, Published: October

Sheckley'nin dilimize henüz çevrilmemiş olan kısa bilimge öyküleri kitabı: "Pilgrimage to Earth- Dünyaya Hac Ziyareti"

1957, 2 nd. print. Chicago; "Mindswap", Pan SF, London, 1974. Sheckley'nin Türkçe'de yayınlanmış kısa öyküleri için bkz.; "Öncü Fanzini", S.4, Nisan 1989;"

Gümleyen Tabanca", Çev. Kadri Özel; "Dünyahıların Gelisi", (Kısa Öyküler Anth.) Derleyen: Doç. Dr. Yalçın İzbul, Cep Kitapları 1984. Bu kitapta Sheckley'nin: "Uzaydan Gelen Canavarlar" ve Törenzede Tanrılar" adlı iki öyküsü yer alır. Ayrıca "Öncü Fanzin"i de 4. sayısını özel olarak Sheckley'ye ayırmıştır. >>> Mevki Uygarlığı

SİBORG: (Fransızca fonetik esas alınarak Türkçe imlayla.) New York, Rockland Hastanesi doktorları: Manfred Clynes ile Nathan Kline tarafından; "cybernetics"ın ilk hecesi ile "organism"ın ilk üç harfinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir terim. "Cyborg" sözcüğü, biyolojik birimlerin elektronik ve pozitronik devrelerle birleşmesi sonucu ortaya çıkan bilinçli sistemleri (ve androidleri) anlatmaya yarayan bir terimdir.

SİMLA'DA BİR GECE: (Piyas, 4 Perde) Avukat I. Sıtkı Oğuzbeyoğlu tarafından: "Merih'ten Notlar" alt başlığıyla yazılıp, yayınlanan ve bugüne kadar ramp ışıklarına çıkmaya olanağı bulamayan bilimge sahne yapıtı. Ali Nihat Bey'in: 1908-9 döneminde İstanbul'da yansılanan: "Merih'te Bir İnkılab" adlı oyunu bir kenara bırakılacak olursa; ilk Türk bilimge piyesi sayabileceğimiz ya-

pıt, 1955 yılında 71 sayfalık bir kitap halinde İstanbul'da, Matbaacılık TAO'nda basılmıştır. >>> Merih'te Bir İnkılab, Elektronik Beyin.

SOLARIS: (Ter. L. Solis: güneş. "Solaris": Güneş'e ait, güneşle ilgili anlamında.) Polonyalı yazar Stanislaw Lem'in; insanoğlu ile iletişim kuramasa da, sezgileriyle "kendi"nin ve "insan"ın varlıklarının bilincinde olduğunun işaretlerini veren ve biyolojik anlamda yaşayan bir gezegenin anlatıldığı ünlü romanı. Parapsikolojik temaların da kullanıldığı; (materialisation, vb), ancak psikolojik boyutlarının derinliğiyle tanınmış yapıt, insan ile yabancı, (extraterrestrial) bir akıllı yaşam biçiminin psiko-sosyal ilişkilerini incelerken, bir yandan da insanın evrende yalnızlığı sorununun dibini kurcalar. Daha önce Murray Leinster tarafından "The Lonely Planet, 1949" >>> Alix adlı uzun öyküde işlenen tema, Lem'inkinden; Alix'in insanoğluyla bilinçli bir biçimde iletişim kurabilecek bir işaretler sistemi bulabilmiş olmasıyla ayrılır. Bilimge edebiyatında çok önemli bir yer tutan bu iki yapıt, sonraki yıllarda birçok bilimge yazarına esin kaynağı olmuş, her iki öykünün de sayısız varyasyonları yapılmıştır. 1971'de ünlü Rus yönetmeni A. Tarkovski tarafından filmi de çekilen ve "Utopik Sinema" (1995) adlı kitapta yazarlar tarafından: "Görsel bir güzelliğin abidesi," sözleriyle nitelenen "Solaris'e, Sovyetik Bilimge döneminin en önemli yapıtlarından biri gözüyle bakılmaktadır. Bkz.; LEM, Stanislaw, "Solaris", Çev. M. Aközer, Maya Y.. Ank., 1983, 208 sf.; II. basım: Kavram Y., İst., 1995, ISBN: 975-366073-1. >>> Exobiology, Leinster.

SOLARIS: (Film-1) Mosfilm, 1971. Yön.; Andrey Tarkovski, Oyn.; Donatas Banionis, Natalia Bondarçuk, Yuri Jarvet, Anatoli Solinitin. Senaryo: Tarkovski-Friedrich Gorenstein. Orijinali: 165 dk. Lem'in romanından yola çıkarak Tarkovski'nin de özel yorumlarını eklemesiyle oluşturduğu film, Zamanında Kubrick'in "2001 A Space Odyssey"ine karşı sovyetik bilimge-nin güçlü bir alternatifi olarak karşı-

lanmıştır. Roloff ve SeeBlen, Tarkovski'nin Solaris'i için şunları yazdılar: "Bu film de, mesajının ne olduğu konusunda her hangi bir yorumla elverişli değildir; her türlü yorumla kapalı tutar kendini.(ÜS) Yazarlar bu yargıda olmalarına rağmen, aşağıda Solaris-2'de de görüleceği gibi, film "yorumlanamaz" değildir. Gerek roman, gerekse film formları üstüne yapılan farklı yorumların çoğunda: Yapıtın insan psikolojisi, evren kavrayışı ve yaşamın yorumlanması konularındaki bilinenlere yeni bir bakış açısı getirdiği apaçık ortadadır. Ayrıca; hem evrende tek olmadığı-mız hem de bu teklifi reddeden bilincin ille de bizim tür ve modelimizde bir bilinç olması gerekmediğinin altını çizmesi bakımından Leinster'in "Alyx"yle birlikte bilinen mantık kuralları içinde "de facto" olmasa bile, estetik planda "specülativ" bir kanıt olarak karşımızda açık ve seçik olarak durmaktadır. Romana (ya da filmlere); "felsefi bilimge" dedirten de bu olsa gerektir. Solaris, bugüne kadar yapılan bilimge filmlerinde: Bilimgenin, "fantastik bir gezi türü" olarak sunulmasına karşı çıkmış, bu türün, gerçekte felsefi bir gezi türü olduğunu kanıtlamıştır. Bilimge tarihçisi Peter Nichols ise TEOSF(1999) da şunları yazar: "LEM'in metafizik romanından perdeye aktarılan bu uzun metrajlı, eylemden yoksun ve sıkıcı film, bazı kimselere göre bugüne kadar yapıl-

mış en iyi bilimge filmidir." >>> LEM, Alyx, exobiology. Leinster.

SOLARIS: (Film-2) Yön.; Steven Soderberg, Yapımcı: James Cameron, Oyn.; George Clooney, Natasha McElhone, Jeremy Davies. 2001'de "Ocean's Eleven-Okyanus"un Onbiri" adlı filminin ustaca kurgusuyla dikkatleri çeken ve 2002'de de "Traffic" filmiyle

Oscar Odülü'nü alan Soderberg'in, Tarkovski'den farklı ve eserin özüne daha yakın bir yorumla çektiği ikinci film. Yapıt, şu sözlerle seyirciye tanıtılıyor: "Bir aşk, diyet, yaşamda ikinci şans, insan tasavvurunun fevkinde bir bilincin varolabileceği ve uzay hikayesinin anlatıldığı felsefi bir film." Eleştirmen Erdoğan Mitrani: "Solaris-II" için şunları yazdı: "...insan ilişkileri ve duyguları üzerine insan merkezli (anthropocentric) kriterlerle, dinsel nihai çözümlerin çağcıl dünyada geçersiz oluşlarına ait alegorik bir kısas..." (Mega Movie, S.82) Ansiklopedi yazarı ise iki çekimi kıyas ederken filmlerin "kronolojik alinyazısına" dikkati çekiyor ve aradan geçen otuz yıllık zaman farkının, insanoğ-

Son dönem Türk bilimge edebiyatına büyük katkılarda bulunan Öğretim Görevlisi Bülent Somay.

yalektik yasaların bir kez daha doğrulanmasının görsel bir kanıtı olarak düşünüyor. >>> LEM, Solaris-1, Alyx, LEINSTER.

SOMAY, Bülent: Yazar, çevirmen ve editör. Kültür Koleji ve B.Ü. İngiliz Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Mezunu. Kanada McGill Üniversitesi'nde bilimge edebiyatı konusunda yarım kalmış bir doktora çalışması var. Rock müzikle uğraşır ve gitar çalıyor. 1988'de Yevgeni Ivanoviç Zamyatin'in, dilimize Füsun Tülek tarafından çevrilen: "Mıy-Bizler" adlı bilimge romanına önsöz yazdı. BS, uzun sayılabilecek bir süre, Me-

tis Y., Bilim-kurgu Dizisi editörlüğünde bulundu ve bu dizide bazı önemli bilimge klasiklerinin dilimize ilk kez çevrilmesine yardımcı oldu. Dizinin, doğru ve temiz bir dille Türk-

çe'ye aktarılmasına özen gösterdi. BS, 2001'de ansiklopedi yazarının tavsiyesiyle: "Türk Bilişim Derneği Kısa Bilimge Öykü Yarışması"na jüri üyesi olarak seçildi ve bu görevi sadece o yıl için yerine getirdi. Şimdi Bilgi Ün.v'nde öğretim görevlisi ve zaman zaman bilimge sanatı konusunda seminerler düzenliyor ve dersler veriyor.

lunun düşünce serüveniyle sinema teknolojisinde azımsanmayacak gelişim aşamalarına neden olduklarının altını çizerek, Soderberg'in filminin görsel açıdan Tarkovski'ninkinden ileri sıçramış olmasını evrensel di-

Steven Soderberg'in filminden bir görüntü.

SON İKİ ÇOCUK: (Roman) 1942 doğumlu kimyager Erol Büyükmeriç'in "teen-age" çocuk romanı. Yayıt, 1999 yılında yapılan bir yarışmada mansiyon kazanmış ve 2000 yılında da kitap halinde basılmış. Bkz.; BÜYÜKMERİÇ, Erol: "Son İki Çocuk", Özgür Eğitim Y., İzmir, 2000, 88 sf.; ISBN: 975-6733-03-9.

Erol Büyükmeriç'in 2000 yılı basımlı çocuk romanı: "Son İki Çocuk"

SON TİRYAKİ: >>> ÖZDEŞ, Müfit.

SPACE-CAPTAIN: (is. Ing) Amerikan İngilizcesinde, Grekçe kaynaklı "captain" sözcüğü, donanmada, kara ordusundan farklı olarak hem albay hem de "commander" rütbe-rini gösterir. Buna göre "space-cap-tain", bir uzay gemisinin albay rütbesindeki komutanını işaret eden bir terimdir. Türkçe çevirilerde zaman zaman; "uzay kaptanı", zaman zaman da sadece "kaptan" olarak geçer.

SPECULATIVE FICTION: (Ter. Ing. L. Specularis: gözetleme+fictus: "Sahte, yapma, uydurma.") Semantik açıdan bilimge kavramını aşmakla birlikte, zaman zaman; "science-fiction-bilimge" yerine kullanılan bir terim. Bilimge, bilimsel olabilirlikle sınırlı olmasına karşılık; (Jules Verne'de olduğu gibi),

spekülatif kurguda; (Evliya Çelebi'de olduğu gibi,) böyle bir sınırlamaya dikkat edilmez ve bu yüzden terim, fantastik türlerle, mitolojik

masalları da kapsar. >>> anticipation, bilimkurgu, bilimge, yarın-sa-ma, önceleme.

SIPINDIZZY: (Ing. blg. ter.) James Blish tarafından yaratılan ve Amerikan bilimge edebiyatında çok sevilen, >>> open universe bir bilimge terimi. "Sipindizzy" karşı çekim, (antigravity) yaratan bir aygıtın adı olup, JB tarafından: "Cities of Flight- Uçan Kentler" adlı dizi romanında kullanılmıştır. Teorik fizik alanında da ilgiyle karşılanan kurgu, bir bakıma klasik bilimgede Herbert George Wells'in; "First Men in the Moon - Ay'da İlk İnsanlar" adlı romanındaki protagonist Dr. Cavor'ın adına izafeten adlandırılan "cavorit" adlı bir tür antimaddeyi anımsatmaktadır. Cavorit, yer çekimini yok eden bir tür özel metaldir ve HGW'in Ay'a giden uzay gemisi bu maddeden yapılmıştır.

STARLOG: New York'ta yayınlanan aylık bilimge ve fantastik sinema dergisi. "Yıldız Kataloğu" anlamına gelen "Starlog" ile hem astronomik anlamdaki yıldızlar, hem de sinema yıldızları kastedilmiş ve sözcük çifte anlamıyla kullanılmıştır. >>> Non-fiction karakterli dergi, konusunu ilgilendiren sinema ve TV

filmlerine kapsamlı bir biçimde eğilmektedir. 1976'dan beri "O'Qu-in Stüdyoları" ve "Starlog Communications" tarafından düzenli yayınlanan derginin editörleri; Howard Zimmerman ve David McDonnel. Sinemayla ilgilenen genç kesimi okur kitlesi olarak hedef alan "Starlog", 250.000'lik tirajıyla ABD'nin önde gelen sinema dergileri arasında yer alıyor. "Starlog"ta; bilimge, korku ve fantastik filmlerin senarist, yönetmen ve oyuncularıyla yapılan konuşmalar, film kritikleri, TV episod kılavuzları, kamera arkası fotoğraflar ve filmografiler bulunuyor. Yetişkin dergisi olarak düşünülen "Cinefantastique"e göre konularına daha hafif bir açıdan yaklaşıyor. >>> Cinefantastique.

STEAMPUNK: (Ter.ing. "Steam": buhar+"punk": çürük ve değersiz nesne.) Bilimge-sel kurguların, arka planda ondokuzuncu yüzyıl esas alınarak yazıldığı, çağdaş bilimge yapıtlarını belirlemeye ve açıklamaya yönelik bir terim. İlk kez seksenli yılların sonlarına doğru; "Cyberpunk" antolojisinde kullanılan bu terim, genellikle II. Altın Çağ sonrası bilimge yapıtlarını nitelendirmede kullanılır. İngiliz bilimge yazarlarının öncülüğünü yaptıkları; "proto-steampunk"da ise XIX.YY. Londra'sının izleriyle, bu izlerin çağdaş bilimgedeki etkileri gözlenebilir.

Steampunk'çıların kendilerine hiç bilimge yapıt yazmamış olan XIX.YY. ana-akım İngiliz yazarı Charles Dickens'ı üstad seçtikleri söylenebilir. Michael Morcock gibi bazı yazarların yapıtlarında, örneğin: "The Warlord of the Air-Gökyüzünün Savaşçı Efendileri"nde (1971) ise XIX.YY.'ın bilim ve teknolojiye iyimser ve umutla bakıldığı dönemlere ait izlenimlerin, özlemle yeniden dile getirildiği görülür. Akımın belli başlı yazarları arasında: Frank Herbert (Dune); Christopher Priest (The Space Machine, 1976) ve William Kotzwinkle (Fata Morgana, 1977) sayılabilir. Sinemada ise Türkiye TV'ları arşivlerinde de bulunan, Spielberg'in yarattığı:

Sinema ve TV Bilimge Dergisi "Starlog"un Ağustos 1997 tarihli sayısı.

"Young Sherlock Holmes and the Pyramid of Fear- Genç Holmes ve Korku Piramidi, 1984) yetkin bir "steampunk" örneği olarak kabul edilmektedir.

STURGEON, Theodore: (1918-1985) New York doğumlu olan yazarın gerçek adı: Edward Hamilton Waldo'dur. Gençliği birtakım sıkıntılar ve zor olaylarla geçmiş bulunan Sturgeon, ilk öyküsünü 1937 yılında satmayı başardı. Daha sonraki çalışmalarıyla yayınlanan öykü sayısı 175 aştı. Özellikle "Astounding Science-Fiction" ve "Unknown" dergilerinde görüldü. Bazı yazılarında E.Waldo Hunter ve E.Hunter Waldo takma adlarını kullandı. Sturgeon, A.E. van Vogt, R.A.Heinlein ve I.Asimov ile birlikte Campbell'in: >>> "Altın Çağ" adını verdiği dönemin etkin yazarlarından biridir. Türkçeye kısa öyküleri dışında önemli tek bir romanı: ("İnsandan Öte", 1999) çevrilmiş bulunan yazarın belli başlı yapıtları arasında; "A Touch of Strange - Garip Bir Temas" (1958), "The Rare Breed- Nadir Doğum"

(1966), "The Golden Helix- Altın Helezon"(1979) ve kısa öykülerinin derlendiği: "A Touch of Sturgeon- Sturgeon'a Bir Bakış" (1987, UK) yer alır.

STURGEON YASASI: Theodore Sturgeon'ın: "Bilimgenin yüzde doksani süprüntü ama herşeyin yüzde doksani süprüntüdür", biçiminde açıklanan ve her sanat yapıtının; hem hası, hem de sahtesinin bulunduğu gerçeğini vurgulayan cümlesi. Ünlü : "Bilimge edebiyattır. İyi bilimge, iyi edebiyattır," önermesi de ona aittir. (Bkz. K.v. Gunden-S.H.Stock: "Twenty All Time SF Films", Arlington House, New York, 1982, sf.125)

SÜRVİTES: (Ter. Fr. Survitesse) Uzay gemilerinin ışıktan hızlı gitmelerini sağlayan araç. Çeviri bilimge edebiyatımızda ilk kez Murray Leinster'in: "Boşluk Korsanları - Overdrive" (ÇYDD-6) adlı romanında kullanıldı. Overdrive. FTL. hızüstü.

SUSPENSION: İngiliz bilimge yazarı Bron Fane'in (Lionel Robert

Fanthorpe, (1935) yaşamın askıya alınmasını konu edinen serüven bilimge romanı. Fane, bu romanında serüven düşkünü bir gazetecinin zaman gezginleriyle olan karmaşık ilişkilerini anlatırken; bir yandan da genç ve güzel kızının ölümüne dayanan

Türkçe'de ilk T. Sturgeon romanı: "İnsandan Öte"

namayıp, onu tıbbi araştırmalarıyla geliştirdiği bir: "suspendid animation chamber- askıya alınmış yaşam odası"nda koruyarak, geleceğe götürmeye çalışan bir babayı betimler. Dilimize henüz hiç bir eseri çevrilmemiş olan Fane'in bibliyografyası bir hayli zengin olup; yazar, İngiliz bilimgesinin önde gelen adlarından biri olarak kabul edilmektedir. Belli başlı yapıtları arasında; "The Green Sarcophagus-Yeşil Lahit"(1961), "The Walking Shadow- Yürüyen Gölge" (1964) ve son romanı: "The Resurrected Enemy- Dirilen Düşman"(1966) sayılabilir. Bkz.; FANE,Bron: "Suspension", John Spencer & Co.Ltd. London, Badger Books, 159 sf.

SUSPENDID ANIMATION: (Ter. Ing.) "Askıya alınmış canlılık," anlamında. Yaşamın askıya alınıp, beden işlevlerinin sıfırlanması yoluyla yaşlanmayı engelleme ve ileriye doğru bir tür zaman yolculuğu yapma yöntemi. Terim, İngiliz bilimge yazarı Bron Fane'in, (F.L.Fanthorpe,) "Suspension" adlı

romanında geçer. Sinemada en iyi uygulamalarından birine "Alien" dizisinde rastlanır. Askıya alınmış yaşam biçiminde oluşan ve ölümlü sonuçlanan bir kaza ise: "Maymunlar Cehennemi -The Planet of the Apes" dizisinin ilk filminde görülür. >>> Hibernation, cryogenics,

STABLEFORD, Brian (Michael): (1948) Yeni kuşak İngiliz bilimge yazarı. Shipley'de doğdu. York Üniversitesi'nde biyoloji öğrenimi gördü. Bilimge öyküleri yazmaya küçük yaşlarda başlayan BS, 1965'te: Craig A. Macintosh ile birlikte "Science Fantasy" için yazdıkları: "Beyond Time's Aegis- Zaman Kalkanının Ötesinde" adlı öyküde Brian Craig adını kullandı. Stableford bu takma adı 1980 sonlarına kadar yalnız: "Zaragoz"(1989), "Plague Demon-Belalı Şeytan"(1990) ve "Storm Warriors- Fırtına Savaşçıları"(1991) adlı ürünlerinde kullandı. Stableford'un ilk romanı 1969'da yayınlandığı: "Cradle of the Sun-Güneşin Beşiği"dir. Bunu daha sonra sırasıyla: "Blind Worm- Kör Solucan" (1970), "Halcyon Drift" (1972) ve "The Days of Glory- Zafer Günleri" (1971) izledi. Diğer belli başlı yapıtları arasında; "To Challenge Chaos- Karışıklığa Meydan Okumak" (1972), "The last Day of the Edge of the Wold- Dünya'nın Kıyısındaki Son Gün" (1978) ve "Sexual Chemistry: Sardonic Tales of the Genetic Revolution- Cinsel Kimya: Alaylı Genetik Devrim Öyküleri" (1991) sayılabilir. Yazarın dilimize ilk kez çevrilen: "Merkeze Seyahat" (1982) adlı romanı ise: "Invaders from the Center- Merkez'den Gelen İstilacılar" ve "The Center Cannot Hold- Merkez Direnemiyor" adlı kitaplarıyla birlikte "Asgard Üçlemesi"ni oluşturur. BS, genel yayın yönetmenliğini bilimge tarihçisi Peter Nicholls'ın yaptığı dünyaca ünlü 1396 sayfalık: "The Encyclopedia of Sci-Fi"nin, 1981'den beri yardımcı yazarlığını üstlenmiş bulunmaktadır. Son basımı Londra'da 1999 yılında yapılmış olan ansiklopedinin birçok maddesi BS tarafından kaleme alınmıştır. >>> Merkeze Seyahat, TE-OSF.

Yayın Dünyası

Fransız İhtilali'nin Siyasi ve İçtimai Fikirleri, Ernest Von Aster, Yay. Haz. Şennur Şenel, Berikan yayınları, 2003, 260 s.: Günümüzde hiçbir araştırmacı Osmanlı Devleti'ni incelemeyen 19. yüzyıldan, 20. yüzyıla kadar olan zaman diliminde Ortadoğu, Kuzey Afrika, ve Doğu Avrupa'da yaşanan sosyal gelişmeleri, sistemleri ve değişimleri objektif olarak ortaya koyamaz. Aynı şekilde yakın dönem Türk Tarihini araştıran bir tarihçi de Avrupa'ya, bu coğrafyada meydana gelmiş Sanayi İnkılabı'nı, Aydınlanma dönemini, Milli devletlerin oluşumunu ve daha da önemlisi Fransız İnkılabı'nı anlamadan "Türk Modernleşme" hareketini izah edemez.

Fransız İnkılabı'nın oluşum ve gelişim sürecinde iktisadi sosyolojik ve ideolojik sebepleri bünyesinde eş zamanlı olarak bulundurabilen toplumsal bir olay olduğu bilinmektedir. Bu haliyle Fransız İnkılabı hala incelenmeye değer olup, tükenmez bir şekilde tahlil ve terkibe açık bir tarihi hadise olarak gözükmektedir. Dolayısıyla hadisenin her ele alınışında yeni gerçeklerin ortaya çıkması doğal olmakla birlikte varılan sonuçların hiçbirisi tek ve mutlak olan tarihi gerçekler değildir. Çünkü Fransız inkılabı ile ilgilenen bütün batılı tarihçiler bu olaya kendilerinden bir şeyler mutlaka katmışlardır. Ancak, bu subjektifliğe rağmen "tarihi gerçekliğin" subjektif görüşlerden daha güçlü olduğu düşünüldüğünde, Fransız İnkılabı'nı inceleyen tarihçilerin

olayların içerisindeki gizlenmiş olan temel tarihi meseleleri açığa çıkararak da inkar edilemez bir gerçektir.

Fransız İnkılap Tarihi ile ilgili olarak yapılmış çok sayıdaki çalışmanın mevcudiyeti, Dünya Tarihini etkileyen bu olayın daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Bu çalışmalar içerisinde Albert Soboul, Daniel Guérin, Ernest Labrousse ve George Lefebvre'in eserlerinin ayrı bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır.

M. Nermi tarafından Almanca'dan Osmanlı Türkçesi'ne kazandırılan eser, bölümümüz mensuplarından Dr. Şennur Şenel tarafından transkribe edilerek günümüz Türkçe'si ile araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Titizlikle hazırlanmış bu eseri ortaya çıkaran Dr. Şenel'in kazanmış olduğu tarih formasyonu ile nice yeni eserlere imza atacağı hususunda şüphe duymamaktayım. Meslektaşım çalışmasından dolayı teşekkür ediyor, hazırlamış olduğu eserin kendisi adına bir övünç vesilesi olarak okuyuculara takdim ediyorum.

Boşluğun Sesi, Nursen Karas, Gerçek Sanat Yayınları, 2003, 64 s.: Yarısı çocukluk, yarısı ilk gençlik şiirlerini içeren "Gülümseyen Hayal" adlı kitabını 1959'da yayınlayan Nursen Karas yazınımızda daha çok öykücü olarak anılmaktadır. Ancak tiyatro, çocuk hikayeleri, deneme, gezi yazıları yanında fotoğrafçılığı da

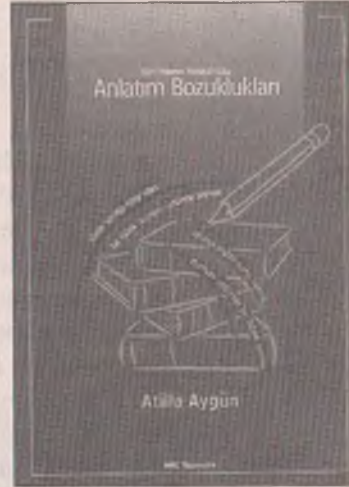
vardır. Yurt içinde ve yurt dışında fotoğraf sergileri açmıştır; Doğu Anadolu'yu tek başına dolaşan ilk kadın yazarımızdır.

Son Dönem Yazınımızda Anlatım Bozuklukları, Atilla Aygün, ABC Yayıncılık, 2004, 189 s.: İletişim biçimlerinin her türünün çok yoğun biçimde yaşandığı ortamda okuduğumuz kitaplar, yazarlarını günlük izlediğimiz köşe yazarları, tartışmasız biçimde bizim bir çeşit dil okullarımızdır. Dil de canlılık gibi, deyim yerindeyse bir tür genetik kodlarla önceki kuşaklardan devralınır. Ancak gelişen yaşam biçimi dili de kaçınılmaz olarak etkiler, geliştirir, değiştirir, dönüştürür.

Dil söz konusu olduğunda, onu çeşitli boyutlarıyla öğrendiğimiz kaynakların üzerinde özenle ve önemle durmak gerekmektedir. Toplumsal yaşam biçimimiz birilerince, "belirlenmekte, yönlendirilmekte"dir. Bu belirlenmişlik ve yönlendirim, ana dilimizde de kendisini yakıcı olarak sezinletmektedir. Toplumsal yaşantımızda, öteki kişilerle anlaşılabilirliğimizin ve iletişimimizin vazgeçilmez biricik varlığı olan ana dilimiz gün geçtikçe kimi aydınlarca bozulmakta, onulmaz yalar almaktadır.

Özellikle yazarken ayırdına varılmaksızın yapılan anlatım yanlışları, okurun karşısına olduğu gibi çıkmaktadır. Bu durum Türkçe'nin kirlenmesine, yanlış kullanıma yol açmaktadır. Dil kurallarına özen gösterilmeksizin kurulmuş metin, olgun bir yazı niteliği taşımaz.

Atilla Aygün'ün Son Dönem Yazınımızda Anlatım Bozuklukları adlı kitabı, dört yıllık bir uğraşının ürünü olarak okuyucuya sunulmuştur. Köşe yazarlarının diliyle, özellikle çok okunan romanların dil kurgusundaki yanlışları ele alan yazar, kısa tümcelemlerle anlatım yanlışlarını bir bir ortaya koyarak doğru biçimde kullanımlarını da okuyucuya sunmaktadır.

Yazar, böylelikle yanlışları tutunmasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Yazar, özellikle genç kuşaklara seslenerek Türkçe'yi geleceğe daha sağlıklı biçimde taşımanın bir vazgeçilmez görev olduğu bilincinin oluşmasını hedeflemektedir.

Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler, Yves-Marie Berce, Çev. Muna Ceden, İmge Yayınları, 2003, 323 s.: Fransız Devriminin günümüz dünyasının siyasal ve toplumsal biçimlenmesindeki önemli etkileri asla reddedilmeyen bir veridir. Ne yazık ki, 1789 öncesi toplumlarda ortaya çıkan başkaldırı hareketleri pek de önemsenmemiştir. Oysa bunlar, ciddi komünist ayaklanmalardan basit güruh isyanlarına kadar pek çok değişik renk ve doku da hareketlerdi.

Hayal bile edemeyeceğimiz koyu bir yoksulluk, cehalet ve sefalet içinde çırpınan ve kaybedecek hiçbir şeyi olmayan bu insan kitleleri; ya ilahi adaleti vaaz eden bir kişinin ya artık işe yaramayan eski bir askerin ya da kan dökmekten kaçınmayan sıradan bir kasabanın önderliğinde ayaklanmışlar, kısa soluklu da olsa bazı "kurtarılmış" bölgeler yaratmışlardı.

Bu yapıt, "Modern Avrupa'da yaşanan isyan hareketlerini ve devrim provalarını ele almaktadır. Türkiyeli okur bu kalkışmalarla ilgili bölümleri gözden geçirirken, bunların Osmanlı dönemi Anadolu'sunda başgösteren isyanlarla olan benzerliklerini de fark edecektir.

Bu yapıt, "Modern Avrupa'da yaşanan isyan hareketlerini ve devrim provalarını ele almaktadır. Türkiyeli okur bu kalkışmalarla ilgili bölümleri gözden geçirirken, bunların Osmanlı dönemi Anadolu'sunda başgösteren isyanlarla olan benzerliklerini de fark edecektir.

Savaş ve Strateji ile İlgili Görüşlerim, Napoleon Bonaparte, Q-Matris yayınları, 2003, 58 s.: İskender, Hannibal ve Sezar'ın toplamından daha fazla savaşta idare etmiş olan Napoleon, şüphesiz

Avrupa'nın gelmiş geçmiş en büyük askeridir. Savaş yönetimi üstüne teori ve prensiplerini sıklıkla yazmaya niyetli olduğunu ve bunların basitliğini görünce herkesin ne kadar şaşıracağını söylemesine rağmen, bu işteğini hiçbir zaman gerçekleştiremedi.

Napoleon'un talimat ve düsturları pek çok defa kitaplar-
da toplanmıştır. Bu kitap bunların en iyilerini içeren ilk küçük seçkiye dayanmaktadır. Bu seçki ilk defa 1827'de Paris'te yayınlanmış ve hemen ardından Almanca, İngilizce, İspanyolca ve İtalyancaya çevrilmiştir. Stonewall Jackson bu kitabı çıktığı sefer boyunca kumanya torbasında taşımıştı. Jackson'un biyografisini yazan Albay G. F. R. Henderson'un da belirttiği gibi 'Bu küçük kitap, Napoleon'un kendi ağzından ifade edilmiş, savaşın büyük prensiplerinin aşağı yukarı tam bir izahıdır.'

Körlerin Yürüyüşü/ Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, Nurhan YEN-TÜRK, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 301 s.: Prof. Dr. Nurhan Yentürk bu kitapta yeralan makalelerinde, Türkiye ekonomisinde 1990'lı boyunca krizle birlikte uygulanan ekonomi politikalarının teorik temellerini, ekonominin yönetim biçimleriyle ekonomik yapıda ortaya çıkan değişiklikleri ve bunların yaşanan krizler üzerindeki etkilerini ele alıyor.

Körlerin Yürüyüşü/ Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, Nurhan YEN-TÜRK, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 301 s.: Prof. Dr. Nurhan Yentürk bu kitapta yeralan makalelerinde, Türkiye ekonomisinde 1990'lı boyunca krizle birlikte uygulanan ekonomi politikalarının teorik temellerini, ekonominin yönetim biçimleriyle ekonomik yapıda ortaya çıkan değişiklikleri ve bunların yaşanan krizler üzerindeki etkilerini ele alıyor.

Körlerin Yürüyüşü/ Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, Nurhan YEN-TÜRK, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 301 s.: Prof. Dr. Nurhan Yentürk bu kitapta yeralan makalelerinde, Türkiye ekonomisinde 1990'lı boyunca krizle birlikte uygulanan ekonomi politikalarının teorik temellerini, ekonominin yönetim biçimleriyle ekonomik yapıda ortaya çıkan değişiklikleri ve bunların yaşanan krizler üzerindeki etkilerini ele alıyor.

Türkiye ekonomisinin tarihini, bir krizden diğerine geçiş süreci olarak inceleyen

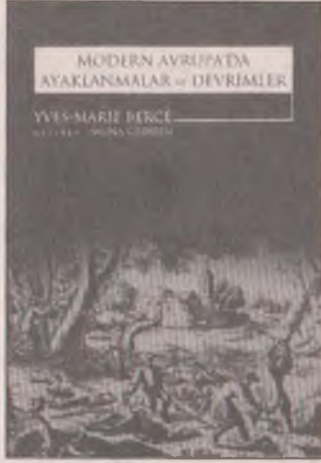
ve bu anlamda ekonomi tarihini bir çeşit "ekonomik krizler tarihi" olarak adlandıran yazar makalelerinde, IMF politikalarının iktisadi temelleriyle sonuçlarını, 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde görülen ekonomik gelişmelerin özelliklerini ve Türkiye'deki ekonomik yapı ile uygulanan ekonomi politikalarının sonuçlarını irdelemektedir.

Krizlerin ortaya çıkış nedenleriyle bunlara karşı başvurulabilecek politikaların yanı sıra finansal globalleşmenin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkilerini asgariye indirecek alternatif çözüm önerileri de getiren bu makalelerde, gerek Türkiye ve gerekse dünyada yaşanan krizlerde uluslararası faktörler ve IMF politikalarıyla birlikte yerel etkenlerle uygulanan yöntemlerin payları da değerlendirilmektedir.

Kapitalizmin Tarihi (Histoire du Capitalisme), Michel Beaud, Çev. Fikret Başkaya, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, 319 s.: Dünyaca tanınmış bir iktisat tarihçisi ve kuramcısı olan Michel Beaud, çevrildiği her dilde büyük bir ilgiyle karşılanan bu kitabında kapitalizmin doğuşunu ve gelişimini tüm ayrıntılarıyla çözüm-lüyor. Ticarete dayalı Batı toplumla-

rının tüm dünyaya hükmeden bir güç haline geldiği bir doğal çevrede yine ticaretle yaşayan Doğulu eşdeğerlerinin neden kapitalizmin diye bilinen bu yaratıcı ve yıkıcı olgunun bir parçası olarak görülemeyeceği üzerinde duran Beaud, XVI. yüzyıldan başlayıp kapitalizme uzanan süreci, toplumsal sınıflar ve hükümet etme biçimlerinde görülen değişiklikleri, Avrupalı fatihlerin başını çektiği ilk fetih dalgasını ve bütün bunlarla bağlantılı iktisadi ve siyasi yapıyı incelikli bir tahlille gözler önüne seriyor. Feodal toplumların arkaik yapısından sanayi sonrası dünyanın dört taraftan çevrelenmiş güncelliğine varan yoğun ve özellikli bir araştırma.

kümet etme biçimlerinde görülen değişiklikleri, Avrupalı fatihlerin başını çektiği ilk fetih dalgasını ve bütün bunlarla bağlantılı iktisadi ve siyasi yapıyı incelikli bir tahlille gözler önüne seriyor. Feodal toplumların arkaik yapısından sanayi sonrası dünyanın dört taraftan çevrelenmiş güncelliğine varan yoğun ve özellikli bir araştırma.

Değerli Bilim ve Ütopya okuyucuları, 2004 yılının ilk çok kuvvetli turnuvası olan Corus Turnuvası 10-25 Ocak tarihleri arasında Wijk aan Zee'de oynandı. Turnuvayı Anand tek başına birinci olarak bitirdi. Bu turnuvayı 4. kez kazanmış oldu. Turnuva da oynayan oyuncular şöyle:

1 Vladimir Kramnik 2777 2 Viswanathan Anand 2766 3 Peter Svidler 2747 4 Alexei Shirov 2736 5 Veselin Topalov 2735 6 Peter Leko 2722 7 Michael Adams 2720 8 Evgeny Bareev 2714 9 Ivan Sokolov 2706 10 Vladimir Akopian 2693 11 Viorel Bologan 2679 12 Zhang Zhong 2644 13 Loek Van Wely 2617 14 Jan Timman 2578

Wijk aan Zee NED

[Round "1"]

Akopian,V(2693)-Kramnik,V(2777) 1.tur Wijk aan Zee hollanda

1. e4 c5 2. Af3 d6 3. d4 cxd4 4. Axd4 Af6 5. Ac3 a6 6. Fe3 Ag4 7. Fg5 h6 8.

Fh4 g5 9. Fg3 Fg7 10. h3 Ae5 11. f3 Abc6 12. Ff2 Fe6 13. Vd2 Axd4 14. Fxd4

Va5 15. a3 O-O 16. h4 Ag6 17. hxg5 hxg5 18. b4 Vc7 19. Ae2 f6 20. Fb2 Ff7

21. Ad4 d5 22. exd5 Ve5+ 23. Fe2 Vxd5 24. O-O-O Kfc8 25. Fd3 Ae5 26. Fe4

Va2 27. Af5 Ac4 28. Vc3 Kc7 29. Kh7 Vxb2+ 30. Vxb2 Axb2 31. Kxg7+ Şf8 32.

Kh1 1-0

Kramnik,V(2777)-Svidler,(2747) 4.tur Wijk aan Zee hollanda

1. e4 c5 2. Af3 d6 3. d4 cxd4 4. Axd4 Af6 5. Ac3 a6 6. Fg5 e6 7. f4 Vb6 8.

Vd2 Ac6 9. O-O-O Vxd4 10. Vxd4 Axd4 11. Kxd4 Fe7 12. Aa4 Fd7 13. Ab6 Kd8

14. Axd7 Kxd7 15. Fe2 h6 16. Fh4 Ah5 17. Fxh5 Fxh4 18. Khd1 Ff2 19. K4d3

Şe7 20. Şb1 Kc8 21. Fg4 Kc4 22. Ff3 g6 23. b3 Kcc7 24. Fe2 Kd8 25. g4 Fc5

26. Kh3 Kh8 27. Şb2 Kcc8 28. a3 Kcd8 29. b4 Ff2 30. a4 d5 31. Kf3 Fb6 32.

exd5 Kxd5 33. Kxd5 exd5 34. Kd3 Fc7 35. Ff3 Fxf4 36. h3 b6 37. Şb3 Şf6 38.

Fxd5 Ke8 39. c3 a5 40. bxa5 bxa5 41. Kf3 g5 42. Şc4 Ke3 43. Kxe3 Fxe3 44.

Şb5 Şe5 45. Fxf7 Şd6 46. c4 Ff2 47. Fe8 Şe7 48. Fc6 Şd6 49. Fb7 1-0

Anand,V (2766)-Shirov,A(2736) 6.tur Wijk aan Zee hollanda

1. e4 c5 2. Af3 Af6 3. Axe5 d6 4. Af3 Axe4 5. d4 d5 6. Fd3 Fd6 7. O-O O-O

8. Ke1 Ff5 9. c4 c6 10. cxd5 cxd5 11. Ac3 Axc3 12. bxc3 Fxd3 13. Vxd3 Ad7

14. Vf5 Ab6 15. Ag5 g6 16. Vh3 h5 17. g4 Vd7 18. gxf5 Vxf3 19. Axf3 Kf8

20. Ff4 Fxf4 21. Axf4 g5 22. Ah3 Aa4 23. Kac1 Kxe1+ 24. Kxe1 Axc3 25. Ke7

Şg7 26. Kc7 Ae2+ 27. Şf1 Axd4 28. Axf5 Şh6 29. Axf7+ Şxh5 30. Kxb7 Af3 31.

Kb5 Şg6 32. Kxd5 Axf2+ 33. Şg2 Şxf7 34. Şxh2 Şe6 35. Ka5 Şd6 36. f4 Kg8 37.

f5 Şe7 38. Kxa7+ Şf6 39. Ka5 Kg4 40. a4 Kb4 41. Şg3

Kc4 42. Şf3 Kh4 43. Şe3

Kg4 44. Şd3 Kf4 45. Ka8 Şg7 46. Ka7+ Şf6 47. Ka5 Kh4 48. Şc3 Kf4 49. Şd3

Kh4 50. Ka8 Şxf5 51. a5 Şg6 52. a6 Şg7 53. Ka7+ Şf6 54. Şc3 Ke4 55. Kh7 Ka4 56. a7 1-0

Anand,V(2766)-Bareev,E(2714) 8.tur Wijk aan Zee hollanda

1. e4 e6 2. d4 d5 3. Ac3 Af6 4. Fg5 dxe4 5. Axe4 Fe7 6. Fxf6 Fxf6 7. Af3

O-O 8. Vd2 Ad7 9. O-O-O Fe7 10. Fd3 b6 11. h4 Fb7 12. Aeg5 Af6 13. c3 Fxf3

14. gxf3 c5 15. dxc5 Vc7 16. Şb1 bxc5 17. Kdgl Kfd8 18. Vc2 h6 19. Fh7+ Şf8

20. Axf7 Şxf7 21. Vg6+ Şf8 22. Vxg7+ Şe8 23. Ke1 Kd6 24. Vh8+ Ff8 25. Fg6+

Şe7 26. Khg1 Kb6 27. Ff5 Şf7 28. Fg6+ Şe7 29. Fc2 Şf7 30. Kg6 Vf4 31. Kegl

e5 32. Kg7+ Şc6 33. Klgl Kab8 34. Vg8+ Şd6 35. Kxf6+ Vxf6 36. Kg6 Şc7 37.

Kxf6 Kxf6 38. Vh7+ Şb6 39. Fe4 Kd6 40. h5 a6 41. Vf7 Kd2 42. a3 Kd1+ 43.

Şc2 Kd6 44. b4 cxb4 45. axb4 Kdd8 46. Ve6+ Kd6 47. Vc4 Kf6 48. Vd5 1-0

Ödüllü soru

Değerli satrançseverler, aşağıdaki diyagramdaki konumu sizlere soruyorum. Yanıtlarınızı 18 Şubat tarihine kadar ozancapan@hotmail.com mail adresime bekliyorum. İnternet kullanmayanlar, yanıtlarını İstanbul dergi adresine gönderebilir. Doğru yanıtlayan okurlarımız arasında çekilecek kurada, bir kişi Düşün Satranç Merkezi'nden FİDE normunda satranç takımı ve Sarhan Guliev'in Tipik Satranç oyunsonları adlı kitabını kazanacaktır. İyi eğlenceler ve satranç dolu günler dilediğiyle...

Altın Hamle:

Frank Marshall 1877-1944 tarihlerinde yaşamış dönemin en güçlü satranç oyuncularından birisidir. Dünya Satranç Şampiyonu ünvanı almamış olmasına rağmen her zaman hücümü düşünen stiliyle ve efsanevi şampiyonlardan Capablanca ile oynadığı güzel oyunlarla bizlerin gönlünde ayrı bir yeri vardır. 1915 yılından ölümüne kadar New York'ta Marshall Chess Club işletmiştir.

İşte bu ustanın 1912 yılında Breslau turnuvasında Lewitsky'ye karşı siyahlarla oynadığı maç izleyenler tarafından o kadar beğenilmiştir ki Marshall'ın son hamlesinden sonra izleyenler kendilerini tutamayıp masayı altın yağmuruna tutmuşlardır. ve bu oyun satranç tarihine Altın Hamle olarak geçmiştir. İşte ben de bu büyük ustanın Altın hamlesini sizlere soruyorum. Oyun ve son konum şöyle:

1. d4 e6 2. e4 d5 3. Ac3 c5 4. Af3 Ac6 5. ed5 ed5 6. Fe2 Af6 7. O-O Fe7 8. Fg5 O-O 9. dc5 Fe6 10. Ad4 Fc5 11. Ae6 fe6 12. Fg4 Vd6 13. Fh3 Kae8 14. Vd2 Fb4 15. Ff6 Kf6 16. Kad1 Vc5 17. Ve2 Fc3 18. bc3 Vc3 19. Kd5 Ad4 20. Vh5 Kef8 21. Ke5 Kh6 22. Vg5 Kh3 23. Kc5 Siyahın Altın Hamlesi ne???

12.TUR SONUNDA TURNUVA SIRALAMASI

1. V. Anand	8,5
2.	P. Leko8 M. Adams
4.	V. Topalov7,5 V. Bologan
6.	V. Kramnik6,5 L. van Wely E. Bareev
9.	P. Svidler6 V. Akopian A. Shirov
12.	I. Sokolov5 Z. Zhong
14.	J. Timman 4

2004 YILI Türkiye Yaş grupları Şampiyonası

*Türkiye Yaş grupları Şampiyonası 23-31 Ocak tarihleri arasında Selçuk,Süremeli Efes Otel'de düzenlendi..10,12,14,16,18 yaş gruplarındaki oyuncular maçlarını 90 dk+30 sn zaman arttırımı şeklinde oynadılar.

Katılımın oldukça yüksek olduğu bu turnuva bizleri Türk satrancının geleceği anlamında oldukça umutlandırıyor.Turnuvanın sonuçları şöyle:

18 Yaş Genel

1. Barış Esen – Antalya	1. Zehra Topel – İstanbul
2. Ali Polatel - Yalova	2. Serap Keskin – Ankara
3. Yasin Emrah Yağız -Yalova	3. Asiye Gencer – Ankara

18 Yaş Bayanlar

16 Yaş Genel

1. Fethi Apaydın – İzmir	1. Betül Cemre Yıldız-İz.
2. Erdem Ateş – İstanbul	2. Gizem Acar – Antalya
3. Kemal Can Çömez – İzmir	3. Nilge Demirtaş – İst.

16 Yaş Bayanlar

14 Yaş Genel

1. Emre Can - İzmir	1. Özlem Gencer – Ankara
2. Ataman Aydoğdu – İzmir	2. Kübra Öztürk – Ankara
3. Eray Gürcan – Denizli	3. Gözde Altunkeser – Denizli

14 Yaş Bayanlar

12 Yaş Genel

1. Gökhan Gaygusuzoğlu - Tek.	1. Emel Kaya – Mersin
2. Mustafa Yılmaz – Ankara	2. Cansu Akıllılar – Ank.
3. Mert Yılmaz Yerli - İzmir	3. Berfu Dinçok – İst.

12 Yaş Bayanlar

10 Yaş Genel

1. Berkay Baha Uzun- İst.	1. Elçin Morgül - Tekirdağ
2. Sinan Uygur- Aydın	2. Seray Tülay -Mersin
3. Yalçın Can Kılıç - Anq.	3. Dilara Mihmandarlı - İst.

10 Yaş Bayanlar

*Bir çok kuvvetli ustanın katıldığı Aeroflot Turnuvası 16-25 Şubat tarihleri arasında oynandı.Türkiyeden Eczacıbaşı takımının oyuncularları olan GM Şehriyar Mamedyarov, WGM Zeynep Mamedyarova, IM Mert Erdoğan,

FM Kıvanç Haznedaroğlu, FM Selim Gürcan, Serkan Yeke Emre Can ve WFM Türkan Mamedyarova'da bu turnuvaya katıldı.Kıvanç Haznedaroğlu bu turnuvada 8/6,5 puanla hakettiği IM ünvanını almış oldu.Kutlar ve başarılarının devamını dilerim.

*16. Dünya Yazışmalı Satranç Şampiyonu Tunç Hamarat oldu. Final Turnuvasında 15/11 puan yaparak bu ünvanı elde etti. 1946 tarihinde İstanbul'da doğan Tunç Hamarat 1972 yılına kadar Türkiyede yaşamıştır. 1972 yılında fizik üzerine yüksek lisans yapmak üzere Viyana Teknik Üniversitesine giden Tunç Hamarat daha sonra Viyana'ya yerleşti ve on sene önce Avusturya vatandaşlığına geçti. Üç defa Türkiye Şampiyonası finallerinde oynayan (bir kere dördüncü oldu) Hamarat Viyana'da Birinci ligde de mücadele etmiştir. Ancak kendi esas ilgi alanı yazışmalı satrançtır. Bunun sebebi olarak da Tunç Hamarat kendisini MÜKEMMELLİYETÇİ olarak tanımlamaktadır. 1997 yılında CC-GM ünvanını kazanan Hamarat'ın çok önemli bir özelliği Son 40 yıl içinde beyaz taşlarla hiç mağlubiyeti olmamasıdır. (Haber:satrancokulu.com)

Siyah oynar kazanır.

DSM

DÜŞÜN SATRANÇ MERKEZİ

**Özel Eğitim Hizmetleri Basım Yayım
Bilgisayar ve Ürünleri
San. Tic. Ltd. Şti.**

848 Sk. No. 45/105-106 2. Beyler Kemeraltı-İzmir
Tel: 0 232 484 84 14 - 445 13 39 Faks: 425 42 15
dusunsatranc@superonline.com / www.dusunsatrancmerkezi.com.tr

Şubat ayı ödüllü sorumuzu doğru yanıtlayan okurlarımızdan Yusuf Talas (Balıkesir), Tanrıhan (Etilanbul), S. Semra Larçın (Antalya) bizden kitap kazandı. Şubat ayı bulmacasını doğru yanıtlayan okurlarımız arasında kurayla belirleyeceğimiz üç kişi Kaynak Yayınları'nın yayımladığı, *Daldan Dala Felsefe* adlı kitabını kazanacak.

Soldan sağa

1) Tuba Ağacı kuramı olarak tanınan ve eğitim işine önce üniversiteden başlama fikrini ortaya atan, "Tüm ilerlemelerin nedeni bilimdir. Deneyimler gösteriyor ki bir ulusun ahlâkı serveti, mutluluğu öğretimle sağlanabilir" diyen 1858-1914 yılları arasında yaşamış milletvekilliği, eğitim bakanlığı, Galatasaray Lisesi'nde müdürlük da yapmış bilim ve siyaset adamımız. 2) Bir malın, mülkün ya da paranın, belirli bir süre sonunda, hiç emek verilmeden sağladığı gelir. - "Kırmızı bir ... oluyor soluğum / Yüzümün yanmasından anlıyorum." (Cemal Süreya). - Taş kırıkları üzerine kum dökülerek yapılan karayolu. - Eski dilde su. 3) Bir akademik unvan. - Çok güçel, en güzel. - "... Kitap" (Orhan Pamuk'un bir betiği). 4) Can. - TRT2'de yayınlanan kültür-edebiyat ağırlıklı bir program. 5) Orta Amerika'nın benzer diller konuşan Kızılderili halkı. - Merkez, üs. - Ait, ilişkin. 6) Bir menkul kıymetin belirli bir vade sonunda geri alınması koşuluyla satılması işlemi. - Devritutan usulüyle bestelenmiş oyun havası. - Bir nota. 7) Sinema, tiyatro, vb. gündüz gösterisi. - Kmaşta benek, nokta. - Sümer'de sağlık tanrıçası. 8) Eski dilde kuş yuvası. - Telefon sözü. - Kavga, çekişme. 9) Viyola. - Kazanma. - Fatih Sultan Mehmet'in şiirlerinde kullandığı mahlas. 10) Büyük ve gösterişli köşk. - Adale. - "... sakallı bir hoca / Hiç bilmez ki hal nice / Emek ver-

mesin hacca / Bir gönül yıkar ise." (Y.Emre) 11) Hatır sormak, yoklamak. - Tantal'ın simgesi. - "Olof ..." (1986'da sokakta vurularak öldürülen İsveçli siyaset adamı. 12) Polonya halkından olan kise. - Bayağı, kaba, adi. - Şaşma belirten bir ünlem. - "kara ... gelmez mola / Dündüğünü çalmazola / Gurbet ele yar yolladım / Mektubumu almaz mola." (Türkü)

Yukarıdan aşağı

1) Fazilet. - Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası. - "Büyük ..." (Kemal Tahir'in ünlü bir romanı). 2) "... etmek" (Denizcilikte sintinelerde biriken suları boşaltmak. - İsviçre'de bir ırmak. 3) Radon'un simgesi. - Şilik'te dinsel liderlere verilen şeref unvanı. 4) Gilgameş Destanı'nda tufandan kurtulan adama verilen ad. 5) İrili, ufaklı boncuk. - "Haşim Nezihi ..." (Halkbilime katkıları ile tanınmış yazarımız). 6) Avrupa'nın kuzeyinde gemi yükleri için kullanılan yaklaşık 2 tona eşit ölçü birimi. - Sümerler'de su tanrısı. - Odunu marangozlukta kullanılan tropik Afrika ağacı. 7) Yunan söylencesinde kötülük tanrıçası. - Madagaskar'ın plaka imi. - İsveç'te en büyük yönetim bö-

lümü. 8) Japon lirik dramı. - Omuzluk. 9) Yol arkadaşı. - Üzrinde konuşulan şey. - "... Büyürken Uyuyamam" (Necati Cumalı'nın bir betiği). 10) Aşırı derecede kaynamak. 11) "Beşar ..." (Suriye Cumhurbaşkanı). - Hücre yapısında bulunan ve proteinlerin oluşturulmasında önemli rol oynayan asit grubunun kısaltması. - Bir haber ajansı. 12) "Pablo ..." (Nobel ödüllü şili'li şair). - Gözlem. 13) "... Gündüz" (Asıl adı Enis Avni olan yazarımız). - Köpek, atmaca gibi hayvanları avcılığa alıştırma işi. - Lavrensiyum'un simgesi. 14) İşaret. - Fransız bilgin ve şair Charles Cros'un ünlü yapıtı. 15) "oldum ilimden ... / Beni bunda eyler misin?" (Yunus Emre). - "Conrad Potter ..." (1889-1973 yılları arasında yaşamış "Mavi Yolculuk", "Büyük Çember" gibi romanları da üretmiş amerikalı yazar.

Şubat bulmacasının yanıtı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	I	B	N	I	B	A	C	C	E		A	K	A	B	E
2	R	E	A	L	I	Z	M		Ş	O	K	A	Y	E	T
3	P	A	L		N	A				H	E	K	A	B	E
4	A	T	A	R	A	K	S	O	T	A		A	T	E	L
5	N		T	O	D		O	S		M	O	N		B	O
6	O	Z	I		I	O	N		S	E	L		R	E	I
7	Z	E	Y	I	L	N	A	M	E		E	M	O		I
8	H	A	A	L		D	R	A	M	A	T	U	R	E	O
9	A	T	R	A	T	O		R	A	S	O	M		A	K
10	K	O		L	A		I	S	V	E		Y	A	R	A
11	I	N	C	A	L	I	Z		E	N	T	A	S	I	S
12	R		A	R	A	S		O	R	A	N		A	P	A

T Ü R K İ Y E ' D E İ L K K E Z

Atatürk'ün Bütün Eserleri

12. Cilt Tamamlandı!..

■ Bu eserde, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi'mizin büyük önderi Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün belgeler bir araya getirildi...
■ Hiç yayımlanmamış belgelere ulaşıldı... ■ Osmanlıca, Fransızca, İngilizce ve Rusça metinler, asıllarından ve ilk kaynaklarından yeniden çevrildi; yayımlanmış metinlerle karşılaştırıldı; yüzlerce eksik yayımlama, çeviri ve tarih hatası giderildi; yanlış okumalar düzeltildi... ■ Metinler eserde tarih sırasıyla ve yorumsuz olarak yer aldı...
■ 17x24 cm., bez cilt, iplik dikiş, birinci hamur kâğıt...
■ Tamamı 15 cilt...

PEŞİN : Her cildin fiyatı 25.000.000 TL'dir. 12 Cilt 300.000.000 TL
TAKSİTLE : 12 CİLT: 340.000.000 TL
Peşinat 60.000.000 + 8 ay x 35.000.000 TL'dir.

BMM Hükümetinin Rus siyasetinin ana hatları... Mustafa Kemal'in Lenin'e mektupları sansürlü ilk kez... Heyeti Vekile'nin görev ve yetkilerine ilişkin kanun teklifi üzerine tartışmalar... Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçme teşebbüsü ve Ardahan Mebusu Hilmi Bey'in Trabzon'da tutuklanması... Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması... 19 ve 20 Numaralı not defterleri... Adana'nın geri alınması üzerine beyanname... Rus Elçisi Aralov, Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilov ve Ukrayna Fevkalade Delegesi M. Frunze ile görüşmeler...

Ukrayna Şuralar Kongresi Reisi Petrovski'ye, Umum Rus Şuraları ve Müttefik Devletler Kongresi Reisi Kalilin'e, Fransız Mareşali Lyautey'e, Fransız Senatörü Raymond Poincaré'ye, Pier Loti'ye mektuplar... Afgan Sefiri Ahmet Han'ın nutkuna cevabı... Fransız Temsilcisi Franklin Bouillon'la yazışmalar... Vakıf Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a, kendi ağzından yaşamöyküsü... Şehzade Abdülmecid Efendi'nin Meclis'e gönderdiği mektup... Ordunun durumu üzerine Meclis'te konuşması...

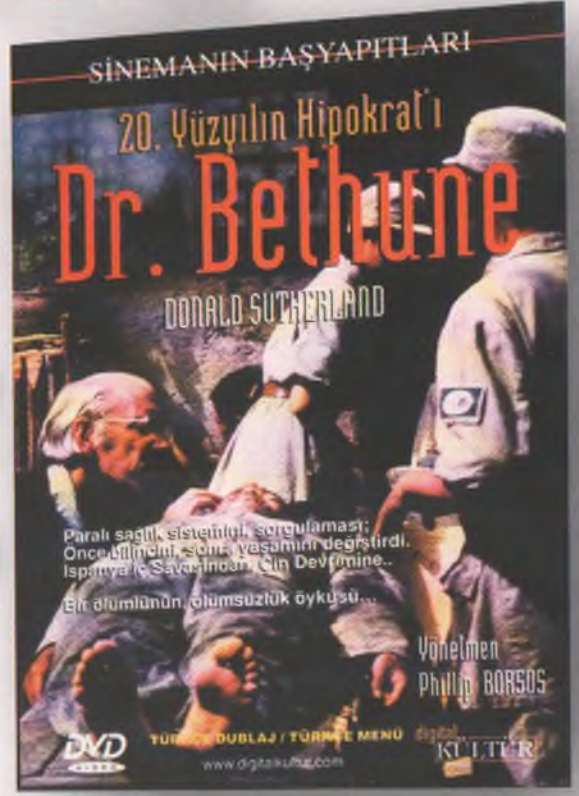
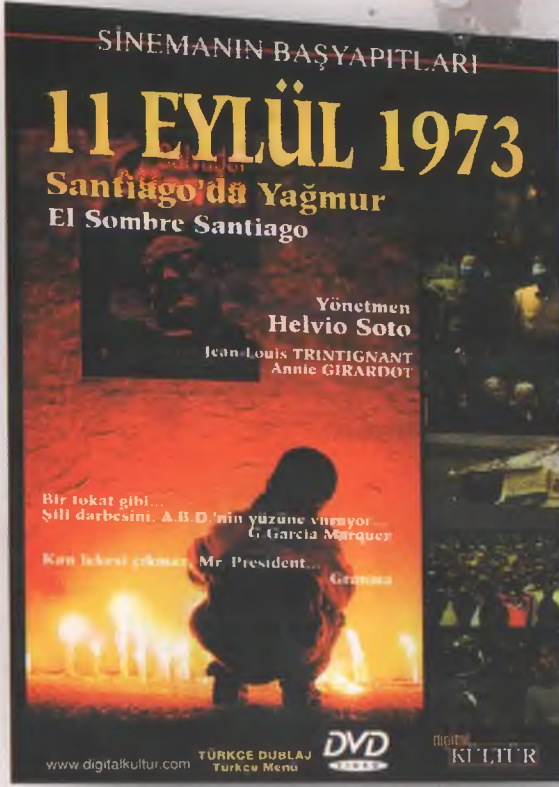
KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Cad. No: 12 Kardeşler Han Kat 3-4 Galatasaray - Beyoğlu / İSTANBUL

Tel: 0212.252 21 56 - 252 21 99 Faks: 0212.249 28 92

www.kaynakyayinlari.com • e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

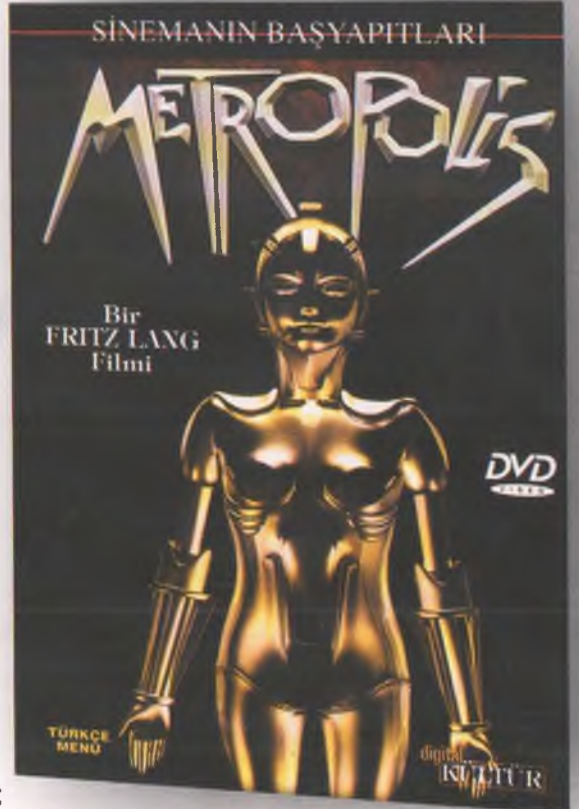
digital.. KÜLTÜR

D
V
D

v
e

V
C
D

İsteme Adresi:

DIJİTAL BİLİM ve SANAT YAP. YAY. TİC LTD. ŞTİ

Tel : (0212) 251 51 98 - 251 13 59

Faks: (0212) 244 26 97

İstiklal Cad. Terkoz Çıkmaızı Karaaslan

Ap. Kat:2 Beyoğlu - İSTANBUL

Havale İçin: Yapı ve Kredi Bankası

Beyoğlu - İstanbul Şb. Hesap No: 1561328

www.digitalkultur.com